HELEN KELER

MOJ ŽIVOT

KOSMOS

BELEŠKA O PISCU

Postoji samo jedna Helen Keler i njeno ime živeće dokle god bude duha čovečnosti među ljudima. Ona je svoj život posvetila jednom cilju: da bude oko onih koji ne vide; uho onih koji ne čuju; glas onih koji ne govore.

Knjiga „Moj život" sadrži autobiografiju Helen Keler i pregled njenog školovanja. Knjiga govori, kako je pre mnogo godina mala gluva, nema i slepa devojčica upoznala poluslepu Anu Sulivan. Zahvaljujući ovom poznanstvu, Helen Keler je videla svetlost u tami, čula i prekinula tišinu svojim glasom. Ona priča kako je uz pomoć i razumevanje Ane Sulivan savladala ogromne teškoće da bi naučila kako se živi bez vida i sluha.

Život Helen Keler bio je i ostaće nadahnuće i nada onih koji su fizički unazađeni i izvor divljenja i oduševljenja svih ljudi.

IZDANJE KOSMOS

HELEN KELER

MOJ ŽIVOT

IZDANJE KOSMOS BEOGRAD

Naslov originala
THE STORY OF MY LIFE
by
Helen Keller
DOUBLEDAY & COMPANY, INC.,
New York, 1954

Prevod
DOBRILA NIKOLIĆ

Redakcija
JOVAN DULETIĆ

Izdanje: Izdavačko-štamparsko preduzeće „Kosmos" Centralnog odbora Saveza gluvih Jugoslavije, Beograd 1957

MOJ ŽIVOT

Predgovor

Helen Keler pretstavlja vrlo markantnu figuru u kulturnoj istoriji našeg stoleća. Za nju Mark Tven kaže da je posle Napoleona najinteresantnija pojava u istoriji XIX veka. Divljenje kojim svet na nju gleda potpuno je zasluženo, jer je u životu ostvarila ono što je retko ko njenog položaja mogao postići. O njoj je već mnogo istina napisano i ono što želimo u uvodu ove knjige da kažemo su samo napomene, kojima bismo hteli da skrenemo pažnju čitalaca na izvesne momente, kako bi, kada zatvore ovu njenu knjigu, sagledali ličnost Helene Keler u svoj njenoj veličini, svetlosti i lepoti.

Helen Keler se rodila 27 juna 1880 godine i varošici Tuskumbiji, država Alabama, na severu SAD, kao prvo dete Artura Kelera, kapetana u vojsci Konfederacije, i majke Kejt Adams. U devetnaestom mesecu prebolela je meningitis akuta, koji ju je lišio vida, sluha i govora. Otada ona živi kao slepogluvonema u svetu koji za nju više nije imao svetlosti i zvuka. Kada je navršila sedmu godinu, roditelji joj na preporuku dr, Aleksandra Greama Bela dovode učiteljicu Bostonskog zavoda za slepe Anu Sulivan, koja čitav svoj život provodi sa njom. Njoj pripada zasluga što je stvorila od Helene ono što jeste. Nakon sedam godina napornog, ali vrlo smišljenog i sistematskog rada, Helen sa svojom učiteljicom odlazi u njujoršku školu Rajt Hamason, odakle nakon tri godine, 1897, odlazi u žensku gimnaziju u Kembridž, savezna država Masačusets. Tu se sprema za prijemne ispite radi stupanja u Radklif-koledž u istom gradu. Po završetku koledža, 1899, odlazi na Kembridžki univerzitet, koji sa odličnim uspehom završava i 1904 god. dobija svoj prvi doktorat iz književnosti. Godine

1931 dodeljuje joj Univerzitet u Filadelfiji drugi počasni doktorat.

Posle završenih univerzitetskih studija Helen Keler se odaje socijalnom radu u korist slepe i gluve dece čitavog sveta i za bolji društveni položaj žene; u tom cilju preduzima niz putovanja širom svih pet kontinenata. Ona svuda proklamuje čuvanje vida i potrebu staranja o deci bez obzira na boju, veru i nacionalnost. Na jednom takvom svom putovanju posetila je Jugoslaviju i boravila u Beogradu, Zemunu, Topoli, Zagrebu, Ljubljani i Bledu u vremenu od 28 juna do 4 jula 1931 god. Danas, u svojoj 77 godini života, posle svog dugogodišnjeg napornog intelektualnog i fizičkog javnog rada, Helen Keler živi povučeno na svom dobru „Arkan Ridž" u Vestportu, država Konektikat.

Literarno stvaralaštvo Helene Keler otpočelo je vrlo rano. U štampi su se pojavila njena prva pisma, izveštaji, priče, još kada joj je bilo dvanaest godina. Otada počinju da se stvaraju radovi, koji su se postepeno transformisali u dela koja su joj pronela slavu širom sveta. Među najvažnijim treba pomenuti: „Moj život", 1902; „Slepoća", 1906; „Optimizam", 1903; „Svet u kome živim", 1908; „Izlaz iz tame", 1913, „Kako sam postala socijalistkinja", 1914; „U bujici života", 1925; „Moja religija", 1927; „Dnevnik Helene Keler" 1938; „Imajmo vere", 1940; itd., itd. Neke od ovih knjiga prevedene su na naš jezik kao: „Moj život", pod naslovom „Iz istorije života i vaspitanja dr Helen Keler", u preradi Veljka Ramadanovića, Zemun 1931; „Svet u kome živim", pod naslovom „Moja vasiona", u prevodu Koste Petrovića, Zemun 1929; „Optimizam", u prevodu dr Margite Čeh, Zagreb 1931; „Putujemo u Jugoslaviju", Zemun 1932, a koja je iste godine prevedena i na esperanto, itd. Vredno je još napomenuti da je 1931 god. Veljko Ramadanović izdao monografiju pod naslovom „Slepa i gluva dr Helen Keler, moj susret i razgovor sa njom", kao i niz popularno-informativnih članaka rasutih po raznim časopisima i listovima. Sve ovo čini da je ličnost Helene Keler vrlo dobro poznata našoj javnosti.

„Moj život" je prva knjiga koju je napisala Helen Keler. Ona je nastala pretežno od pismenih zadataka što ih je Helen Keler radila u Radklif-koledžu kada joj je bilo dvadeset dve godine, u razredu čuvenog profesora Čarlsa

Koplanda, koji je za nju rekao da je pokazala da ume da piše tako izvanredno kao nijedan drugi njegov učenik. Knjiga je opštepoznata u svetu i doživela je brojna izdanja (samo u Nemačkoj 62), a prevedena je na 34 strana jezika. Prevod koji sada dajemo javnosti na srpskohrvatskom jeziku rađen je prema četvrtom američkom izdanju od 1954 god. i pretstavlja knjigu u nešto skraćenijem obimu, jer su izostavljena Helenina pisma. Međutim, to ne umanjuje vrednost knjige, te se opet dobija zaokružena slika o vaspitanju, obrazovanju i životu Helene Keler do kraja njenog školovanja, a to je ono što je najvažnije sa psihološkog i pedagoškog stanovišta.

Ova knjiga pretstavlja jedinstveni dokumenat svetske literature kako po naučnoj vrednosti tako i u pogledu ličnosti koje su je stvorile. S jedne strane, tu je vaspitanica, koja je snagom svoga intelekta i volje raskinula lance sudbine i postala ono što je želela. S druge strane, učiteljica, koja je na inventivan način spojila duh sa razumom i učinila sve mogućnim, naravno i ono što je izgledalo „natčovečansko", kao što je primetio Ajnštajn. Tako prvi put dobijamo korelativnu studiju o vaspitanju i obrazovanju istog objekta — slepogluvoneme Helene, posmatranu sa dva različita aspekta: retrospektivni iskaz đaka i dnevnik nastavnice. To je ono što knjigu čini specifičnom i posebno vrednom u pedagoškom smislu.

U ovoj knjizi, punoj psiholoških napomena, osvetljava se opsežno i detaljno harmonisko preobražavanje psihičkog života slepogluvoneme Helene iz takoreći animalnog stanja u univerzitetski obrazovanu ličnost koja je intelektom i moralom nadmašila mnoge ličnosti sa svim zdravim čulima. Tu je puno opservacija, razvoja emocionalnog života, prefinjenih taktilnih diskriminacija, kinestetičkih opažaja, klasičnih tiflopedagoških principa, retrospektivnih analiza o saznanju i memoriji, introspektivnih analiza, sukcesivnog razvoja govora koje ukazuju na jedinstvo psihofizičkih čulnih funkcija. Tu je pretstavljen jedan svet reduciran na samo tri perceptivna čula, gde je svetlost sunca zamenjena svetlošću duha.

Poseban deo knjige pretstavljaju pisma Helenine učiteljice Ane Sulivan pisana svojoj vaspitačici iz Perkinsovog zavoda Sofiji Hopkins o razvoju svoje učenice. Ona pret-

stavljaju značajan prilog za pedagogiku uopšte i defektologiju posebno. To je ustvari dnevnik psihološkog razvoja Heleninog, sa naročitim osvrtom na razvoj njenog mišljenja, govora, arhitektoniku rečenice i rečnik. Iskrenost kojom odišu ta pisma je stvar na koju treba posebno ukazati. Bilo da su to kritike dotadašnjih metoda učenja slepe i gluve dece, ili momenti kriza u prevaspitanju napuštene i razmažene Helene, ili pak revolt što svi hoće da se mešaju i daju savete o njenom vaspitanju, ili zadovoljstvo kao nagrada za naporan rad — ona odišu smirenošću, odlučnošću, skromnošću i, iznad svega, ženstvenošću.

Knjigu Helene Keler „Moj život" ne treba shvatiti kao neki naučni suvoparni pedagoški traktat o vaspitanju slepogluvonemih. Ne, ona se lako čita jer je puna vedrine i optimizma, humora i veličanstvenosti volje, upornosti i uspeha. Pojedine glave su himne jedne neobične ličnosti ustreptale u svetloj jedrini misli i unutrašnjih doživljaja. To je stvarna autobiografija adekvatna ličnosti i prirodi svoga stvaraoca.

Možda bi posebno trebalo reći nešto i o njenom stilu. Samo onaj ko je radio sa slepom i gluvom decom može pojmiti oskudnost njihovog načina izražavanja. U ovoj knjizi o tome nema ni pomena. Lepote jezika, lepršavost stila, plastičnost opisa, lakoća izraza, bogatstvo rečnika, konstrukcije rečenica, jedrina misli, divne komparacije, figurativnost izraza, vedar humor i objektivnost čine knjigu lakom, lepom, interesantnom i pristupačnom i najširoj publici, pa se prosto i potsvesno nameće pomisao da li je moguće da je tako nešto mogla napisati žena koja je takoreći od rođenja bila gluva, slepa i nema. Istorija defektologije zna za 237 osoba lišenih sluha, vida i govora koje su vaspitavane, ali je literarno stvaralaštvo primećeno samo kod njih šestoro, od kojih su dvoje slepogluvonemi od rođenja: Helen Keler i Olga Skorohodova (u SSSR-u), a četvoro u kasnijim godinama ogluveli i oslepeli: Noris, Dikson, Brukfild i Robertson, koji su bili samo versifikatori religioznih himni. Međutim, o ozbiljnom literarnom stvaralaštvu možemo govoriti samo kod Helene Keler, mada i stvaralaštvo Skorohodove treba primiti sa vrednom pažnjom.

Na kraju treba reći i to da su uslovi pod kojima je vaspitavana Helen Keler bili optimalni, pa su i dali ade-

kvatni rezultat. Ona je imala izvanrednu nastavnicu koja se nikad nije od nje odvajala i zauvek joj ostala „učiteljica". Njoj su bila stavljena na raspoloženje sva materijalna sredstva, tako da se nizašta čitavog života nije brinula. Helen je bila žena izvanredne inteligencije, upornosti i volje. Imala je dvogodišnje iskustvo vidnih i slušnih senzacija, a to je mnogo značilo za njen kasniji psihički život. Najzad, znala je da izražava svoje misli znacima pre nego što je naučila da govori. Znači, svi su uslovi bili povoljni „za tu prvu prirodnu školu u kojoj su učiteljica i učenica bile nerazdvojne, gde su igrajući se i istražujući izgrađivale same sebe". Danas cilj naše nacionalne defektologije nije izgrađivanje natprosečnih ličnosti tipa Helene Keler, već osposobljavanje za život u granicama psihofizičkih mogućnosti svakog pojedinca kako bi postao koristan član društvene zajednice. U ovom smeru otpočeto je i kod nas vaspitanje slepogluvoneme dece.

Savez gluvih Jugoslavije, izdajući preko svog preduzeća KOSMOS ovu knjigu, ima za cilj da ukaže našoj javnosti da se i najteži slučajevi defektnih lica mogu vaspitati i obrazovati — rehabilitovati, i tako postati korisni članovi društva. Smisao ove knjige je da se široke mase upoznaju s ovim mogućnostima kako bi, po potrebi, i one mogle uzeti aktivnijeg učešća u rešavanju ove problematike.

O Heleni Keler se mnogo pisalo i uvek ima još ponešto da se kaže o njenom jedinstvenom i univerzalnom duhu, te ne plediramo da smo ovim predgovorom rekli sve. Ali, čini nam se da je ipak o njoj najviše rekao Tven kada ju je nazvao „najinteresantnijom pojavom u istoriji".

Beograd, 7 maja 1957 godine *Ljubomir M. Savić*

DEO PRVI

Priča o mom životu

GLAVA I

S nekom vrstom straha počinjem da pišem istoriju svoga života. Obuzima me, takoreći, neko sujeverno oklevanje da podignem koprenu koja, kao neka zlatna magla, obavija moje detinjstvo. Težak je zadatak pisati autobiografiju. Kada pokušam da razvrstam svoje najranije utiske, nalazim kao da su stvarnost i mašta jedno isto u nizu godina koje vezuju prošlost sa sadašnjošću. Žena u svojoj uobrazilji slika i kiti iskustva iz svoga detinjstva. Nekoliko utisaka iz prvih godina moga života ističu se jasno, ali „senke tamnice skrivaju ostalo". Pored toga, mnoge radosti i žalosti iz detinjstva izgubile su svoju jačinu, a mnogi događaji od životnog značaja u mome ranom odgoju zaboravljeni su u uzbuđenju pred velikim otkrićima. Prema tome, da ne bih bila dosadna, pokušaću, u nizu kratkih opisa, da prikažem samo događaje koji mi izgledaju najvažniji i najzanimljiviji.

Rođena sam 27 juna 1880 godine u Tuskumbiji, malom gradu na severu Alabame.

Porodica moga oca vodi poreklo od Kaspara Kelera, koji je rođen u Švajcarskoj, a bio se nastanio u Merilendu. Jedan od mojih predaka u Švajcarskoj bio je u Cirihu prvi učitelj gluvih i napisao je jednu knjigu o problemu njihovog vaspitanja, što je u vezi s mojim gubitkom sluha dosta čudnovata podudarnost. To me potseća na istinu da nema gospodara koji među svojim precima nije imao bar jednoga roba, a ni roba koji među svojima nije imao ni jednoga gospodara.

Moj ded, sin Kaspara Kelera, „ušao je u posed" velikih površina zemljišta u Alabami, i konačno se nastanio tamo. Pričali su mi da je jedanput godišnje odlazio, na konju, iz

Tuskumbije u Filadelfiju da se snabde potrebama za plantažu; moja tetka čuva mnoga njegova pisma upućena porodici, koja tako živopisno i divno opisuju ta putovanja.

Moja staramajka po ocu bila je kći Aleksandra Mora, jednog od Lafajetovih pomoćnika, a unuka Aleksandra Spotsvuda, jednog od prethodnih kolonijalnih guvernera Virdžinije. Bila je, takođe, u drugom stepenu, rođaka Roberta E. Lija.

Artur H. Keler, moj otac, bio je zapovednik u vojsci Konfederacije; a moja mati, Kejt Adams, mnogo mlađa od njega, bila mu je druga žena. Njen ded, Bendžamin Adams, oženio se Suzanom Gudhju i živeo dugi niz godina u Njuberiju, u državi Masačusets. Njihov sin, Čarls Adams, rodio se u Njuberiportu, u istoj državi, i preselio se u varoš Helenu, u Arkanzas. Kada je, 1865 godine, izbio Građanski rat, on se borio na strani Juga i postao je brigadni general. Njegova žena, Ljusi Helen Everet, pripadala je istoj porodici Everetovih od koje vode poreklo i Edvard Everet i dr Edvard Everet Hejl. Po svršetku rata porodica se preselila u Memfis, u državi Tenesi.

Sve do bolesti koja me je lišila vida i sluha živela sam u jednoj maloj kući koja se sastojala od jedne velike sobe i druge, manje, u kojoj je spavala služavka. Na Jugu je običaj da se pored glavne kuće na imanju sazida, kao neka dopuna, i jedna manja, da se, kada se ukaže potreba, može koristiti. Takvu je kuću sazidao moj otac posle Građanskog rata; a kada se oženio mojom majkom, otišli su tamo i nastanili se u njoj. Kućica je bila potpuno pokrivena vinovom lozom i puzavicama ruža i orlovih nokata. Posmatrana iz vrta, izgledala je kao neki mali gaj. Mala veranda, skrivena takođe od pogleda zastorom žutih ruža i lozicama koje rastu na Jugu, bila je omiljeno mesto boravka kolibrija i pčela.

Dom Kelerovih, u kome je živela ostala porodica, bio je nekoliko koraka udaljen od našeg malog ružinog kutka. Vila se zvala „Ajvi-Grin", jer su cela kuća, drveće koje ju je okružavalo, kao i ograda, bili pokriveni divnim engleskim bršljanom. Njen starinski vrt bio je raj moga detinjstva.

Čak i pre nego što je došla moja učiteljica bila sam navikla da pipanjem duž čvrste, četvrtasto potsečene ograde od šimšira pronalazim put, pa bih vođena čulom mirisa nailazila na prve ljubičice i ljiljane. Tamo sam, takođe,

odlazila i posle kakvog nastupa ljutine, da u sveže lišće i travu zaronim svoje vrelo lice i da se utešim. Kakva je to samo radost bila da se izgubim u tom cvetnom vrtu, da tumaram srećno s mesta na mesto, dok, iznenada, ne bih naišla na divnu lozu, koju sam mogla prepoznati po njenom lišću i cvetovima; i znala sam da je to loza koja pokriva porušeni letnjikovac u najudaljenijem kraju vrta. Na tome mestu je, isto tako, bujala i pavit, povijalo se granje jasmina i raslo još neko neobično, ljupko cveće, koje se zvalo leptirov ljiljan, zato što nežni krunični listići toga cveća izgledaju kao leptirova krila. Ali ruže — one su bile divnije od svega. Nikada nisam naišla u staklenim baštama na Severu na ruže koje toliko očaravaju dušu kao ruže puzavice u mom rodnom kraju na Jugu. Spuštale su se u dugim vencima s naše verande, ispunjavajući sav vazduh svojim divnim, ničim nepomućenim mirisom; a uzoru osećala sam pod prstima da su tako nežne, tako čiste, da se nisam mogla uzdržati da se ne upitam: da li ne liče na ljiljane u rajskom vrtu?

Početak mog života bio je vrlo jednostavan, i sasvim sličan životu svakog drugog malog bića. Došla sam na svet, imala sam zdrave oči; privlačila sam i osvajala sve, kao što svako prvo dete u porodici uvek čini. Raspravljanje o imenu koje mi je trebalo dati dostiglo je uobičajenu visinu. Prvom detetu u porodici ne može se tek tako olako nadenuti ime; svak je bio saglasan s tim i isticao to. Moj otac je predložio ime jedne svoje prababe: Mildred Kembel, koju je visoko cenio, i odbijao je da uzme ma kakvog učešća u daljem raspravljanju. Moja majka, pak, rešila je problem na taj način što je izjavila kao svoju želju da bi me trebalo nazvati po njenoj majci, čije je devojačko ime bilo Helen Everet. Ali, u uzrujanosti, dok me nosio u crkvu, otac je zaboravio to ime, što je sasvim prirodno, jer je odbio da uzme učešća pri izboru imena. Kada ga je sveštenik upitao kako treba da me krsti, on se prisetio samo da je bilo rešeno da me nazovu po mojoj staramajci, i dao je njeno ime, i prezime po mužu: Helen Adams.

Pričali su mi da sam dok sam bila sasvim mala i nosila još dugačke haljinice pokazivala sklonost da se ističem. Sve što bih videla da drugi ljudi rade nastojala bih da podražavam. Kao dete od šest meseci mogla sam da otcvrkućem: „Kako ste”, a jednog dana privukla sam

pažnju sviju izgovorivši sasvim jasno: „Čaj, čaj, čaj". Čak i posle moje bolesti sećala sam se jedne reči koju sam bila naučila tih prvih meseci. To je bila reč „voda", i istrajno sam ponavljala neke glasove za tu reč i kasnije, kada je moć govora za sve ostalo bila izgubljena. Prestala sam da sričem slogove „voh — voh" tek kada sam naučila da pomoću znakova iskažem tu reč.

Pričaju mi da sam prohodala na dan kada sam navršila prvu godinu. Mati me je tek bila izvadila iz kade i držala me na krilu, kada sam, iznenada, bila privučena treperavim senkama lišća koje su u sunčanoj svetlosti poigravale na glatkom podu. Skliznula sam s majčinog krila i gotovo potrčala prema njima. Kada je potstrek prošao, pala sam na pod i počela da plačem da bi me mati opet uzela u ruke.

Ti srećni dani nisu dugo trajali. Jedno kratko, raspevano proleće, puno cvrkuta crvendaća i ptice rugalice; jedno sjajno leto, bogato voćem i ružama; jedna zlatnorumena jesen — prohujali su i ostavili svoje darove kraj nogu jednog živahnog, očaranog deteta. A zatim, u turobnom mesecu februaru, naišla je bolest koja mi je zatvorila oči, oduzela sluh i bacila me u nesvesnost novorođenog deteta. Zvali su je: jaka navala krvi u mozak. Lekar je mislio da neću preživeti. Jednog dana, međutim, rano ujutru, temperature je nestalo isto tako naglo, isto tako tajanstveno, kao što se bila i pojavila. Bilo je toga jutra u porodici veliko veselje, ali niko, čak ni lekar, nije znao da nikada više neću moći ni da vidim ni da čujem.

Čini mi se kao da se još uvek, nejasno, sećam te bolesti. Sećam se naročito s kolikom je nežnošću moja majka pokušavala da me umiri u budnim časovima moje patnje i bola — u časovima bunila i pometnje s kojima sam se budila posle nekog teškog i nemirnog polusna, okrećući svoje suve i vrele oči prema zidu, skrivajući ih od, nekada tako drage, svetlosti, koja mi je tada bila maglovita i mutna i iz dana u dan postajala sve mutnija. Ali, sem tih vazdušastih sećanja — ako se to, doista, može nazvati sećanjem — sve mi to izgleda sasvim nestvarno, kao neki težak, mučan san. Postepeno sam se navikavala na večitu tišinu i mrak koji su me okruživali, zaboravljajući da je ikada bilo drugačije; — sve dok nije došla ona, moja učiteljica, koja je trebalo da oslobodi moj duh. Ali, u toku prvih devetnaest meseci svoga

života sagledala sam blesak zelenila prostranih polja, obasjano nebo, drveće i cveće... koje tama koja je zatim nastupila nije mogla potpuno da istisne. Ako smo jednom mogli da vidimo, „taj dan, i sve što nam je on pokazao, pripada nama".

GLAVA II

Ne mogu da se setim šta se sve događalo u toku prvih nekoliko meseci posle moje bolesti. Znam samo da sam vreme provodila sedeći na majčinom krilu, ili bih se privila uz njenu haljinu dok je, hodajući po kući, svršavala svoje domaće poslove. Ruke su mi opipavale svaki predmet i zapažale svaku promenu, te sam na taj način naučila da upoznajem mnogo štošta. Ubrzo sam osetila potrebu da nekako dođem u vezu s ostalima i otpočela da pravim neke grube znake. Potvrdno klimanje glavom značilo je „da", a odrečno „ne"; kada bih nekog povukla značilo je „hajde, hodi", a odgurkivanje „idi". Kada bih poželela da dobijem hleb, podražavala sam pokrete sečenja kriški i premazivanja hleba maslacem. Ako bih poželela da majka napravi sladoled za večeru, objašnjavala sam to znacima koji pokazuju obrtanje mešalice u mašini za sladoled, a podrhtavanjem sam naznačivala sleđenost. Osim toga, moja je mati uspevala da mi pomogne da shvatim i mnoge druge stvari. Uvek sam znala kada je želela da joj što donesem i otrčala bih uz stepenice, ili, inače, ma gde kuda bi me uputila. Doista, njenoj ljubavi i mudrosti dugujem za sve što je bilo dobro i svetlo u mom večitom mraku.

Razumevala sam mnogo koječega što se događalo oko mene. Kada mi je bilo pet godina naučila sam da slažem i ostavljam na mesto čisto rublje doneseno iz perionice, i umela sam da raspoznam svoje od ostalog. Znala sam, po načinu kako se oblače, kada se moja majka i tetka spremaju za izlazak, i neprestano sam molila da i ja pođem s njima. Uvek su slali po mene kada je bilo društva, a kada bi se gosti opraštali, mahala sam rukom prema njima, mislim s nekim nejasnim shvatanjem značenja toga gesta. Jednog dana neka gospoda došla su u posetu mojoj majci, i ja sam

osetila zatvaranje ulaznih vrata i druge zvuke koji su označivali njihov dolazak. Odjednom mi pade na pamet jedna misao, i potrčah uz stepenice pre no što je iko mogao da me zaustavi, da obučem, po mome mišljenju, haljinu za primanje. Stojeći pred ogledalom, kao što sam primetila da i drugi rade, namazala sam glavu uljem za kosu i debelim slojem pudera pokrila lice. Zatim sam prebacila jedan veo preko glave, tako da mi je pokrivao lice i padao u naborima sve do ramena, i vezala oko svog tankog struka jednu ogromnu mašnu, koja mi je visila pozadi, dodirujući gotovo rub suknje. Tako doterana, sišla sam dole da pomognem pri zabavljanju društva.

Ne sećam se kada sam prvi put shvatila da sam drukčija od ostalog sveta; ali sam to znala pre nego što je moja učiteljica došla k nama. Primetila sam da se majka i moji prijatelji ne služe znacima kada zažele da se nešto uradi, kao što sam to ja činila, već da govore svojim ustima. Ponekad sam stajala između dve osobe koje su razgovarale i dodirivala njihove usne. Nisam mogla ništa da shvatim, i to me mnogo mučilo. Gestikulirajući pomamno, pokretala sam svoje usne bez ikakvog rezultata. To me ponekad toliko ljutilo da sam se bacakala i vrištala dok ne bih bivala potpuno iscrpena.

Mislim da sam uvek znala kada sam bila neposlušna, jer sam znala da Emu, moju dadilju, boli kada je udarim; a kada bi taj nastup rđavog raspoloženja prošao, imala sam neko osećanje slično kajanju. Ali, ne mogu se setiti ni jedne prilike da me to osećanje sprečilo da ne ponovim ta nevaljalstva kad nisam uspevala da dobijem ono što sam želela.

Jedna devojčica, crnkinja Marta Vašington, kći naše kuvarice, i Bel, stari lovački pas i veliki lovac u svoje vreme, bili su tih dana moji nerazdvojni drugovi. Marta Vašington razumevala je moje znake, i retko kad sam imala teškoće da je nateram da uradi tačno ono što sam želela. Činilo mi je zadovoljstvo da vladam njome, i ona se obično podvrgavala toj mojoj tiraniji radije nego da se izloži opasnosti otvorenog sukoba. Bila sam jaka, okretna i ravnodušna prema posledicama. Poznavala sam svoju ćud sasvim dobro i uvek sam imala svoju sopstvenu volju, čak i kad je trebalo da se zubima i noktima borim da bih je sprovela u delo. Velik deo vremena provodile smo u kuhinji, praveći

knedle, pomažući pri spravljanju sladoleda, meljući kafu, svađajući se oko okruglih kolačića i hraneći kokoške i ćurke koje su se skupljale oko kuhinjskih stepenica. Mnoge od njih bile su tako mirne i pitome da su kljucale iz moje ruke, dopuštajući mi da ih dodirnem. Jednog dana mi je jedan veliki ćuran zgrabio jedan patlidžan i pobegao s njim. Inspirisane, verovatno, uspehom gospodina ćurana, i mi smo jednog dana smakle jedan velik kolač, koji je kuvarica tek bila prelila glazurom od šećera, odnele ga iza drvljanika i pojele sve do poslednje mrvice. Ja sam se sasvim razbolela posle toga, i pitala sam se da li je ista kazna dostigla i ćurana.

Biserka voli da skriva svoje gnezdo po zabačenim mestima, a za mene je bilo jedno od najvećih zadovoljstava da tragam za njenim jajima u visokoj travi. Nisam mogla da kažem Marti Vašington kada sam želela da idemo u potragu za jajima, ali sam sastavljala ruke i spuštala ih na tle, što je značilo nešto okruglo u travi, i Marta je uvek razumevala. Kada smo imale sreću da naiđemo na gnezdo, nikad joj nisam dopuštala da ona nosi jaja kući, pokazujući joj jasnim znacima da bi mogla da padne i da ih polupa. Magaza u kojoj je žito bilo sklonjeno, štala u kojoj su držani konji i dvorište gde su jutrom i večerom mužene krave, bili su za moju i Martinu radoznalost neiscrpni izvori. Mlekarice su mi dopuštale da držim ruke na kravi dok bi je one muzle, i često bi me krava ošinula repom zbog te moje ljubopitljivosti.

Pripreme za Božić očaravale su me uvek. Naravno da nisam mogla znati šta se sve sprema, ali sam uživala u prijatnom mirisu koji je ispunjavao celu kuću i slatkišima koje smo dobijale Marta i ja da bismo bile mirne. Svima smo bile na smetnji, ali nam to ni najmanje nije kvarilo radost. Dopuštali su nam da tucamo ili meljemo mirisave začine, da čistimo suvo grožđe i ližemo kašike kojima su mućeni kolači. I ja bih okačila čarapu u kamin, zato što su to i drugi učinili, ali se ne mogu setiti da me sama svečanost naročito zanimala, niti da me ljubopitljivost gonila da se budim pre zore da bih potražila svoje darove.

Marta Vašington imala je isto toliko sklonosti za nestašluke koliko i ja. Jednog toplog julskog popodneva sedela su dva mala deteta na stepenicama verande. Jedno je bilo crno kao ebanovina, sa sitnim pramenovima tršave kose, uve-

zanim vrvcama za cipele, koji su se, svuda po glavi, uvijali kao zavrtnji za vađenje zapušača. Drugo je bilo belo, s dugim, zlatnoplavim uvojcima. Jednom detetu bilo je šest godina, drugo je bilo dve ili tri godine starije. Mlađe dete bilo je slepo — to sam bila ja, a drugo je bilo Marta Vašington. Bile smo zaposlene izrezivanjem lutaka od hartije; ali, nas je to zanimanje ubrzo zamorilo, i pošto smo potsekle vrvce na našim cipelama i potkresale sve lišće lozice orlovih nokata koje nam je bilo na dohvatu, skrenula sam pažnju Marti na njene „zavrtnje za zapušače". Ona se isprva usprotivi, ali naposletku pristade. Misleći da je „milo za drago" poštena igra, ona dohvati makaze i otpoče da potseca moje uvojke, i potsekla bi ih sve da se moja majka nije na vreme umešala.

Bel, naše pseto, moj drugi drug, bila je stara i lenja, i više je volela da spava pored otvorenog ognjišta nego da skače sa mnom. Uporno sam pokušavala da je naučim na moj jezik pomoću znakova, ali je ona bila glupa i nepažljiva. Ponekad bi skočila i počela da podrhtava od uzbuđenja, a zatim bi se potpuno ukočila, kao što obično čine lovački psi kada vrebaju pticu. Nisam tada znala zašto se Bel tako ponaša, ali sam shvatala da nije htela da čini ono što sam želela. To me je ljutilo, i lekcija se uvek završavala jednostranim boksovanjem. Bel bi tada ustala, protegla se lenjo, frknula jedno-dvaput prezrivo, prešla bi na drugu stranu i legla opet pored ognjišta; a ja, premorena i razočarana, odlazila bih u potragu za Martom.

Mnogi događaji iz tih ranih godina moga detinjstva ostali su urezani u mome sećanju kao usamljeni, ali čisti i jasni, čineći smisao tog tihog, besciljnog i svetlosti lišenog života utoliko snažnijim.

Jednog dana sam, slučajno, prosula vodu na kecelju i, stojeći pored vatre koja je tinjala u kaminu u sobi za sedenje, raširila sam je da se osuši. Kecelja se nije tako brzo sušila kako sam to ja želela, i zato sam se primakla bliže i prebacila je preko samog vrelog pepela. Vatra odjednom planu, i plamen me obuhvati tako da mi je za tili časak sve odelo buknulo. Prestravljena, digla sam takvu dreku da je dotrčala Vini, moja stara dadilja, da me spase. Prebacivši brzo jedno ćebe preko mene gotovo me bila ugu-

šila, ali je ugasila vatru. Izuzev ruku i kose, nisam, inače, bila mnogo povređena.

Nekako u to vreme pronašla sam čemu služi ključ, i jednog jutra zaključala sam majku u smočnici, gde je morala ostati puna tri sata, jer su služavke bile u drugom, odvojenom delu kuće. Ona nije prestajala da lupa u vrata, dok sam ja sedela napolju na stepenicama verande i radosno se smejala kada bih osetila potres od njenog lupanja. Taj najnestašniji podvig koji sam učinila doveo je moje roditelje do ubeđenja da je vreme da se što pre pobrinu o mome vaspitanju. Kada je moja učiteljica, g-đica Sulivan, došla k nama, tražila sam što skoriju priliku da je zaključam u njenoj sobi. Popela sam se gore s nekakvom sitnicom koju je, kako mi je mati uspela da objasni, trebalo da predam g-đici Sulivan; dala sam joj to i hitro zalupila vrata, zaključala ih i sakrila ključ ispod ormana u pretsoblju. Nije bilo mogućno navesti me da kažem gde je ključ. Otac je bio prinuđen da dobavi lestvice da g-đicu Sulivan, na moje veliko zadovoljstvo, izvuče kroz prozor. Posle nekoliko meseci predala sam ključ.

Kada mi je bilo otprilike pet godina, preselili smo se iz male, lozom pokrivene kućice, u jednu novu, veliku kuću. Porodica se sastojala od moga oca i majke, dva starija polubrata i, kasnije, jedne sestrice, koja se zvala Mildred. Prvu jasnu pretstavu o svome ocu stekla sam kada sam kroz velike hrpe novina prokrčila sebi put do njega i našla ga samog, kako drži pred sobom velik tabak hartije. Mnogo sam lupala glavu da saznam šta on to radi. Podražavala sam ga, stavivši čak i njegove naočare, misleći da bi mi to moglo pomoći da rešim tu tajnu, ali je proteklo nekoliko godina pre no što sam uspela u tome. Tada sam saznala šta su bile te hartije i da je moj otac uređivao jedne od njih.

Moj je otac bio najnežniji i najpopustljiviji čovek, odan svojoj porodici; retko kada je odlazio od kuće, izuzev za vreme lovačke sezone. Bio je velik lovac, a pričali su mi da je bio i odličan strelac. Pored porodice, najviše je voleo svoje pse i oružje. Bio je veoma gostoljubiv, toliko da je to prelazilo gotovo u manu, i retko kada je dolazio kući bez ijednog gosta. Naročito se ponosio svojom velikom baštom; govorilo se da je odgajivao najbolje lubenice i jagode u pokrajini; a meni je donosio prvo zrelo grožđe i

najodabranije jagode. Sećam se njegovog nežnog milovanja dok me vodio od drveta do drveta, od čokota do čokota... i njegove radosti u svemu što bi mene radovalo.

Umeo je divno da priča priče i bio je čuven po tome; kada sam naučila da govorim, imao je običaj da mi otkuca u ruku svoje najduhovitije anegdote, i ništa ga nije moglo više obradovati nego da mu ih ja, u kakvoj zgodnoj prilici, ponovim.

Bila sam na Severu, uživajući u poslednjim lepim danima leta 1896 godine, kada sam saznala za njegovu smrt. Nije dugo bolovao; bilo je oštrih, kratkotrajnih patnji, i... sve je bilo svršeno. To je bila moja prva velika žalost — moje prvo iskustvo u vezi sa smrću.

Kako da pišem o svojoj majci? Ona mi je tako bliska da mi izgleda gotovo netaktično da govorim o njoj.

Dugo vremena smatrala sam svoju malu sestru kao nekog nametljivca. Znala sam da nisam više bila majčino ljubimče, i ta me misao ispunjavala ljubomorom i zavišću. Ona joj je stalno bila na krilu, tamo gde sam ja bila navikla da sedim; i, izgledalo je da joj ona oduzima svu pažnju i vreme. Jednog dana dogodilo se nešto što je, kako mi izgleda, dodalo nepravdi uvredu.

Imala sam u to vreme jednu lutku koju sam mnogo volela, mnogo zloupotrebljavala, i koju sam kasnije nazvala Nensi. Ona je, nažalost, bila bespomoćna žrtva mojih izliva ljutine i nežnosti, tako da je bila već gotovo sasvim otrcana. Imala sam i druge lutke koje su umele da govore, da plaču, da otvaraju i zatvaraju oči, ali, ipak, nikada nisam volela ni jednu od njih kao što sam volela svoju jadnu Nensi. Ona je imala i kolevku, i često sam provodila po čitav sat, pa i više, ljuljajući je. Čuvala sam obe, i lutku i kolevku, s najbudnijom pažnjom; ali sam jednom pronašla svoju malu sestru kako mirno spava u Nensinoj kolevci. Na tu drskost od strane nekoga za koga me dotada nikakva ljubav nije vezivala, strašno sam se naljutila. Bacila sam se na kolevku i prevrnula je, i beba je mogla poginuti da je majka nije uhvatila u padu. Tako je to kada se krećemo dolinom dvostruke usamljenosti. Malo znamo o nežnoj ljubavi koju bude umiljate reči, delanja i drugarstvo. Ali kasnije, kada mi je vraćeno moje ljudsko nasledstvo, Mildred i ja smo se zbli-

žile i zavolele jedna drugu, tako da smo — mada ona nije mogla razumeti moj govor prstima, a ni ja njeno dečje čavrljanje — bile zadovoljne kad smo, držeći se za ruke, išle zajedno kud god bi nas ćud vodila.

GLAVA III

U međuvremenu, želja da se mogu izražavati rasla je u meni. Ono malo znakova koje sam upotrebljavala postajali su sve manje i manje dovoljni, a moji neuspesi pri pokušajima da me razumeju bili su stalno praćeni nastupima razjarenosti. Osećala sam kao da me drže nevidljive ruke, i mahnitim naporima pokušavala sam da se oslobodim. Naprezala sam se i borila — ne da bi to naprezanje poboljšalo stvari, već što je duh protivljenja u meni bio jak; obično bih se iscrpljena srušila u suzama. Ako bi slučajno majka bila u blizini, otpuzala bih u njeno naručje, isuviše nesrećna čak i da se setim uzroka te bure. Posle nekoliko trenutaka, potreba da nekako nađem način sporazumevanja postajala je još neophodnija, i... ti su se nastupi događali svakodnevno, a ponekad i više puta na dan.

Moji su roditelji bili duboko ožalošćeni i zbunjeni. Živeli smo tako daleko od ma kakve škole za slepe ili gluve, da je izgledalo neverovatno da bi iko hteo doći u jedno toliko zabačeno mesto kao što je Tuskumbija da poučava jedno gluvo i slepo dete. Moji rođaci i prijatelji sumnjali su ponekad, doista, da će uopšte biti mogućno poučavati me. Jedini zračak nade moje majke dolazio je iz Dikensovih „Beležaka iz Amerike”. Bila je pročitala napis o Lauri Bridžmen i nekako se nejasno prisećala da je ona bila i gluva i slepa, ali da je ipak bilo mogućno pružiti joj neki odgoj. No isto tako, prisećala se s nekim bolom, i nekako bez nade, da je doktor Howe, koji je pronašao način za poučavanje gluvih i slepih, umro već pre mnogo godina. Njegovi metodi su, verovatno, iščezli zajedno s njim; a ako i nisu, kako bi se jedna devojčica u tako udaljenoj varoši Alabami mogla koristiti njima?

Kada mi je bilo otprilike šest godina, moj otac je čuo za nekog poznatog lekara u Baltimoru koji je imao uspeha u mnogim, naizgled beznadežnim slučajevima. Roditelji su odmah rešili da me odvedu u Baltimor i vide da li bi se išta moglo učiniti za moje oči.

Putovanje, sećam se jasno, bilo je vrlo prijatno. Sklopila sam prijateljstvo s mnogima u vozu. Jedna gospođa mi je dala punu kutiju školjkica, a otac je na njima izbušio rupice, tako da sam ih mogla nanizati, i dugo su me ispunjavale radošću i zadovoljstvom. I kondukter je bio vrlo ljubazan. Za vreme njegovih obilazaka držala sam se za krajeve njegovog kaputa dok je pregledao i bušio karte. A klešta za bušenje karata, s kojima mi je dopuštao da se igram, bila su divna igračka. Šćućurena na sedištu u jednom uglu, satima sam se zabavljala praveći smešne male rupice na komadićima kartona.

Moja tetka mi je bila napravila jednu veliku lutku od peškira. Bila je to najsmešnija, bezoblična stvar, ta nabrzinu načinjena lutka bez nosa, bez usta, bez očiju i ušiju — bez ičega što bi makar i dečja uobrazilja mogla pretvoriti u lice. Čudnovato je, zaista, da me baš to što nije imala oči štrecnulo jače nego svi ostali nedostaci zajedno. Pokazivala sam to svima s nesnosnom istrajnošću, ali je izgledalo da niko nije bio dorastao zadatku da lutki podari oči. Jedna sjajna misao, međutim, pade mi na um i pitanje je bilo rešeno. Skotrljala sam se sa sedišta i pretraživala pod njim dok nisam našla tetkin ogrtač ukrašen krupnim perlama. Otkinula sam dve perle i pokazala tetki da hoću da ih ušije na lice moje lutke. Ona uze moju ruku i upitnim gestom podiže je do njenih očiju, a ja potvrdno klimnuh glavom. Perle su bile prišivene na pravom mestu i ja nisam mogla obuzdati svoju radost, ali je odmah zatim lutka prestala da me zanima. Za sve vreme putovanja nisam nijedanput dobila nastup rđavog raspoloženja; bilo je tako mnogo stvari koje su mi obuzele misli i zaposlile prste.

Kada smo stigli u Baltimor doktor Čisholm nas je ljubazno primio, ali nije mogao ništa da učini. Rekao je, međutim, da bih mogla učiti, i posavetovao moga oca da se obrati doktoru Aleksandru Greamu Belu, u Vašingtonu, koji bi mu mogao dati informacije o školama i učiteljima za gluvu i slepu decu. Držeći se doktorovog saveta, otputo-

vali smo odmah u Vašington da posetimo doktora Bela; otac s tugom u srcu i velikom strepnjom, a ja, potpuno nesvesna njegovih patnji, nalazila sam zadovoljstvo u uzbuđenju zbog putovanja iz mesta u mesto. Iako sam bila dete, osetila sam odmah nežnost i simpatiju koja je doktora Bela približila mnogim srcima, čije divljenje najbolje govori o njegovim izvanrednim uspesima. Držao me na krilu, dok sam ja ispitivala njegov sat, i navio ga je da otkucava da bi mi učinio zadovoljstvo. Razumevao je moje znake; znala sam to i zavolela sam ga odmah. Ali nisam ni sanjala da će mi taj sastanak otvoriti vrata kroz koja ću preći iz tame u svetlost, iz usamljenosti u prijateljstvo, drugarstvo, znanje i ljubav.

Doktor Bel je savetovao mom ocu da piše g. Anagnosu, direktoru Perkinsovog zavoda u Bostonu, koji beše polje dr Howeovih velikih i napornih radova za odgoj slepih, i da ga upita da li ima nekog sposobnog učitelja koji bi počeo s mojim vaspitavanjem. Otac je to odmah učinio, i u roku od nekoliko nedelja stigao je ljubazan odgovor g. Anagnosa s ohrabrujućim uveravanjem da su mi našli učiteljicu. To je bilo uleto 1886 godine. Ali je g-đica Sulivan stigla tek sledeće godine u martu.

Tako sam izašla iz Egipta i stajala pred Sinajem, a neka božanska sila dodirnula je moj duh i dala mu vid, tako da sam sagledala mnoge divote. A sa svete planine dopro je do mene glas koji je govorio: „Znanje je ljubav, svetlost i moć”.

GLAVA IV

U celom mom životu najznačajniji dan koga se sećam bio je onaj kada je moja učiteljica, Ana Mensfild Sulivan, došla k meni. Ispunjava me čuđenje kada razmišljam o neizmernim kontrastima između dvaju života koje je taj dan spojio. Bio je treći mart 1887 godine, tri meseca pre nego što sam napunila sedam godina.

Posle podne toga značajnoga dana stajala sam na terasi nema, u očekivanju. Nejasno sam nagađala, po znacima koje mi je majka davala i po ustumaranosti po kući, da

će se ubrzo dogoditi nešto neobično, i tako sam otišla do vrata i čekala na stepenicama. Popodnevno sunce prodiralo je kroz gusto lišće lozice orlovih noktiju koja je pokrivala terasu i padalo na moje lice. Prsti su mi se gotovo nesvesno zadržavali na tom poznatom lišću i cvetovima, koji su se tek bili rastvorili da pozdrave ljupko južno proleće. Nisam znala kakvo mi čudo ili iznenađenje sprema budućnost. Nedeljama su me rasrđenost i gorčina neprestano tištali, a duboka potištenost došla je kao posledica te uzbudljive borbe.

Da li ste ikada bili na moru u gustoj magli, kada izgleda kao da ste zatvoreni u nekoj opipljivoj beloj tami, a velika lađa, napregnuto i uznemireno, kompasom i spravom za premeravanje dubine, tumarajući, traži put k obali, dok vi, uz lupanje srca, iščekujete da se nešto dogodi. Ja sam bila kao ta lađa pre nego što je otpočelo moje vaspitavanje, samo što sam bila bez kompasa i sprave za premeravanje dubine, i nisam imala načina da saznam koliko je udaljena luka. „Svetlost! Dajte mi svetlost!" To je bio nemi krik moje duše, a svetlost ljubavi obasjala me u tom istom času.

Osetila sam približavanje nečijih koraka. Ispružila sam ruku, kako sam mislila, prema majci. Neko ju je prihvatio i — našla sam se čvrsto prigrljena u naručju one koja je došla da mi otkrije sve stvari, i mnogo više od svih stvari — da me voli.

Sutradan po dolasku moje učiteljice, ujutru, ona me odnela u svoju sobu i dala mi jednu lutku. Mala slepa deca iz Perkinsovog zavoda poslala su mi je, a Laura Bridžmen ju je obukla; ali ja to nisam znala tada, već mnogo kasnije. Kad sam se malo bila poigrala s njom, g-đica Sulivan mi, polako, znacima u mojoj ruci otkuca: „l-u-t-k-a". Odmah me zainteresovala ta igra prstiju i pokušala sam da je podražavam. Kada sam najzad uspela da otkucam pravilno, bila sam ispunjena radošću i ponosom. Trčeći niz stepenice prema majci, podigla sam ruke i otkucala reč „lutka". Dotada nisam znala da sastavljam reči, niti, čak, da reči i postoje, — prosto sam prstima podražavala kao majmun.

U toku sledećih dana naučila sam da otkucam mnoge reči na taj neshvatljiv način, među kojima su bile i reči *klin, šešir, šolja,* i nekoliko glagola, kao *sedeti, stajati, ići.* Ali je

moja učiteljica provela sa mnom nekoliko nedelja pre nego što sam shvatila da svaka stvar ima svoje ime.

Jednog dana, dok sam se igrala sa svojom novom lutkom, g-đa Sulivan mi spusti u krilo i moju veliku lutku od krpa, otkuca „l-u-t-k-a" i pokuša da mi objasni da reč lutka pripada obema. Nešto ranije, tog istog dana, borile smo se oko reči „k-r-č-a-g" i „v-o-d-a". G-đica Sulivan je pokušavala da mi utuvi da je „k-r-č-a-g" — krčag, i da je „v-o-d-a" — voda, ali sam ja to neprestano brkala. U očajanju, ona napusti tu vežbu da bi je u prvoj zgodnoj prilici opet ponovila. Izgubivši strpljenje zbog njenih ponovnih pokušaja, zgrabila sam lutku i tresnula je na pod. Bila sam veoma zadovoljna kada sam kraj nogu napipala komade razbijene lutke. Nisam osećala ni tugu ni kajanje posle tog nastupa ljutine. Nisam volela tu lutku. U tihom, mračnom svetu u kome sam živela nije bilo jakih osećanja ili nežnosti. Osetila sam da moja učiteljica čisti ustranu, k ognjištu, to komade i osećala sam zadovoljstvo što je uzrok moje uznemirenosti bio uklonjen. Ona mi tada donese šešir, i znala sam da ću izaći napolje, na sunčanu toplotu. Ta misao — ako se neko bezimeno osećanje može nazvati mišlju — natera me da poskočim i skakućem od radosti.

Silazile smo stazom prema crpki za vodu, privučene prijatnim mirisom lozice orlovih noktiju kojom je krov nad crpkom bio pokriven. Neko je crpao vodu, a moja učiteljica, uzevši mi ruku, stavi je ispod mlaza. Dok mi se hladna tečnost slivala preko jedne ruke, ona mi u drugoj, isprva polako, a zatim brže, otkuca reč *voda*. Stajala sam mirno, obrativši svu pažnju na pokrete njenih prstiju. Odjednom mi se u svesti javi neko maglovito sećanje, kao o nečemu zaboravljenom — neko treperenje misli koja mi se vraća; i, na neki način, tajna govora bila mi je otkrivena. Shvatila sam tada da „v-o-d-a" znači ono divno, sveže nešto, što je teklo preko moje ruke. Ta živa reč probudila mi je dušu; dala joj je svetlost, nadu, radost... oslobodila je! Bilo je još prepreka, naravno; ali prepreka koje će se vremenom moći ukloniti.

Otišla sam sa crpke željna da učim. Sve je imalo svoje ime, a svako ime rađalo je novu misao. Dok smo se vraćali kući izgledalo mi je da svaka stvar koju sam dodirnula treperi životom. To je bilo zato što sam svojim duhovnim očima gledala sve u toj čudnoj, novoj svetlosti koja mi se javila.

Pri ulasku, na vratima, setila sam se lutke koju sam razbila. Napipala sam put do ognjišta i pokupila parčiće. Uzalud sam pokušavala da ih sastavim. Tada mi se oči napuniše suzama jer sam shvatila šta sam učinila; i, prvi put tada osetila sam kajanje i žaljenje.

Toga dana sam naučila mnoge nove reči. Ne mogu se setiti koje su sve te reči bile, ali znam da su *majka, otac, sestra, učiteljica* bile među njima — reči koje je trebalo da doprinesu da moj život procveta „kao Aronova polica s cvećem". Teško bi bilo naći neko srećnije dete nego što sam bila ja kada sam na kraju toga znamenitoga dana legla i ponovo preživljavala radosti koje mi je on doneo, žudeći tada prvi put da svane nov dan.

GLAVA V

Sećam se dobro toga leta 1887 godine koje je došlo posle naglog buđenja moje duše. Ništa drugo nisam radila već rukama istraživala i učila imena svih predmeta kojih bih se dotakla; i ukoliko sam više doticala stvari i upoznavala njihova imena i upotrebu, utoliko je radosnije i pouzdanije postajalo moje osećanje srodstva s ostalim svetom.

Kada su krasuljak i maslačak počeli da cvetaju, držeći me za ruku, g-đica Sulivan me odvela preko njiva, na kojima su ljudi obrađivali zemlju za setvu, do obale reke Tenesi; i tamo, sedeći na toploj travi, dobila sam prvu lekciju o dobročinstvima prirode. Naučila sam kako svako drvo, čije je zelenilo tako prijatno za oko a plod dobar za hranu, pod dejstvom kiše i sunca niče iz zemlje; kako ptice grade svoja gnezda, kako žive i sele se iz jedne zemlje u drugu; kako veverica, jelen, lav, i svaki drugi stvor, nalaze svoju hranu i zaklon. Ukoliko je moje upoznavanje stvari raslo, osećala sam sve jače i jače čarobnost sveta u kome živim. Mnogo pre nego što sam naučila da rešim neki aritmetički zadatak ili opišem oblik zemlje, g-đica Sulivan me naučila da nađem lepotu u mirisnim šumama, u svakoj travčici, u pregibima i jamicama na ruci moje sestrice... Ona je spojila moje najranije misli s prirodom i doprinela da osećam „da smo ptice, cveće i ja srećni drugovi".

Ali, otprilike u to doba stekla sam jedno iskustvo koje me poučilo da priroda nije uvek dobra. Jednog dana moja učiteljica i ja vraćale smo se posle dugog lutanja. Jutro je bilo divno, ali je toplota rasla, i dan je postao zaparan kada smo se najzad uputile kući. Dva-tri puta zastajale smo pod kakvim drvetom kraj puta da se odmorimo. Poslednji put smo se odmarale pod jednom divljom trešnjom, nedaleko od kuće. Hladovina je bila prijatna, a drvo tako zgodno za penjanje da sam se, uz pomoć moje učiteljice, mogla uspuzati i sesti na jednu granu. Bilo je tako sveže i prijatno gore na drvetu da g-đica Sulivan predloži da tu užinamo. Obećala sam da ću biti potpuno mirna dok ona ode do kuće i donese jelo.

Iznenada sam osetila neku promenu nad drvetom. Sva sunčeva toplota nestala je iz vazduha. Znala sam da je nebo mračno, jer je sva ta toplota, koja je za mene značila svetlost, iščezla iz vazduha. Neki čudan miris izbijao je iz zemlje. Poznavala sam ga: to je bio miris koji je uvek prethodio oluji i grmljavini, i neki bezimeni strah stezao mi je srce. Osećala sam se potpuno usamljena, otsečena od svojih prijatelja i čvrstog tla. Nešto ogromno, nepoznato obavijalo me. Ostala sam mirna i iščekivala; jezivi strah razlivao se po meni. Željno sam iščekivala povratak svoje učiteljice; ali, iznad svega želela sam da siđem s drveta.

Nastupio je bio jedan trenutak kobne tišine, a zatim nastade komešanje lišća. Neko podrhtavanje prostruja drvetom, a zamah vetra nalete tako jako da bi me oborio da se nisam svom snagom priljubila uz granu. Drvo se njihalo i povijalo. Male grančice kršile su se i padale na mene kao grad. Nekakav divlji potstrek gonio me da skočim, ali me strah držao čvrsto. Zgurila sam se u račvama drveta, a grane su šibale oko mene. Na mahove sam osećala neko potresanje drveta, kao da je nešto teško bilo palo i kao da se potres od udara penjao gore, dok ne bi dosegao granu na kojoj sam sedela. Ta neizvesnost uzbudila me do krajnjih granica, i baš kada sam mislila da ćemo i drvo i ja pasti zajedno, moja učiteljica me dograbi za ruku i pomože mi da siđem. Privila sam se uz nju, drhteći od radosti što sam još jednom osetila zemlju pod nogama. Naučila sam tada još jednu lekciju — da priroda „otvoreno ratuje protiv svoje dece, i da i pod najnežnijim dodirom skriva izdajničke kandže".

Posle tog iskustva mnogo je vremena proteklo pre nego što sam se po drugi put popela na drvo. I sama pomisao ispunjavala me užasom. Bila je to opojna čar mimozinog drveta u punom cvetu koja je najzad nadvladala moj strah. Jednog divnog prolećnog jutra, kada sam u letnjikovcu sedela sama i čitala, neki izvanredno nežan miris u vazduhu privukao mi je pažnju. Skočila sam i nagonski ispružila ruke. Izgledalo je kao da je dah proleća proleteo kroz letnjikovac. „Šta je to?" upitala sam, i sledećeg trenutka prepoznala sam miris mimozinih cvetića. Pipajući našla sam put do kraja bašte, jer sam znala da se drvo mimoze nalazi na zavijutku staze, u blizini ograde. Da, tamo je bilo, i podrhtavalo celo pod toplim sunčanim zracima, a povijene grane, opterećene cvećem, gotovo su dodirivale visoku travu. Da li je ikada ranije bilo u svetu išta tako vanredno lepo! Njegovi čarobni cvetići podrhtavali su pri najnežnijem dodiru. Izgledalo je kao da je neko rajsko drvo bilo presađeno na zemlju. Obasuta bezbrojnim cvetnim listićima, provukla sam se do velikog stabla i stajala jedan minut neodlučno; a zatim, stavivši nogu na široki prostor između račvastog granja, uspuzala sam se na drvo. Imala sam dosta muke da nastavim s penjanjem, jer su grane bile vrlo debele a kora mi je žuljila ruke; ali sam imala prijatno osećanje da činim nešto neobično i divno, i tako sam produžila da se penjem sve više i više, dok nisam dospela do jednog zgodnog malog sedišta, koje je neko bio napravio tamo tako davno da je sraslo i postalo deo samog drveta. Dugo, dugo sedela sam tamo, osećajući se kao vila na ružičastom oblaku. Posle toga sam često provodila mnoge srećne časove na svom rajskom drvetu, zaokupljena lepim mislima i snevajući divne snove.

GLAVA VI

Sada sam imala ključ govora i bila sam željna da naučim kako se upotrebljava. Deca koja čuju stiču znanje govora bez ikakvih naročitih napora: reči padaju s usana drugih, a ona ih, takoreći, s uživanjem hvataju u letu; gluvo dete, pak, mora da ih lovi polaganim, često mučnim proce-

som. Ali ma kakav bio taj proces, rezultat je izvanredan. Postepeno, kada naučimo ime jednog predmeta, mi napredujemo korak po korak, dok ne pređemo ogromno rastojanje između našeg prvog promucanog sloga do poleta misli jednog Šekspirovog retka.

Upočetku sam postavljala vrlo malo pitanja kada mi je učiteljica govorila o nekoj novoj stvari. Misli su mi bile nejasne a rečnik nedovoljan; ali, ukoliko je moje upoznavanje stvari napredovalo, ukoliko sam više reči naučila, utoliko se polje mojih istraživanja proširivalo; i često bih se vraćala na isti predmet, željna daljih objašnjenja. Katkad mi je po koja nova reč oživljavala zamisao koju mi je neko ranije iskustvo urezalo u pamet.

Sećam se onog jutra kada sam prvi put upitala šta znači reč „ljubav". To je bilo pre nego što sam svoj rečnik obogatila mnogim rečima. Bila sam našla nekoliko ranih ljubičica u bašti i donela ih svojoj učiteljici. Ona pokuša da me poljubi, ali ja u to doba nisam marila da me iko drugi poljubi do majka. G-đica Sulivan me nežno zagrli i otkuca prstima u ruci: „Ja volim Helen".

„Šta je ljubav?" upitala sam.

Ona me privuče bliže i, pokazujući na srce, čijih sam otkucaja tada prvi put bila svesna, reče: „Ona je tu". Njene su me reči mnogo zbunile, jer dotada nisam shvatala ništa drugo osim onoga što sam mogla dodirnuti.

Pomirisala sam ljubičicu u njenoj ruci i, nešto rečima a nešto znacima, postavila sam pitanje koje je značilo: „Je li ljubav ljupkost cveća?"

„Ne", reče moja učiteljica.

Opet sam razmišljala. Toplo sunce obasjavalo nas je. „Nije li to ljubav?" upitala sam, pokazajući prstom u pravcu otkuda je dolazila toplota. „Zar to nije ljubav?"

Izgledalo mi je da ništa ne bi moglo biti lepše od sunca, čija toplota doprinosi da sve bilje klija i raste. Ali g-đica Sulivan zatrese glavom, a ja sam bila veoma zbunjena i razočarana. Smatrala sam da je čudno što moja učiteljica ne može da mi protumači šta je ljubav.

Dan ili dva kasnije nizala sam perle različitih veličina u simetrične grupe — dve velike, tri male, itd. Bila sam napravila mnoge pogreške, i g-đica Sulivan mi je često, s nežnom strpljivošću, ukazivala na njih. Najzad sam zapa-

zila jednu očiglednu pogrešku u nizu, i za jedan trenutak usretsredila sam svu pažnju na taj posao, pokušavajući da razmislim kako perle treba da se srede. Učiteljica mi dodirnu čelo i, snažno ističući, otkuca prstima: „Misli!" Munjevito sam shvatila da je ta reč bila ime procesa koji se u tom trenutku razvijao u mojoj glavi. To je bilo moje prvo shvatanje nekog apstraktnog pojma.

Dugo sam ostala mirna i ćutala — nisam mislila na perle u svome krilu, već sam pokušavala da u svetlosti tog novog pojma nađem značenje reči „ljubav". Sunce se celog dana skrivalo pod oblacima i bilo je kratkih pljuskova; ali se odjednom probi i sinu u svoj svojoj južnjačkoj veličanstvenosti.

Opet sam upitala svoju učiteljicu: „Zar nije to ljubav?"

„Ljubav je nešto kao oblaci koji su pokrivali nebo pre nego što je sunce granulo", odgovori ona. A zatim, prostijim rečima od tih, jer je inače ne bih mogla razumeti, objasni: „Znaš da ne možeš dodirnuti oblake, ali osećaš kišu i znaš kako ona blagotvorno deluje na cveće i žednu zemlju posle vrelog dana. Ne možeš dodirnuti ni ljubav, ali osećaš blagodet koju ona razliva u sve. Bez ljubavi ne bi bila srećna, niti bi želela da se igraš".

Ta divna istina rasvetli mi um. Osetila sam da su nevidljive niti spojile moj duh s duhom drugih ljudi.

Od samog početka moga odgoja g-đica Sulivan je uobičajila da mi govori kao što bi govorila svakom drugom detetu koje može čuti; jedina razlika bila je u tome što je ona meni, umesto da ih izgovara, otkucavala reči u mojoj ruci. Ako ne bih znala reči i idiome potrebne da izrazim svoje misli, ona ih je dodavala, pa je čak i posticala razgovor kada nisam bila sposobna da održavam svoj deo dijaloga.

Taj proces je trajao nekoliko godina, jer gluvo dete ne može da nauči za mesec dana, čak ni za jednu ili dve godine, bezbrojne jezičke osobine i izraze koji se u najobičnijim, svakodnevnim razgovorima upotrebljavaju. Dete sa zdravim čulom sluha nauči sve to neprestanim ponavljanjem i podražavanjem. Razgovor koji ono sluša u svojoj kući potstiče njegov um, nadahnjuje ga u pogledu predmeta govora i spontano ga navodi da izrazi svoje misli. Ta prirodna razmena misli uskraćena je gluvom detetu. Znajući to, moja učite-

ljica je odlučila da mi svojom pomoću nadoknadi te potsticaje koji su mi nedostajali. To je činila ponavljajući mi reč po reč, koliko god je to bilo mogućno, sve što bi čula i pokazajući mi kako bih mogla da uzmem učešća u razgovoru. Ali je proteklo mnogo vremena pre nego što sam se usudila da prihvatim taj potstrek, a još mnogo više pre nego što sam mogla naći nešto pogodno da kažem u pravi čas.

Gluvi ljudi, kao i slepi, nalaze da je veoma teško postići toliko da bi osetili prijatnosti razgovora. Koliko tek ta teškoća mora biti veća za one koji su i gluvi i slepi! Oni ne mogu razlikovati ton glasa, ili bez ičije pomoći pratiti lestvice tonova koji daju značenje rečima; niti mogu posmatrati izraz lica onoga koji govori, a taj izraz je često suština samog razgovora.

GLAVA VII

Sledeći važan korak u mom odgoju bilo je učenje čitanja. Čim sam bila sposobna da sročim nekoliko reči, moja učiteljica mi je dala komadiće kartona na kojima su u ispupčenim slovima bile ispisane reči. Brzo sam shvatila da je svaka takva reč označavala neki predmet, radnju ili kakvoću. Imala sam jedan okvir — naročito podešen za tu svrhu — u kome sam mogla slagati reči u male rečenice; ali pre nego što bih složila jednu rečenicu u taj okvir, sastavljala sam je, kako sam bila uobičajila, pomoću samih predmeta. Pronalazila sam, naprimer, komadiće kartona koji su pretstavljali „lutka”, „je”, „na”, „krevetu”, i stavljala sam svaku reč na njen predmet; tada bih stavila svoju lutku na krevet, a pored nje reči *je na krevetu;* tako sam stvarala od reči rečenicu, a u isto vreme isticala smisao rečenice samim predmetima.

G-đica Sulivan mi je pričala da sam jednog dana prikačila na svoju kecelju reč *devojčica* i stajala u sobici za odelo. Na polici sam bila poređala reči *je u sobici za odelo.* Ništa me nije oduševljavalo toliko kao ta igra. Satima smo se ponekad moja učiteljica i ja zabavljale time. Često je sve u sobi bilo složeno u rečenice pomoću predmeta.

Od štampanog kartona bio je samo jedan korak do štampane knjige. Uzela bih svoju „Čitanku za početnike” i tragala za rečima koje sam poznavala; kada bih uspela da ih nađem, radovala sam se kao pri igranju žmurki. Tako sam počela da čitam. O vremenu kada sam počela da čitam cele priče govoriću kasnije.

Dugo vremena nisam imala određene časove. Čak i kada sam najozbiljnije učila, izgledalo je to više kao zabavljanje nego kao rad. Sve ono čemu bi me g-đica Sulivan poučavala objašnjavala bi mi slikovito, pomoću neke lepe priče ili pesme. Kad god bi me što oduševljavalo ili zainteresovalo, ona bi to prepričavala sa mnom baš kao da je i ona sama devojčica. Ono o čemu mnoga deca razmišljaju sa zebnjom, kao što su bubanje gramatičkih pravila, teški matematički zadaci i još teže definicije, za mene su danas najdraže uspomene.

Ne umem da objasnim neobičnu saosećajnost koju je g-đica Sulivan imala u mojim radostima ili željama. Možda je to bila posledica njenog dugog druženja sa slepima. Tome treba dodati još i njenu izvanrednu sposobnost za objašnjavanje. Brzo bi prelazila nezanimljive pojedinosti, i nikada me nije mučila pitanjima da bi proverila da li sam upamtila prekjučerašnju lekciju. Suvoparne reči nauke uvodila je malo-pomalo, pretstavljajući svaki predmet tako jasno da sam morala pamtiti ono čemu me učila.

Čitale smo i učile napolju, jer smo više volele suncem obasjane šume nego kuću. Svi moji rani časovi učenja nose u sebi dah šuma — fini, smolasti miris borovih iglica, pomešan s mirisom divlje loze. Sedeći pod drvećem, u prijatnoj hladovini, učila sam da mislim kako svako biće ima svoj zadatak i svoje potrebe. „Privlačnost tih bića poučavala me svim njihovim navikama”. Doista, sve što je moglo da zuji, mrmori, peva ili cveta, imalo je svoj udeo u mom odgoju — bučno-grlate žabe, veliki skakavci, i zrikavci koje bih držala u ruci dok ne bi, zaboravljajući svoj strah i zabunu, počeli da izvode svoje piskave, treperave tonove; mali, paperjasti pilići i poljsko cveće, žbunovi načičkini grozdastim cvetovima, poljske ljubičice i pupoljci voćaka. Opipavala sam mahune pamuka koje su se rasprskavale i pod prstima osećala njihova nežna vlakna i pahuljasto semenje; osećala sam duboko hujanje vetra kroz žitne stabljike; svilasto šuštanje

duguljastog lišća i ljutito frkanje moga ponija kada bismo ga uhvatili na paši i stavljali mu đem u usta. O, kako se dobro sećam aromatičnog mirisa deteline koji je izbijao s njegovim dahom!

Katkad bih ustajala uzoru i, dok je sveža rosa još pokrivala travu i cveće, iskradala bih se u vrt. Malo ih je koji znaju kakva je to radost osećati ruže nežno obuhvaćene rukom ili divno povijanje krina kada se njiha na jutarnjem povetarcu. Ponekad bih uhvatila kakvog insekta u cvetu koji sam htela da otkinem, i osetila bih nejasan šum krila: ona su se, u iznenadnom strahu, trla jedno o drugo kada je mali stvor postao svestan mog dodira.

Moje drugo omiljeno mesto boravka bio je voćnjak, gde su prvih dana jula sazrevali plodovi. Krupne, baršunaste breskve padale su mi same u ruku, a kada bi veseo povetarac pirkao oko drveća, jabuke su se kotrljale kraj mojih nogu. O! S kakvom sam radošću skupljala to voće, pritiskala svoje lice o glatka ispupčenja na jabukama još toplim od sunca, i odlazila skačući kući.

Naša omiljena zabava bila je šetnja do pristaništa Kelerovih, jednog starog, porušenog stovarišta građe na reci Tenesi koje je za vreme Građanskog rata upotrebljavano za iskrcavanje vojnika. Tamo smo provodile mnoge srećne časove, a ja usto, igrajući se, učila geografiju. Gradila sam nasip od šljunka, pravila ostrva i jezera i kopala rečna korita; sve iz zabave, ne sanjajući nikada da sam tako učila neku lekciju. Sa čuđenjem, koje je sve više raslo, pratila sam kako g-đica Sulivan opisuje veliki okrugli svet i njegove zažarene bregove, iščezle gradove, pokretne ledene reke i mnoge druge, tako čudne stvari. Ona je od ilovače pravila reljefne geografske karte, tako da sam mogla opipati vrhove planina i doline i prstima pratiti tokove velikih reka. To mi se veoma svidelo; ali, podela zemlje u zone i polove zbunjivala me i mučila moj mozak. Slikovito poređane vrvce koje su označavale stepene geografske širine i štapići od pomorandžinog drveta koji su pretstavljali polove izgledali su tako stvarni da čak i danas i samo pominjanje „umerene zone" izaziva u mojim mislima pretstavu o čitavoj seriji kružića od kanapa; i verujem da ako bi iko poželeo to da učini, mogao bi me ubediti da se upravo sada beli medvedi penju na Severni Pol.

Aritmetika je, izgleda, bila jedina nauka koju nisam volela. Već od samog početka nije me nimalo zanimala nauka o brojevima. G-đica Sulivan je pokušavala da me nizanjem perli u grupe nauči da brojim, a slaganjem raznih sitnica, kao u dečjem zabavištu, naučila sam da sabiram i oduzimam. Nikada nisam imala strpljenja da složim više od pet ili šest grupa odjednom, a kada bih to završila, savest bi mi bila mirna za taj dan, i brzo bih istrčala napolje da potražim svoje drugarice.

Na takav isti, lak način učila sam zoologiju i botaniku.

Jedanput mi je jedan gospodin, čije sam ime zaboravila, poslao jednu zbirku fosila — sićušne ljušture mekušaca s lepim otiscima, komadiće trošnog peskovitog kamena s otiscima ptičijih nogu i jednu divnu paprat u bareljefu. To su bili ključevi koji su mi otvorili riznice prepotopskog sveta. Prsti su mi podrhtavali dok sam pratila kako g-đica Sulivan opisuje strašne životinje sa čudnim, neizgovorljivim imenima, koje su nekada tumarale po praiskonskim šumama, hraneći se granama džinovskog drveća, i izumrle u strašnim močvarama nekog nepoznatog doba. Ta čudna stvorenja dugo su me pohađala u snu, a to sumorno doba stvorilo je mračnu pozadinu mojim vedrim danima, punim svetlih sunčanih zrakova, ruža i odjeka lakih udara kopita moga ponija.

Kasnije sam dobila jednu divnu školjku, i s iznenađenjem i oduševljenjem naučila sam kako majušni mekušci grade sjajne, okruglaste ljušture za svoja prebivališta; i kako za tihih noći kada nikakav povetarac ne pokreće talase. Nautilus na svom „bisernom brodu" jedri plavim vodama Indiskog Okeana. Kada sam naučila mnoge zanimljivosti o životu i navikama dece mora — kako mali polipi, usred gruvanja morskih talasa, grade divna koralna ostrva Pacifika, kako su foraminifere stvorile krečna brda mnogih zemalja — učiteljica mi je pročitala „Podmornicu Nautilus" i pokazala mi kako proces građenja školjki mekušaca ima simbolične sličnosti s razvitkom ljudskog uma. Baš kao što oklop Nautilusa menja građu koju crpe iz vode i stvara od njih deo svoga trupa, tako i mrvice znanja koje čovek skuplja podležu sličnoj promeni i postaju biseri misli.

Tako je i razvijanje jedne biljke pružilo temu za jednu lekciju. Kupile smo krin, posadile ga i stavile u suncem obasjan prozor. Ubrzo su zeleni šiljati pupoljci pokazali

znake da će se rastvoriti. Tanki, duguljasti spoljni listići rastvarali su se polako, oklevajući — mislila sam — da otkriju lepotu koju su skrivali; kada je, međutim, rastvaranje već počelo, proces rascvetavanja razvijao se brzo, ali pravilno i sistematski. Uvek je bio po jedan pupoljak krupniji i lepši od ostalih, i on je s većom razmetljivošću odgurkivao svoj spoljni ogrtač, kao da je lepota u nežnoj svilenoj haljini znala da je, po božanskom pravu, kraljica krina, dok su njene skromnije sestre stidljivo skidale svoje zelene kukuljice, — sve dok cela biljka ne bi postala samo jedna povijena grana lepote i mirisa.

Jedanput smo imale u jednoj staklenoj kugli, smeštenoj u prozoru punom biljaka, jedanaest punoglavaca. Sećam se s kakvom sam revnošću otkrivala pojedinosti o njima. S velikim uživanjem zagnjurivala sam ruku u kuglu da bih osetila punoglavce kako poigravaju oko nje i da bih im dopustila da mi klize i promiču između prstiju. Jednog dana jedan ambiciozniji siledžija preskoči preko ivice kugle i pade na patos, gde sam ga našla, po svemu sudeći, više mrtvog nego živog. Jedini znak života u njemu bilo je lako vijuganje repa. Ali čim se vratio u svoj element, poleteo je na dno kao strela i plivao unaokolo s radosnom živahnošću. On je iskočio i video prostrani svet, i bio je zadovoljan što će ostati u svojoj lepoj staklenoj kući pod velikom fuksijom dok ne dostigne čast da se pretvori u žabu. Tada je otišao da živi u zelenoj bari na kraju bašte, odakle su se letnjih noći razlegale njegove čudne, ljubavne pesme.

Tako sam učila od samog života životinja i biljaka. Upočetku sam bila samo jedna mala zbirka mogućnosti. Moja učiteljica ih je otkrila i razvijala. Kada je ona došla, sve je oko mene počelo da odiše ljubavlju i radošću i imalo svoje puno značenje. Nikada nije propuštala priliku da istakne lepotu svakog predmeta, niti je ikada prestajala s pokušajima da mišlju, delom i primerom doprinese da moj život bude prijatan i koristan.

Samo genijalnost moje učiteljice, njena živa naklonost i divna umešnost učinili su da prve godine moga učenja budu tako lepe i prijatne. Njena veština da ugrabi pogodan trenutak da ulije znanje doprinela je da mi ono bude tako prijatno i prihvatljivo. Ona je shvatila da je dečji um kao plitak potočić koji veselo žubori i poigrava preko kamenitog

tla svoga korita i odražava ovde cvetak, onde žbun, tamo runast oblak; i pokušala je da moj um izvede na put, znajući da će i on, kao i potočić, primati usput planinske pritoke i skrivene izvore dok se ne pretvori u duboku reku gotovu da na svojoj glatkoj površini odražava talasaste brežuljke, senke drveća, plavo nebo... baš kao i ljupko lišće malog cvetka.

Svaki učitelj može odvesti dete u učionicu, ali ne može ga svaki od njih navesti da uči. Ono će učiti s radošću samo ako oseti — bilo kada je zaposleno bilo kada se odmara — da je potpuno slobodno; ono mora da shvati radosno uzbuđenje trijumfa i mučno tištanje razočaranosti pre nego što s voljom prihvati te, njemu tako nemile dužnosti i odluči da hrabro prevali put kroz uobičajena, suvoparna štiva udžbenika.

Moja učiteljica mi je tako bliska da jedva mogu pomisliti na sebe a da ne pomislim na nju. Nikako ne mogu da kažem koliko je smisla i uživanja u lepoti svega urođeno u meni, a koliko dugujem njenom uticaju. Osećam da je njeno biće nerazdvojno od mog sopstvenog i da su koraci mog života spojeni s njenim. Sve što je najbolje u meni pripada njoj. Nema u meni nikakvog dara, inspiracije ili radosti koju ona svojim blagim dodirom nije probudila.

GLAVA VIII

Prvi Božić po dolasku g-đice Sulivan u Tuskumbiju bio je velik događaj. Svi su u porodici spremali poneko iznenađenje za mene, ali ono što me najviše radovalo, to je što smo g-đica Sulivan i ja spremale, takođe, iznenađenja za svakoga. Tajanstvenost koja je okružavala poklone bila je moje najveće uživanje i zadovoljstvo. Moji su prijatelji činili sve što su mogli da potstaknu moju radoznalost nagoveštajima i upola naznačenim rečenicama, praveći se da ih prekidaju baš u „nezgodan” čas. G-đica Sulivan i ja neprestano smo pogađale igrajući se, što me više poučilo upotrebi govora nego što bi ma kakvi drugi određeni časovi mogli učiniti. Sedeći svake večeri u rumenom sjaju vatre, igrale

smo našu igru pogađanja, koja nas je, ukoliko se Božić približavao, sve više uzbuđivala.

Školska deca u Tuskumbiji imala su na Badnje veče svoju jelku i pozvala su me na tu svečanost. U sredini učionice, s upaljenim svećicama, blistajući i svetlucajući u toj blagoj svetlosti, stajala je divna jelka, s granama opterećenim čudnim, divnim plodovima. To je bio trenutak uzvišene sreće. Igrala sam i skakutala ushićeno oko drveta. Bila sam očarana kada sam saznala da je za svako dete bio spremljen poklon, a dobri ljudi koji su iskitili jelku dopustili su da ja razdelim darove deci. U radosti dok sam to činila, nisam prestajala da mislim na svoje sopstvene poklone, ali kada sam završila s tim, moje nestrpljenje da otpočne pravi Božić postalo je gotovo neizdržljivo. Znala sam da pokloni koje sam već dobila nisu bili oni koje su mi prijatelji nagoveštavali i koji su me tako mučili, a, osim toga, moja učiteljica je kazala da će darovi koje treba da dobijem biti čak i lepši od ovih. Ubedili su me, međutim, da treba da se zadovoljim poklonima s jelke i da one druge ostavim za ujutru.

Te večeri, pošto sam bila okačila svoju čarapu, dugo sam, pretvarajući se da spavam, budna ležala; bila sam na oprezi, željna da saznam šta će sveti Nikola raditi kada bude došao. Najzad sam zaspala s novom lutkom i jednim belim medvedom u naručju. Sledećeg jutra izbudila sam celu porodicu svojim prvim: „Srećan Božić”. Našla sam iznenađenja ne samo u čarapi, već i na stolu, na stolicama, na vratima i na samom prozoru; doista, jedva sam mogla i da koraknem a da ne nabasam na neki božićni poklon uvijen u svilenu hartiju. Ali je moja sreća bila neizmerna kada mi je g-đica Sulivan poklonila jednog kanarinca.

Mali Tim bio je tako pitom da bi doskakutao na moj prst i jeo ušećerene trešnje iz moje ruke. G-đica Sulivan me naučila da se sama brinem za sve potrebe svog novog ljubimca. Svakog jutra, posle doručka, spremala sam mu da se kupa, uredila bih mu i očistila kavez, napunila zdelice svežim semenjem i vodom s bunara i prikačila grančicu mišarkinje na njegovu ljuljašku.

Jednog jutra ostavila sam kavez na prozoru dok sam otišla da donesem Timu vodu za kupanje. Kada sam po povratku otvorila vratanca, osetila sam da je jedna velika mačka brzo promakla kraj mene. Nisam odmah shvatila šta

se dogodilo, ali kada sam uvukla ruku u kavez a Timova mi nežna krilca nisu izašla ususret, niti se njegovi mali šiljati nokti sklopili oko mog prsta, znala sam da nikada više neću naći svog slatkog malog pevača.

GLAVA IX

Sledeći značajan događaj u mome životu bila je, 1888 godine, moja poseta Bostonu. Sećam se, kao da je juče bilo, pripremanja, odlaska s mojom učiteljicom i majkom, putovanja i, najzad, dolaska u Boston. Kolika je razlika bila između tog putovanja i onog od pre dve godine u Baltimor! Nisam više bila nemirno, razdražljivo malo stvorenje koje radi svog zabavljanja zahteva pažnju svih ljudi u vozu. Sedela sam mirno pored g-đice Sulivan, prateći sa živim interesovanjem sve što mi je objašnjavala o onome što je videla kroz prozor vagona: divnu reku Tenesi, prostrane plantaže pamuka, brežuljke i šume; i gomile crnaca koji su se smejali na stanicama, mahali rukama svetu u vozu i prenosili kroz vagone izvrsne slatkiše i kokice. Na suprotnom sedištu, u novoj cicanoj haljinici s kockastim šarama i izgužvanom šeširiću s velikim obodom, sedela je moja velika lutka od krpa Nensi i gledala u mene onim dvema perlama koje su joj zamenjivale oči. Katkad, kad nisam bila isuviše zanesena onim što mi je opisivala g-đica Sulivan, prisećala sam se da i Nensi postoji i uzimala je u svoje naručje, ali sam obično umirivala svoju savest uveravajući se da ona spava.

Pošto više neću imati prilike da se ponovo vraćam na Nensi, želim da ovde iznesem jedan žalostan događaj koji je ona iskusila ubrzo po našem dolasku u Boston. Bila je sva pokrivena blatom — ostacima kolačića od blata, koje sam je ja primoravala da jede mada ona nije pokazivala nikakvu naročitu sklonost prema njima. Pralja u Perkinsovom zavodu odnela ju je krišom da je okupa. To je već bilo isuviše za moju jadnu Nensi. Kada sam je posle toga našla, ona je bila samo jedna bezoblična gomila krpa, koju ja uopšte ne bih mogla poznati da nije bilo onih dveju perli, njenih očiju. koje su prekorno gledale u mene.

Kada je voz najzad ušao u bostonsku stanicu, bilo je kao da se ostvarila neka divna bajka. Ono „Nekada, u staro vreme" bilo je sada, a „daleka, daleka zemlja" bila je tu.

Tek što smo stigli u Perkinsov zavod za slepe a ja sam već počela da sklapam prijateljstva sa slepom decom. Neizrecivo me oduševljavalo saznanje da ona znaju ručnu azbuku. Kakva je to samo radost bila da na svom jeziku razgovaram s drugom decom! Dotada sam bila kao stranac koji govori ustima tumača. U školi u kojoj je odgajena Laura Bridžmen, osećala sam se kao u svojoj domovini. Trebalo mi je prilično vremena dok sam shvatila da su i moji novi prijatelji bili slepi. Znala sam da ja ne mogu da vidim, ali mi je izgledalo nemogućno da su sva ta živahna i mila deca koja su me okruživala i svesrdno učestvovala u mojim nestašlucima takođe bila slepa. Sećam se bolnog iznenađenja koje me obuzelo kada sam primetila da su i ona stavljala svoje ruke preko mojih kada sam im govorila i da prstima čitaju knjige. Mada su mi to već ranije kazali, i mada sam shvatala svoj sopstveni gubitak, ipak sam, nekako nejasno, pomišljala da pošto ta deca mogu čuti, moraju, prema tome, imati i neku vrstu „drugog vida", i nisam očekivala da ću naići na jedno, pa na drugo, a zatim, opet, na još jedno dete lišeno tog istog dragocenog dara. Ali su ta deca bila tako radosna i zadovoljna da su sva moja bolna osećanja iščezla u radosti koju mi je stvaralo njihovo društvo.

Jedan dan koji sam provela s tom slepom decom bio je dovoljan da se u toj novoj sredini osetim kao u svojoj kući, i dok je dan brzo prolazio, željno sam prelazila s jednog radosnog doživljaja na drugi. Nisam mogla potpuno da ubedim sebe da negde još postoji prostrani svet, jer je Boston za mene bio početak i kraj svega sveta.

Za vreme našeg boravka u Bostonu posetili smo Bunker Hil, i tamo sam dobila prvi čas iz istorije. Mnogo me uzbudila priča o hrabrim ljudima koji su se borili na mestu na kome smo stajali. Penjala sam se do spomenika brojeći stepenice, i ukoliko sam se više penjala, pitala sam se da li su se i vojnici bili popeli uz to visoko stepenište i pucali na neprijatelja dole na zemlji.

Sutradan smo vodenim putem otišli u Plimut. To je bilo moje prvo putovanje parobrodom na okeanu. Kako je

puno pokreta i života bilo to putovanje! Ali bučno kloparanje mašinerije izgledalo mi je kao grmljavina, i počela sam da plačem jer sam se bila pobojala da ako bi pala kiša ne bismo mogli da idemo na izlet. Mislim da me više zanimala velika stena na kojoj su se Pilgrimi bili iskrcali nego išta drugo u Plimutu. Mogla sam da dodirnem tu stenu, i možda je baš to doprinelo da su mi dolazak Pilgrima, njihove muke i dela izgledali još stvarniji. Često sam držala u ruci jedan mali uzorak plimutske stene koji mi je jedan ljubazan gospodin u Pilgrim Holu poklonio; opipavala sam njegove krivine i udubljenja, pukotinu u sredini i ispupčene cifre „1620", i prevrtala u pameti sve što sam znala o divnoj priči o Pilgrimima.

Kako je samo moja dečja uobrazilja blistala veličanstvenošću njihovog poduhvata! Zamišljala sam ih, ideališući, kao najhrabrije i najplemenitije ljude koji su ikada zatražili sklonište u tuđoj zemlji. Mislila sam da su oni težili za slobodom svoje sabraće — ljudi koliko i za svojom sopstvenom. Godinama kasnije, bila sam strahovito iznenađena i razočarana kada sam saznala o njihovim delima, o proganjanjima, koja nas nagone da premiremo od stida čak i kada se dičimo hrabrošću i energijom koje nam je dala naša „Lepa Domovina".

Među mnogim prijateljima koje sam upoznala u Bostonu bili su i g. Vilijem Endikot i njegova kći. Njihova dobrota prema meni bila je seme iz koga su, posle toga, ponikle mnoge radosne uspomene. Jednog dana posetili smo njihovu divnu kuću u Beverli farmama. Sećam se s uživanjem kako sam išla kroz njihov vrt zasađen ružama; kako su mi njihovi psi, veliki Leo i mali kudravi Fric s dugačkim ušima, potrčali ususret; i kako je Nimrod, veoma milo konjče, gurnuo svoju njušku u moju ruku da bih ga potapšala i dala mu grumen šećera. Isto se tako dobro sećam obale gde sam se prvi put igrala u pesku. Bio je to čvrst, gladak pesak, sasvim drugačiji od onog krupnijeg, oštrog peska, pomešanog s morskom travom i školjkama, u Brusteru. G. Endikot mi je pričao o velikim brodovima koji su, na putu za Evropu, dolazeći iz Bostona, plovili tuda. Često sam ga sretala posle toga i uvek mi je bio pravi prijatelj; doista, na njega sam mislila kada sam Boston nazvala „grad dobrih ljudi".

GLAVA X

Baš pred zatvaranje Perkinsovog zavoda zbog letnjeg raspusta, odlučeno je da moja učiteljica i ja, zajedno s našom dragom prijateljicom g-đom Hopkins, provedemo ferije u Brusteru, na Kap Kodu. Bila sam očarana, jer mi je glava bila puna divnih priča o moru i radosti koju sam očekivala od tog letovanja.

Okean mi je ostao kao najjasnija uspomena na to leto. Dotada sam uvek živela daleko od morske obale, i nikada do mene nije dopro ni dašak slanog morskog vazduha; ali sam čitala u jednoj velikoj knjizi, koja se zove „Naš svet", opis okeana, što me ispunilo divljenjem i silnom čežnjom da dotaknem moćno more i osetim šum valova. I tako je moje srce poskočilo od radosnog uzbuđenja kada sam saznala da će mi se najzad želja ispuniti.

Čim su mi navukli kupaći kostim poletela sam napolje, preko toplog peska, i, ne misleći na strah, zagnjurila se u hladnu vodu. Osećala sam velike talase, kamenje i blato. Nemirno kretanje vode na površini ispunjavalo me radosnim uzbuđenjem. Odjednom se moje ushićenje pretvori u užas — nogom sam udarila o kamen, i u sledećem trenutku jedan talas me već bio pokrio preko glave. Izbacila sam ruke da dograbim neki oslonac, hvatala sam se za vodu i za morsku travu koju su mi talasi bacali u lice. Ali su svi moji mahniti napori bili uzaludni. Izgledalo je kao da se talasi igraju sa mnom i da me, u svojoj divljoj igri, odbacuju od jednog do drugog. Bilo je strašno. Dobra, čvrsta zemlja izmakla mi se ispod nogu, i izgledalo je kao da je taj čudni, sveobuhvatni elemenat sve zbrisao — život, vazduh, toplotu i ljubav. Međutim, more kao da se najzad zasitilo svoje nove igračke — izbacilo me na obalu, i u istom času već sam bila čvrsto u rukama svoje učiteljice. O, kako je bilo prijatno okrepiti se u tom dugom, nežnom zagrljaju. Čim sam se bila dovoljno povratila od paničnog straha i bila sposobna da išta kažem, upitala sam: „Ko je stavio so u vodu?"

Pošto sam se oporavila od svog prvog iskustva u vodi, činilo mi je neobično zadovoljstvo da u kupaćem kostimu sedim na velikoj steni i osećam kako se talasi,

jedan za drugim, rasprskavaju o nju i odbacuju u visinu čitav pljusak kapljica koje su me svu zasipale. Osećala sam čegrtanje šljunka kada su talasi svojom glomaznom težinom udarali o obalu; celo žalo izgledalo je kao da propada pod njihovom užasnom navalom, a vazduh je podrhtavao od njihovog gruvanja. Veliki talasi koji su se prelivali preko obale naglo bi se povlačili, da se skupe i pripreme za još silniji nasrtaj, a ja bih se, opčinjena, u napregnutom iščekivanju, priljubljivala uz stenu kada bih osetila navalu i huku uzburkanog mora.

Nikada mi nije bilo dosta bavljenja na morskoj obali. Svež, prijatan, ničim nepomućen miris morskog vazduha, bio je kao neka umirujuća, osvežavajuća misao; a školjke, šljunak i morska trava, puna majušnih živih stvorenja, nikad nisu prestali da me opčinjavaju. Jednog dana mi je g-đica Sulivana skrenula pažnju na neki čudan predmet koji je, sunčajući se u plitkoj vodi, bila uhvatila. Bio je to neki veliki rak — potkovičnjak, prvi na koga sam ikad naišla. Opipala sam ga i smatrala da je vrlo čudno što nosi svoju kuću na leđima. Odjednom mi je palo na pamet da bi on mogao biti divna maza, i zato ga obema rukama zgrabih za rep i ponesoh kući. Taj mi se podvig mnogo svideo, jer je rak bio vrlo težak i bila mi je potrebna sva snaga dok sam ga dovukla na jedno pola milje; i nisam dala mira g-đici Sulivan dok ga nije spustila u jedan jarak kraj izvora, verujući da će tu biti u bezbednosti. Sutradan ujutru, pak, otišla sam do jarka, i gle — rak je nestao! Niko nije znao kuda je otišao i kako je umakao. Moje razočarenje bilo je tad veoma gorko, ali, malo-pomalo, uspela sam da shvatim da nije bilo ni lepo ni pametno prisiljavati to jadno, nemo stvorenje da živi van svog elementa; i, posle izvesnog vremena, osećala sam se srećnom, misleći da se rak, možda, vratio moru.

GLAVA XI

Ujesen, srca punog radosnih uspomena, vratila sam se kući, svome Jugu. Kada se setim te posete Severu, ispunjava me divljenje zbog bogatih i raznovrsnih doživljaja

kojima je ona bila iskićena. Izgleda da je to bio početak svega. Bogatstvo jednog novog, divnog sveta bilo je položeno kraj mojih nogu, i ja sam pri svakom osvrtu uzimala otuda radost i pouke. Trudila sam se da se uživim u sve stvari. Nikad ni trenutka nisam mirovala; život mi je bio tako pun pokreta kao život onih malih insekata čije se celo bitisanje svršava u jednom kratkom danu. Srela sam mnoge ljude koji su razgovarali sa mnom pomoću znakova, a misao bi u radosnoj saosećajnosti poletela ususret drugoj misli. I, gle! Čudo se dogodilo. Neplodna polja između moga uma i umova drugih ljudi procvetala su kao ruže.

Jesenje mesece provela sam sa svojom porodicom u našoj letnjoj kućici, na jednoj planini udaljenoj oko četrnaest milja od Tuskumbije. To smo imanje zvali „Kamenolom", jer je u blizini bio davno napušten kamenolom vapnenca. Tri razigrana mala potočića, koja su izvirala iz stena više imanja, proticala su kroza nj, poskakajući i padajući sa žuborom u malim vodopadima gde god bi stenje pokušalo da im prepreči put. Proplanak je bio obrastao u paprat, koja je potpuno pokrivala naslage vapnenca i pogdegde skrivala potočiće. Ostali deo planine bio je pokriven gustom šumom. S ogromnih hrastova i veličanstvenog zimzelenog drveća, čija su stabla ličila na stubove obrasle mahovinom, pružale su se grane s kojih su visili venci bršljana i imele, čiji se miris rasprostirao i prodirao u svaki kutak šume — neka varljiva mirišljavost, nešto što je godilo srcu. Na ponekim mestima divlji muskat i druge vrste divljih loza, pružajući se od drveta do drveta, stvarale su lugove, u kojima je uvek bilo puno leptira i drugih insekata koji su zujali. Divno je bilo kasno po podne izgubiti se u zelenim dubinama te isprepletane šume i osećati svež, izvrstan miris koji je u sumraku izbijao iz zemlje.

Naša kućica bila je neka vrsta grubog logora, s divnim položajem među hrastovima i borovima na vrhu planine. S obe strane otvorenog hola ređale su se male sobice. Široka terasa, gde su planinski vetrovi prenosili slatke šumske mirise, okruživala je kućicu. Najveći deo vremena provodile smo na toj terasi; tamo smo radile, jele i igrale se. Kod zadnjeg ulaza bio je ogroman beli orah, oko koga su bile podignute stepenice, a ispred kuće drveće je bilo tako blizu da sam ga mogla dodirnuti i osetiti kako vetar ljulja grane

ili kako lišće, kovitlajući se u jesenjem vihoru, pada na zemlju.

Mnogi su nam gosti dolazili na „Kamenolom”. Uveče, sedeći kraj vatre, ljudi su igrali karata i satima se zabavljali pričajući i šaleći se. Pričali su priče o svojim izvanrednim podvizima s pticama, ribama i četvoronošcima — koliko su divljih pataka i gusaka poubijali, kakvu su „divlju pastrmku” ulovili i kako su hvatali najprepredenije lisice, nadmudrili najmudrije oposume i preduhitrili najhitrije jelene; — dok najzad nisam pomislila da lav, tigar, medved i sav ostali rod divljih životinja ne bi, sigurno, mogao da odoli tim veštim lovcima. „Sutra u lov!” bilo je njihovo „lakunoć”, kada bi se društvo veselih prijatelja razilazilo na spavanje. Ljudi su spavali u holu, napolju, ispred naših vrata, i mogla sam da osetim duboko disanje lovaca, zaspalih na svojim nabrzinu spravljenim posteljama, i njihovih lovačkih pasa.

Uzoru bi me budio miris kafe, zveckanje pušaka i teški koraci ljudi, koji su, krupno koračajući unaokolo, proricali da će itekako uspeti u lovu. Osećala sam, takođe, trupkanje konja na kojima su oni dojahali iz grada i koji su bili privezani pod drvećem, gde su njištali glasno, nestrpljivi da što pre krenu. Najzad bi ljudi pojahali i, kako se to kaže u starim pesmama: „Poleteše bojni konji uz zveckanje uzdica i puckanje korbača, s lovačkim psima pred sobom; i polete najbolji lovac, oštra oka i poklika, — s divljim »ura!«”

Kasnije, bavili bismo se pripremama za lovačku gozbu. Naložila bi se vatra na dnu jedne velike rupe u zemlji, a veliki ražnjevi s mesom okretani su povrh nje. Oko vatre su čučali crnci i dugačkim granama rasterivali muve. Prijatan miris pečenja otvarao bi mi apetit mnogo pre nego što su stolovi bili postavljeni.

Kad bi ustumaranost i uzbuđenje oko tog spremanja dostigli vrhunac, pojavili bi se i lovci, upadajući po dvojica-trojica; ljudi su bili oznojeni i umorni, konji pokriveni penom, a iznureni psi dahtali su pokunjeno, i svi — bez i jedne jedine lovine. Svaki bi od lovaca izjavljivao da je video bar jednog jelena i da je životinja bila došla sasvim blizu; ali ma koliko pomamno psi gonili divljač i ma kako lovci, s prstom već na obaraču, tačno ciljali, jelen se, ne-

kako, uvek gubio s vidika... Imali su isto toliko sreće kao i onaj dečak što je pričao da je spazio zeca i prišao mu sasvim blizu, a, ustvari, — video je samo njegov trag... Lovci bi, međutim, ubrzo zaboravljali svoje razočarenje, i posedali bi, ne oko pečene divljači, već oko nešto pitomije gozbe — od telećine i pečenih prasića.

Jednog leta doveli smo i mog ponija na „Kamenolom". Nazvala sam ga Crni Lepotan, jer sam baš bila pročitala tu knjigu, a on je u svakom pogledu ličio na svoga imenjaka, počev od sjajne crne dlake pa do bele zvezde na čelu. Mnoge od mojih najsrećnijih časova provela sam na njegovim leđima. Ponekad, kada nije bilo nikakve opasnosti, moja bi učiteljica pustila uzde, a poni bi nastavio sa šetkanjem, ili bi zastajao da do mile volje pase travu ili gricka lišće s drveća koje je raslo kraj uzane staze.

U danima kada nisam marila da jašem, pošle bismo, moja učiteljica i ja, posle doručka, da lutamo malo po šumi; dopustile bismo sebi da se izgubimo među drvećem i divljom lozom, gde nije bilo nikakvog puta osim staza koje su prokrčile krave i konji. Često smo nailazile na neprohodne čestare, koji su nas primoravali da zaobilazimo okolnim putem. Uvek smo se vraćale kući s rukama punim lovorike, paprati i veličanstvenim barskim cvećem, koje raste samo na Jugu.

Katkad smo Mildred i ja odlazile s našim malim rođacima da skupljamo šumske plodove. Nisam ih jela, ali sam volela njihov miris i uživala sam da ih tražim u lišću i travi. Išli smo, takođe, da skupljamo orahe i kestenje; pomagala sam im da otvaraju kestenje i razbijaju orahe, krupne, slatke orahe.

U podnožju planine bila je železnička pruga, i deca bi posmatrala vozove kako brzo zaokreću tuda. Ponekad bi nas strahovit zvižduk nagnao da izletimo na stepenice, i Mildred bi mi jako uzrujana objašnjavala da je neka krava ili konj zalutao na prugu. Otprilike jednu milju dalje odatle, prelazio je jedan most iznad dubokog klanca. Bilo je vrlo teško ići preko njega. Prečage su bile daleko jedna od druge, i tako uzane da je čoveku izgledalo kao da gazi po noževima. Ja ga nikad nisam prešla do onog dana kad smo se

Mildred, g-đica Sulivan i ja bile izgubile u šumi i satima lutale ne mogući da nađemo put.

Mildred odjednom pokaza svojim ručicama i uzviknu: „Eno mosta!" Radije bismo pošle ma kojim drugim putem nego tim, ali je bilo kasno i smrkavalo se, a most je bio prečica, najkraći put do kuće. Nožnim prstima morala sam da opipavam šine, ali se nisam bojala, i sasvim sam lepo koračala, kad, iznenada, dopre iz daljine neko nejasno „pf, pf..."

„Dolazi voz!" uzviknu Mildred, i u sledećem trenutku naleteo bi već na nas da nismo brzo sišle na izukrštane grede koje su podupirale most i ostajale tu dok je jurio iznad naših glava. Osećala sam na licu vreo dah lokomotive, a dim i pepeo gotovo su nas ugušili. Kada je voz protutnjao, most se tresao i ljuljao tako da sam pomislila da ćemo se survati u provaliju. S najvećim naporom uspele smo da se vratimo na prugu. Davno se već bilo smrklo kada smo se vratile kući, zatekavši je potpuno praznu — cela je porodica bila otišla u potragu za nama.

GLAVA XII

Posle moje prve posete Bostonu provodila sam gotovo svaku zimu na Severu. Jednom sam bila otišla da posetim jedno selo Nove Engleske i njegova zamrznuta jezera, kao i prostrana snežna polja. Tada sam imala priliku kakva mi se nikad dotad nije ukazala — da uđem u carstvo snega.

Sećam se svog iznenađenja kada sam otkrila da je neka tajanstvena ruka bila razgolitila drveće i grane, ostavivši samo, ovde-onde, pokoji smežurani list. Ptice su bile odletele, a njihova prazna gnezda u ogolelom drveću bila su puna snega. Zima je vladala na bregovima i poljima. Izgledalo je kao da je zemlja bila obamrla pod njenim ledenim dodirom; a sama duša drveća kao da se bila povukla u njihovo korenje i, sklupčana u mraku, spavala tamo dubokim snom. Izgledalo je kao da je sav život iščezao odatle; čak i kada bi sunce granulo dan je bio

Kratak i studen
Kao da su vene usahle i stare,
Al' ustaje nemoćno, da baci
Poslednji, maglovit pogled na zemlju i more.

Osušena trava i žbunje pretvorilo se u ledenu šumu.

A zatim je, jednog dana, oštar, ledeni vazduh pretskazao snežnu buru. Pohitali smo napolje da osetimo padanje prvih pahuljica. Sat za satom sletale su pahuljice iz svoje atmosferske visine i nežno se spuštale na zemlju, dok se cela okolina sve više i više izravnjavala. Jedna snežna noć sklopila se nad svetom, a ujutru je čovek jedva mogao da raspozna karakterističnosti predela oko sebe. Svi su putevi bili zavejani, nigde ni traga od zemlje, samo jedna ogromna snežna pustinja iz koje se uzdizalo drveće.

Predveče je naleteo severoistočni vetar, a pahuljice su u mahnitom haosu hitale tamo-amo. Sedeći oko velike vatre, šalili smo se i pričali vesele pričice, zaboravljajući potpuno da se nalazimo usred zabačene pustoši, otsečeni potpuno od ma kakve veze s ostalim svetom. Ali, u toku noći besnilo oluje dostiglo je takav stepen da nas je prožimala jeza zbog nekog nejasnog straha. Grede su na krovovima škripale i krivile se, a grane drveća koje je okruživalo kuću kloparale su i udarale o prozore, dok je vetar, duvajući sa svih strana, hučao okolinom.

Trećeg dana otkako je počeo da pada sneg, bura se stišala. Sunce se probilo kroz oblake i obasjavalo ogromnu, talasastu, belu ravan. Visoki brežuljci i nagomilane piramide stvarali su fantastične oblike, a nepristupačni smetovi ležali su razasuti na sve strane.

Ljudi su lopatama prokrčili uzane staze kroz smetove. Uvila sam se svojim ogrtačem i, stavivši kapuljaču, izašla sam napolje zajedno s učiteljicom. Ledeni vazduh šibao nam je lice. Upola idući uzanim stazama a upola krčeći put kroz manje smetove, napredovale smo k jednom boru izraslom baš pored same ograde jedne velike livade. Drveće je stajalo nepokretno i belo kao figure u mramornom frizu. Nije se osećao nikakav miris borovine. Sunčani zraci padali su po drveću tako da su grančice svetlucale kao dijamanti, a sneg bi se s njih sručio kao pljusak kada bismo ih dodir-

nule. Tako je bleštava bila ta svetlost da je probijala čak i tamu koja pokriva moje oči.

Ukoliko su dani prolazili, smetovi su postepeno opadali, ali pre nego što bi potpuno iščezli, naišla bi druga oluja, tako da sam u toku cele zime jedva osetila zemlju pod nogama. Ledeni pokrivač s drveća povremeno je iščezavao, a rogoz i šiblje bili su ogoleli. Ali je jezero, uprkos sunca, ostajalo pokriveno debelim slojem leda.

Naše omiljeno zanimanje za vreme zime bilo je sankanje. Na ponekim mestima obala jezera uzdiže se naglo iznad vodene površine. Obično smo se spuštali niz te strme padine. Potrpale bismo se u naše saonice, a jedan dečak bi ih gurnuo, i tako bismo poletele; probijajući se kroz smetove, preskačući rupčage, zaletele bismo se preko jezera i, prejurivši preko njegove blistave površine, izbile bismo na suprotnu obalu. Kakva radost! Kakvo ludo veselje! Za jedan divlji, radostan trenutak prekidale smo lanac koji nas vezuje za zemlju i, leteći kao vetar, osećale se kao neka viša bića.

GLAVA XIII

Uproleće 1890 godine naučila sam da govorim. Nagon da proizvedem čujne glasove bio je uvek jak u meni. Često sam, galameći, proizvodila neke glasove, držeći pritom ruku na grlo, a drugom bih rukom opipavala pokrete svojih usana. Radovala sam se svemu što je proizvodilo ma kakav šum, i volela sam da osetim pod prstima kako mačka prede ili pseto laje. Isto sam tako volela da držim ruku na grlu nekoga koji peva, ili na klaviru kada neko svira na njemu. Pre nego što sam izgubila vid i sluh brzo sam učila da govorim, ali posle moje bolesti ispostavilo se da sam prestala da govorim zašto nisam mogla čuti. Bila sam navikla da preko celog dana sedim na krilu svoje majke i držim ruke na njenom licu jer me zanimalo da opipavanjem pratim pokrete njenih usana; tada sam i sama pokretala usne, mada sam bila zaboravila šta je govor. Moji prijatelji kažu da sam se smejala i plakala prirodno i da sam jedno kratko vreme proizvodila mnoge glasove i osnovice reči, — ne zato što su

one imale neko značenje opštenja s drugima, već zato što me potreba za kretanjem mojih organa za govor na to nagonila. Bila je, međutim, jedna reč čijeg sam se značenja još uvek sećala — *voda*. Izgovarala sam je „voh — voh". Ali čak je i to, do vremena kada je g-đica Sulivan počela da me uči, postajalo sve nejasnije. Prestala sam da izgovaram tu reč tek kada sam naučila da je prstima naznačim. Znala sam već dosta davno da se ljudi oko mene služe drukčijim načinom sporazumevanja nego što je bio moj; štaviše, i pre nego što sam saznala da gluva deca mogu naučiti da govore bilo mi je jasno da moj način sporazumevanja nije bio zadovoljavajući. Čovek koji potpuno zavisi od ručne azbuke uvek se oseća ograničen, skučen. To je počelo da me buni, uz nekakvo mučno i sve dublje osećanje mog nedostatka, koji bi trebalo nadoknaditi. Misli su mi se često komešale i borile kao ptice protiv vetra, i uporno bih pokretala usne, nastojeći da proizvedem glas. Prijatelji su pokušavali da me odvrate od te namere, bojeći se da me ne dovede do razočarenja. Ali bila sam uporna, a jedan događaj koji se ubrzo odigrao bio je odlučujući u rušenju te velike prepreke — saznala sam istoriju Ragnhild Kaate.

Početkom 1890 godine, g-đica Lemson, učiteljica Laure Bridžmen, koja se tek bila vratila iz Norveške i Švedske, došla je da me poseti i pričala mi je o Ragnhild Kaati, jednoj gluvoj i slepoj devojci u Noverškoj koja je baš tada bila naučila da govori. G-đa Lemson još nije bila čestito ni dovršila pričanje o uspehu te devojke , a ja sam već bila kao na vatri od želje i nestrpljenja. Odlučila sam da i ja naučim da govorim. Nisam se mogla smiriti dok me moja učiteljica nije odvela, radi saveta i pomoći, g-đici Sari Fuler, upraviteljici Horas Menove škole. Ta divna, velikodušna devojka ponudila se da me lično poučava, i počele smo učenje dvadeset šestog marta 1890 godine.

Način poučavanja g-đice Fuler bio je sledeći: prevlačila je ovlaš mojom rukom preko svoga lica i dopuštala mi da opipam položaj njenog jezika i usana dok bi proizvodila kakav glas. Bila sam željna da podražavam svaki pokret, i u roku od jednog sata naučila sam šest osnovnih glasova: M, P, A, S, T, I. G-đica Fuler mi je dala ukupno jedanaest časova. Nikada neću zaboraviti iznenađenje i radost koju sam osećala kada sam izrekla svoju

prvu povezanu rečenicu: „Danas je toplo”. Istina, to su bili samo promucani i iskidani slogovi, ali su ti slogovi bili ljudski govor. Svesna nove snage, moja duša se oslobodila ropstva i, kroz te promucane glasove otvorila se svem znanju i veri.

Nijedno gluvo dete koje je ozbiljno pokušalo da govori reči koje nikada nije čulo, — da izađe iz tamnice tišine gde nema glasa ljubavi, nema pesme ptica, gde nikakva muzička melodija ne probija tu tišinu, — ne može zaboraviti ustreptalost iznenađenja i radost otkrića koje su ga preplavile kada je izgovorilo svoju prvu reč. Samo takvi ljudi mogu da shvate i cene žudnu marljivost s kojom sam govorila svojim igračkama, kamenju, drveću, pticama i nemim životinjama; ili radost koju sam osećala kada bi Mildred na moj poziv dotrčala k meni; i kada bi naši psi poslušali moje zapovesti. Neizreciva je sreća za mene ta mogućnost da govorim reči kojima nije potrebno nikakvo tumačenje. Kada bih govorila, iz mojih reči, izletale su srećne misli koje bi se, možda, uzalud borile da se izvuku iz mojih prstiju.

Ali, ne sme se pomišljati da sam za tako kratko vreme mogla stvarno da govorim. Bila sam naučila samo osnove govora. G-đica Fuler i g-đica Sulivan mogle su me razumeti, ali većina ljudi ne bi mogla razumeti ni jednu reč u stotini. A nije istina ni to da sam, pošto sam naučila te prve osnove, sve ostalo uradila sama. Bez genijalnosti g-đice Sulivan, njene neumorne istrajnosti i odanosti, ne bih mogla napredovati toliko koliko sam to postigla u prirodnom govoru. Na prvom mestu, radila sam naporno i danju i noću pre nego što su me moji najintimniji prijatelji mogli razumeti; a drugo, u mojim naporima da svaki glas čisto i razgovetno izgovaram i da sve te glasove na hiljadu raznih načina združujem, bila mi je potrebna neprekidna pomoć g-đice Sulivan. Čak i sada mi ona, svakog dana, skreće pažnju na pogrešno izgovorene reči.

Svi učitelji gluvih znaju šta to znači, i jedino oni mogu, uopšte, i pojmiti neobične teškoće s kojima sam se morala boriti. Čitajući s usana svoje učiteljice, morala sam se oslanjati potpuno i isključivo na svoje prste; morala sam se koristiti čulom pipanja, hvatajući treperenje

grla, pokrete usta i izraz lica; a to je čulo često bilo u neprilici. U takvim slučajevima bila sam prinuđena da ponavljam, ponekad satima, reči ili rečenice dok ne bih osetila pravi zvuk u svome sopstvenom glasu. Moj je rad bio: vežbanje, vežbanje, vežbanje. Obeshrabrenost i zamor obarali su me često, ali pomisao da ću uskoro otići kući i pokazati svojim voljenima šta sam postigla, potsticala me i gonila dalje, i živo sam maštala o njihovoj radosti zbog svog uspeha.

„Sada će moja sestrica moći da me razume", bila je misao jača od svih prepreka. S ushićenjem sam ponavljala: „Sada više nisam nema". Nisam više mogla biti obeshrabrena — očekivala sam uživanje da govorim svojoj majci i da s njenih usana čitam odgovore. Iznenadilo me kada sam shvatila koliko je lakše govoriti nego prstima objašnjavati, i odbacila sam ručnu azbuku kao sredstvo sporazumevanja sa svoje strane, ali je g-đica Sulivan i nekoliko prijatelja još uvek upotrebljavaju u razgovoru sa mnom, jer je to zgodnije i brže nego čitanje s usana.

Baš bi ovde, možda, bilo dobro da objasnim upotrebu te naše ručne azbuke, koja, izgleda, zbunjuje ljude koji nas ne poznaju. Onaj ko mi čita ili govori, čini to pomoću znakova, svojom rukom — prstima, upotrebljavajući ručnu azbuku samo za jednu ruku, koja se obično upotrebljava kod gluvih. Ja stavljam svoju šaku na šaku onoga koji govori, sasvim ovlaš, da ne bih ometala njegove pokrete. Položaj šake isto je tako lako opipati kao i videti. Ja ne opipavam svako slovo, baš kao što ni ljudi ne gledaju svako slovo zasebno kada čitaju. Neprekidnim vežbanjem prsti postaju vrlo osetljivi, i neki od mojih prijatelja govore brzo pomoću ručne azbuke, otprilike isto tako brzo kao što neka vešta daktilografkinja kuca na pisaćoj mašini. Takvo naznačavanje reči nije, naravno, viši plod svesti nego što je to pisanje.

Kada sam osvojila moć govora nisam mogla dočekati da pođemo kući. Najzad je došao najsrećniji među srećnim trenucima. Dok smo putovale kući neprestano sam govorila g-đici Sulivan, ne radi razgovora, već zato što sam bila odlučila da se do poslednjeg trenutka usavršavam. Voz je stao na stanici u Tuskumbiji gotovo pre nego što sam i primetila da smo stigli, a tamo, na peronu, stajala je cela

porodica. I danas mi suze naviru na oči kada se setim kako me majka čvrsto privila uza se; nema, trepereći od radosti, gutala je svaki slog koji sam izgovorila; dok je mala Mildred zgrabila moju slobodnu ruku, ljubila je i poskakivala, a otac dubokim ćutanjem izražavao svoj ponos i ljubav.

GLAVA XIV

Zima 1892 godine bila je zamračena jednim oblakom na vedrom nebu moga detinjstva. Radost je iščezla iz moga srca, i dugo, dugo vremena živela sam u sumnji, uzrujanosti i strahu. Knjige su za mene bile izgubile svoje čari, pa mi čak i sada pomisao na te strašne dane ledi srce. Jedna mala priča, „Kralj Mraz", koju sam napisala i poslala g. Anagnosu, iz Perkinsovog zavoda za slepe, bila je izvor te nevolje. Da bi stvar bila jasna, moram da iznesem činjenice koje su u vezi s tim događajem. Pravičnost prema mojoj učiteljici i prema samoj sebi nalaže mi da učinim tako.

Napisala sam tu priču kod kuće, one jeseni kada sam naučila da govorim. Bili smo ostali gore, na „Kamenolomu", duže nego obično. Dok smo bili tamo g-đica Sulivan mi je opisivala lepotu poznog jesenjeg lišća, i izgleda da mi je to njeno opisivanje oživelo sećanje na jednu priču koju mi je, mora biti, neko pročitao a koju sam ja, svakako, i nesvesno upamtila. Tada sam pomislila da i ja, kako to deca kažu, „izmislim priču", i žudno sam sela da je napišem, pre nego što bi mi se misli izmakle. One su mi letele lako; imala sam neko osećanje zadovoljstva u tom stvaranju. Reči su mi se pod prstima nizale glatko i hitro: smišljajući rečenice jednu za drugom, pisala sam ih na svojoj Brajevoj tablici. Dakle, ako su mi reči dolazile bez ikakvog truda, to je već prilično dobar znak da one nisu bile deca moga uma, već lutalice koje sam, nažalost, izgubila. U to doba sam željno gutala sve što bih čitala, bez ijedne pomisli na spisateljstvo, pa čak ni sada ne mogu biti potpuno

sigurna u granicu između svojih misli i onih koje nalazim u knjigama. Pretpostavljam da to dolazi otuda što toliki utisci koje primam dolaze do mene posredstvom tuđih očiju i ušiju.

Kada sam priču završila, pročitala sam je svojoj učiteljici. Živo se sećam radosti koju sam osećala u ponekim, lepšim odeljcima i nezadovoljstva kada me učiteljica prekidala popravljajući izgovor poneke reči. Za večerom je priča pročitana pred celom porodicom, i svi su bili iznenađeni što tako dobro mogu da pišem. Neko me upitao da li sam to pročitala u nekoj knjizi.

To me pitanje veoma iznenadilo, jer se nisam ni najmanje prisećala da mi je to nekad pročitano. Kazala sam: „Oh, ne, to je moja priča, i napisala sam je za g. Anagnosa".

Zatim, prepisala sam priču i poslala je g. Anagnosu za njegov rođendan. Predloženo je da bi naslov „Jesenje lišće" trebalo da izmenim u „Kralj Mraz", što sam i učinila. Ja sam lično odnela priču na poštu, osećajući se kao da lebdim u vazduhu. Nisam ni sanjala kako ću skupo platiti taj rođendanski poklon.

G. Anagnos je bio očaran „Kraljem Mrazom", i objavio je priču u jednom izveštaju Perkinsovog zavoda za slepe. To je bio vrhunac moje sreće, s koga sam ubrzo bila zbačena na zemlju. Tek sam vrlo kratko vreme bila u Bostonu kada je otkriveno da je jedna priča slična „Kralju Mraza", pod naslovom „Vile mraza", od Margarete T. Kenbi, bila objavljena još pre no što sam se rodila, u jednoj knjizi koja se zove „Berdi i njegovi prijatelji". Te su dve priče bile toliko slične po mislima i načinu izražavanja, da je bilo očigledno da mi je priča Margarete Kenbi bila pročitana i da je moja priča bila — plagijat. Teško je bilo da mi se to objasni; ali kada sam shvatila, bila sam iznenađena i jako ožalošćena. Nijedno dete nikada nije ispilo čašu gorčine tako kao što sam ja to učinila. Osramotila sam sebe; navukla sam sumnju na one koje sam najviše volela. Pa, ipak, kako je samo bilo mogućno da se to dogodi? Naprezala sam i mučila svoj mozak do premora da bih se prisetila svega što sam čitala o mrazu pre nego što sam napisala „Kralja mraza", ali se nisam mogla opomenuti ničega osim opštih napomena o „deda-Mrazu" i jedne dečje pe-

smice „Ćudi mraza”, i znala sam da to nisam iskoristila za svoj sastav.

Isprva je izgledalo da mi g. Anagnos, mada je bio duboko uznemiren, veruje. Bio je neobično nežan i dobar prema meni, i za jedno kratko vreme senka je bila izbledela. Da ga ne bih ražalostila, pokušavala sam da ne pokažem da sam nesrećna, i doterala sam se što je mogućno bolje za svetkovinu povodom Vašingtonovog rođendana, koja je trebalo da se proslavi ubrzo pošto sam bila primila tu nesrećnu vest.

Trebalo je da pretstavljam Cereru na nekoj kostimiranoj svečanosti koju su priređivale slepe devojke. Kako se jasno sećam divne tkanine koja me je tako ljupko obavijala; svetlog jesenjeg lišća koje mi je ovenčavalo glavu; i voća, i zrnastih plodova kraj svojih nogu i u rukama; a ispod sve te veselosti, ispod maske, duboka potištenost i osećanje kao da ću se razboleti pritiskivalo mi je dušu.

Uoči svetkovine jedna od učiteljica iz zavoda postavila mi je jedno pitanje u vezi s „Kraljem Mrazom”, i ja sam joj odgovorila da mi je g-đica Sulivan pričala o „deda-Mrazu” i njegovim divnim tvorevinama. Nešto u mome odgovoru navelo ju je da pomisli da je u mojim rečima otkrila priznanje da se sećam priče Margarete Kenbi „Vile mraza”, i mada sam joj vrlo ubedljivo kazala da se vara, ona je ipak iznela svoje zaključke pred g. Anagnosom.

G. Anagnos, koji me nežno voleo, misleći da je bio obmanut, oglušio se pred mojim pravdanjem i dokazivanjem nevinosti i ljubavi. Verovao je, ili je bar sumnjao, da smo g-đica Sulivan i ja promišljeno ukrale tuđe, svetle misli i proturile ih njemu da bismo ga zadivile. Pozvali su me na saslušanje pred sudom koji je bio sastavljen od učitelja i članova uprave zavoda, a g-đica Sulivan bila je umoljena da me ostavi samu. Ispitivali su me i postavljali mnoga unakrsna pitanja, a meni je to izgledalo kao odluka mojih sudija da me prisile na priznanje da se sećam kako mi je priča „Vile mraza” bila pročitana. Osećala sam u svakom pitanju sumnju i prezrenje; isto sam tako osećala, mada nisam sve to mogla da iskažem, da me jedan prijatelj koga sam volela prekorno posmatra. Krv mi je navirala u lice i jedva sam mogla da govorim, i to samo jednosložnim rečima. Čak ni svest da je sve to bila samo jedna strašna

zabluda nije umanjila moje patnje. I kada mi je najzad bilo dopušteno da napustim odaju, bila sam toliko zbunjena da nisam primećivala ni kako me učiteljica miluje ni nežne reči svojih prijatelja koji su govorili da sam ja hrabra mala devojčica i da se oni ponose.

Kada sam te večeri legla u postelju, plakala sam kako je, verujem, malo dece plakalo. Bilo mi je toliko hladno da sam mislila da ću pre zore umreti, i ta me misao tešila. Da su me ta nevolja i bol snašli kasnije, kada sam bila starija, mislim da bi mi smrvili dušu tako da se nikada ne bih mogla oporaviti. Ali je anđeo zaborava pokupio i odneo mnogo od tih jada, i svu gorčinu tih tužnih dana.

G-đica Sulivan nikada nije bila čula o „Vilama mraza", a ni o knjizi u kojoj je ta priča bila objavljena. Ona je, uz pomoć dr Aleksandra Greama Bela, ispitivala pažljivo tu stvar, i najzad se ispostavilo da je g-đa Sofija C. Hopkins one godine, 1888, kada smo s njom provele leto u Brusteru, imala jedan primerak knjige „Berdi i njegovi prijatelji" od Margarete Kenbi. G-đa Hopkins nije mogla da pronađe tu svoju kopiju, ali je kazala da je za vreme dok je g-đica Sulivan bila na odmoru pokušala da me zabavlja čitajući mi iz raznih knjiga; i mada se, baš kao ni ja, nije mogla setiti da mi je čitala „Vile mraza", ipak je bila sigurna da je knjiga „Berdi i njegovi prijatelji" bila jedna od njih. Objasnila je nestanak te knjige činjenicom da je pre kratkog vremena prodala svoju kuću i da je tom prilikom razdala mnoge dečje knjige — školske udžbenike i bajke, među kojima, verovatno, i knjigu „Berdi i njegovi prijatelji".

U ono vreme kada mi je g-đa Hopkins čitala tu knjigu priče su imale malo, ili čak i nimalo, značaja za mene; ali, samo naznačivanje novih, čudnih reči bilo je dovoljno da zabavi jedno dete koje gotovo ništa nije moglo učiniti da bi se samo zabavljalo; i mada se ne sećam ni jednog jedinog događaja u vezi sa čitanjem tih priča, ipak ne mogu zaboraviti da sam se mnogo trudila da upamtim te reči, s namerom da mi ih moja učiteljica, po svom povratku, objasni. Jedna stvar je sigurna: način izražavanja ostao je neizbrisivo urezan u mome mozgu, iako to dugo vremena niko nije znao, a najmanje ja sama.

Kada se g-đica Sulivan vratila nisam joj govorila ništa o „Vilama mraza”, verovatno zato što je odmah počela da mi čita „Mali lord Fontleroj”, što mi je ispunjavalo misli toliko da je sve ostalo bilo isključeno. Ali, činjenica je da mi je priča Margarete Kenbi bila nekad pročitana i da sam je, posle toga, odavno bila zaboravila, a, zatim, da mi se vratila u mislima tako prirodno da mi nikada ni na um nije palo da je to delo tuđeg uma.

U toj svojoj nevolji dobila sam mnoge poruke ljubavi i simpatije. Svi prijatelji koje sam volela, izuzev jednog, ostali su uz mene sve dosada.

I g-đica Kenbi mi je lično, vrlo ljubazno, pisala: „Jednog dana ćete sami, iz svoje glave, napisati neku veliku priču, i to će razveseliti i umiriti mnoge”. Ali se to lepo proročanstvo nikada nije ostvarilo. Nikada se više nisam igrala rečima radi samog zadovoljstva u tome. Otada me uvek mučio strah da ono što pišem nije moje delo. Kada bih, dugo vremena posle toga, pisala kakvo pismo, čak i svojoj majci, obuzimalo bi me odjednom neko osećanje užasa, i ponavljala bih rečenice jednu za drugom nekoliko puta, da bih se uverila da ih nisam pročitala u kojoj knjizi. Da me g-đica Sulivan nije stalno hrabrila, mislim da bih digla ruke od svakog pokušaja da uopšte pišem.

Pročitala sam posle toga „Vile mraza”, a takođe i ona pisma u kojima sam napisala i druge misli Margarete Kenbi. U jednom od tih pisama, upućenom g. Anagnosu, datiranom 29 septembra 1891 godine, našla sam reči i misli potpuno iste kao i one u knjizi. U vreme kada sam pisala „Kralja Mraza”, to pismo, kao i mnoga druga koja sam otada napisala, sadrže fraze koje pokazuju da su mi misli bile zaokupljene tom pričom. Zamišljala sam svoju učiteljicu kao da mi govori o zlatnom jesenjem lišću: „Da, ono je dovoljno lepo da nas uteši zbog odlaska leta”, — direktna misao iz jedne priče Margarete Kenbi.

Ta navika da prisvajam sve što mi se svidelo i da to saopštavam kasnije kao svoje sopstvene misli, javlja se često u mojoj ranoj prepisci, kao i u mnogim prvim pokušajima da pišem. U jednom sastavu koji sam napisala o starim gradovima Grčke i Italije, pozajmila sam svoje sjajne opise, s varijacijama, iz izvora kojih se više ne sećam. Znala sam g. Anagnosovu veliku ljubav prema antici i njegovo odu-

ševljeno poštovanje svih lepih mišljenja o Italiji i Grčkoj. Pokupila sam, prema tome, iz svih knjiga koje sam pročitala svaku mrvicu o pesništvu i istoriji za koju sam mislila da će ga obradovati. Govoreći o mom sastavu g. Anagnos je kazao: „To su, u svojoj suštini, pesničke misli”. Ali, nikada nisam mogla shvatiti kako je on, uopšte, mogao i pomisliti da ih je jedno slepo i gluvo dete od jedanaest godina moglo smisliti. Ipak, ne mogu da verujem da moj mali sastav gubi svaku vrednost zato što te misli nisu potekle iz moje glave. To pokazuje da sam svoja zapažanja lepih i pesničkih misli mogla iskazati jasnim i živim izrazima.

Ti prvi sastavi bili su umna vežbanja. Učila sam, kao što i sve mlade i neiskusne osobe uče, da primanjem i podražavanjem privedem misli u delo. Sve što mi se u knjigama sviđalo urezivala sam, svesno ili nesvesno, u svoje pamćenje i prilagođavala po svom uzoru. Mlad pisac, kako je rekao Stivenson, nagonski pokušava da kopira sve što mu izgleda lepo, a zatim, iznenađujućom veštinom, preinačuje to po svom ukusu. Tek posle dugogodišnjih takvih vežbanja naučili su čak i veliki ljudi da komanduju legionima reči koje naviru iz svih sporednih puteva misli.

Bojim se da ja još nisam upotpunila taj proces. Izvesno je da ne mogu uvek razlikovati svoje sopstvene misli od onih koje sam pročitala, jer sve što pročitam postaje pravi osnov i tkivo moga uma. Dosledno tome, gotovo u svemu što pišem stvaram nešto što veoma mnogo liči na one smešne zakrpe koje sam pravila kada sam prvi put počela da učim šiti. To je bio neki čaršav od raznovrsnih preostalih sitnica — malih, lepih parčića svile i somota; ali su grubi komadići, neprijatni pod prstima, uvek preovlađivali. Slično tome, moji književni sastavi stvoreni su od mojih nedozrelih misli, protkanih svetlijim mislima i zrelijim zapažanjima pisaca koje sam pročitala. Izgleda mi da je velika poteškoća pisanja u tome da načinom izražavanja jednog učenog uma iskažemo naše zbrkane zamisli — upola osećanja, upola misli, dok smo sami jedva nešto više od svežnja nagonskih težnji. Pokušaj pisanja je vrlo sličan pokušaju rešavanja neke kineske zagonetke. Imamo u glavi neki obrazac koji želimo da razradimo rečima, ali reči neće da se prilagode zamahu misli, a ako i hoće, ne odgovaraju cilju. Ali mi i dalje, istrajno, pokušavamo, zato što znamo

da su drugi uspeli u tome i što nismo voljni da priznamo svoj poraz.

„Nema načina da se postigne originalnost osim ako se čovek nije rodio s tim”, kaže Stivenson; i mada nemam, možda, te originalnosti, nadam se da ću nekad nadvisiti svoje veštačke, iskićene sastave. Tada će, možda, moje sopstvene misli i iskustva izbiti na površinu. A u međuvremenu — verujem, nadam se, trudim se da istrajem, i pokušavam da ne dopustim gorkoj uspomeni na „Kralja Mraza” da ometa moj trud.

Tako mi je, možda, taj žalostan događaj pomogao, jer me potstakao da razmišljam o nekim problemima književnog stvaranja. Jedino što žalim to je, da sam zbog njega izgubila jednog od svojih najmilijih prijatelja — g. Anagnosa.

Posle objavljivanja „Mog života” u Ladies’ Home Journal-u g. Anagnos je, u pismu upućenom g. Mejsiju, izjavio da je u ono vreme, u pogledu „Kralja Mraza”, verovao da sam bila nevina. Kaže da se istražni sud kome sam bila privedena sastojao od osam članova: četvoro slepih i četiri osobe sa zdravim vidom. Četvorica među njima, kaže, mislili su da sam znala da mi je priča Margarete Kenbi bila pročitana, a ostali se nisu saglasili s tim mišljenjem. G. Anagnos izjavljuje da je on glasao s onima koji su se povoljno izrazili o meni.

Ali ma kako da je bilo, ma na kojoj strani da je glasao, kada sam ja ušla u sobu u kojoj me je g. Anagnos tako često držao na krilu i, zaboravljajući svoje mnogobrojne brige, učestvovao u mojim nestašlucima, i našla tamo osobe koje, izgledalo je, sumnjaju u mene, — osetila sam da je u samoj atmosferi bilo nečega neprijateljskog i pretećeg, a događaji koji su kasnije nastupili opravdali su taj utisak. U toku dve godine izgledalo je da g. Anagnos podržava verovanje da smo g-đica Sulivan i ja bile nevine. Zatim je promenio svoje povoljno mišljenje; zašto — to ne znam. Nikada nisam saznala ni pojedinosti tog ispitivanja, kao ni imena članova „suda” koji nisu govorili sa mnom. Bila sam isuviše uzbuđena da išta primetim, isuviše preplašena da ma šta pitam. Doista, jedva da se mogu i setiti šta sam govorila i šta je meni govoreno.

Objasnila sam taj događaj s „Kraljem Mrazom” zato što je to imalo uticaja na moj život i vaspitanje; isto tako, da ne bi bilo nesporazuma, iznela sam sve činjenice onako kako one meni izgledaju, bez ijedne pomisli da branim sebe ili svaljujem krivicu na ma koga.

GLAVA XV

Leto i zimu posle tog događaja s „Kraljem Mrazom” provela sam sa svojom porodicom u Alabami. Sećam se s uživanjem tog povratka kući. Sve je pupilo i cvetalo. Bila sam srećna. „Kralj Mraz” bio je zaboravljen.

Godinu dana pošto sam napisala „Kralja Mraza” — kada je crvenkasto i zlatno jesenje lišće zastrlo zemlju, a grozdovi, čiji je miris potsećao na mošus, pokrili senicu na kraju bašte i u sunčanoj svetlosti počeli da se prelivaju u zlatnosmeđu boju — počela sam da pišem istoriju svoga života.

Još sam bila do krajnosti obazriva u svemu što pišem. Mučila me misao da ono što pišem, možda, nije potpuno moje. Niko osim moje učiteljice nije znao za taj moj strah. Neko čudno osećanje sprečavalo me da skrećem pažnju na „Kralja Mraza”. Često, kada bi mi u toku razgovora izletela poneka misao, pritajeno bih promucala svojoj učiteljici: „Nisam sigurna da je to moje”. Drugi put, opet, usred pisanja kakvog članka, kazala bih sebi: „Zamisli, kada bi se ispostavilo da je sve to neko već odavno napisao!” Neki uporan strah kočio bi mi ruku tako da toga dana ne bih više uopšte mogla da pišem. Pa čak i sada osećam pokojiput istu zbunjenost i nemir. G-đica Sulivan me tešila i pomagala na sve moguće načine. Ali je strašno iskustvo kroz koje sam prošla ostavilo trajan žig u mojoj svesti, a značenje toga tek sada počinjem da shvatam. S nadom da će mi povratiti samopouzdanje, nagovorila me da napišem jedan kratak opis svoga života za časopis „Drug mladosti”. Tada mi je bilo dvanaest godina. Kada se osvrnem unazad na trud koji sam uložila pišući tu malu priču, mislim da sam morala imati neko proročansko pretskazanje o dobrome

što će proisteći iz tog poduhvata, inače bih sigurno klonula.

Potsticana od svoje učiteljice, koja je znala da ću, ako budem istrajala, opet naći svoj intelektualni oslonac i dočepati se svojih sposobnosti, pisala sam stidljivo, plašljivo, ali postojano. Sve do događaja s „Kraljem Mrazom" živela sam nesvesnim životom deteta; misli su mi bile povučene i dopirale do nevidljivih stvari. Postepeno sam se izvukla iz mračne polusenke toga iskustva; moj um je u jednom pokušaju postao jasniji a poznavanje života sigurnije.

Glavni događaji u toku 1893 godine bili su: moje putovanje u Vašington za vreme svečanosti proglašenja Klivlenda za pretsednika, zatim sam posetila vodopade Nijagare i Svetsku izložbu. Pod takvim okolnostima moje učenje bivalo je neprestano prekidano, a često, nedeljama, i potpuno zapostavljeno, tako da mi je nemogućno da o tome dam neka povezana objašnjenja.

Marta 1893 godine posetili smo vodopade Nijagare. Teško mi je opisati svoja osećanja dok sam stajala na rtu koji se nadvija nad tim američkim vodopadima i osećala treperenje vazduha i podrhtavanje zemlje.

Mnogima izgleda čudno što su me čarobnost i lepota Nijagare mogle dirnuti. Uvek me pitaju: „Šta ta lepota i taj šum mogu značiti za vas? Vi ne možete videti talase kako se kovitlaju uz obalu, ni čuti njihovu huku. Šta oni mogu za vas značiti?" U najopštijem smislu — oni znače sve... Ne mogu da odredim ni protumačim njihovo značenje nimalo bolje nego što mogu objasniti ljubav, veru ili dobrotu.

Uleto 1893 godine g-đica Sulivan i ja, u pratnji dr Aleksandra Greama Bela, posetile smo Svetsku izložbu. S nepomućenom radošću sećam se tih dana, kada se hiljadu dečjih snova pretvorilo u divnu stvarnost. Svakoga dana sam u mislima putovala oko sveta i videla mnoga čuda i lepote s najviših vrhova zemlje; čuda pronalazaka, bogatstva industrije i zanatstva, i sve delatnosti ljudskog uma prolazile su tada pod dodirom mojih prstiju.

Volela sam da posećujem „Centar razonode". Ličio je na „Arabljanske noći" i bio tako prenatrpan i pun novina i zanimljivosti. Tu je, u jednom tajanstvenom bazaru, bila Indija iz mojih knjiga, s njenim Šivom i božanstvima u obliku slonova; bila je i zemlja piramida, koja je okružavala jedan minijaturni Kairo, s njegovim mošejama i po-

vorkom kamila; tamo dalje, venecijanski kanali, na kojima smo jedrili svake večeri, kada su grad i vodoskoci bili rasvetljeni. Penjala sam se, takođe, i na palubu jednog gusarskog broda, koji je ležao nedaleko od malog brodovlja. Bila sam ranije, u Bostonu, na jednom ratnom brodu, i sada, na ovoj gusarskoj lađi, zanimalo me da saznam kako je nekada, uopšte, izgledao mornar — kako je plovio tihim morem i dovikivao, pa bilo ko da se odazivao na njegov poklič: "Mi smo ljudi mora!"; kako se samosvesno i samopouzdano borio umom i snagom, umesto da neosetljivom mašinerijom bude odgurnut u pozadinu, kao što je to današnji mornar. Tako je to uvek — čovek je samo čoveku interesantan.

Malo dalje od te lađe bio je jedan model broda „Santa Marija", koji sam takođe pregledala. Kapetan mi je pokazao Kolumbovu kabinu i pisaći sto, na kome je stajao sat peščanik. Ta mala naprava ostavila je na mene najupečatljiviji utisak, jer me nagnala da pomislim kako se premoren morao osećati taj herojski moreplovac posmatrajući kako pesak pada, zrnce po zrnce, dok su njegovi očajni ljudi kovali zaveru protiv njegovog života.

G. Higinbotam, predsednik Svetske izložbe, ljubazno mi je dopustio da opipam izložene stvari. S nezasitljivom revnošću s kakvom je Pizaro dograbio blago Perua dospeli su tada moji prsti na predmete koji su bili ponos izložbe. Taj beli grad Zapada bio je za mene kao neka opipljiva kaleidoskopska pretstava. Sve me je općinjavalo, naročito francuske bronze. Izgledale su kao da su žive, i pomišljala sam da su to anđelska priviđenja koja su umetnici pohvatali i dali im zemaljske oblike.

Na izložbi Rta Dobre Nade naučila sam mnogo o prerađivanju rude dijamanata. Kad god je to bilo mogućno, opipavala sam mašineriju dok je bila u pokretu, da bih dobila jasniji pojam kako se kamenje premerava, kleše i glača. Čeprkala sam prstima po ispiralištu dijamanata, i našla sam jedan jedini pravi dijamant, kažu, koji je ikada nađen u Sjedinjenim Državama.

Dr Bel je išao svuda s nama, i na svoj izvanredan način opisivao mi je predmete od najvećeg značaja. U zgradi u kojoj su bili izloženi električni aparati pregledali smo telefone, fonografe, kao i ostale pronalaske; on mi je

objasnio kako se pomoću tih pronalazaka i električnih žica, koji se rugaju prostoru i nadmašuju vreme, mogu slati vesti i, kao Prometej, izvući vatra iz atmosfere. Posetili smo i antropološki odeljak, i bila sam veoma zainteresovana ostacima starog Meksika, grubim kamenim oruđem, koje je često jedino svedočanstvo o nekom dobu — prosti spomenici neuke dece prirode (tako sam mislila dok sam ih opipavala), koji kao da obavezno moraju trajati, dok se spomenici kraljeva i mudraca raspadaju u prah i nestaju; zanimale su me i egipatske mumije, koje sam sa ustezanjem doticala. Tada sam, iz tih relikvija, naučila više o napretku čoveka nego što sam kasnije saznala ili pročitala.

Sva ta saznanja dodala su mnoštvo novih izraza mome rečniku, i za te tri nedelje koje sam provela na izložbi napravila sam velik skok — iz malog, dečjeg sveta igračaka i vilinskih priča u poimanje stvarnog, ozbiljnog, svakidašnjeg života.

GLAVA XVI

Do oktobra 1893 godine učila sam razne predmete onako sama, na neki manje-više nestalan način. Pročitala sam istoriju Grčke, Rima i Sjedinjenih Država. Imala sam jednu francusku gramatiku s ispupčenim slovima, i pošto sam već znala pomalo francuski, često sam se zanimala sastavljajući u glavi kratke vežbe, upotrebljavajući nove reči, ukoliko bih nailazila na njih, i prenebregavajći gramatička pravila i ostala tehnička objašnjenja koliko god je to bilo mogućno. Čak sam pokušala, bez ičije pomoći, da savladam francuski izgovor, jer su sva slova, glasovi i akcenti bili opisani u toj knjizi. To je, naravno, bio polet malih snaga k velikim ciljevima; ali sam tako prekraćivala vreme za kišnih dana i stekla dovoljno znanja u francuskom jeziku da sam sa zadovoljstvom mogla čitati Lafontenove basne i odeljke iz „Atalije”.

Mnogo vremena sam provodila i u vežbanju svoga govora. Glasno sam čitala g-đici Sulivan i recitovala odeljke mojih omiljenih pesnika koje sam bila upamtila, a ona je

popravljala moj izgovor i pomagala mi pri izražavanju i naglašavanju. Ali sam tek u oktobru 1893 godine, pošto sam se po povratku sa Svetske izložbe bila oporavila od zamora i uzbuđenja, počela da uzimam redovne časove iz posebnih predmeta.

Bile smo u to doba, g-đica Sulivan i ja, u poseti kod porodice g. Vilijema Veida u Haltonu, u Pensilvaniji. Jedan njihov sused, g. Ajens, bio je naučnik i dobar poznavalac latinskog jezika, pa je bilo uređeno da kod njega učim. Sećam ga se kao čoveka retko blage naravi i velikog iskustva. Učila sam kod njega, uglavnom, latinsku gramatiku, ali mi je često pomagao i u aritmetici, koja mi se činila isto toliko dosadna koliko i nezanimljiva. G. Ajens je, takođe, čitao sa mnom Tenisonovu knjigu „In Memoriam". Ranije sam bila pročitala mnoge knjige, ali nikada s kritičkog gledišta. Prvi put sam tada naučila da upoznam pisca, da prepoznam stil kao što prepoznajem stisak ruke kojeg prijatelja.

Isprva nisam baš imala mnogo volje da učim latinsku gramatiku. Izgledalo mi je glupo da traćim vreme na analiziranje svake reči na koju bih naišla — imenice, genitiv, jedninu, ženski rod itd. — kada mi je njihovo značenje bilo sasvim jasno. Mislila sam da sasvim lepo umem da opišem svoga ljubimca da bi ga mogli poznati — red: kičmenjak, četvoronožac; grupa: sisavac iz porodice mačaka; vrsta: mačka; individualnost: Tabi. Ali ukoliko sam više upoznavala predmet, on me sve više zanimao a lepota jezika očaravala. Često sam se zabavljala čitajući odeljke iz latinskog, tražeći reči koje sam razumevala i pokušavajući da uhvatim smisao. Nikada nisam prestala da uživam u toj vrsti razonode.

Mislim da nema ničega lepšeg nego što je iščezavanje prolaznih pretstava i utisaka koje nam pruža neki jezik s kojim se tek upoznajemo — misli koje lete na duhovnom nebu, uobličene i osenčene ćudljivom uobraziljom. Za vreme časova g-đica Sulivan je sedela pored mene, objašnjavala mi sve što je g. Ajens govorio i tražila nove reči za mene. Taman sam bila počela da čitam Cezarov „Galski rat", kada je trebalo da se vratim kući, u Alabamu.

GLAVA XVII

Uleto 1894 godine posetila sam miting Američkog udruženja za proširavanje sistema poučavanja gluvih govoru. Tamo je bilo odlučeno da treba da idem u Njujork, u Rajt Hamasonovu školu za gluve. Otišla sam tamo, s g-đicom Sulivan, oktobra 1894 godine. Ta škola je izabrana naročito s ciljem da do najvišeg stepena razvijem moć govora i čitanje s usana. U toku dve godine koje sam provela u toj školi, pored rada na tim predmetima, učila sam aritmetiku, fizičku geografiju, francuski i nemački.

Moja učiteljica nemačkog jezika, g-đica Remi, poznavala je ručnu azbuku, i kada sam stekla nešto znanja i raspolagala priličnim brojem reči, razgovarale smo na nemačkom kad god bi nam se ukazala prilika i u toku nekoliko meseci mogla sam razumeti gotovo sve što bi mi ona govorila. Još pre svršetka prve godine čitala sam s najvećim oduševljenjem „Viljema Tela". Mislim, doista, da sam u nemačkom napredovala više nego ma u kom drugom predmetu koji sam učila. Francuski jezik mi je izgledao mnogo teži. Učila sam ga s g-đom Olivje, jednom Francuskinjom koja nije poznavala ručnu azbuku i koja je bila prinuđena da svoje pouke daje usmeno. Nisam mogla lako da čitam s njenih usana, te je moje napredovanje bilo mnogo sporije nego u nemačkom. Uspela sam, ipak, da još jednom pročitam „Le Medecin Malgrè Lui". Ta je knjiga bila vrlo zanimljiva, ali mi se ni približno nije svidela kao „Viljem Tel".

Moje napredovanje u čitanju s usana i govoru nije bilo onako kako smo se moji učitelji i ja nadali i očekivali. Težnja mi je bila da naučim da govorim kao i ostali svet, i moji su učitelji verovali da će se to moći ostvariti; ali, iako smo radili naporno i savesno, ipak nismo potpuno postigli svoj cilj. Mislim da smo ciljali isuviše visoko i da je, prema tome, razočarenje bilo neizbežno. Aritmetika mi je još uvek izgledala kao neka vrsta sistematski podešenih zamki. Lebdela sam na opasnoj granici nagađanja, izbegavajući, s beskrajnim nezgodama i za sebe i za druge, prostranu dolinu razuma. Kada ne bih nagađala, hvatala

sam se za zaključke, a ta pogreška, uz moju glupavu tvrdoglavost, pogoršavala je teškoće mnogo više nego što je to bilo i pravo i potrebno.

Ali, iako su me ta razočarenja ponekad dovodila do teške obeshrabrenosti i neraspoloženja, ipak sam, s neumornim interesovanjem, nastavljala učenje ostalih predmeta, naročito fizičke geografije. Bilo je to pravo uživanje upoznavati tajanstvenost prirode: kako je vetar, kako se to živopisno kaže u starom zavetu, stvoren da duva sa sve četiri strane sveta; kako se para penje iz zemlje; kako su reke prosečene između stenja, a planine isprevrtane iz temelja; i na kakve sve načine čovek može da savlada mnoge sile jače od sebe. To su, u Njujorku, bile dve srećne godine, kojih se, osvrćući se unazad, s iskrenim zadovoljstvom sećam. Naročito se dobro sećam kako smo svakog dana, svi zajedno odlazili u šetnju u Centralni park, jedino mesto u gradu koje mi je bilo prijatno. Moje oduševljavanje za taj park nikada se ni za trunčicu nije smanjilo. Uživala sam da mi ga opisuju svakiput kada bih ušla u nj, jer je svaki prizor u njemu bio divan, a tih je prizora bilo tako mnogo da je svakoga dana koji sam provela u Njujorku bivao lep na drugi način.

Uproleće smo pravili izlete do raznih zanimljivih mesta. Jedrili smo rekom Hadson i lutali njenim zelenim obalama, koje je Brajent tako lepo opevao. Volela sam tu prostu, divlju veličanstvenost stenovitih grebena. Između ostalih mesta koje sam posetila bili su Vest Point, Teritaun, dom Irvinga Vašingtona, gde sam šetala „Dolinom sna”.

Učitelji Rajt Hamasonove škole smišljali su stalno kako svojim učenicima da nadoknade preimućstva koja uživaju oni koji mogu čuti, ne bi li proširili vidike i pasivna saznanja tih mališana i izveli ih iz sputanih prilika u kojima se odvijao njihov život.

Pre nego što sam otišla iz Njujorka ti svetli dani bili su pomračeni najvećom žalošću koju sam ikada doživela, izuzev smrti svoga oca. U februaru 1896 godine umro je g. Džon P. Spoulding iz Bostona. Samo oni koji su ga poznavali i voleli mogu razumeti šta je njegovo prijateljstvo značilo za mene. On, koji je na divan, neupadljiv način svakoga činio srećnim, bio je vrlo ljubazan i

nežan prema g-đici Sulivan i meni. Sve dok smo osećale njegovo drago prisustvo i znale da s interesovanjem bdi nad našim radom, prepunim tako velikih teškoća, nismo se mogle osećati obeshrabrene. Njegova je smrt ostavila u našem životu prazninu koja nikad nije bila popunjena.

GLAVA XVIII

Oktobra 1896 godine stupila sam u školu za mlade devojke u Kembridžu, da se spremam za Radklifov koledž. Dok sam još bila devojčica posetila sam jednom Velesli i iznenadila svoje prijateljice izjavom: „Jednoga dana otići ću u koledž, ali ću otići u Harvard". Kada su me upitale zašto ne bih došla u Velesli, odgovorila sam da su tamo samo devojke. Misao da odem u koledž ukorenila se u meni i postala ozbiljna želja, koja me potstakla da, uprkos jakom protivljenju mnogih svojih odanih i pametnih prijatelja, započnem takmičenje s devojkama koje su mogle videti i čuti. Kada sam polazila iz Njujorka ta je misao bila već čvrsta odluka, i — rešeno je da idem u Kembridž. To je bio najkraći put da doprem do Harvarda i do ostvarenja svoje izjave iz detinjstva.

U školi, u Kembridžu, bilo je predviđeno da g-đica Sulivan posećuje časove sa mnom i da mi tumači predavanja.

Moji su nastavnici, naravno, imali iskustva u poučavanju samo normalnih učenika, te je moje jedino sredstvo u opštenju s njima bilo čitanje s usana. Moji predmeti u toku prve godine bili su: istorija Engleske, engleska književnost, nemački, latinski, aritmetika, latinske kompozicije i povremena pismena obrađivanja. Nikad dotada nisam imala neki određen pravac učenja, cilj da se pripremim za koledž, ali me g-đica Sulivan bila dobro izvežbala u engleskom, i mojim je nastavnicima ubrzo postalo jasno da mi za taj predmet, osim marljivog učenja iz knjiga propisanih od strane koledža, nije bila potrebna nikakva naročita nastava. Osim toga, bila sam dobro odmakla i u francuskom,

šest meseci uzimala sam časove iz latinskog, a nemački sam kao predmet znala veoma dobro.

Međutim, uprkos svim tim preimućstvima, bilo je ozbiljnih prepreka mome napredovanju. G-đica Sulivan mi nije mogla znacima u ruci objašnjavati sve što su knjige zahtevale, a bilo je vrlo teško dobaviti knjige s ispupčenim tekstovima navreme, da bi mi mogle biti od koristi u pravi čas, mada su se moji prijatelji u Londonu i Filadelfiji trudili da ubrzaju taj rad. Za izvesno vreme morala sam, stvarno, prepisivati latinski da bih mogla učiti lekcije kad i ostale devojke. Ubrzo su nastavnici bili dovoljno upoznati s nepravilnostima moga govora da bi mogli odmah odgovarati na moja pitanja i ispravljati moje pogreške. Nisam mogla hvatati pribeleške na času ni pisati vežbanja, ali sam sve svoje sastave i prevode pisala kući na pisaćoj mašini.

G-đica Sulivan je svakoga dana odlazila sa mnom na časove i, s beskrajnom strpljivošću, objašnjavala mi znacima u ruci sve što su nastavnici govorili. Za vreme učenja ona je morala umesto mene da vadi nove reči, i da mi čita i pročitava sve sveske i knjige koje nisu imale ispupčena slova. Teško je pojmiti dosadu i zamor koji je stvarao taj posao. Nastavnica nemačkog jezika, g-đa Grete, kao i g. Gilmen, upravitelj, bili su jedini nastavnici u školi koji su znali ručnu azbuku i mogli me poučavati. Niko nije shvatao bolje i tačnije od same drage g-đe Grete kako je sporo i nepotpuno bilo njeno objašnjavanje pomoću znakova. Ona mi je, pri svemu tome, iz puke dobrote, dvaput nedeljno, u naročito određene časove, marljivo objašnjavala svoja predavanja, da bi se g-đica Sulivan mogla malo odmoriti. I mada su svi bili dobri i voljni da nam pomognu, sav taj težak posao morao je prolaziti samo kroz jednu ruku da bi se pretvorio u uspeh i zadovoljstvo.

Te godine sam završila s aritmetikom, još jednom prešla latinsku gramatiku i pročitala tri poglavlja iz Cezarovog „*Galskog rata*". Pročitala sam na nemačkom — nešto pomoću prstiju a nešto mi je pomogla g-đica Sulivan — Šilerovu „*Lied von der Glocke*" i „*Taucher*", Hajneovo „*Harzreise*", Frajtagovo „*Aus dem Staat Friedrichs des Grossen*", Rilivo „*Fluch der Schönheit*", Lesingovo „*Minna von Barnhelm*" i Geteovo „*Aus meinem Leben*". Pročitala sam s najvećim uži-

vanjem te nemačke knjige, naročito Šilerove lirske pesme, istoriju sjajnih uspeha Fridriha Velikog i povest Geteovog života. Bilo mi je žao kada sam završila Hajneovo „Putovanje na Harz", tako puno zgodnih dosetki i divnih opisa bregova obraslih vinovom lozom, raspevanih potočića koji se talasaju u sunčanoj svetlosti i divljih predela — opisa posvećenih tradicijama i legendama, starim pratiocima davno iščezlog doba mašte; takve opise mogu dati samo oni za koje je priroda „osećanje, ljubav i žudnja".

Izvesno vreme u toku te godine g. Gilmen me poučavao engleskoj književnosti. Pročitali smo zajedno „Kako vam drago", Berkov „Govor o izmirenju s Amerikom" i Makolijev „Život Samjuela Džonsona". Njegovo obimno poznavanje istorije i literature i njegova mudra objašnjenja doprinela su da mi rad bude lakši i prijatniji nego što bi to bilo da sam morala samo mehanički čitati zabeleške s kratkim objašnjenjima dobivenim na času.

Berkov govor bio je poučniji nego ijedna druga knjiga o političkim zbivanjima koju sam ikada pročitala. Moje su se misli kretale kroz ta uzburkana vremena, a ličnosti oko kojih je bio koncentrisan život dveju nacija koje su se prepirale izgledalo mi je kao da se kreću upravo preda mnom. Dok se Berkova majstorska reč razvijala u snažne talase ubedljivog govora, ja sam se pitala, i čudila sve više, kako se moglo dogoditi da su se kralj Đorđe i njegovi ministri oglušili o njegove opomene, o njegovo pretskazivanje naše pobede i njihovog poniženja. Zatim sam ušla u tužne pojedinosti odnosa tog velikog državnika sa svojom partijom i pretstavnicima naroda. Razmišljala sam kako je čudno bilo što je tako dragoceno seme istine i mudrosti moralo pasti između korova neznalaštva i korupcije.

Makolijev „Život Samujela Džonsona" bio je na drugi način zanimljiv. Duša mi je poletela k usamljenom čoveku koji je u Grabovoj ulici jeo svoj mučenički hleb, ali koji je ipak, usred kulučenja i svirepih patnji duše i tela, imao uvek lepu reč i pružao ruku pomoći siromašnima i prezrenima. Radovala sam se svim njegovim uspesima, zatvarajući oči pred njegovim manama i čudila se, ne zato što ih je imao, već zato što mu duša nije bila zakržljala ili se slomila zbog njih. Ali, i pored Makolijeve blistavosti i izvrsne lakoće u prikazivanju svakidašnjeg života na nov i živo-

pisan način, njegova pozitivnost me ponekad zamarala, a njegova česta žrtvovanja istine radi utiska dovodila su me u neizvesnost, u položaj sasvim drugačiji od onoga u kome sam se nalazila prateći izlaganja Demostena Velike Britanije.

U školi u Kembridžu uživala sam, prvi put u svom životu, u drugarstvu s vršnjakinjama koje su videle i čule. Stanovala sam s nekoliko njih u jednoj od lepih, udobnih kuća spojenih sa školom, — u kući u kojoj je živeo g. Hauelz, — i sve smo se osećale kao u svome domu. Pridruživala sam im se u mnogim igrama, pa čak i u igranju žmurki i nestašlucima u snegu; često smo zajedno išle u duge šetnje; raspravljale smo o našim studijama i čitale glasno sve što bi nas zanimalo. Poneke od tih devojaka naučile su da mi govore pomoću znakova, pa mi g-đica Sulivan nije morala tumačiti ono što su pričale.

O Božiću su mati i moja mala sestra došle da provedu praznike sa mnom, a g. Gilmen je ljubazno ponudio da Mildred uči u njegovoj školi. Tako je ona ostala sa mnom u Kembridžu, i u toku šest srećnih meseci jedva da smo se uopšte i razdvajale. Moje najmilije uspomene su ti časovi, koje smo provele pomažući jedna drugoj pri učenju i provodeći odmor zajedno.

Pripremne ispite za Radklifov koledž polagala sam od 29 juna do 3 jula 1897 godine. Predmeti koje sam prijavila bili su: osnovni i viši tečaj nemačkog jezika, francuski, latinski, engleski, i grčka i rimska istorija, što je u svemu iznosilo devet časova. Položila sam sve i dobila pohvale za nemački i engleski.

Ne bi, možda, bilo neumesno dati ovde jedno malo objašnjenje o metodu koji je bio uobičajen kada sam ja polagala ispite. Od studenata se zahtevalo da ispite polaže u šesnaest časova, od kojih su dvanaest nazvani osnovnim, a četiri višim. Svaki je student morao da polaže po pet časova odjednom da bi mu bili uvaženi. Ispitne cedulje izdavane su u Harvardu, a naročiti izaslanik donosio ih je u Radklifov koledž. Svaki je kandidat prozivan ne po imenu već po broju. Ja sam bila broj 233; ali pošto sam morala

da pišem na pisaćoj mašini, moj se identitet nije mogao sakriti.

Smatrali su da je pametnije da svoje ispite polažem u zasebnoj sobi, jer bi kucanje na mašini moglo uznemiravati ostale devojke. G. Gilmen mi je, pomoću ručne azbuke, pročitao sve cedulje, a jedan čovek je stražario pred vratima da bi sprečio da mi ko smeta.

Prvog dana sam polagala nemački. G. Gilmen je sedeo pored mene i pročitao mi pitanja, najpre cela, a zatim rečenicu po rečenicu, a ja sam glasno ponavljala reči da bih se uverila da sam ga potpuno razumela. Pitanja su bila teška, i bila sam veoma zabrinuta dok sam kucala svoje odgovore. G. Gilmen mi je znacima ponovio sve što sam bila napisala, te sam napravila neke izmene koje su mi izgledale potrebne, a on ih je zatim umetnuo. Želim ovde da naglasim da takvu pogodnost nisam više imala ni pri jednom od mojih kasnijih ispita. Niko mi nije čitao zadatke u Radklifovom koledžu kad sam ih napisala, i nisam imala mogućnosti da ispravljam svoje pogreške, sem ako bih pre roka završila zadatak. Zato sam vršila ispravke, ukoliko sam ih se sećala, za onih nekoliko minuta koji su bili dopušteni za to, a ispisivala ih na kraju zadatka. Što sam s boljim ocenama položila nemački. To me veoma ohrabrilo, i laka srca i jake Pri završnim ispitima niko mi nije pročitao moj rad, a u pripremnim sam prijavila predmete među kojima je bilo nekih s kojima sam do izvesne mere bila upoznata pre nego što sam stupila u školu u Kembridžu, jer sam u početku te godine polagala ispite iz engleskog, istorije, francuskog i nemačkog.

G. Gilmen je poslao moj pismeni rad ispitnoj komisiji s potvrdom da sam ja, kandidat broj 233, izradila zadatke.

Sve ostale pripremne ispite polagala sam na isti način. Nijedan od njih nije bio tako težak kao prvi. Sećam se da je onog dana kada nam je donet zadatak iz latinskog ušao profesor Šiling i izvestio me da sam s dobrim uspehom položila nemački. To me veoma ohrabrilo, i laka srca i jake volje pohitah da to mučenje privedem kraju.

GLAVA XIX

U početku druge godine u Gilmenovoj školi bila sam puna nade i odlučnosti da uspem. Ali sam se u toku prvih nekoliko nedelja suočila s nepredviđenim teškoćama. G. Gilmen se bio saglasio da bi te godine trebalo da učim uglavnom matematiku. Imala sam u programu fiziku, algebru, geometriju, astronomiju, grčki i latinski. Nanesreću, mnoge knjige s ispupčenim slovima nisu bile otštampane navreme, pa nisam mogla početi rad zajedno s celim razredom, a, sem toga, nedostajala su mi važna pomoćna sredstva za neke predmete. Učionice u kojima sam učila bile su vrlo velike, i nije bilo mogućno da mi nastavnici daju posebna objašnjenja. G-đica Sulivan je bila prinuđena da mi čita sve predmete i da mi ih tumači umesto nastavnika. Izgledalo je, međutim, prvi put u toku jedanaest godina, da njena draga ruka nije dorasla tome zadatku.

Trebalo je da zadatke iz algebre i geometrije pišem u učionici, da rešavam i probleme iz fizike, a sve to nisam mogla činiti dok nismo kupili Brajevu pisaću mašinu, pomoću koje sam mogla da zapisujem pojedine stepene i ceo tok svoga rada. Nisam mogla očima pratiti geometriske figure iscrtane na školskoj tabli, pa je moje jedino sredstvo da dobijem jasan pojam o njima bilo da ih pomoću pravih i izvijenih žica, čiji su krajevi bili zaobljeni ili šiljati, pravim na jastučetu. Morala sam — kako u svome izveštaju kaže g. Keit — da urežem u pamćenje znanje cifara, hipoteze i zaključke, sklop i proces dokazivanja. Jednom reči, svaki je predmet imao svoje prepreke. Ponekad sam potpuno gubila hrabrost, a osećanja bi me izdala na takav način da me stid da se setim toga, naročito kada su, kasnije, znaci moje uznemirenosti pripisivani g-đici Sulivan, jedinoj osobi od svih dragih prijatelja koja je tamo bila uz mene i mogla ispraviti sve krivine i izgladiti sve grubosti.

Ali malo-pomalo, te moje teškoće počele su da iščezavaju. Prispele su knjige s ispupčenim tekstovima, a i ostali pribor potreban za učenje, te sam se s obnovljenom verom bacila na posao. Algebra i geometrija bili su jedini predmeti koji su se odupirali mojim naporima da ih razumem. Kao što sam već ranije napomenula, nisam imala nimalo sklonosti

za matematiku; mnoga pitanja mi nisu bila objašnjena onako potpuno kao što sam to želela. Geometriski nacrti su me naročito mučili, jer nisam mogla shvatiti, čak ni pomoću jastučeta, u kakvoj su vezi suprotni delovi jedan prema drugom. Nisam mogla dobiti jasan pojam o matematici sve dok nije počeo da me poučava g. Keit.

Taman sam počela da savlađujem te teškoće, kada se odigrao jedan događaj koji je sve izmenio.

Baš pred prispeće knjiga, g. Gilmen je počeo da prekoreva g-đicu Sulivan da sam preopterećena i, uprkos ozbiljnih protesta s moje strane, smanjio mi je broj predmeta. Upočetku smo se bili saglasili da ću, ako bude potrebno, provesti pet godina u pripremama za koledž, ali moj uspeh na ispitima na kraju prve godine pokazao je g-đici Sulivan, g-đici Harbo (upraviteljici g. Gilmenove škole) i još jednoj nastavnici da bih mogla i za dve godine, bez preteranih napora, spremiti svoje pripremne ispite. Isprva se i g. Gilmen složio s tim, ali kada sam počela pomalo da se zaplićem u radu, on je uporno tvrdio da preterano radim i da bi trebalo još tri godine da ostanem u njegovoj školi. Njegov mi se plan nije svideo jer sam želela da stupim u koledž sa svojom klasom.

Sedamnaestog novembra nešto se nisam osećala sasvim dobro i nisam otišla u školu. Mada je g-đica Sulivan znala da ta moja slabost nije bila ozbiljna, ipak je g. Gilmen, saznavši za to, izjavio da ja propadam, i napravio u mome programu učenja takve izmene da bi mi to onemogućilo da sa svojom klasom polažem završne ispite. Ta razlika u mišljenju između g. Gilmena i g-đice Sulivan bila je, nakraju, uzrok što nas je majka, moju sestru Mildred i mene, povukla iz škole u Kembridžu.

Posle izvesnog vremena bilo je odlučeno da nastavim svoje studije pod nadzorom nastavnika g. Merton S. Keita iz Kembridža. G-đica Sulivan i ja provele smo ostatak te zime kod naših prijatelja Čemberlenovih, u Rentamu, dvadeset i pet milja daleko od Bostona.

Od februara do jula 1898 godine g. Keit je dvaput nedeljno dolazio u Rentam i poučavao me algebri, geometriji, grčkom i latinskom. G-đica Sulivan mi je tumačila njegovu nastavu.

Oktobra 1898 godine vratili smo se u Boston. Tokom osam meseci g. Keit mi je davao časove, pet puta nedeljno, koji su trajali, otprilike, po jedan sat. Svakiput mi je objašnjavao ono što na prethodnom času nisam razumela, određivao nove zadatke i odnosio svojoj kući vežbe iz grčkog koje sam u toku nedelje na pisaćoj mašini napisala, popravljao sve, a zatim mi ih vraćao.

Na taj način se moje spremanje za koledž nastavljalo bez prekida. Nalazila sam da je mnogo lakše i prijatnije da dobijem časove zasebno nego da pratim predavanja u razredu. Tako nije bilo žurbe ni zabune. Moj je nastavnik imao sasvim dovoljno vremena da mi objasni sve što nisam razumevala; i tako sam napredovala brže i radila zadatke bolje nego što sam ih ikada u školi uradila. Još uvek sam nalazila više teškoća u savlađivanju matematičkih problema nego ma u kom drugom predmetu. Snevala sam da algebra i geometrija postanu bar upola tako laki kao što su jezici i književnost. Ali je čak i matematika kod g. Keita bila zanimljiva; uspevao je to tako što je raščlanjavao probleme toliko da su mogli prodreti u moj mozak. Održavao mi je razum budnim i aktivnim i, umesto divljih skokova koji ničemu ne vode, učio me zdravom razmišljanju i mirnom, logičkom traženju rešenja. Bio je uvek blag i strpljiv, bez obzira na to koliko sam mogla biti glupa, a, verujte mi, moja bi tupoglavost mogla često i nekog sveca da izvede iz strpljenja.

Dvadeset devetog i tridesetog juna 1899 godine polagala sam završne ispite za prijem u Radklifov koledž. Prvog dana sam imala osnovni tečaj grčkog i viši tečaj latinskog jezika, a drugog dana geometriju, algebru i viši tečaj grčkog jezika.

Uprava koledža nije dopustila da mi g-đica Sulivan čita ispitna pitanja, pa je g. Judžin C. Vining, jedan od nastavnika iz Perkinsovog zavoda za slepe, bio određen da ta pitanja prepiše za mene američkim Brajevim znacima. G. Vining je bio za mene stranac i nije mogao da se sporazumeva sa mnom drugačije do pismenim Brajevim znacima. Cenzor je takođe bio stranac, i nije ni pokušavao da se sporazumeva sa mnom, ni na koji način.

S Brajevim sistemom išlo je dosta dobro prilikom polaganja jezika, ali kada su bile u pitanju geometrija i alge-

bra, teškoće su vaskrsle. Bila sam tako jadno zapetljana, i osećala se obeshrabrena zbog gublitka dragocenog vremena, naročito u algebri. Istina je da sam dobro poznavala celokupan Brajev pismeni sistem — engleski, američki i njujorško-pointski, koji su u opštoj upotrebi u zemlji, ali raznovrsni znaci i oznake u geometriji i algebri vrlo su različni u ta tri sistema, a ja sam u algebri upotrebljavala samo engleski Brajev sistem.

Dva dana pred ispite g. Vining mi je poslao Brajevu kopiju jednog starog algebarskog zadatka iz Harvarda. Međutim otkrila sam, na svoj užas, da je kopija sastavljena američkim znacima. Sela sam odmah i napisala pismo g. Viningu, moleći ga da mi objasni te znake. Povratnom poštom dobila sam drugi zadatak, s tablicom znakova, i odmah sam se bacila na posao da to naučim. Ali one noći uoči ispita iz algebre, dok sam se borila nad nekim vrlo komplikovanim zadacima, nisam mogla raspoznati grupe zagrada, veza i korena. Oboje, i g. Keit i ja, bili smo na velikim mukama, i puni zloslutnih pretskazanja za sutrašnji dan; ali smo ipak otišli u koledž, samo nešto ranije, pre početka ispita, pa mi je g. Vining objasnio američke znake.

Glavna teškoća u geometriji bila je u tome što sam bila navikla da zadatke čitam u ispupčenim linijama, ili su mi ih objašnjavali znacima u ruci; i, ne znam kako, mada sam sada imala te zadatke upravo pred sobom, zbunjivao me Brajev sistem i nisam mogla jasno shvatiti ono što sam čitala. Ali kada sam se latila algebre, bilo mi je još teže. Znaci koje sam tek nedavno učila, i bila uverena da ih znam, dovodili su me u zabunu. Pored toga, nisam mogla ni kontrolisati ono što sam kucala na pisaćoj mašini. Uvek sam radila zadatke pomoću Brajeve azbuke ili napamet. G. Keit se suviše oslanjao na moju sposobnost da rešavam probleme napamet i nije me izvežbao u pisanju ispitnih zadataka. Razumljivo je, prema tome, da je moj rad bio mučan i spor, i morala sam čitati i pročitavati zadatke pre nego što sam dobila ikakav pojam o onome što se zahteva od mene da uradim. Ni danas, stvarno, nisam sasvim sigurna da sam te zadatke pravilno pročitala. Osećala sam da mi je, zaista, bilo vrlo teško da vladam svojim razumom.

Ali ne krivim nikoga. Upravni odbor Radklifovog koledža nije shvatao koliko mi otežava ispite, niti je razumevao naročite teškoće koje sam morala savladati. Ipak, ako su mi i nehotice postavili prepreke na putu, imam utehu u saznanju da sam ih sve prebrodila.

GLAVA XX

Borba za prijem bila je završena, i mogla sam otsada stupiti u Radklifov koledž kad god bi mi se to svidelo. Međutim pre nego što sam stupila u taj koledž, smatralo se kao najbolje da još jednu godinu učim pod nadzorom g. Keita, pa se, prema tome, sve do jeseni 1900 godine taj moj san o dolasku u koledž nije ostvario.

Sećam se dobro tog prvog dana u Radklifovom koledžu. Bio je to za mene vrlo značajan dan. Iščekivala sam ga godinama. Neka moćna sila u meni, jača od ubedljivog nagovaranja mojih prijatelja, jača čak i od protivljenja moga srca, nagnala me da okušam svoju snagu, da se izjednačim s onima koji vide i čuju. Znala sam da ima prepreka na tome putu, ali sam bila željna da ih prebrodim. Hrabrila sam se rečima onog mudrog Rimljanina koji je kazao: „Biti prognan iz Rima, znači samo — živeti van njegovih granica". Isključena s glavnog druma koji vodi znanju, bila sam prinuđena da putujem usamljenim putevima — to je bilo sve; a znala sam da u koledžu ima mnogo sporednih staza gde bih mogla doći u dodir s devojkama koje misle, vole i bore se kao i ja.

Marljivo sam otpočela svoje studije. Osećala sam kako se preda mnom otvara jedan nov svet lepote i svetlosti, i nalazila sam u sebi dovoljno sposobnosti da upoznam sve stvari. U čudotvornoj zemlji uma morala sam biti isto toliko slobodna koliko i drugi ljudi. Njen narod, predeli, običaji, radosti i tragedije treba da budu živi, shvatljivi tumači stvarnog sveta. Dvorane za predavanja izgledale su ispunjene duhom velikih i mudrih ljudi, i zamišljala sam da su profesori bili oličenje mudrosti. Ako sam otada promenila mišljenje, nemam nameru da to ikome kažem.

Ali sam ubrzo otkrila da koledž nije bio u potpunosti onaj romantični licej koji sam zamišljala. Mnogi od onih snova koji su očaravali moju neiskusnu mladost brzo su se smanjivali i „iščezavali u svakodnevnoj svetlosti". Postepeno sam počela da uviđam da ima i nezgoda u posećivanju koledža.

Jedna od najvećih nezgoda, koju još i danas osećam, jeste nedostajanje vremena. Bila sam navikla da imam vremena da razmišljam i rasuđujem — da se ogledamo moj um i ja. Sedeli bismo tako neke večeri zajedno, slušajući unutarnje melodije duha, koje čovek sluša samo u trenucima dokolice, kada reči nekog dragog pesnika bude duboke, slatke strune u duši koja je dotle bila mirna. Ali, u koledžu čovek nema vremena da se bavi svojim mislima. Izgleda da se u koledž odlazi da se uči, a ne da se razmišlja. Kad se prođe kroz vratnice učilišta ostavljaju se napolju, kod šuštavih borova, najmilija zadovoljstva — samoća, knjige i mašta. Pretpostavljam da treba da se tešim mišlju što ulažem blago za buduća uživanja, ali sam dovoljno nesmotrena da više volim sadašnju radost od nagomilovanja bogatstva za crne dane.

Moji predmeti u toku prve godine bili su: francuski, nemački, istorija, engleska gramatika i engleska književnost. U francuskom tečaju pročitala sam neka dela od Korneja, Molijera, Rasina, Alfreda de Misea i Sent Beva, a u nemačkom Geteova i Šilerova dela. Brzo sam još jednom prešla ceo period istorije od propasti Rimskog Carstva do osamnaestog veka, a u engleskoj književnosti kritički sam proučila Miltonove pesme i „Areopagitika".

Često me pitaju kako savlađujem izvanredne uslove pod kojima radim u koledžu. U učionici, naravno, osećam se kao da sam potpuno sama. Profesor je za mene toliko udaljen kao da govori preko telefona. Predavanja mi se vrlo brzo prenose znacima u ruci, i mnogo od predavačeve osobenosti gubim u naprezanju da održim korak. Reči lete kroz moju ruku kao lovački psi u poteri za zecom, koji im često umakne. Ali, u tom pogledu mislim da nisam u mnogo gorem položaju od devojaka koje hvataju pribeleške. Kad je um zaokupljen mehaničkim procesom slušanja i beleženja reči na hartiji u haotičnoj brzini, ne verujem da čovek može obratiti mnogo pažnje na razmatranja ili način na koji je

predmet prikazan. Ja ne mogu da hvatam pribeleške na predavanjima jer su mi ruke zauzete slušanjem. Po povratku kući obično nabacam na hartiju ono čega se još sećam s predavanja. Vežbanja, svakodnevne zadatke, kritike i oglede, polugodišnje, kao i završne ispite, pišem na pisaćoj mašini, tako da profesori nemaju nimalo teškoća da uvide kako malo znam. Kada sam počela da izučavam latinsku prozodiju, izmislila sam i objasnila svome profesoru znakove koji su označavali različite ritmičke jedinice i količine.

Upotrebljavam Hamondovu pisaću mašinu. Oprobala sam ih mnoge, i pronašla da je Hamondova najbolje prilagođena specijalnim potrebama koje iziskuje moj rad. S tom mašinom mogu se upotrebljavati pokretni nizovi znakova, a može se imati po nekoliko tih nizova, svaki s različitim slovima — grčkim, francuskim ili matematičkim znacima, već prema vrsti rada koji čovek želi otkucati na mašini. Bez te Hamondove mašine, sumnjam da bih mogla posećivati koledž.

Od knjiga potrebnih za različite tečajeve vrlo malo ih je štampano za slepe, pa moraju da mu se protumače znacima u ruci. Razumljivo je, prema tome, da je meni potrebno više vremena da spremim svoje zadatke nego ostalim devojkama. Moj manuelni način rada zahteva više vremena, a imam i drugih nezgoda koje one nemaju. Ima dana kada mi napregnuta pažnja, usretsređena na neke pojedinosti, razdražuje duh, a pomisao da moram provoditi čitave sate da bih pročitala nekoliko poglavlja, dok se druge devojke u svetu smeju, pevaju i igraju, prosto izaziva pobunu u meni, ali brzo uspevam da povratim svoje raspoloženje i da, ismevajući samu sebe, odagnam to nezadovoljstvo iz duše. Jer, na kraju krajeva, svak ko želi da stekne istinsko znanje mora se sam penjati na brdo teškoće, a pošto do njegovog vrha ne postoji carski drum, to moram krivudati na svoj sopstveni način. Često pokliznem unazad, padam, ustajem, potrčim prema rubu skrivenih prepreka, gubim pribranost i postojanost, pa ih opet nalazim, i čuvam ih tada bolje; teturam dalje, malo napredujem, malo se ohrabrim, živahnem malo i penjem se dalje, dok ne počnem da primećujem proširivanje vidika. Svaka borba je pobeda. Još jedan napor, i dosežem do sjajnog oblaka, do visokog plavetnila neba — cilja mojih želja. Ipak, nisam uvek sama u tim borbama.

G. Vilijem Veid i g. E. E. Alen, upravnik zavoda za odgoj slepih u Pensilvaniji, nabavljaju mi mnoge knjige s ispupčenim slovima. Njihova pažnja pružila mi je više pomoći i ohrabrenja nego što će to oni ikada moći shvatiti.

Prošle godine, moje druge godine u Radklifovom koledžu, izučavala sam englesku sintaksu, Bibliju, englesku književnost, sistem vladavine u Americi i Evropi, Horacijeve ode i latinsku komediju. Časovi književnosti bili su najprijatniji. Bilo je vrlo lepo. Predavanja su uvek bila zanimljiva, živa i duhovita, jer je profesor g. Čarls Taunzend Kopland, bolje nego ijedan od ostalih profesora koje sam dotada imala, umeo da prikaže književnost u svoj njenoj originalnoj svežini i moći. Za jedan kratak časak bilo vam je dopušteno da, bez suvišnih objašnjenja ili pojedinosti, otpijete iz pehara večite lepote starih klasika. Naslađujete se njihovim divnim mislima, uživate svom dušom u blagoj grmljavini Starog zaveta, zaboravljajući postojanje Jehove i Elohima, i odlazite kući s osećanjem da ste za jedan kratak časak sagledali to savršenstvo u kome su duh i stil spojeni u besmrtnoj harmoniji — nov razvitak istine i lepote na starom stablu vremena.

Ali, koledž nije utočište univerzalne mudrosti, kao što sam to zamišljala. Tamo se čovek ne susreće licem u lice s velikim i mudrim ljudima; čak se i ne oseća njihov živ dodir. Oni jesu tamo, to je istina, ali, izgleda, kao da su se pretvorili u mumije. Mi ih moramo izvlačiti iz ispucalih zidova nauke, raščlaniti ih, pre nego što bismo mogli biti sigurni da imamo Miltona, a ne samo dobru imitaciju.

Mnogi naučnici zaboravljaju, izgleda mi, da naše uživanje u velikim delima književnosti potiče više od dubine našeg saosećanja nego od razumevanja. Nevolja je u tome što se vrlo malo od njihovih temeljitih objašnjenja urezuje u pamet. Ona nestaju iz pameti kao što prezrelo voće opada s grane. Sasvim je mogućno poznavati neki cvet: koren, stabljiku, sve, i ceo proces njegovog razvijanja, pa ipak ne poznavati pravu vrednost toga cveta, sveže okupanog nebeskom rosom. Često se nestrpljivo pitam: „Zašto da se uznemiravam tim tumačenjima i pretpostavkama?" One lete tamo-amo u mojim mislima kao što slepe ptice uzaludno lepršaju krilima ne znajući kuda će da slete. Ne mislim time da prigovaram temeljnom upoznavanju čuvenih dela koja

čitamo. Zameram samo beskrajnim komentarima i kritikama koje nas dovode u zabunu, a uče nas samo jednoj stvari: da ima toliko mišljenja koliko i ljudi. Ali kada neki veliki naučnik kao profesor Kitredž tumači dela velikih ljudi, onda je to „kao da se slepima daruje nov vid". On nam vraća Šekspira, pesnika.

Ima, međutim, dana kada poželim da zbrišem polovinu od onoga što se očekuje od mene da naučim, jer preopterećen mozak ne može uživati u blagu nauke koje je stekao po tako visokoj ceni. Nemogućno je, mislim, čitati jednog istog dana četiri ili pet raznovrsnih knjiga na različitim jezicima koje tretiraju potpuno različite teme a ne smetnuti s uma pravi cilj radi koga se čita. Kada čovek čita žurno i nervozno, imajući na umu pisanje ogleda i ispite, mozak se opterećuje mnoštvom raznih sitnica od kojih se ne može imati stvarna korist. Moj je mozak u ovom trenutku toliko pun raznovrsnih saznanja da gotovo gubim nadu da ću ikada moći sve to da dovedem u red. Kad god pokušam da to nekako sredim i zavladam svojim mislima, osećam se kao onaj poslovični bik koji je upao u prodavnicu kineskog porcelana. Hiljadu odlomaka raznovrsnih saznanja rasprskavaju se kao grad oko moje glave, a kada pokušam da im umaknem, zadaci, kao duhovi i svakovrsne koleške utvare, proganjaju me dok ne poželim — oh, neka mi se oprosti ta grešna želja! — da smrvim idole koje sam došla da obožavam.

Ali, ispiti su najstrašniji bauci u mom koleškom životu, i mada sam se već više puta suočila s njima i savladala sve teškoće, ipak se ta bledolika strašila preteći izdižu preda mnom, i osećam, kao Bob Ejkr, da me hrabrost napušta... kao da polako ističe kroz vrhove mojih prstiju. Dani koji prethode tim teškim iskušenjima provode se u bubanju mističnih formula i nesvarljivih datuma, — vrlo neukusna hrana, — sve dok ne poželite da i knjige i nauka, i vi zajedno s njima, nestanete u morskim dubinama.

Najzad otkuca i taj užasni čas, i vi ste, zaista, srećno stvorenje ako se osećate spremni i ako ste sposobni da u pravom trenutku priberete misli i dozovete pamćenje da vam pomogne u tom najvišem naporu. Ono što čoveka najviše zbunjuje i dovodi do očajanja, to je što baš u trenutku kada su vam pamćenje i mirno rasuđivanje

najpotrebniji, te dve osobine dobiju nekako krila i odlete, a znanje koje ste s tako neizmernim trudom skupljali neizostavno vas napušta i ostavlja u škripcu.

„Dati kratak opis Husa i njegova rada”. Hus? Ko je on i šta li je uradio? Ime neobično poznato zvuči. Pretresate svoju torbu istoriskih činjenica baš kao što biste tražili komadić svile u kesi za otpatke. Sigurni ste da vam je on negde u glavi, na domaku, videli ste ga tamo pre neki dan kada ste pregledali početke Reformacije. Ali gde je on sada? Istražujete sve odlomke znanja — revolucije, šizme, pokolje, sisteme vladavine... ali Hus — gde je on? Zapanjeni ste mnoštvom stvari koje znate a koje vam nisu pale u deo na ispitu. U očajanju, dograbite torbu i izručite sve, a tamo u nekom kutku, baveći se spokojno svojim ličnim mislima, skriva se vaš čovek, nesvestan katastrofe koju vam je naneo.

Baš u tom trenutku proktor vas izveštava da je vreme isteklo. S osećanjem silne odvratnosti odgurnete u neki ćošak tu gomilu tričarija i odlazite kući s glavom punom revolucionarnih planova o ukidanju božanskog prava profesora da postavljaju pitanja bez saglasnosti upitanoga.

Pada mi na um da sam u poslednjim dvema ili trima stranicama ovog poglavlja dala prikaze koji će me izložiti potsmehu. Ah, to su — izmešane metafore, šepure se potsmešljivci preda mnom, pokazujući na bika u prodavnici kineskog porcelana obasutog gradom polomljenog posuđa i na strašila s avetinjskim likovima. Pustimo ih neka se rugaju. Reči tako tačno opisuju atmosferu nagomilanih i ispremetanih misli u kojoj živim, da ću im jednoga dana progledati kroz prste i obazrivo reći da sam promenila mišljenje o koledžu.

Dok su dani koje provodim u Radklifovom koledžu bili samo u izgledu, obasjavao ih je tada oreol romantičnosti, koji su kasnije izgubili. Ali, pri prelazu iz romantičnosti u stvarnost naučila sam mnogo koječega što nikada ne bih znala da nisam preduzela taj eksperiment. Jedno od toga je nauka o strpljenju, koja nas uči da bi studijama trebalo da pristupamo tako kao što bismo šetnje radi pošli u polje — polako, s umom gostoljubivo pripremljenim da prima utiske svih vrsta. Takvo učenje, kao plima, neprimetno plavi dušu bešumnim talasima produbljene mi-

sli. „Znanje je moć”. Bolje bi bilo reći da je znanje sreća, jer imati znanje, pravo, duboko znanje, znači umeti razlikovati istinu od laži i uzvišenost od niskosti. Poznavati misli i dela koja beleže napredak čoveka znači osećati i razumeti otkucaje ljudskih srca kroz vekove, a ako čovek u tim otkucajima ne oseća težnju za uzvišenim, onda, zaista, mora biti gluv za harmoniju života.

GLAVA XXI

Dosta sam odmakla sa skiciranjem događaja svoga života, ali nisam prikazala koliko sam se oslanjala na knjige, ne samo radi uživanja i mudrosti koje one pružaju svakome ko čita, već i radi onog znanja koje drugi stiču svojim vidom i sluhom. Knjige su, doista, u mom odgoju imale toliko velik značaj — veći nego u odgoju drugih ljudi — da se moram vratiti natrag, u doba kada sam prvi put počela čitati.

Prvu priču u celini pročitala sam maja 1878 godine, kada mi je bilo sedam godina, i od toga dana do danas gutala sam sve što je u obliku naštampanih stranica bilo na domaku gladnih jagodica mojih prstiju. Kao što sam već kazala, nisam imala određene časove u prvim godinama svoga vaspitavanja, niti sam čitala držeći se nekog određenog pravila.

Ispočetka sam imala samo nekoliko knjiga s ispupčenim slovima: „čitanke” za početnike, jednu zbirku dečjih priča i jednu knjigu o zemlji koja se zvala „Naš svet”. Mislim da je to bilo sve; ali sam ih čitala i čitala, dok se reči nisu izglačale i ulegle toliko da sam ih jedva mogla pronaći. Ponekad mi je g-đica Sulivan čitala, tumačeći mi znacima u ruci, male priče i pesmice za koje je znala da ću ih moći razumeti, ali više sam volela da čitam sama nego da mi ih drugi čitaju, jer sam volela da čitam i da ponavljam odeljke koji su mi se svideli.

Tek u doba svoga prvog odlaska u Boston počela sam ozbiljno da čitam. Bilo mi je dopušteno da svakoga dana provedem izvesno vreme u biblioteci zavoda, da tumaram

od jedne police s knjigama do druge i skinem ma koju knjigu na koju bi mi prsti slučajno nabasali. A čitala sam, uporno, pa bilo da sam razumevala po jednu reč u deset bilo dve reči na celoj stranici. Same su me reči privlačile, ali nisam svesno razmišljala o onome što čitam. Mora biti, međutim, da mi je um u to vreme bio vrlo prijemljiv, jer sam pamtila mnoge reči, pa i čitave rečenice, o čijem značenju nisam imala ni najmanje pojma; kasnije, kada sam počela da govorim i pišem, te reči i rečenice iskrsavale su sasvim prirodno, tako da su se moji prijatelji čudili bogatstvu moga rečnika. Mora biti da sam tako, ne razumevajući, pročitala pojedine delove iz mnogih knjiga (tih ranih dana mislim da nijednu knjigu nisam pročitala celu) i vrlo mnogo pesama dok nisam naišla na knjigu „Mali lord Fontleroj", prvu koju sam pročitala sa razumevanjem.

Jednoga dana našla me moja učiteljica u jednom kutu u biblioteci zanesenu nad stranicama knjige „Skerletna slova". Bilo mi je tada oko jedanaest godina. Sećam se kako me pitala da li mi se dopada mala Perl i objasnila neke reči koje su me zbunjivale. Zatim mi je kazala da ima jednu lepu priču o jednom dečaku, za koju je bila sigurna da će mi se svideti više nego „Skerletna slova". Naslov te priče bio je „Mali lord Fontleroj", i obećala je da će mi je pročitati idućeg leta. Ali, sve do avgusta nismo počele da čitamo tu priču; prvih nekoliko nedelja moga boravka na moru bilo je toliko ispunjeno novim otkrićima i uzbuđenjima da sam zaboravila da knjige uopšte i postoje. Zatim je moja učiteljica, na kratko vreme, otputovala da poseti neke svoje prijatelje u Bostonu.

Kada se vratila, gotovo prva stvar koju smo počele bila je priča „Mali lord Fontleroj". Sećam se jasno vremena i mesta gde smo pročitale prva poglavlja te divne dečje priče. Bilo je to jednog toplog popodneva u avgustu. Sedele smo zajedno u mreži za ljuljanje, koja se, nedaleko od kuće, njihala između dva veličanstvena bora. Požurile smo se s pranjem sudova posle ručka da bismo po podne imale što više vremena za priču. Dok smo kroz visoku travu hitale prema ljuljašci, skakavci su vrveli oko nas i prikačivali se za naša odela, te je moja učiteljica stala da ih stresa pre no što smo sele, a meni je izgledalo da time uzaludno gubimo vreme. Mreža je bila pokrivena borovim

iglicama, jer nije bila upotrebljavana dok je moja učiteljica bila na putu. Toplo sunce je obasjavalo borovo drveće i izvlačilo sav njegov miris, a u blagom vazduhu osećao se pomalo i miris mora. Pre nego što smo počele čitati priču g-đica Sulivan mi je objasnila sve što je znala da neću moći razumeti, a u toku čitanja tumačila mi je nepoznate reči. Isprva je bilo mnogo reči koje nisam znala, te je čitanje bilo stalno prekidano, ali čim sam potpuno shvatila osnovnu nit priče, bila sam isuviše zanesena njome da bih primećivala same reči i — bojim se da sam nestrpljivo pratila tumačenja g-đice Sulivan. Kada bi joj prsti bili isuviše premoreni da mi znacima objasni još pokoju reč, osećala sam tada, prvi put, svu jačinu svojih nedostataka. Uzimala sam knjigu u ruke i pokušavala da opipam reči s takvom napregnutom žudnjom koju nikada neću moći zaboraviti.

Kasnije je g. Anagnos, na moju svesrdnu molbu, nabavio tu priču u ispupčenim slovima, i ja sam je čitala i čitala, dok je gotovo nisam naučila napamet; i kroz celo moje detinjstvo „Mali lord Fontleroj" bio je moj mali i nežan drug. Iznela sam ove pojedinosti, rizikujući da budem dosadna, zato što su one u tako živom kontrastu s mojim maglovitim, nestalnim i zbunjenim sećanjima na moje ranije čitanje.

Od „Malog lorda Fontleroja" beležim početak svog prvog interesovanja za knjige. U toku sledeće dve godine pročitala sam mnogo knjiga, kod nas kući i za vreme svog boravka u Bostonu. Ne mogu se setiti koje su sve to knjige bile, niti kojim sam ih redom čitala, ali znam da su među njima bile: „Grčki heroji", Lafontenove „Basne", Hodornova „Knjiga čuda", „Bibliske priče", Lemove „Šekspirove priče", Dikensova „Istorija Engleske za decu", „Arabljanske noći", „Švajcarska porodica Robinson", „Poklonikovo putovanje", „Robinson Kruso", „Male žene", i „Hajdi", mala lepa priča, koju sam kasnije čitala i na nemačkom. Čitala sam ih u međuvremenu između učenja i igranja, sa sve dubljim osećanjem zadovoljstva. Nisam ih proučavala niti analizirala — nisam znala da li su dobro napisane ili ne; nikada nisam razmišljala o stilu ili spisateljstvu. One su polagale svoja blaga kraj mojih nogu, a ja sam ga primala kao što primamo sunčane zrake i naklonost naših prijatelja.

Volela sam „Male žene" jer je to u meni stvaralo osećanje srodstva s devojčicama i dečacima koji mogu videti i čuti. Zbog mnogostruke ograničenosti u kojoj se moj život razvijao, bila sam prinuđena da između korica knjiga potražim novine sveta koji se prostire izvan granica u kojima živim.

Nije mi se naročito svidela knjiga „Poklonikovo putovanje", koju, mislim, nisam ni završila, a ni „Basne". Čitala sam Lafontenove „Basne" najpre u engleskom prevodu, i uživala sam u njima samo posle izvesnog dobronamernog preudešavanja. Kasnije sam pročitala tu knjigu i na francuskom i, uprkos novim slikovitim izrazima i izvanrednom vladanju jezikom, nije mi se svidela više nego na engleskom. Ne znam zašto, ali priče u kojima su životinje pretstavljene kako govore i delaju kao ljudska stvorenja nisu nikada izazivale kod mene neko jako dopadanje. Smešne karikature životinja zaokupljuju moj um do isključenja pouke.

Pa onda, opet, Lafonten se retko kad — ako i ikada — poziva na naša viša moralna osećanja. Najviše strune u koje on udara to su strune razboritosti i samoljublja. Kroz sve njegove basne struji misao da se ljudski moral zasniva na samoljublju i da sreća mora da usledi ako se to samoljublje razumno usmeruje i obuzdava. Dakle, koliko ja mogu prosuditi, samoljublje je izvor svakog zla; ali, razume se, možda i grešim, jer je Lafonten imao veće mogućnosti i više prilika da posmatra ljude nego što je verovatno da ću ih ja ikada imati. Ne zameram toliko ciničkim i satiričkim basnama koliko onima u kojima nas majmuni i lisice poučavaju značajnim i važnim istinama.

Ali, volim „Knjigu o džungli" i „Divlje životinje koje sam poznavao". Osećam čisto interesovanje za same životinje, zato što su prave životinje, a ne ljudske karikature. Čovek saoseća u njihovoj ljubavi i mržnji, smeje se njihovim komedijama i plače nad njihovim tragedijama. A ako one i ukazuju na neku pouku, ona je tako prefinjena da je mi i ne zapažamo.

Radosno i prirodno prihvatio je moj um zamišljanje starina. Grčka, drevna Grčka, imala je tajanstvenu moć privlačnosti nada mnom. U mojoj uobrazilji paganski bogovi i boginje hodali su još uvek po zemlji i licem u lice razgovarali s ljudima, a u svojoj duši zidala sam, u potaji,

hramove za one koje sam najviše volela. Poznavala sam i volela ceo rod nimfi, heroja i polubogova — ne, ne baš sve, jer su svirepost i pohlepa Medeje i Jasona bile isuviše čudovišne da bi im se mogle oprostiti; obično sam se pitala zašto su im bogovi dopuštali da čine zlo, a zatim ih kažnjavali zbog njihove grešnosti. I ta tajna ostala je još uvek nerešena. Često se pitam kako

Bog može ćutati
Dok greh, cereći se, puzi kroz njegov dom vremena.

„Ilijada" je od Grčke stvorila moj raj. Poznavala sam priču o Troji pre nego što sam je pročitala u originalu, i razumljivo je, prema tome, što sam, pošto sam prethodno prešla granice gramatike, malo teškoća imala da navedem grčke reči da mi predaju svoja blaga. Velikoj poeziji, bilo da je pisana na grčkom ili engleskom jeziku, nije potreban nikakav drugi tumač do odgovarajuća duša. Volela bih kad bi mnogi među onima koji velika dela pesnika — svojim raščlanjavanjem, nametanjem i iscrpnim objašnjenjima — stvaraju mrskim, mogli shvatiti tu prostu istinu! Nije potrebno da čovek bude sposoban da definiše svaku reč i odredi joj glavne delove i njeno mesto u rečenici da bi mogao razumeti i oceniti neku divnu pesmu. Znam da su moji učeni profesori našli veća bogatstva u „Ilijadi" nego što ću ih ja ikada naći; ali ja nisam pohlepna. Zadovoljna sam što drugi mogu biti mudriji od mene. Međutim, ni sa svim svojim obimnim, prostranim znanjem oni ne mogu odmeriti svoja uživanja u tom veličanstvenom epu, baš kao ni ja. Kada čitam najlepše stranice „Ilijade" svesna sam nekog osećanja koje me podiže iznad ograničenih, sputanih prilika u kojima živim. Moji fizički nedostaci su zaboravljeni — moj svet je uzvišen... dužina, širina i prostranstvo vasione pripadaju meni!

Ne divim se tako mnogo „Eneidi", ali zato ništa manje stvarno. Čitam je toliko često koliko je samo mogućno, bez pomoći beležaka ili rečnika, i uvek volim da prevodim epizode koje mi se naročito sviđaju. Virgilijevo slikovito izražavanje je ponekad izvanredno, ali se njegovi bo-

govi i ljudi kreću na sceni strasti i sukoba, sažaljenja i ljubavi, kao graciozne figure na kakvoj maskaradi iz Elizabetinog doba, dok u „Ilijadi" oni poskoče dva-triput i odlaze dalje pevajući. Virgilije je uzvišen i divan kao mramorni kip Apola na mesečini; Homer je lep, živahan mladić, u punoj sunčevoj svetlosti, kome povetarac miluje kosu.

Kako je lako leteti na krilima knjiga! Od „Grčkih heroja" do „Ilijade" put nije bio duži od jednog dana, niti je bio sasvim prijatan. Čovek bi mogao da proputuje oko sveta nekoliko puta, dok sam ja, zamarajući se, krčila sebi put kroz lavirintske zapletenosti gramatike i rečnika, ili zapadala u te užasne klopke koje se zovu ispiti, postavljene od strane škola i koledža radi zbunjivanja onih koji traže znanje. Mislim da je ta vrsta poklonikovog pohoda bila opravdana svojim ciljem, ali meni je taj pohod, uprkos prijatnih iznenađenja na koja sam ovda-onda nailazila na zaokretima u putu, izgledao beskrajan.

Bibliju sam počela da čitam mnogo pre no što sam je mogla razumeti. Sada mi izgleda čudno što je nekada moj duh bio gluv za njen čudesni sklad. Ali, dobro se sećam jednog kišnog nedeljnog jutra, kada sam, nemajući ništa drugo da radim, zamolila svoju rođaku da mi čita neku priču iz Biblije. Iako je mislila da neću moći razumeti, počela je da mi tumači znacima u ruci priču o Josifu i njegovoj braći. Nekako me to nije zainteresovalo. Neobično izražavanje i ponavljanje učinili su da mi je ta priča o dalekoj zemlji Kanana izgledala nestvarna, pa sam, pre nego što su braća s raznobojnim ogrtačem stigla pod Jakobov šator i kazala svoju prepredenu laž, zaspala i odlutala u zemlju snova. Ne mogu da razumem zašto su priče o Grcima bile tako pune čari za mene, dok me one iz Biblije nisu mogle zainteresovati, osim ako to nije bilo zato što sam se, za vreme boravka u Bostonu, upoznala s nekolicinom Grka čiji mi je patriotizam ulio želju za pričama o njihovoj zemlji. Nikada, međutim, nisam srela ni jednog jedinog Jevrejina ili Egipćanina, te sam prema tome zaključila da oni nisu ništa drugo do varvari i da su sve priče o njima, verovatno, bile izmišljene; te su pretpostavke objašnjavale ona ponavljanja i njihova nastrana imena. Dosta je zanimljivo da mi nikada nije palo na um da grčka prezimena nazovem „nastranim".

Ali kako da pišem o sjaju koji sam kasnije pronašla u Bibliji? Godinama sam je čitala, sa sve većim uživanjem i zanosom, i volim je više nego ijednu drugu knjigu. Ipak, ima u Bibliji mnogo štošta protiv čega se buni svaki instinkt moga bića, tako mnogo da mi je žao što me potreba nagnala da je pročitam od početka do kraja. Ne verujem da mi znanje koje sam izvukla iz njene istorije i porekla nadoknađuje neprijatne pojedinosti na koje mi je skrenula pažnju. Što se mene tiče, želela bih, kao i g. Hauelz, da stara književnost bude očišćena od svega što je ružno i varvarsko u njoj, mada bih mogla zameriti, isto toliko koliko i svako drugi, što su ta velika dela nepotpuna i izopačena.

Ima nečega uzbudljivog i veličanstvenog u jednostavnosti i strašnoj otvorenosti priče o Estiri. Da li bi išta moglo biti dramatičnije od scene u kojoj Estira stoji pred svojim obesnim gospodarem? Ona zna da joj je život u njegovim rukama; ne postoji niko ko bi je mogao zaštititi od njegovog gneva. Ipak, savlađujući svoj ženski strah, ona mu, nadahnuta najplemenitijim patriotizmom, pristupa s jednom jedinom mišlju: „Ako propadnem, propašću; ali ako živim, živeće i moj narod".

Pa i priča o Ruti... kako je veličanstvena! Koliko se, pritom, razlikuje život tih prostih seoskih žitelja od života persiske prestonice! Rut je tako odana i blagorodna dok stoji sa žeteocima u talasastom žitu, da se ne možemo uzdržati da je ne volimo. Njena divna, nesebična duša blista kao sjajna zvezda u noći jednog mračnog, svirepog doba. Ljubav kakva je Rutina, ljubav koja se uzdiže iznad verskih razmimoilaženja i duboko ukorenjenih rasnih predrasuda, teško je naći u celom svetu.

Biblija mi pruža jedno duboko, utešno osećanje „da je sve što vidimo privremeno, a da su nevidljive stvari večite".

Otkako sam osetila sposobnost da volim knjige, ne sećam se nijednog trenutka, kad nisam volela Šekspira. Ne mogu tačno reći kada sam počela čitati Lemove „Šekspirove priče", ali znam da sam ih isprva čitala s dečjim razumevanjem i divljenjem. „Magbet" je, izgleda, ostavila na mene najjači utisak. Jedno čitanje bilo je dovoljno da

zauvek utisne svaku pojedinost te priče u moje sećanje. Dugo vremena su me, čak i u zemlji snova, proganjale veštice i duhovi. Mogla sam videti — baš videti — bodež i malu belu ruku ledi Magbet — strahovito krvava mrlja bila mi je isto toliko stvarna kao i nesrećnoj, probodenoj kraljici.

Ubrzo posle „Magbeta" pročitala sam „Kralja Lira", i nikada neću moći da zaboravim osećanje užasa kada sam stigla do scene u kojoj su Glosteru iskopane oči. Jarost me obuzela, prsti su se protivili kretanju, dugo sam sedela ukočena, dok mi je krv udarala u slepoočnice, a sva mržnja koju dete može osećati sakupila se u mome srcu.

Mora biti da sam o Šajloku i Satani saznala otprilike u isto vreme, jer su te dve ličnosti dugo bile spojene u mome umu. Sećam se da mi ih je bilo žao. Nejasno sam osećala da oni i ne mogu biti dobri, čak i kad bi želeli, jer niko nije bio voljan da im pomogne ili pruži zgodnu priliku za to. Čak ni sada nemam srca da ih potpuno osudim. Ima trenutaka kada osećam da su ti Šajloci, Jude, pa čak i Satane, polomljeni paoci na velikom točku dobroga koji će u pogodno vreme biti popravljeni.

Izgleda čudnovato što mi je prvo čitanje Šekspirovih dela ostavilo tako mnogo neprijatnih uspomena. Duhoviti, prijatni, fantastični pozorišni komadi, oni koji mi se sada najviše sviđaju, izgleda da upočetku nisu ostavili neki naročit utisak na mene, možda zato što odražavaju sunčane zrake i veselost, koja je sasvim prirodna u dečjem životu. Ali, „ništa nije ćudljivije nego dečje pamćenje — šta će upamtiti, a šta će zaboraviti?"

Otada sam Šekspirove pozorišne komade pročitala mnogo puta, i pojedine delove iz njih znam napamet, ali ne mogu da kažem koji mi se od njih najviše sviđa. Moje je uživanje u njima isto toliko promenljivo koliko i moje raspoloženje. Male pesme i soneti imaju za mene tako živo i divno značenje kao i drame. Ali i pored sve svoje ljubavi za Šekspirom, često je to zamoran posao nalaziti u njegovim redovima sva ta značenja koja su im kritičari i komentatori dali. Obično sam pokušavala da pamtim njihova tumačenja, ali su me ona obeshrabrivala i ljutila, i zato sam u potaji ugovorila sa samom sobom da uopšte

više i ne pokušavam tako što. Taj sam ugovor prekršila samo prilikom izučavanja Šekspira kod profesora Kitredža. Znam da ima mnogo koječega u Šekspirovim delima, a i u svetu, što ne razumem, ali se radujem kada se, jedna za drugom, postepeno podižu koprene i otkrivaju mi nova kraljevstva misli i lepote.

Posle poezije najviše volim istoriju. Pročitala sam svako delo o istoriji na koje sam mogla spustiti svoje ruke, od kataloga suvoparnih činjenica i još suvoparnijih datuma do Grinove nepristrasne, živopisne „Istorije engleskog naroda"; od Frimanove „Istorije Evrope" do Emertonovog „Srednjeg veka". Prva knjiga koja mi je pružila iole stvarnu pretstavu o vrednosti istorije bila je Svintonova „Istorija sveta", koju sam dobila za svoj trinaesti rođendan. Mada verujem da se ona više ne smatra potpuno verodostojnom, ipak je čuvam kao jednu od svojih dragocenosti. Iz nje sam naučila kako su se ljudske rase širile iz jedne zemlje u drugu i izgrađivale velike gradove; kako je nekoliko velikih vladara, zemaljskih Titana, zbacilo sve pod svoje noge i jednom odlučujućom reči otvaralo milionima vratnice sreće, a zatvaralo ih pred još mnogobrojnijim milionima; kako su pioniri raznih naroda razvijali umetnost i nauku i postavili temelj za moćnije naraštaje sledećih epoha; kako je civilizacija bila, takoreći, zbrisana u neko izopačeno doba, a zatim se opet podigla, kao feniks, među plemenitijim sinovima Severa; i kako su veliki i moćni oslobađanjem, trpeljivošću i kulturom otvorili put ka spasenju celog sveta.

U svom koleškom životu upoznala sam se pomalo s francuskom i nemačkom književnošću. Nemac i u životu i u književnosti pretpostavlja snagu lepoti, a istinu konvencionalnosti. Ima neke silne, gotovo iskovane snage u svemu što radi. Kada Nemac govori, on to ne čini zato da bi ostavio utisak na druge, već zato što bi mu srce prepuklo ako ne bi našao oduške mislima koje mu sagorevaju dušu.

U nemačkoj književnosti ima, takođe, neke prefinjene uzdržljivosti, koja se meni sviđa; ali je, po mome mišljenju, najlepše u njoj — priznanje ženine silne, požrtvovane ljubavi. Ta crta, koja se oseća u celoj nemačkoj književnosti, alegorično je izražena u Geteovom „Faustu":

Sve što je prolazno,
To se simboliše;
Što se pak zamišlja,
Ovde se postiže;
Sve neopisivo
Vidi se izbliže;
Večno što žensko je,
Nosi nas naviše.

Od svih francuskih pisaca koje sam čitala najviše volim Molijera i Rasina. Ima lepih stvari u Balzaku i odlomaka u Merimeovim delima koji zapahnu čoveka kao oštar nalet morskog vazduha. Alfred de Mise je nemogućan! Divim se Viktoru Igu, mada on ne spada u moje književne pasije. Ali su Igo, Gete, Šiler, i svi veliki pesnici svih velikih naroda, tumači velikih stvari, i moj ih duh s puno poštovanja prati u oblastima gde Lepota, Istina i Dobrota stvaraju jednu celinu.

Bojim se da sam isuviše mnogo pisala o svojim knjigama-prijateljima a da sam, ipak, pomenula samo autore koje najviše volim, iz čega bi se lako moglo pretpostaviti da je krug mojih prijatelja vrlo ograničen i nedemokratski. To bi bio sasvim pogrešan utisak. Volim mnoge pisce iz mnogih razloga: Karlajla — zbog njegove grubosti i preziranja pritvornosti; Vordsvorta — koji propoveda o jedinstvu čoveka i prirode; nalazim izvanredno zadovoljstvo u Hudovim fantastičnostima i obrtima, u Herikovom neobičnom i snažnom mirisu ljiljana i ruža kojim odišu njegovi stihovi. Volim Huitijera zbog njegovog oduševljenja i moralne ispravnosti. Poznavala sam ga lično, i nežno sećanje na naše prijateljstvo udvostručuje uživanje koje nalazim u čitanju njegovih pesama. Volim Mark Tvena... a ko ga ne voli? I bogovi su ga voleli, i usadili u njegovu dušu mudrosti svake vrste, a zatim, bojeći se da ne postane pesimist, ovenčali mu um oreolom ljubavi i vere. Volim Skota zbog njegove svežine, poleta i duboke čestitosti. Volim sve pisce čiji su umovi, — kao Lauelov, koji lebdi u sferi optimizma, — izvori radosti i dobre volje, povremeno protkani srditošću i ovde-onde ukrašeni ponekom blagotvornom grančicom saosećajnosti i milosrđa.

Jednom reči, književnost je moja Utopija. Tu mi ništa nije uskraćeno. Nikakva ograničenost čula ne isključuje me iz prijatnih razgovora s mojim prijateljima-knjigama. One mi govore nesmetano, bez ikakvih neprilika. Ono što sam naučila i ono čemu su me poučavali profesori izgleda mi tako smešno beznačajno u poređenju s „prostranstvom misli i nebeskim milosrđem" mojih prijatelja-knjiga.

GLAVA XXII

Nadam se da moji čitaoci nisu zaključili, iz prethodnog poglavlja o knjigama, da je čitanje moje jedino zadovoljstvo. Moja su zadovoljstva i razonode mnogobrojne i raznovrsne.

U toku opisivanja svoga života pomenula sam više puta svoju ljubav prema prirodi i sportovima na čistom vazduhu. Dok sam bila još sasvim mala naučila sam da veslam i da plivam, i za vreme leta, kada boravim u Rentamu, u državi Masačusets, provodim gotovo sve vreme u čamcu. Ništa mi ne čini veće zadovoljstvo do da svoje prijatelje, kada me posete, vodim na veslanje. Razume se da ne mogu sasvim dobro da upravljam čamcem. Neko obično sedi u zadnjem delu čamca i rukuje krmom dok veslam. Ponekad, međutim, idem na veslanje i bez krme. Pravo je zadovoljstvo to pokušavanje da upravljam čamcem po mirisu vodenog bilja i ljiljana i žbunova koji rastu na obali. Služim se veslima s kožnim vezama, što ih održava u pravilnom položaju u njihovim ležištima, i po otporu vode znam kada su u ravnoteži. Na taj isti način saznajem i da li veslam uzvodu ili nizvodu. Volim da se borim s vetrom i talasima. Šta bi moglo biti zanimljivije nego da svoj čvrst, mali čamac nagnate na poslušnost i pokorite svojoj volji i mišićima; da lako klizite u njemu povrh blistavih talasa i osećate postojanu veličanstvenost uzburkane vode!

Mislim da će se moji čitaoci osmehnuti kada kažem da naročito uživam u vožnji čamcem u noćima obasjanim mesečinom. Naravno, ne mogu da vidim kako se mesec iza vi-

sokih borova penje po nebu; kako se lagano potkrada nebeskim svodom, stvarajući blistavu stazu za nas; ali znam da je on tu, i kada, naslonjena na jastuke, spustim ruku u vodu, zamišljam da osećam svetlucanje njegovih zrakova. Ponekad mi neka smela, mala ribica sklizne između prstiju, a često osetim kako mi se neki lokvanj (vodeni krin) plašljivo pripije uz ruku. Dešava se katkad, kad izbijemo iz zaklona kakvog malog zaliva ili rukavca, da, odjednom, osetim prostranstvo i zamah vazduha oko sebe kao da me obavila nekakva toplota. Da li to dolazi od drveća koje je bilo zagrejano suncem ili od same vode, to nikada nisam mogla shvatiti. To isto, čudno osećanje imala sam ponekad čak i u centru grada. Osećala sam to često i u hladne oblačne dane, i noću. To je kao poljubac toplih usana na mom licu.

Jedna od mojih najomiljenijih razonoda je krstarenje jedrilicom. Uleto 1901 godine bila sam u Novoj Škotskoj, i tada mi se ukazala prilika kakvu nikada ranije nisam imala — da s uživanjem upoznam okean. Pošto smo provele nekoliko dana u Evangelininoj Zemlji, o kojoj je Longfelo u svojoj divnoj pesmi izatkao pravu čarobnu bajku, g-đica Sulivan i ja otišle smo u Halifaks, gde smo provele veći deo leta. Luka je tamo bila naša radost, naš raj. Kako smo sjajne izlete pravili jedrilicom do Bedford Bejsina, do Maknabovog Ostrva, do Jork Ridauta i do Severozapadnog Rukavca! A noću — kako smo divne, čudesne časove provodili u senci velikih, tihih ratnih brodova. O, kako je sve to bilo zanimljivo i divno! Radosti iz tih dana ostaće mi u večitoj uspomeni.

Jednog dana dogodio nam se jedan naročito uzbudljiv doživljaj. Održavala se neka veslačka utakmica u Severozapadnom Rukavcu u kojoj su učestvovali veslači sa čamcima raznih ratnih brodova. Mi smo jednom jedrilicom otišle, s mnogim drugima, da prisustvujemo trkama. Stotine jedrilica njihale su se tamo-amo jedna uz drugu, a more je bilo mirno. Kada su utakmice bile završene i mi našom jedrilicom krenuli kući, neko iz društva primeti na horizontu jedan crn oblak koji se dizao iz mora; on je brzo rastao, zgušnjavao se i širio dok nije prekrio celo nebo. Vetar se podiže, a talasi kao da besno cepahu neke nevidljive prepreke. Naša mala barka, razapetih jedara i za-

tegnutih užadi, neustrašivo je prkosila buri, i izgledalo je kao da je vetar nosi. Čas se kovitlala u valovima, a čas, opet, otskočila na vrh kakvog ogromnog talasa, da bi se, trenutak kasnije, sa šištanjem i hukom sjurila dole. Odjednom se veliko jedro stropošta. Vrteli smo se i menjali pravac, boreći se sa suprotnim vetrom, koji nas je svom žestinom bacao čas na jednu čas na drugu stranu. Srca su nam ubrzano kucala, a ruke drhtale od uzbuđenja, ali — ne i od straha, jer nam u grudima vikinška srca biju, a znali smo i to da je naš veslač gospodar situacije. Prošao je on kroz mnoge i mnoge bure svojom čvrstom rukom i iskusnim mornarskim okom. Kada smo prolazili pored velikih brodova i topovnjača u luci, mornari su otuda dovikivali pohvale gospodaru jedine male jedrilice koja se usudila da prkosi buri. Najzad, prozebli, izgladneli i premoreni, iskrcali smo se na obalu.

Prošlo leto provela sam u najdivnijem kutku jednog od najčarobnijih sela u Novoj Engleskoj. Rentam, u državi Masačusets, spojen je bezmalo sa svim mojim radostima i žalostima. Godinama je „Red Farm”, u blizini jezera kralja Filipa, dom g. J. E. Čemberlena i njegove porodice, bio i moj dom. S najdubljom zahvalnošću sećam se dobrote tih dragih prijatelja i srećnih dana koje sam provela s njima. Nežno drugarstvo s njihovom decom mnogo je značilo za mene. Pridruživala sam se svima njihovim igrama, tumaranjima po šumi i nestašlucima u vodi. Prijatno je sećati se dečjeg čavrljanja i njihovog zadovoljstva kada sam im pričala priče o vilenjaku i patuljku, i o heroju i lukavom medvedu. G. Čemberlen me upućivao u tajne razvijanja drveća i poljskog cveća, dok mi se, prožetoj ljubavlju prema prirodi, nije učinilo da čujem tok biljnog soka u hrastu i vidim odblesak sunca s lista na list. Baš kao što

Korenje u zemlji mračnoj,
Što radost deli s vrhom drveta, —
Zrak sunca, vazduh, čar ptičijeg sveta
Prima po noći prirodnoj,

tako i ja poimam stvari koje ne vidim.

Čini mi se kao da u svima nama postoji neka sposobnost da shvatimo utiske i uzbuđenja koje je čovečan-

stvo doživljavalo od postanka sveta. Svaki pojedinac, mislim, seća se u potsvesti zelenila polja, žuborenja vode... pa ni nedostatak vida, ni gluvoća ne mogu mu uskratiti taj dar koji je nasledio od prošlih generacija. Ta je atavistička sposobnost, neka vrsta šestog čula — čulo duše, koja u isto vreme vidi, čuje i oseća.

Imam u Rentamu mnogo prijatelja-drveća. Naročito se ponosim jednim veilčanstvenim hrastom, i sve svoje prijatelje vodim da vide tog kralja šume. On se uzdiže na jednoj strmini i nadnosi se nad jezerom kralja Filipa, a ljudi koji se razumeju u nauci o drveću kažu da je on, mora biti, tu još od pre osam stotina ili hiljadu godina. Legenda kaže da je kralj Filip, herojski vođ Indijanaca, bacio pod tim drvetom svoj poslednji pogled na zemlju i nebo.

Imala sam jedno drvo-prijatelja koje je bilo nežnije i pristupačnije od velikog hrasta — jednu lipu koja je rasla u dvorištu „Red Farme". Jedno poslepodne, kada je besnela užasna oluja, praćena jakom grmljavinom, osetila sam neki strahovit prasak u blizini kuće i znala sam, čak i pre no što su mi kazali, da je to moja lipa pala. Izašli smo napolje da vidimo tog heroja koji je odolevao tolikim olujama, i srce mi se steglo kada sam našla da je moje drvo, koje se tako silno borilo, bilo sada potpuno uništeno.

Ali, ne smem zaboraviti da sam, uglavnom, htela da pišem o prošlogodišnjem letovanju. Čim sam završila s ispitima pohitale smo, g-đica Sulivan i ja, u Rentam, u taj zeleni kutak, gde imamo kućicu na obali jednog od tri jezera zbog kojih je Rentam postao čuven. Tu su dugi sunčani dani pripadali meni, a sve misli o radu, koledžu i gradskoj vrevi bile su odgurnute u pozadinu. U Rentamu smo hvatale odjeke o svemu što se događalo u svetu — o ratu, savezima i društvenim sukobima. Saznale smo o onom surovom, nepotrebnom ratovanju na nekom udaljenom ostrvu u Pacifiku; i o borbama između kapitala i rada. Znale smo tako da izvan granica našeg raja ljudi stvaraju istoriju umesto da žive u miru. Ali se nismo mnogo obazirale na te događaje. Sve će to proći. Ovde smo mi imala jezera, šume i prostrana polja prošarana krasuljkom; i livade s kojih se širio opojan miris, a to sve živi večito.

Ljudi koji misle da nam svi utisci dolaze posredstvom vida i sluha iznenađuju se što, uopšte, zapažam ikakvu razliku između šetnje gradskim ulicama i seoskim putevima, osim, možda, nedostatak kaldrme. Oni zaboravljaju da je celo moje telo prožeto onim što me okružuje. Gradska vreva i huka idu mi na živce i osećam neprekidno trapkanje nevidljive mase sveta; a nesklad tog meteža muči mi dušu. Tandrkanje teških teretnih kola po kaldrmi i monotona škripa mašinerije utiču na živce utoliko više ako čovek ne može da se zabavlja svakodnevnim prizorom bučnih ulica kao ljudi koji mogu videti.

Na selu čovek oseća samo lepotu prirode, i nije mu duša ražalošćena surovom borbom za opstanak, koja se stalno oseća u prenaseljenim gradovima. Obilazila sam više puta uzane, prljave uličice u kojima živi sirotinja, i uvek sam bila ozlojeđena pri pomisli da toliki ljudi žive zadovoljno, u lepim kućama, odišući snagom i lepotom, dok su drugi osuđeni da žive u bednim, odvratnim stanovima kuda sunce nikada ne dopire, pa venu, postaju kržljavi i ružni. Deca, koja polugola i izgladnela zakrčavaju te blatnjave sokačiće, uzmiču kao od udaraca kada im pružite ruku. Siroti mališani! Osećam prema njima simpatiju i sažaljenje, a njihova oskudica prosto me proganja. Ima, takođe, ljudi i žena pogurenih i iskrivljenih da više i nemaju oblik ljudskih bića. Opipavala sam njihove žuljevite i ogrubele ruke i shvatila koliko je, mora biti, beskrajno teška njihova borba za opstanak — ništa više do niz mučnih, osujećenih pokušaja da nešto postignu. Njihov je život, izgleda, ogroman nesklad između napora i sreće. Kaže se da su vazduh i sunce božji darovi svima nama; ali, jesu li oni to zaista? U te zapuštene i nečiste gradske ulice sunce nikada ne dopire, a vazduh je zagušljiv. O, čoveče, kako možeš zaboraviti i sprečavati svoju braću ljude i reći: „Hleb naš nasušni daj nam danas" kada ga oni nemaju nimalo! Volela bih kada bi ti ljudi hteli da napuste grad, njegov sjaj i vrevu i njegovo zlato, i da se vrate šumi i polju — prirodnom i čestitom životu! Tada bi se njihova deca razvijala kao ponosno drveće, a njihove bi misli bile blagorodne i čiste kao cveće kraj puta... Nemogućno mi je da ne mislim na

njih kada se posle jednogodišnjeg rada u gradu vratim selu.

Kakva je samo radost osećati opet meku i vlažnu zemlju pod nogama, prolaziti stazama obraslim u travu koje vode do potoka osenčenih papratima. Sa zadovoljstvom spuštam ruke u vodu, i ona, slivajući se preko mojih prstiju, stvara sićušne, žuboreće vodopade; ili preskačem kakvu kamenu ogradu u zelenom polju i osećam kada mi se neki kamen bučno i veselo otkotrlja ispod nogu!

Osim tih šetnji, veliko mi uživanje pruža i moj bicikl-tandem; tada u trku, beskrajno raspoložena, osećam gipko kotrljanje gvozdenih točkova, dok mi vetar bije u lice. Ta me brzina ispunjava osećanjem neobične snage i svežine duha, dok istovremeno osećam ubrzano pulsiranje i raspevanost svoje duše.

Kad god je to mogućno, moje pseto me prati u šetnji, vožnji na točku ili jedrenju. Imala sam mnogo pasa-prijatelja: ogromne samsove, prepeličare s blagim izrazom u očima, lovačke pse koji dobro poznaju šumu, i verne domaće engleske jazavičare. Moj sadašnji ljubimac je jedan od tih jazavičara. On je stari „kolenović”, s podavijenim repom i najsmešnijom njuškicom koja se može naći u psećem carstvu. Mislim da ti moji prijatelji-psi shvataju moje nedostatke pa ostaju sasvim blizu uz mene kada sam sama. Volim njihovu vernost i živo mahanje repom.

Kada me kišno vreme zadrži u kući, zabavljam se ručnim radom kao i ostale devojke. Volim da pletem i kukičam: pročitam nadohvat pokoji redak ili odigram s nekim prijateljem partiju čekersa ili šaha. Imam specijalnu tablu na kojoj se igraju te igre. Kvadrati su usečeni tako da figure u njima čvrsto stoje. Za čekers, crni koturići su pljosnati, a beli ispupčeni. Svaka figura ima rupicu u sredini, i u nju se stavlja po jedno bakarno dugmence, kako bi se razlikovao kralj od običnih figura. Šahovske figure izrađene su u dve veličine — bele su veće od crnih, tako da ovlašnim opipavanjem figura posle svakog poteza nemam nikakvih teškoća da pratim manevrisanje svog protivnika. Lak potres table prilikom vučenja figura iz jednog ležišta u drugo obaveštava me kada je red na mene.

Ako se, slučajno, dogodi da sam sama, i sklona lenstvovanju, tada odigram partiju „solitera”, što me veoma

zabavlja. Upotrebljavam karte obeležene u desnom uglu Brajovim znacima, koji označavaju vrednost svake karte.

Kada se deca nađu oko mene ništa me toliko ne zanima koliko da se malo poigram s njima. Nalazim da je čak i s najmlađim detetom prijatno biti u društvu, i radujem se što mogu reći da me obično sva deca vole. Ona me svuda vode sa sobom i pokazuju mi sve što ih zanima. Razume se da se ona ne mogu prstima sporazumevati sa mnom, ali se snalazim čitajući reči opipavanjem njihovih usana, a kada mi to ne pođe za rukom, ona pribegavaju drugim znacima za neme. Ponekad pogrešim i učinim ponešto naopako; tada sva deca bučnim smehom pozdravljaju moju pogrešku, i objašnjavanja počinju iznova. Često im pričam priče ili ih učim ponekoj igri, a krilato vreme leti, ostavljajući nas srećne i zadovoljne.

Muzeji i trgovine umetničkim predmetima pretstavljaju još jedan izvor mojih zadovoljstava i inspiracija. Nesumnjivo je da će mnogima izgledati čudnovato što ruka sama, bez pomoći vida, može da oseti umetnički potez i lepotu u hladnom mermeru; pa, ipak, istina je da osećam pravo uživanje u opipavanju velikih umetničkih dela. Dok vrhovima prstiju pratim linije i krivine, one mi otkrivaju misli i duševna stanja koje je umetnik želeo da prikaže. Na licima bogova i heroja mogu da osetim pod prstima mržnje, hrabrosti i ljubavi isto tako kao što ih otkrivam na licima živih koja mi je dopušteno da opipam. U stavu Dijane osećam uzvišenost i slobodu šume i onaj duh koji pripitomljava planinskog lava i ukroćuje najdivljačnije strasti. Osećam pravo uživanje u pozi i gracioznim linijama Venere, a Bareove bronze otkrivaju mi tajne džungle.

Jedan mali medaljon s Homerovim likom okačen je na zidu u mojoj sobi za rad; on tu visi dovoljno nisko da mogu lako dohvatiti i s ljubavlju i poštovanjem opipati to lepo i tužno lice. Kako dobro poznajem svaku crtu tog veličanstvenog lika na kome su urezani tragovi života i gorka istina borbe i tuge. Njegove slepe oči čak i u hladnom gipsu traže svetlost i plavetnilo neba njegove drage Grčke, ali uzalud ga traže; i plemenit izraz usta čvrst je, odan i nežan. To je lice pesnika i čoveka prožetog tugom. O, kako dobro razumem svu njegovu nesreću — večitu noć u kojoj je živeo.

O noći, mraćna noći,
Što podnevnog sunca skrivaš sjaj;
Večita tama, potpun mrak,
Bez ikakve nade na ijedan zrak!

U svojoj uobrazilji čujem Homera kako peva dok, oklevajući, nesigurnim korakom, krči sebi put od tabora do tabora... peva o životu i ljubavi; o ratu i slavnim podvizima jedne plemenite rase. Bila je to divna, uzvišena pesma, koja je tog slepog pesnika krunisala besmrtnim oreolom divljenja svih vekova.

Pitam se ponekad da li ruka nije osetljivija za lepote skulpture nego što su oči. Mislim da se ritmički tok linija i oblina može bolje opipati nego videti. Ali bilo ovako ili onako, znam da mogu osetiti otkucaje srca starih Grka u njihovim mramornim kipovima bogova i boginja.

Imam još jedno zadovoljstvo, koje nailazi malo ređe od ostalih. To je posećivanje pozorišta. Ako mi se neki komad opisuje u isto vreme dok se izvodi na pozornici, uživam mnogo više nego kada ga čitam, zato što mi onda izgleda kao da se prenosim i živim u događajima koji se odigravaju. Imala sam zadovoljstvo da upoznam nekoliko velikih glumaca i glumica koji imaju moć da vas opčine toliko da se, zaboravljajući i vreme i mesto, prenosite i živite u romantičnoj prošlosti. Bilo mi je dopušteno da opipam lice i kostim g-đice Elene Teri kada je pretstavljala naš uzor kraljice; bilo je oko nje nečeg božanskog što lebdi oko najuzvišenije patnje. Pored nje je stajao Ser Henri Irving, s obeležjima kraljevskog dostojanstva; u svakom njegovom pokretu, u njegovom držanju, čak i u crtama njegovog lica, bilo je, doista, onog vladarskog dostojanstva koje zahteva pokornost; a na maski kraljevog lica odražavala se neka povučenost, neka nejasna tuga koju nikada neću zaboraviti.

Poznajem, takođe, i g. Džefersona, i ponosna sam što ga mogu ubrojati među svoje prijatelje. Odlazim da ga obiđem kad god se dogodi da sam u istom mestu gde on gostuje kao glumac. Kada sam bila u školi u Njujorku, onda sam prvi put prisustvovala pretstavi u kojoj je on učestvovao. Igrao je ulogu Rip Van Vinkla. Pročitala sam

tu priču više puta, ali nikad nisam osetila toliko čari u Ripovom tromom, čudnom ponašanju kao tada u pozorištu. Divna, patetična igra g. Džefersona prosto me zanela i oduševila. Sačuvala sam u svojim prstima kao u sećanju sliku starog Ripa, koju nikada neću zaboraviti. Posle pretstave g-đica Sulivan me odvela iza kulisa, gde mi je bilo dopušteno da opipam Ripovo zanimljivo odelo, lepršavu kosu i bradu. G. Džeferson je dopustio da opipam i njegovo lice, tako da sam mogla zamisliti kako je siromah stari Rip izgledao kada se posle onog čudnog, dvadesetogodišnjeg sna probudio; pokazao mi je i kako je posrtao i teturao se dok se nije uspravio na noge.

Prisustvovala sam, takođe, pretstavi komada „Suparnici" u kojoj je g. Džeferson igrao; kada sam jednom, u Bostonu, otišla da ga posetim, on je odigrao za mene najvažniji deo toga komada. Soba za primanje u kojoj smo sedeli poslužila je kao pozornica. On i njegov sin sedeli su na velikom stolu, a Bob Ejkr pisao je poziv za dvoboj. Ja sam rukama pratila sve njegove pokrete, i shvatila svu lakrdiju njegovih zabluda i dela vanredno jasno, što nikad ne bih postigla znacima. Zatim su oboje ustali da se bore u dvoboju, a ja sam pratila brze udarce mačeva i posrtanje sirotog Boba kada je hrabrost počela da ga napušta. Tada, odjednom, veliki glumac, doteravši svoj kaput, promeni izraz lica i — već u sledećem trenutku našla sam se u selu Foling Voter, a čupava šnajderova glava bila mi je na krilu. G. Džeferson je recitovao najlepše dijaloge iz „Rip Van Vinkla", one u kojima su se suze mešale s osmehom. Zamolio me da gestovima i mimikom, ukoliko mogu, prikažem pokrete koji bi trebalo da prate te reči. Ja, naravno, nemam nimalo smisla za dramsku umetnost, i mogla sam samo onako, nasumce, da nagađam, ali on je majstorski podesio te pokrete rečima. Uzdah starog Ripa kada prošapće: „Zar je čovek tako brzo zaboravljen kada ga nestane?", njegovo očajanje kada posle svog dugog sna traži svoga psa i pušku, i njegova komična neodlučnost oko potpisivanja ugovora s Derikom — sve je to izgledalo kao stvarni život, onaj idealni život u kome se stvari događaju onako kako mi mislimo da bi trebalo da se dogode.

Sećam se dobro svog prvog odlaska u pozorište. Bilo je to pre dvanaest godina. Mala glumica Elsi Lesli bila je u Bostonu i g-đica Sulivan me odvela da prisustvujem pretstavi komada „Kraljević i prosjak" u kojoj je Elsi igrala. Nikada neću zaboraviti radost i tugu koje su se naizmenično smenjivale u toku pretstave tog divnog, malog komada, niti to dete koje je igralo u njemu. Posle pretstave dopustili su mi da odem iza kulisa i upoznam tu malu glumicu u njenom kraljevskom ruhu. Teško bi bilo naći neko divnije i umiljatije dete nego što je bila mala Elsi dok je, obavijena oblakom zlatne kose koja joj se talasasto spuštala niz ramena, stajala s vedrim osmehom, ne pokazujući ni najmanji znak da se plaši ili da je umorna iako je igrala pred ogromnim brojem gledalaca. Ja sam tada tek učila da govorim, i morala sam njeno ime da ponovim više puta dok nisam uspela da ga pravilno izgovorim. Može li se zamisliti moja radost kada je ona razumela ono nekoliko reči što sam joj kazala i bez ustezanja pružila ruku da se pozdravi sa mnom.

Nije, prema tome, istina da je moj život, i pored svih mojih fizičkih nedostataka, lišen mnogih radosti i lepota ovoga sveta. Sve ima svoje čari, čak i večita tama i tišina, i navikavam se, ma u kakvom položaju da se nađem, da budem zadovoljna.

Katkad, priznajem, dok sedim sama i čekam pred zatvorenim vratnicama života, osećanje usamljenosti obavija me kao neka hladna magla. Iza tih vratnica je svetlost, muzika, čari, drugarstvo..., ali ja ne mogu ući tamo. Nema, nemilosrdna sudbina zaprečila mi je put. Rado bih zapitala za uzrok te imperativne odluke, jer mi je duša još uvek nedisciplinovana i žudna, ali jezik neće da izgovori te gorke, uzaldune reči koje mi naviru na usne, i one padaju natrag na srce kao neprolivene suze. Večita tišina, kao nekakav ogroman teret, pritiska mi dušu. A zatim, kao osmeh, naiđe zračak nađe i prošapće: „Postoji radost u samozaboravu". I tako, pokušavam da od svetlosti koja se odražava u tuđim očima stvorim svoje sunce, od muzike koju slušaju tuđe uši svoju simfoniju, i da od osmeha na tuđim usnama stvorim svoju sreću.

GLAVA XXIII

Htela bih, ako uzmognem, da podignem vrednost ovih memoara dodajući imena svih onih koji su pripomogli mojoj sreći. Neki su među njima poznati u našoj književnosti i osvojili su mnoga srca, dok će drugi većini čitalaca biti potpuno nepoznati. Ali će uticaj i tih s neslavnim imenima ostati u večitoj uspomeni onih čije su živote olakšali i poboljšali svojom pomoću. Srećni su dani u našem životu kada naiđemo na ljude koji svojim stavom prema nama čine da nam duša zatreperi kao pri čitanju kakve lepe pesme; čiji je stisak ruke pun neiskazanog saosećanja i koji svojom krasnom naravi pružaju našoj uznemirenoj i nestrpljivoj duši božanstvenu vedrinu. Blagodareći njima, naše zabune, uznemirenosti i brige koje su nas zaokupljale prolaze kao neprijatni snovi, i mi se budimo da s novim smislom shvatimo lepotu i skladnost stvarnog sveta. Praznina i beznačajnost koja ispunjava naš svakodnevni život procveta odjednom i ukazuje nam na nove, svetle mogućnosti. Jednom reči, osećamo da je sve dobro dokle god se takvi prijatelji nalaze u našoj blizini. Možda nikada ranije nismo naišli na njih, a možda se i nikada više nećemo sresti s njima na stazi života, ali se uticaj njihove blage i nežne prirode razliva u nama i ublažava naša nezadovoljstva kao što planinski potok osvežava slanu vodu u okeanu.

Često me pitaju: „Da li vam dosađuju ljudi?" Ne razumem sasvim jasno šta to treba da znači, ali mislim da se to odnosi na posete koje mi čine glupi i ljubopitljivi ljudi, naročito na novinske reportere, koji su uvek nesnosni. Isto tako, ne trpim ljude koji u razgovoru sa mnom, ograničavajući svoje misli, pokušavaju da se spuste do nivoa mog shvatanja. Oni su kao oni ljudi koji prilikom šetnje s vama skraćuju svoje korake da bi ih podesili prema vašima; to pretvaranje ozlojeđuje čoveka u oba slučaja podjednako.

Ruke ljudi koje susrećem imaju nemu rečitost za mene. Dodir nekih ruku neprijatan je prosto do neuljudnosti. Nailazila sam na ljude koji su u tolikoj meri neosetljivi prema radosti da kada stegnem ledene vrhove njihovih prstiju ose-

ćam kao da mi severoistočni vetar prostruji kroz ruku. Ima drugih, opet, čije ruke kao da su prožete sunčanim zracima, tako da vam stisak njihovih ruku zagreva dušu. Može to biti samo čvrst stisak ruke nekog deteta, ali ja u njoj osećam isto toliko topline koliko i ljudi sa zdravim vidom u pogledima onih od kojih su voljeni. Srdačan stisak ruke i neko prijateljsko pismo pružaju mi uvek istinsku radost.

Imam mnogo prijatelja koji žive daleko od mene i koje nikada nisam susrela. Imam ih, doista, toliko mnogo da često ne stignem da odgovaram na njihova pisma; ali iako im to nisam izjavila, želim ovde da iznesem da sam im uvek veoma zahvalna za izraze simpatija koje mi ukazuju.

Smatram kao najveće počasti u svom životu to što sam imala prilike da se upoznam i razgovaram s mnogim ljudima velike obdarenosti. Samo oni koji su poznavali biskupa Bruksa mogu shvatiti radost koju je pružala njegova naklonost onima koji su ga mogli ubrojati među svoje prijatelje. Kao devojčica, volela sam da sedim na njegovom krilu i da njegovu veliku ruku držim u jednoj od svojih, dok mi je g-đica Sulivan objašnjavala znacima u drugoj ruci njegove divne reči o bogu i duhovnom svetu. Pratila sam ta objašnjenja s divljenjem i uživanjem. Moj se duh nije mogao uzdići do njegovog uma, ali mi je on pružao stvarno osećanje radosti u životu, i nikada nisam otišla od njega a da sa sobom nisam ponela poneku od njegovih divnih misli, shvatajući njenu lepotu i dubinu postepeno, onako kako sam rasla. Kada sam jednom lupala glavu da shvatim zašto postoje tako mnoge vere, on mi je kazao: „Postoji, Helen, jedna sveopšta vera — vera ljubavi. Voli svog nebeskog oca svim svojim srcem i svom svojom dušom, voli svako božje stvorenje što više možeš i pomišljaj uvek da postoje mnogo veće mogućnosti da čovek čini dobra dela nego zla — i imaćeš ključ nebeskog carstva". Ceo njegov život bio je primer te velike istine.

U njegovoj plemenitoj duši ljubav i nauka, u najširem smislu, bile su spojene s verom koja je postala svetlost njegovog života. On je video

Boga u svemu što duh uzdiže i oslobađa,
U svemu što ponižava, teši i ublažava.

Biskup Bruks nije me poučavao nikakvoj određenoj veri ili dogmi, ali mi je usadio dve velike misli — da je bog otac sviju nas i da su svi ljudi braća; i objasnio mi je da su te istine osnov svih vera i svih obožavanja. Bog je ljubav, bog je naš otac, mi smo njegova deca; zbog toga će se i najtamniji oblaci razići i, mada pravda ponekad biva izigrana, zlo neće nikad pobediti.

Isuviše sam srećna na ovome svetu da bih mnogo mislila o budućem; sećam se samo dragih prijatelja koji me očekuju u divnom božjem *Negde.* I pored proteklih godina, izgleda mi da su oni tako blizu mene, da mi ne bi bilo čudno kad bi mi jednog trenutka stegli ruku i progovorili nežne reči, kako su to činili pre no što su otišli.

Posle smrti biskupa Bruksa pročitala sam temeljno celu Bibliju, a takođe i neka filozofska dela o veri, među kojima Svedenborgov „Raj i pakao" i Dramondovo „Uzdizanje čoveka", i nisam naišla ni na kakvu veru ili sistem verovanja koji povoljnije deluju na dušu nego što je vera ljubavi biskupa Bruksa. Poznavala sam g. Henrija Dramonda, i pamtim njegov snažan, topao stisak ruke — kao da je bio blagoslov. Bio je to veoma simpatičan drug. Znao je tako mnogo i bio je toliko prijatan da je bilo nemogućno biti neraspoložen u njegovom društvu.

Sećam se dobro kada sam prvi put susrela dr Olivera Vendel Houmza. Jedne nedelje po podne pozvao je g-đicu Sulivan i mene da ga posetimo. Bilo je rano proleće, i tek što sam bila naučila da govorim. Uveli su nas odmah u njegovu biblioteku, gde smo ga našle kako sedi u velikoj naslonjači pored kamina u kome je pucketala dobro raspaljena vatra; mislio je, kako reče, na minule dane.

„Slušajući žubor reke Čarls", dodadoh.

„Da", odgovori on, „Čarls pobuđuje u meni mnoge prijatne asocijacije".

Osećao se u sobi neki miris kože i štampe, što mi je nagovestilo da sam okružena mnogim knjigama; instinktivno sam pružila ruku da ih pronađem. Prsti su mi naišli na jednu divnu svesku Tenisonovih pesama, i pošto mi je g-đica Sulivan kazala koja je to knjiga, počela sam da recitujem:

Šumi, šumi, šumi
Preko hladnog, surog stenja, o more!...

Odjednom sam zastala. Osetila sam suze na svojoj ruci. Rasplakala sam svog dragog pesnika, i to me veoma ražalostilo. On mi je ustupio svoju naslonjaču i doneo mnogo zanimljivog da mi pokaže. Po njegovoj želji, recitovala sam „Podmornica Nautilus”, što je u ono vreme bila moja omiljena pesma. Posle toga često sam sretala dr Houmza, i zavolela u njemu čoveka isto toliko koliko sam volela i pesnika.

Jednog lepog letnjeg dana, nešto kasnije pošto sam upoznala dr Houmza, g-đica Sulivan i ja posetile smo pesnika Huitijera u njegovom mirnom domu na obali Merimaka. Njegova nežna ljubaznost i vanredan način govora osvojili su me odmah. Imao je jednu knjigu svojih pesama s ispupčenim slovima, iz koje sam pročitala „Školski dani”. Bio je očaran što sam tako dobro mogla da izgovaram reči i kazao je da me sasvim lako može razumeti. Zatim sam ga dugo zapitkivala o toj pesmi i čitala njegove odgovore stavljajući prste na njegove usne. Kazao mi je da je on bio taj mali dečak u pesmi i da je devojčici bilo ime Sali, i još mnogo štošta, što sam zaboravila. Recitovala sam, takođe, „Laus Deo”, i dok sam izgovarala poslednje stihove, on mi je spustio u ruke jedan mali kip koji je pretstavljao roba sa čijih su zgrčenih nogu spadali okovi onako kao s Petrovih članaka kada ga je anđeo izvodio iz tamnice. Zatim smo prešli u njegov radni kabinet; tu je mojoj učiteljici napisao svoj autograf[1]), diveći se njenom radu. Meni je pritom rekao: „Ona je tvoj duhovni oslobodilac”. Potom me odveo do kapije i nežno me poljubio u čelo. Obećala sam da ću ga idućeg leta opet posetiti, ali je on umro pre no što se to obećanje ispunilo.

Doktor Edvard Everet Hejl jedan je od mojih najstarijih prijatelja. Upoznala sam ga još kada mi je bilo osam godina, i moja je ljubav prema njemu rasla uporedo sa

[1]) „S velikim divljenjem prema tvom plemenitom delu u oslobađanju iz tamnovanja uma tvoje drage učenice, ostajem tvoj odani prijatelj. Džon G. Huitijer“.

mnom. Njegova pažnja i nežna naklonost bili su podrška g-đici Sulivan i meni u vremenu naših iskušenja i nevolja, i njegova snažna ruka pomogla nam je da prebrodimo mnoge teškoće; a ono što je učinio za nas učinio je i za hiljade drugih koji su morali da izvrše neki težak zadatak. Stare, splasnule mešine dogmi napunio je novim vinom ljubavi i pokazao ljudima šta znači verovati, živeti i biti slobodan. Sve ono čemu je on poučavao druge bilo je jasno izraženo u njegovom sopstvenom životu — ljubav prema otadžbini, dobrota i prema najnižim među svojom braćom-ljudima, i iskrena želja da živi časno i napredno. On je — kao da je bio prorok — svojim delanjem poučavao i nadahnjivao ljude. Bio je prijatelj celog čovečanstva... Bog neka ga blagoslovi.

Ranije sam već pisala o svom prvom susretu s dr Aleksandrom Greamom Belom. Otada sam provela s njim mnogo srećnih dana u Vašingtonu i u njegovoj divnoj kući u srcu ostrva Kap Breton, u blizini Badeka, seoceta koje je Čarls Dadli Varnerovom knjigom postalo slavno. Tu, u laboratorijumu dr Bela, ili u poljima kraj obale velikog Brad'Or, provela sam mnoge divne časove prateći pažljivo sve što je on imao da mi priča o svojim eksperimentima i pomažući mu pri puštanju zmajeva od hartije pomoću kojih se nadao da će pronaći zakone budućeg vazduhoplovstva. Dr Bel je iskusan znalac na mnogim poljima nauke i ima sposobnost da sve čega se dotakne, čak i najnerazumljivije teorije, prikaže zanimljivo. On vas prosto navede da poverujete kako biste i vi, kada biste samo malo više vremena imali, mogli postati pronalazač. On ima, takođe, mnogo smisla za humor i poeziju. Deca su njegova pasija. Nikada nije tako potpuno srećan kao kada neko gluvo dete drži u rukama. Njegovi radovi u korist gluvih živeće i usrećivati generacije nesrećne dece u budućnosti. Mi ga volimo kako zbog onog što je on sam postigao tako i zbog onog što je ostvario koristeći izume drugih.

Za one dve godine koje sam provela u Njujorku imala sam mnogo prilika da razgovaram sa znamenitim ljudima o kojima sam često čitala i za koje se nikada nisam nadala da ću ih upoznati. Većinu njih prvi put sam srela u kući svog dobrog prijatelja g. Lorensa Hatona. Bilo je to veliko zadovoljstvo posećivati njega i dragu g-đu Haton u njihovoj

divnoj kući, upoznati njihovu biblioteku i pročitati divne izraze simpatije i snažne misli koje su im njihovi obdareni prijatelji napisali. Tačno je rečeno da g. Haton ima izvanrednu moć da u svakom čoveku izazove najlepše misli i najdublja osećanja. Nije potrebno pročitati knjigu „Dečak koga sam poznavao" da bi čovek mogao razumeti g. Hatona — najplemenitije, najdobrodušnije biće koje sam ikada upoznala, odanog prijatelja u svako doba, koji isto toliko voli životinje koliko i svoju braću — ljude.

G-đa Haton je verna i iskrena prijateljica. Za mnoge od svojih najboljih i najdragocenijih osobina dugujem njoj. Ona me najčešće savetovala i pomagala mi u toku mojih studija u koledžu. Kada sam u svome radu nailazila na neke naročite teškoće i osećala da me hrabrost napušta, ona mi je pisala pisma koja su me i radovala i hrabrila, jer ona spada u red onih žena od kojih učimo da jedan pravilno izvršen težak zadatak doprinosi da nam drugi bude jasniji i lakši.

G. Haton me pretstavio mnogim svojim prijateljima književnicima, među kojima su najpoznatiji g. Vilijem Din Hauelz i Mark Tven. Upoznala sam i g. Ričarda Vatsona Gildera, g. Edmonda Klarensa Stedmana i g. Čarlsa Dadli Varnera, najboljeg pripovedača i vrlo omiljenog prijatelja, čija je duša tako široka da je sasvim tačno kad se kaže da voli sva živa bića kao samog sebe.

Jednog dana je g. Varner doveo, pored ostalih, i g. Džona Baroa, omiljenog pesnika, koji je tako lepo opevao šume, da me obiđe. Svi prisutni književnici bili su tako nežni i ljubazni prema meni da sam osećala prijatnost njihovog ponašanja isto toliko koliko i sjaj njihovih eseja i pesama. Nisam mogla da održim korak sa svima njima kada bi, u tren oka, prelazili s teme na temu i upuštali se u duboke rasprave ili bi u razgovore upitali epigrame i zgodne, duhovite dosetke. Bila sam kao mali Askanijus koji je, na svom putu k moćnoj sudbini, nejednakim koracima pratio Enejeve herojske, duge korake. Ali, poklonili su mi mnogo lepih reči. G. Gilder mi je pričao kako je u noćima punim mesečine putovao kroz ogromnu pustinju, ka piramidama, i u jednom pismu koje mi je napisao utisnuo je svoj žig ispod potpisa duboko u hartiju — da bih ga mogla opipati. To me potseća kako je dr Hejl imao običaj da

pismima koja mi je slao daje svoje lično obeležje: potpisivao se Brajovim znacima bušeći ih na hartiji. Mark Tven mi je pričao jednu ili dve od svojih najboljih priča, a ja sam ih svojim prstima čitala s njegovih usana. On ima neki svoj, osobiti način na koji razmišlja, govori i radi. U njegovom stisku ruke osećam trepet njegovih očiju. Čak i kada na neopisivo smešan način izgovara svoje ciničke mudrosti, čovek oseća da mu je srce puno nežne naklonosti prema čovečanstvu.

Upoznala sam u Njujorku i mnoštvo drugih zanimljivih ličnosti: g-đu Meri Mejps Dodž, omiljenog izdavača dečje biblioteke *Sv. Nikola,* i g-đu Rajgs (Kejt Duglas Vidžin), ljubaznog pisca knjige „Petsi". Dobila sam od njih poklone prožete njihovim osećanjima, knjige protkane njihovim mislima, pisma iz kojih zrači duša njihovih pisaca i fotografije koje volim da mi se uvek ponovo opisuju. Ali, nema dovoljno mesta da pomenem sve svoje prijatelje, a ima, doista, i stvari skrivenih anđelskim krilima — isuviše svetih da bi se mogle predati hladnoj štampi. Čak sam s ustezanjem pisala i o g-đi Lorens Haton.

Pomenuću samo još dve ličnosti koje ubrajam među svoje prijatelje. Jedna je g-đa Vilijem Tou, iz Pitsburga, koju sam često posećivala u njenom domu u Lindherstu. Ona je uvek bila zaposlena time da ponekog učini srećnim, a njena velikodušnost i mudri saveti bili su, za sve vreme otkako je poznajemo, od velike koristi i meni i mojoj učiteljici.

Drugom svom prijatelju, koga želim ovde da pomenem, dugujem takođe duboku zahvalnost. On je dobro poznat zbog svoje čvrste ruke kojom upravlja mnogim preduzećima, a svojim izvanrednim sposobnostima osvojio je poštovanje sviju. Dobar i predusretljiv prema svakome, on živi tihim i povučenim životom, čineći dobra dela. Eto, opet dodirujem krug poštovanja dostojnih imena koja ne smem pominjati; ali bih rado priznala njegovu velikodušnost i ljubaznu zauzimljivost koja mi je pomogla da stupim u koledž.

Tako su, eto, moji prijatelji stvorili istoriju moga života. Na hiljadu raznovrsnih načina pretvorili su oni moje nedostatke u divna preimućstva i osposobili me da mirna i zadovoljna živim u tami koja me obavija.

DEO DRUGI

Još nešto o životu Helen Keler i njenom školovanju

KAKO JE G-ĐICA KELER NAPISALA OVU KNJIGU

Podesno je da se knjiga „Moj život" od Helen Keler pojavi u ovo doba. Ono što je značajno u njenoj karijeri ona je već postigla, i ma šta još ona učinila ubuduće, biće relativno slab dodatak uspehu kojim se ona sada odlikuje. Taj uspeh je baš sada potvrđen, jer je svojim radom u Radklifovom koledžu, za poslednje dve godine, pokazala da može steći isto toliko obrazovanja kao i kada bi radila pod normalnim uslovima. Ma koliko da je g-đica Keler mogla sumnjati u sebe, sada su te sumnje otklonjene.

Nekoliko odlomaka iz njene autobiografije, kad je bila objavljivana u odeljcima, bili su predmet oštrog uvodnog članka u jednom bostonskom dnevnom listu u pogledu vrednosti njenog koleškog života. Taj je list citirao odlomke u kojima ona objašnjava da koledž nije „utočište univerzalne mudrosti" kako je ona to očekivala, i naveo slučajeve drugih znamenitih ličnosti koje su isto tako doživele razočarenja u svom koleškom životu. Ali, treba se setiti da je g-đica Keler napisala u svojoj autobiografiji mnogo koječega prosto iz zadovoljstva da što napiše, i da je to razočarenje, koje je pisac uvodnog članka shvatio tako ozbiljno, dobrim delom humoristično. G-đica Keler ne smatra da su njena mišljenja od velike važnosti, i kada ih iskazuje, drži kao sasvim sigurno da će ih njen čitalac primiti kao mišljenja koleškog studenta, a ne nekoga ko piše sa zrelom mudrošću. Ona je, naprimer, bila iznenađena što su neki ljudi bili neprijatno

dirnuti onim što je ona kazala o Bibliji, i zabavljalo ju je što nisu shvatili ono što je bilo dovoljno jasno: da je ona bila prinuđena da pročita celu Bibliju u tečaju engleske književnosti, a ne kao versku dužnost nametnutu od strane učiteljice ili njenih roditelja.

Moram se izviniti čitaocu, a i g-đici Keler, što se usuđujem da govorim o vrednosti ove knjige; ali potrebno je još jedno objašnjenje. U opisivanju svog ranog odgoja g-đica Keler ne daje dovoljno tačne opise svog života, čak ni značajnih događaja. Ona ne može poznavati sve pojedinosti o svom poučavanju, a njeno je sećanje na detinjstvo idealizovano u ponekim slučajevima sećanjem na ono što je kasnije saznala od svoje učiteljice ili od koga drugog. Ona je manje sposobna da se priseti događaja od pre petnaest godina nego što se većina od nas priseća svoga detinjstva. Zato će se, možda, izveštaji njene učiteljice razlikovati u nekim pojedinostima od opisa g-đice Keler.

Način na koji je g-đica Keler napisala istoriju svoga života pokazuje — a ništa drugo ne bi moglo tako pokazati — sve teškoće koje je ona morala savladati. Kada pišemo, možemo se vraćati unazad i pregledati svoj rad, premeštati stranice, dodavati ponešto između redova, preudešavati; možemo videti kako to što smo napisali izgleda u slogu, i srediti tako celo delo pred očima kao što arhitekt sređuje svoje planove. Ali kad g-đica Keler otkuca svoj rad na pisaćoj mašini, ona ga ne može ponovo pregledati, osim ako joj ga neko ne pročita pomoću ručne azbuke.

Ta se teškoća može unekoliko otkloniti upotrebom Brajeve pisaće mašine, koja bi joj omogućila da pročita svoj rukopis, ali pošto se njen rad mora posle toga prekucati, i zato što je Brajeva mašina prilično glomazna, to je g-đica Keler uobičajila da odmah piše na svojoj pisaćoj mašini. Ona se tako malo oslanja na svoje rukopise s Brajevim znacima da je kad je, pre nešto više od godinu dana, otpočela da piše istoriju svoga života i napisala, Brajevom mašinom oko stotinu stranica teksta i zabeležaka, uništila sasvim nepromišljeno te beleške pre nego što je završila svoj rukopis. Tako je, na pisaćoj mašini, g-đica Keler napisala dobar deo svoje istorije, a pri slaganju svega u jednu celinu morala se osloniti samo na svoje pamćenje da bi pojedine izdvojene epizode, koje joj je g-đica Sulivan pročitala, složila zajedno.

Jula 1902 godine, kada je, u velikoj žurbi, završila poslednje poglavlje svoga dela, g-đica Keler se bacila na posao da ponovo prepiše celu knjigu. G. Vilijem Veid, njen odličan prijatelj, dao je da se u Brajevim znacima izradi potpuna kopija njenog rukopisa, i tada je g-đica Keler prvi put imala celo svoje delo pod prstima. Zapazila je neispravno sređene odeljke i ponavljanje rečenica; zapazila je naročito to da je cela njena istorija prikazana u kratkim poglavljima, i ponovo ih je raspodelila.

Nešto zbog njenog raspoloženja, a i zbog uslova pod kojima g-đica Keler radi, njena je istorija pre serija sjajnih odlomaka nego tečno, ujednačeno pripovedanje, s obzirom na činjenicu što su neki odeljci u njenoj knjizi, ustvari, kratki zadaci koje je pisala na tečajevima engleskog jezika. Ali, ti mali zadaci imaju ponekad originalan završetak.

Pri prepisivanju svojih memoara g-đica Keler je pisala ispravke odvojeno, na Brajevoj mašini, ali kada su te ispravke bile dugačke, ona ih je otkucavala na običnoj pisaćoj mašini, obeležavajući oznakama na šta se odnose. Zatim je s Brajeve kopije pročitala celu knjigu, vršeći ispravke u toku čitanja, koje su zatim prenete na rukopis namenjen za štampu. Za vreme tog pregledanja ona je pretresala pitanje samog sastava, kao i stila. Prsti su joj leteli preko rukopisa s Brajevim znacima, zastajući ovde-onde, da bi prešli na ispravke ispisane istim znacima; za sve vreme čitala je glasno, da bi lakše proverila rukopis.

Obratila je pažnju na kritiku, baš kao što bi i svaki drugi pisac poslušao svoje prijatelje ili izdavača. G-đica Sulivan, koja je odličan kritičar, posavetovala ju je u mnogočemu u toku popravljanja i slaganja pojedinih delova u celinu. U jednom dnevnom listu nagovešteno je da je g-đica Keler pisala svoju knjigu i unela u nju izvesne stvari pod uticajem svojih oduševljenih prijatelja. Istina je, međutim, da ju je većina saveta koje je prihvatila navela pre da ponešto izostavi nego da dodaje. Knjiga g-đice Keler je njeno delo, koje je nepobitan dokaz njenih samostalnih, ličnih sposobnosti.

LIČNOST AUTORA

Mark Tven je kazao da su dve najzanimljivije ličnosti devetnaestog veka Napoleon i Helen Keler. Divljenje koje joj je svet ukazao više je nego opravdano onim što je ona učinila. Niko više ne može iskazati ni jednu veliku istinu o njoj a da već nije napisana, i sve što ja mogu učiniti to je da istaknem još nekoliko činjenica o radu g-đice Keler i dodam još malo onome što je već poznato o njenoj ličnosti.

G-đica Keler je visoka, čvrsto građena, i uvek je bila dobrog zdravlja. Izgleda nervoznija nego što ustvari jeste; to dolazi otuda što se ona više izražava gestovima nego što to čini većina ljudi koji govore engleskim jezikom. Razlog tog njenog uobičajenog gestikuliranja je u tome što su joj ruke tako dugo bile jedino sredstvo sporazumevanja, da su poprimile brze pokrete koji odgovaraju pokretljivosti očiju i izražavaju ono što mi iskazujemo pogledom. Svi gluvi ljudi gestikuliraju prirodno. Jedno vreme se, doista, smatralo da je za njih najbolji način sporazumevanja sistematsko gestikuliranje — govor pomoću znakova, koje je pronašao opat de l'Epe.

Kada g-đica Keler govori, lice joj je živahno i dobrim delom izražava njene misli — rečit izraz crta na licu koji govoru daje polovinu njegovog značenja. S druge strane, opet, ona ne zna izraz lica drugih ljudi. Kada razgovara s nekim svojim prisnim prijateljem, njena se ruka brzo podiže do lica toga prijatelja da vidi — kako ona kaže — „krivinu ustiju". Na taj način ona saznaje značenje one polurečenice koju nesvesno proizvodimo zvukom svog glasa ili očima.

Veoma je značajno njeno raspoznavanje i pamćenje ljudi. Ona se seća stiska ruke koju je držala ranije i karakterističnog stezanja mišića kojim se rukovanje s jednom osobom razlikuje od rukovanja s drugim ljudima.

Humor je, možda, najkarakterističnija osobina g-đice Keler (a takođe i g-đice Sulivan). Veština u upotrebi reči i njena navika da se igra s njima čine je sposobnom da pravi duhovite dosetke.

Kada se upoznala s naučnikom dr Fernesom, koji je proučavao Šekspira, on ju je opomenuo da ne dopusti profesorima u koledžu da joj napričaju o Šekspirovom životu isuviše onog što je prihvaćeno kao utvrđena činjenica. „Sve što znamo", rekao je, „to je: da je Šekspir bio kršten, da se oženio i da je umro".

„Pa", odgovori ona, „izgleda da je uradio sve što je bilo najvažnije".

Jednom je neki njen prijatelj, dok je učio ručnu azbuku, neprestano pravio „g" koje se pravi kao strelica na putokazu, umesto „h", koje se pravi s dva ispružena prsta. Najzad mu g-đica Keler reče: „Ispalite obe cevi".

Drugi put g. Džozef Džeferson objašnjavao je g-đici Keler šta znače ispupčenja na njenom čelu:

„Ovo je ispupčenje", reče on, „znak vaše borbenosti".

„Ja se nikada ne borim", odgovori ona, „osim protiv teškoća".

Humor g-đice Keler spada u onu vrstu humora koji znači hrabrost.

Pre trinaest godina odlučila je da nauči govoriti, i nije dala mira svojoj učiteljici dok joj nije dopustila da uzima časove, mada su pametni ljudi, čak i g-đica Sulivan, najpametnija od svih, gledali na to kao na eksperiment koji nema nikakvih izgleda na uspeh i koji će je, gotovo sigurno, učiniti još nesrećnijom. Ta ista istrajnost nagnala ju je da stupi u koledž. Pošto je položila ispite i dobila uverenje za prijem, posavetovali su je — dekan Radklifovog koledža, a i mnogi drugi — da ne nastavlja studije. Ona se saglasila da to odloži na godinu dana, ali se nije zadovoljila sve dok svoju nameru nije privela u delo i stupila u koledž.

G-đica Keler je u toku celog svog života pokušavala da uradi sve što i drugi ljudi rade, i da to dobro uradi. Njen uspeh je potpun, jer u pokušajima da bude kao i ostali svet, ona je najpotpunije uspela da nađe sebe. Njena odluka da ne dopusti da bude potučena razvila je njenu hrabrost. Kuda drugi mogu stići, stići će i ona. Poštovanje koje ima prema fizičkoj hrabrosti slično je Stivensonovom dečačkom preziranju mladića koji plače, s nešto malo hvalisavog prkosa u njemu. Ponekad sama tumara po šumi, upada u žbunje i probija se kroz njega i izvlači se otuda sva izgrebena i izu-

bijana; ali je, ne možete nagnati da prizna da je povređena, i nikako je ne biste mogli ubediti da ne bi trebalo sama da preduzima takve šetnje.

Kada neko pokuša da je iskušava, ona — kao sportista — donosi odluku da dobije tu igru ma na koji način, pa ma kako nerazumni bili ti pokušaji.

Ako ne zna da odgovori na postavljeno pitanje, ona, s nestašnom ubedljivošću, nagađa. Upitajte je kakve je boje vaš kaput (niko od slepih ne može razlikovati boje); ona će ga opipati i reći „crn". A ako se dogodi da je kaput plav i vi joj to pobedonosno kažete, ona će vam, verovatno, odgovoriti: „Hvala. Milo mi je što to znate. A zašto ste me pitali?"

G-đica Keler voli društvo. Ako primeti da se neko smeje kakvoj šali, smeje se i ona, baš kao da ju je čula. Ako su drugi ljudi u njenom društvu očarani muzikom, isto oduševljenje, prosto iz simpatije, blista i na njenom licu. Ona, doista, tako tačno oseća pokrete g-đice Sulivan, da odmah shvata njeno raspoloženje, i tako izgleda kao da zna šta se oko nje događa čak i kad joj razgovor za izvesno vreme nije bio prenošen ručnom azbukom.

Muzika, svakako, ne može mnogo značiti za nju, osim što može osećati lupkanje i otkucavanje. Ona ne može da peva, niti da svira na klaviru, mada je, kao što se vidi iz nekih ranijih pokušaja, mogla naučiti mehanički da otkuca na dirkama po neku melodiju. Međutim, njeno je uživanje u muzici sasvim iskreno, jer ona ima neku moć raspoznavanja zvukova kada ihvazdušni talasi prenose do nje.Nesumnjivo je da oseća ritam dobrim delom zahvaljujući treperenju čvrstih predmeta koje dodiruje, — pod, naprimer, ili što je još jasnije, sam klavir, kada spusti ruke na nj. Ali, izgleda da oseća i treperenje samog vazduha. Kada su u crkvi Svetog Bartolomeja svirale orgulje radi nje, cela je zgrada podrhtavala od snažnih zvukova, pojačanih pedalima. Međutim, sve to na njihovom intelektualnom terenu, održavali su je u toku Treperenje vazduha dok su se snažni zvuci orgulja, pojačani pedalima, razlegali, nagnalo ju je da se njiha, odgovarajući tako na melodiju. Ponekad stavlja ruku na grlo nekoga ko peva da bi osetila treperenje mišića, i u tome nalazi, stvarno, zadovoljstvo. Niko, međutim, ne zna tačno kakva su njena osećanja. Zanimljivo je, doista, pročitati u jednom časopisu

iz 1895 godine da g-đica Keler „tačno i razumno ocenjuje razne kompozitore samo (bukvalno) opipavanjem instrumenta na kome se izvodi njihova muzika i da je Šuman njen omiljeni kompozitor”. Ako ona, stvarno, zna razliku između Šumana i Betovena, to je zato što je to pročitala, a ako je pročitala, ona je i upamtila, i može to reći svakome ko je za to upita.

Napori g-đice Keler da dostigne i upozna druge ljude na njihovom intelektualnom terenu, održavali su je u toku aktuelnih događaja. Kada je njen odgoj dobio sistematski pravac te je bila zaokupljena knjigama, bilo bi mnogo lakše za g-đicu Sulivan — da je bila sklona tome — da je pusti da se povuče u sebe. Ali joj je svak ko ju je upoznao davao svoje najbolje misli, a ona ih je primala. Ako se dogodi u toku nekog razgovora da neki od njenih prijatelja prestane za trenutak da joj znacima u ruci tumači taj razgovor, pada odmah neizbežno pitanje: „O čemu razgovarate?” Na taj način, iz uzajamnih razgovora drugih ljudi, ona hvata odlomke o aktuelnim pitanjima tako da je njena podrobna obaveštenost čudnovato potpuna i tačna. Ona, isto tako, kada se ukaže prilika, s lakoćom govori o životnim pitanjima.

Mnogo štošta upoznaje sama, bez ičije pomoći. Kada izađe u šetnju, često iznenada zastaje, privučena mirisom neke biljke. Ispruža ruku, opipava lišće; biljni svet isto tako stvarno pripada njoj koliko i nama — da uživa u lišću koje drži među prstima i u mirisu cveća, i da ih se seća i po povratku iz šetnje.

Kada se nalazi negde na nekom nepoznatom mestu, naročito na zanimljivom mestu, kao vodopadi Nijagare naprimer, ma ko da je prati, — naravno, obično g-đica Sulivan, — mora se dobro potruditi da joj potanko prikaže vidljive pojedinosti. G-đica Sulivan, koja poznaje duh svoje učenice, odabira iz predela kroz koje prolaze najvažnije prizore i opisuje joj ih, što g-đici Keler daje izvesnu jasnoću u zamišljeni izgled spoljnjeg sveta, koja našim očima, preopterećenim pojedinostima, često izmakne. Ako joj njen pratilac ne daje dovoljno podrobne opise, g-đica Keler postavlja pitanja dokle god taj prizor ne upotpuni po svojoj volji.

Ona ne vidi svojim očima, već onom unutrašnjom moći kojoj su naše oči date samo kao sprovodnici. Kada se vrati iz neke šetnje i priča nekome o njoj, njeni su opisi slikoviti

i tačni. Iskustvo stečeno čitanjem opisa i iz reči njene učiteljice pomaže joj da izbegne zabunu pri upotrebi izraza koji se odnose na zvuk i vid. Njeni pogledi na život su, stvarno, puni pesničke preteranosti; svet je, kako ga ona zamišlja, nesumnjivo malo bolji nego što stvarno jeste. Ali, njeno poznavanje sveta nije tako nepotpuno kao što bi se moglo pretpostaviti. Ponekad zapanji čoveka njeno neznanje neke sasvim obične stvari, koju joj, slučajno, niko nije objasnio; ona, naprimer, sve dok se nije zagnjurila u more nije znala da je morska voda slana. Mnogi događaji i istine iz našeg svakodnevnog života prolaze mimo nje nezapaženi; ali je njeno znanje o svetu, uopšte, dovoljno obimno da u svojim pogledima na njega ne zapada u krupnije pogreške.

Većina prvih zapažanja g-đice Keler dolazi posredstvom čula pipanja. To čulo, međutim, nije kod nje tako fino razvijeno kao kod nekih drugih slepih ljudi. Laura Bridžmen je mogla da odredi tačnu, pa i najbeznačajniju, razliku u debljini konca, i umela je da radi vrlo lepe čipke. G-đica Keler zna da kukiča i plete, ali je imala i druge, bolje stvari da radi. Kako je imala raznovrsne sposobnosti i bila darovita, njeno čulo pipanja nije bilo dovoljno korišćeno da bi se razvilo mnogo više iznad normalne oštrine. Jedan njen prijatelj hteo je jednog dana da proveri njene sposobnosti u tom pogledu i spustio joj je u ruku nekoliko komada kovanog novca. Ona ih je, nešto sporije nego što je on to očekivao, prepoznala po težini i veličini. Ali, treba reći i to da ona gotovo nikad ne rukuje novcem; uzgred budi rečeno, pošteđena je jedne od grubih potreba u životu.

G-đica Keler raspoznaje sadržinu i smisao nekog malog kipa od 15 santimetara visine, ali sve što je niže od nekog bareljefa od, otprilike, jednog i po santimetra visine, ne raspoznaje ukoliko to izražava neki pojam o lepoti. Umetničku vrednost velikih kipova, čije konture može opipati otvorenom šakom, ume sasvim dobro da oceni. Ona, čak, pretenduje da ih bolje poznaje nego mi, zato što opipavanjem može dobiti tačan pojam o dimenzijama i može neposrednije proceniti čvrstinu i sastav neke izvajane figure. Kada je bila u Muzeju lepih veština u Bostonu, stajala je na prečagi lestvica i obema rukama opipavala kipove. Kada je napipala jedan bareljef koji je pretstavljao devojke kako igraju, upi-

tala je: „Gde su pevači?" A kada ih je pronašla, rekla je: „Jedan od njih ćuti". Usta toga pevača bila su, stvarno, zatvorena.

Međutim, u svakodnevnom životu g-đice Keler može se najbolje odrediti delikatnost njenih čula, kao i njena manuelna sposobnost. Izgleda da ona ima vrlo slabu moć snalaženja u prostoru. Nesigurno napipava put u sobama koje su joj sasvim dobro poznate. Mnogi slepi ljudi pomažu se čulom sluha, i zato je teško naći pravo stanje kod nje, osim upoređivanjem s drugim gluvim i slepim osobama. Njena pokretljivost nije znatna u poređenju s normalnim ljudima, čiji su pokreti vođeni očima, a — kako mi je rečeno — ni s ostalim slepim ljudima. Nikada se nije bavila nekim radom za koji bi bila potrebna veština ruku. Kada joj je bilo dvanaest godina, njen prijatelj g. Albert H. Munsel, slikar, ispitivao je pomoću voštane tablice i pisaljke njene sposobnosti za crtanje, i kaže da je dosta dobro uspela da skicira neke uobičajene crteže lišća i rozeta. Kucanje na mašini je jedini posao koji ona radi i za koji je potrebna izvežbanost prstiju. Mada je počela upotrebljavati pisaću mašinu još od svoje jedanaeste godine, pre se može reći da taj posao obavlja brižljivo nego brzo. Postiže, ipak, lepu brzinu i apsolutnu sigurnost. Kada svoje rukopise pruža g-đici Sulivan da ih čita, retko kad se u njima može naići na štamparske greške. Njena pisaća mašina nema nikakav naročiti dodatak. Povremenim dodirivanjem ivice table malim prstom, ona održava vezu i pravilan položaj prstiju prema tastaturi.

Izgleda da g-đica Keler dovodi svet u izvesnu zabunu svojim čitanjem ručne azbuke pomoću čula pipanja. Čak i ljudi koji je prilično dobro poznaju pisali su u pojedinim časopisima o „misterioznom telegrafskom sporazumevanju" g-đice Sulivan sa svojom učenicom. Ručna azbuka kojom se ona služi ista je kao i za sve ostale obrazovane gluve ljude. Većina rečnika sadrži i gravirana slova ručne azbuke. Gluvi ljudi koji vide posmatraju pokrete prstiju svojih sagovornika, ali se to može postići i opipavanjem. G-đica Keler spušta ovlaš svoje prste na ruku onoga koji govori i hvata reči istom brzinom kojom se one pomoću znakova tumače. Kada ona nešto objašnjava, čini to tako da nije svesna ni jednog jedinog slova, niti ijedne izdvojene reči. G-đica Sulivan i drugi ljudi koji su stalno u dodiru s glu-

vima mogu vrlo brzo protumačiti reči pomoću tih znakova — dosta brzo da bi se dobio utisak sporog predavanja, ali ne dovoljno brzo da bi se mogla uhvatiti svaka reč nekoga ko brzo govori.

Svaki čovek može za nekoliko minuta da nauči ta ručna slova; da ih polako upotrebljava u toku prvog dana i da posle trideset dana stalnog vežbanja razgovora s g-đicom Keler, ili ma sa kojom drugom gluvom osobom, a da pritom ni sam nije svestan pokreta svojih prstiju. Kada bi više ljudi znalo to, a prijatelji i rođaci gluve dece naučili odmah ručnu azbuku, svi bi gluvi ljudi na svetu bili srećniji, i omogućio bi im se bolji umni razvoj.

G-đica Keler čita pomoću ispupčenih slova ili različitih vrsta Brajevog sistema. Obične knjige s ispupčenim tekstovima štampane su rimskim slovima, velikim i malim. Ta su slova vrlo prosta, uglasta i četvrtastog oblika. Mala slova su oko pet-šest milimetara visoka, a ispupčena su od stranice otprilike za debljinu nokta na palcu. Veličina tih knjiga obično je kao jedna sveska enciklopedije. Grinova „Kratka istorija engleskog naroda" je u šest velikih svezaka. Te knjige nisu teške, jer listovi s ispupčenim tekstovima ne leže zbijeni jedan uz drugi. Kada neko od prijatelja g-đice Keler dođe k njoj, slučajno, po mraku i čuje šuškanje njenih prstiju preko stranica knjige, onda najjače shvata da je ona slepa.

Najpodesnija štampa za slepe je Brajev sistem. Ima ga nekoliko vrsta, čak i suviše: engleski, američki, njujorško-pointski... G-đica Keler ih čita sve. Većina obrazovanih slepih ljudi poznaju po nekoliko tih sistema, ali bi im se uštedelo mnogo truda kad bi se, prema predlogu g-đice Keler, engleski Brajev sistem primio kao univerzalan. Svaki je znak (bilo slovo ili naročito skraćivanje pomoću Brajevog sistema) kombinacija različitog broja i različitog razmeštanja tačkica u šest mogućnih položaja. G-đica Keler ima jednu Brajevu pisaću mašinu na kojoj piše zabeleške i pisma svojim slepim prijateljima. Ta mašina ima šest ključeva, koji, pritiskanjem u raznim kombinacijama (kao na dirkama klavira), jednim potezom obeležavaju svakiput po jedan znak na tabaku debele hartije, i može se pisati, otpri-

like, upola toliko brzo koliko se to postiže na običnoj pisaćoj mašini. Brajev je sistem naročito koristan za jednostruko kopiranje rukopisa knjige.

Vrlo je malo knjiga štampano za slepe. Izdavanje tih knjiga staje suviše mnogo, a prodaja nije tako velika da bi se to izdavačima isplatilo. Postoji, međutim, nekoliko ustanova s naročitim fondovima za finansiranje štampanja knjiga za slepe. G-đica Keler je u tom pogledu srećnija od mnogih drugih slepih ljudi, jer je od svojih prijatelja dobijala knjige koje su oni poručivali specijalno za nju; a g. E. E. Alen, iz Zavoda za vaspitanje slepih u Pensilvaniji, poručio je u nekoliko mahova da se otštampaju knjige koje su joj bile potrebne.

Ne bi se moglo reći da g-đica Keler čita vrlo brzo, ali čita obazrivo; ne toliko zato što sporije opipava reči nego što ih mi vidimo, koliko zato što je to jedna od njenih razumnih navika da sve što uradi, uradi potpuno i dobro. Ako je neki odeljak u tekstu naročito zanima, ili je potrebno da ga za kasniju upotrebu upamti, ona ga brzo ponavlja na prstima desne ruke. Ponekad je ta igra prstiju nesvesna. G-đica Keler, isto tako, nesvesno razgovara sa samom sobom pomoću ručne azbuke. Kada u predvorju ili na verandi šeta gore-dole, gestikuliranje njenih ruku i brzi pokreti njenih prstiju slični su lepršanju ptičjih krilaca.

Kažu da postoji pamćenje pomoću čula pipanja, kao što postoji i pamćenje pomoću vida i sluha. G-đica Sulivan kaže da obe, i ona i g-đica Keler, pamte „u prstima” ono što su kazale. Jer dok g-đica Keler objašnjava neku rečenicu ručnom azbukom, ona se dotle urezuje u njen um, baš kao što i mi naučimo poneku stvar slušajući je po nekoliko puta i, kasnije, uspevamo da izazovemo sećanje na njen zvuk.

Kao i svi drugi gluvi i slepi ljudi, i g-đica Keler se uveliko oslanja na svoje čulo mirisa. Dok je bila još sasvim mala omirisavala je sve, i po tome je znala gde se nalazi; po različitim mirisima znala je pored čije kuće u susedstvu prolazi. Ukoliko se njen um razvijao, utoliko se manje oslanjala na to čulo. Teško je utvrditi do kog stepena ona sad raspoznaje predmete po njihovom mirisu. Čulo mirisa se ne ceni mnogo, i slepi ljudi nerado govore o tome. Oštrina čula mirisa g-đice Keler može se, unekoliko, ubro-

jati u ono raspoznavanje ljudi i stvari koje se dovodi u vezu s nekim naročitim čulom, ili nekom neobičnom razvijenom moći, — koju, izgleda, svi mi imamo, — da osetimo kada nam je neko u blizini.

Vrlo je delikatno govoriti o nekom naročitom, „šestom" čulu, kako su to ljudi pripisali g-đici Keler. Jedno je sigurno: ona ne može imati nikakvo drugo čulo koje i drugi ljudi ne bi mogli imati, a postojanje nekog naročitog čula u njoj nije poznato ni njoj samoj niti ikome ko nju poznaje. Jasno je da g-đica Keler nije neki naročit dokaz tajanstvenih i zagonetnih pojava, i svaki pokušaj da se njena ličnost na taj način prikaže kosi se s njenom normalnošću. Ona nije nimalo tajanstvenija i složenija nego što su to i drugi ljudi. Sve što se na nju odnosi i sve što je uradila može se objasniti neposredno, izuzev onog ličnog, što se, isto tako, ni u svakom drugom ljudskom biću nikada ne može objasniti. Ona, izgleda, ničim ne dokazuje postojanje duha bez materije, ili urođenih ideja, ili besmrtnosti, ili ma čega drugog što i svako drugo ljudsko biće ne dokazuje. Filozofi su pokušali da pronađu kakvo je bilo njeno shvatanje apstraktnih pojmova pre nego što je naučila jezik. Ako je i imala ikakvo shvatanje, nema nikakvog načina da se to sada otkrije; ona se toga ne može setiti, a jasno je da u to vreme ništa nije zabeleženo. Nije imala nikakvog pojma o bogu pre nego što je naučila reč „bog", kao što to sasvim jasno pokazuju njeni komentari.

G-đica Keler ima izvanrednu moć da tačno odredi vreme, ali se ne može znati da li bi se to razvilo u neku naročitu moć, jer je od svoje sedme godine uvek imala sat. Ona ima dva džepna sata, koje je dobila na poklon, a koji su, verovatno, jedini svoje vrste u Americi. Takav sat ima na zadnjem poklopcu jednu zlatnu oprugu koja se slobodno može pomerati unaokolo, sleva na desno, dok se, pomoću jedne kopče u unutrašnjosti sata, ne spoji sa skazaljkama i zauzme odgovarajući položaj. Vrh te zlatne opruge-naznačitelja povija se preko ivice sata, na kojoj je unaokolo raspoređeno jedanaest ispupčenih tačkica (zavrtanj kojim se sat navija obrazuje dvanaestu tačku). Tako i sasvim običan sat s belim cifranikom, za osobe koje vide, s tim naročitim dodatkom, jednom uzdignutom skazaljkom i ispupčenim ciframa, može da posluži za slepe. Mada je razda-

ljina između tačaka samo po nekoliko milimetara — razmak koji označava šezdeset minuta — g-đica Keler gotovo sasvim tačno može da kaže koliko je sati. I svaki drugi sat s dvostrukim poklopcem, kad mu se skine staklo, može sasvim dobro da posluži za slepe osobe, koje mogu lakim dodirom opipati položaj skazaljki a da ih pritom ne pomere i ne oštete.

Sve lepe osobine karaktera g-đice Keler toliko su dobro poznate da o tome nije potrebno mnogo govoriti. Zdrav razum, dobra volja i moć uobrazilje održavaju njeno shvatanje svega u životu zdravim i lepim. Niko iz njene okoline nikada nije pokušao da te njene iluzije održava ili razori. Mnogo nerazumnog i netaktičnog što je izgovoreno radi njenog dobra dok je još bila devojčica, nije joj nikada, blagodareći mudrom nadziranju g-đice Sulivan, bilo ponovljeno. A sada, kada je već odrasla, niko i ne misli da bude manje iskren prema njoj nego prema ma kojoj drugoj pametnoj mladoj ženi. Ono što je njen odani prijatelj Čarls Dadli Varner napisao o njoj 1896 godine u Harperovom časopisu, bilo je istina onda, a nije se izmenilo ni do danas:

„Verujem da je ona najčestitije i najdobronamernije stvorenje koje je ikad postojalo... Svet je za nju onakav kako ga ona zamišlja. Ona, čak, nikad nije ni saznala za isticanje nekakvog „pravednog gneva", kojim se tako mnogi ljudi ponose i hvališu".

Kada je, pre izvesnog vremena, neki policajac ubio njenog psa, njenog dragog svakodnevnog prijatelja, ona, dobra kakva jeste, nije našla nijednu prekornu reč za tog čoveka; samo je kazala: „Da je znao kako je to dobra životinja bila, ne bi je ubio". Rečeno je u staro vreme: „Gospode, oprosti im jer ne znaju šta čine!"

Naravno da će iskrsnuti pitanje: da g-đica Keler nije čuvana od upoznavanja zla, da li bi ona bila ovakva kao što je danas?... Njen razum nikada nije oslabila rđava i glupa literatura, niti ga je oštećivalo čitanje stvari koje pobuđuju prostačke sklonosti. Prema tome, njen je razum ne samo snažan i trezven već i čist. Ona voli ono što je plemenito, plemenite misli i plemenite ljude".

Ona još i sada oseća neku dečju odvratnost prema tragedijama. Ona ima tako jaku i živu uobrazilju da pot-

puno podleže iluzijama neke priče i uživljuje se u njene događaje. G-đica Sulivan u jednom pismu iz 1891 godine piše:

„Juče sam joj čitala priču o „Magbetu”, onako kako su je ispričali Čarls i Meri Lem. Bila je vrlo mnogo uzrujana i kazala je: „Užasno! Mislim da je Šekspir hteo da ta drama bude tako strašna samo zato da bi ljudi videli kako je užasno činiti zlo”.

O stvarnom svetu ona, izgleda, zna više dobroga a manje zla nego što to većina drugih ljudi znaju. Njena je učiteljica ne muči sitnim, neprijatnim stvarima, ali ju je upoznala s glavnim teškoćama; g-đica Keler je, potpuno upućena, primila svoj deo patnji ovoga sveta i o tome počela da razmišlja. Ona je logična i trpeljiva, i puna vere u svet koji tako prijateljski postupa prema njoj.

Jednom, kada ju je neko zamolio da definiše reč „ljubav”, ona je odgovorila. „Oh, bog s vama, pa to je lako; to je ono osećanje koje svi ljudi imaju jedni prema drugima”.

„Trpeljivost”, rekla je jednom prilikom kada je bila u poseti kod svoje prijateljice g-đe Lorens Haton, „to je najveći dar razuma; ona zahteva isti napor mozga koji je potreban da bi se održala ravnoteža na biciklu”.

G-đica Keler je veoma plemenita i saosećajna i ima besprekornu narav. Ukoliko se primetno razlikuje od drugih ljudi, utoliko je manje vezana za konvencionalnost. Ona uvek govori ono što misli, ne strepeći od prave istine; niko, međutim, nije taktičniji i umešniji od nje u izmenjivanju neke neprijatne istine tako da to što je mogućno manje povredi osećanja drugih ljudi. Ni sva pažnja, koja joj je ukazivana još od detinjstva, nije je navela da sebe suviše ozbiljno shvati. Ponekad počne da drži takvu veoma svečanu propoved, i tada je njena učiteljica naziva nepopravljenim malim propovednikom, pa se sama sebi smeje. Često, međutim, njene trezvene misli nisu za ismejavanje, jer ozbiljnost s kojom ona govori zanosi njene slušaoce i povlači ih za sobom. Nikada nema, ni najmanje, lažnog morala u onome što govori. Ona tako potpuno razlaže sve da su njeni citati i njeno ponavljanje onoga što je čitala zaista originalni.

Njena logika i saosećajnost su u savršenoj ravnoteži. Njena je saosećajnost od one vrste koja je uvek spremna da pomogne, na koju je, srećom, često nailazila i kod drugih

ljudi. A njene naklonosti idu još i dalje, i uobličavaju njene poglede na političke i nacionalne pokrete. Strasno je bila na strani Bura, i napisala je jedan jak argument u korist njihove nezavisnosti. Kada su joj pričali o predaji tog hrabrog malog naroda, lice joj se smračilo, i ćutala je nekoliko minuta. Zatim je jasno postavljala oštroumna pitanja o sporazumima predaje i počela raspravljati o tome.

G. Gilmen i g. Keit, nastavnici koji su je spremali za koledž, bili su iznenađeni njenom sposobnošću da logično razvija misli i rezonuje; a bila je odlična i u matematici, mada izgleda da nikada nije mnogo marila za nju. Bez obzira na učešće mašte, neki od njenih najboljih radova ustvari su ispitna izlaganja i tehničke teme, ili odlomci ponekih pisama, kada je smatrala potrebnim da piše da bi rasvetlila neke nesporazume; to su primeri podrobnog razmišljanja pojačanog izvesnom žestinom.

G-đica Keler je optimist i idealist.

U jednom pismu kaže: „Nadam se da L... nije isuviše praktična, jer ako jeste, bojim se da će je to lišiti mnogih radosti".

U dnevniku koji je vodila u Rajt Hamasonovoj školi u Njujorku napisala je 18 oktobra 1894 godine: „Mislim da ovde treba da naučim četiri stvari, a i u životu uopšte: da jasno mislim, bez žurbe i zabune, da svakoga volim iskreno, da delam u svemu s najplemenitijim pobudama i da bez ustezanja verujem u boga".

INTELEKTUALNI RAZVITAK

Proteklo je više od šezdeset i pet godina otkako je dr Samjuel Gridli Howe saznao da je pomoću prstiju Laure Bridžmen dopro do njenog razuma. Imena Laure Bridžmen i Helen Keler ostaće uvek jedno uz drugo, te je, prema tome, pre nego što se pređe na opisivanje rada g-đice Sulivan, potrebno shvatiti šta je dr Howe učinio za svoju učenicu, jer je on bio veliki pionir, na čije se delo neposredno oslanja rad g-đice Sulivan i drugih učitelja za gluve i slepe.

Dr Samjuel Gridli Howe rodio se 10 novembra 1801 godine u Bostonu, gde je 9 januara 1876 godine i umro. Bio je velik filantrop, zainteresovan naročito za odgoj svih defektnih — slaboumnih, slepih i gluvih ljudi. Davno, u svoje vreme, on se mnogo zalagao pred javnošću za potporu i zaštitu siromašnih i nemoćnih, zbog čega je tada bio ismevan, ali što je kasnije prihvaćeno. Kao upravnik Zavoda za slepe u Bostonu čuo je za Lauru Bridžmen, i 4 oktobra 1837 godine doveo ju je u taj zavod. Laura Bridžmen rođena je 21 decembra 1829 godine u Hanoveru, u Nju-Hempširu. Bilo joj je gotovo osam godina kada je dr Howe otpočeo svoja eksperimentisanja s njom. Kada joj je bilo dvadeset i šest meseci preležala je šarlah i usled toga je izgubila vid i sluh. Izgubila je, takođe, i čulo mirisa i ukusa. Dr Howe je bio naučnik-eksperimentator čiji je novoengleski, nenadmašni duh bio pun dubokog samopouzdanja i milosrđa. Nauka i to pouzdanje naveli su ga da pokuša da prodre u dušu, za koju je verovao da postoji u Lauri Bridžmen kao i u svakom drugom ljudskom biću. Njegov je plan bio da je poučava pomoću ispupčenih štampanih slova. Oznake s ispupčenim slovima izlepio je na razne predmete i poučio je da podesi te oznake prema predmetima i predmete prema oznakama. Kada je na taj način naučila da združi ispupčene reči s njihovim predmetima, gotovo — kaže dr Howe — kao što pseto nauči razne veštine, on je počeo da rastavlja reči na slova i da je poučava da ta slova slaže u reči „k-lj-u-č", „š-o-lj-a"... Njegov uspeh u tome uverio ga je da govor može pomoću štampanih ispupčenih slova da se prenese do razuma gluvog i slepog deteta, koje je pre poučavanja u istom stanju kao i sasvim malo dete koje još nije naučilo da čavrlja; a stvarno — i u mnogo gorem položaju, jer se mozak razvijao bez ikakvog prirodnog pothranjivanja.

Pošto je dva meseca poučavao Lauru samo pomoću ispupčenih slova, dr Howe je poslao jednu od svojih učiteljica da od nekog gluvonemog nauči ručnu azbuku. Ta je učiteljica kasnije naučila tome Lauru, i od toga doba ručna azbuka bila je sredstvo sporazumevanja s njom.

Posle prve ili druge godine dr Howe nije više sam poučavao Lauru, već ju je predao drugim učiteljima, koji su pod njegovim nadzorom nastavili rad, poučavajući je govoru.

Ne može se baš mnogo reći u pohvalu dr Howeovog rada. Kao istraživač, gledao je na sve s naučne tačke gledišta. Nikada nije zaboravljao da tačno vodi zapisnik o Lauri Bridžmen, na način čoveka koji radi u laboratorijumu. Rezultat toga je da su njegovi zapisnici o njoj sistematski i tačni. S naučne tačke gledišta, šteta je što nije bilo mogućno voditi tako tačne zapisnike o razvijanju Helene Keler. To je već samo po sebi početak razlike između Laure Bridžmen i Helene Keler. Laura je uvek ostala predmet zanimljive studije, dok je Helen Keler tako brzo postala značajna ličnost da je svoju učiteljicu držala neprekidno u napregnutoj trci da izlazi u susret potrebama svoje učenice, tako da nije imala ni vremena ni snage da stvara naučnu studiju.

To je unekoliko šteta. Još u samom početku g-đica Sulivan je znala de će Helen Keler biti mnogo zanimljivija i imati više uspeha od Laure Bridžmen, pa je u jednom od svojih pisama izrazila potrebu za vođenjem zapisnika; ali joj ni osećajnost ni svakodnevni zadaci nisu dopustili da od svoje učenice stvori predmet bilo kakvog eksperimentisanja ili posmatranja koji bi joj smetali u radu. Čim bi kakav zadatak bio obavljen i postignut određeni cilj, učiteljica se nije osvrtala unazad da opiše put koji je prešla. Objašnjenje činjenice nije bilo toliko važno u poređenju sa samom činjenicom, i potrebom da se pohita dalje. Postoje još dva razloga što su beleške g-đice Sulivan tako nepotpune. Pisanje je oduvek bilo neizdržljiv napor za njene oči, a objavljivanje podataka obeshrabrilo ju je vrlo rano, zbog netačnog razumevanja onoga što je izjavila u samom početku.

Kada je iz Tuskumbije prvi put pisala g. Majklu Anagnosu, zetu dr Howea i njegovom sledbeniku na položaju direktora Perkinsovog zavoda, o radu sa svojom učenicom, bostonske su novine počele odmah da preteruju u svojim izveštajima o Heleni Keler. G-đica Sulivana je protestovala. U pismu od 10 aprila 1887 godine, samo pet nedelja posle svog dolaska Heleni Keler, pisala je jednoj svojoj prijateljici : „...poslao mi je jedan primerak *Boston Herald*-a u kome je objavljen tako glup članak o Heleni. Kako je neizmerna ludost reći da Helen govori tečno. Pa onda se isto tako i za dvogodišnje dete može reći da tečno izgovara kada kaže »jabuka dati« ili »beba šetnja ići«. Ako tome do-

date njegovo kreštanje, vrištanje, cviljenje, drečanje, s povremenim bacakanjem, mislim da bi se to moglo smatrati kao tečna konverzacija, čak i kao ubedljiva rečitost. Zanimljivo je, zatim, pročitati o mom brižljivom pripremanju kroz koje sam morala proći da bih se osposobila za veliki zadatak koji su mi moji prijatelji poverili. Žao mi je što tom pripremanju nije bilo priključeno tumačenje pomoću prstiju — to bi mi tako mnogo truda uštedelo".

Četvrtog marta 1888 godine g-đica Sulivan piše u jednom pismu:

„Radujem se od sveg srca, stvarno, što ne znam sve što se govori i piše o Heleni i meni. Uveravam vas, ipak, da sasvim dovoljno znam. Gotovo svaka pošta donosi poneki glup izveštaj, štampan ili napisan rukom. Istina nije dovoljno čudnovata da bi zadovoljila novine; i tako je oni proširuju i ukrašavaju smešnim izmišljotinama. Jedne novine objavljuju kako Helena tumači geometriske probleme pomoću svojih kocki za igranje. Očekujem da uskoro čujem kako je napisala raspravu o poreklu i budućnosti planeta!"

U decembru 1887 godine pojavio se prvi izveštaj direktora Perkinsovog zavoda koji se odnosi na Helen Keler. Na zahtev g. Anagnosa g-đica Sulivan je, iako nerado, opisala svoj rad. Taj izveštaj, protkan odlomcima iz njenih pisama, bio je prvi veran izvor obaveštenja o Heleni Keler. O tom izveštaju g-đica Sulivan je napisala u jednom pismu od 30 oktobra 1887 godine:

„Jeste li čitali novine za koje sam napisala »izveštaj«?. G. Anagnos bio je tim izveštajem očaran. On kaže da je Helenino napredovanje »već od samog početka krenulo trijumfalnim korakom«, i veoma se laskavo izražava o njenoj učiteljici. Mislim da dosta preteruje; u svakom slučaju, njegov je govor isuviše blistav, a proste činjenice izlaže na takav način da one zbunjuju čoveka. Nesumnjivo je da njemu taj rad od nekoliko prošlih meseci izgleda, stvarno, kao trijumfalni marš; ali, posle takvog izveštaja ljudi teško shvataju zastoje i mučne korake kojima se i najbeznačajniji uspeh postiže".

Pošto je g. Anagnos bio upravnik jedne velike ustanove, ono što je on kazao imalo je mnogo više dejstva nego činjenice u opisima g-đice Sulivan na kojima se zasnivaju njegovi iskazi. Novine su se, uz stostruko preuveličavanje,

dočepale g. Anagnosove oduševljenosti. Godinu dana po svom dolasku k Heleni Keler, g-đica Sulivan, zajedno sa svojom učenicom, bila je centar mnogih čudnih izmišljotina. Tada su vaspitači iz celoga sveta kazali svoje, i to celu stvar nije nimalo ulepšavalo. Iznikla je masa naučnih rasprava o tome, i zanimljivo je čitati ih sada. Učitelji gluvih dokazivali su *a priori* da je ono što je g-đica Sulivan uradila — nemogućno; bilo je i nešto poruge na račun njenih iskaza, zato što su bili obavijeni kitnjastom rečitošću g. Anagnosa. Tako je istorija Helene Keler, neverovatna kada se skromno prikaže, imala nesreću da bude objavljena u preuveličanim izjavama, i, sasvim prirodno, nailazila je ili na neuku lakovernost ili na nepoverenje i neprijateljstvo.

Novembra 1888 godine pojavio se drugi izveštaj Perkinsovog zavoda za slepe, s još jednom izjavom g-đice Sulivan, a zatim ništa zvanično nije objavljivano do novembra 1891 godine, kada je g. Anagnos izdao poslednji izveštaj Perkinsovog zavoda, u kome je bio objavljen i jedan članak o Heleni Keler. Za taj izveštaj g-đica Sulivan napisala je najpotpuniji i najduži opis koji je ikada napisala; a u tom izveštaju pisano je i o „Kralju Mrazu", o čemu će se podrobno raspravljati u jednom od kasnijih poglavlja. Tada se raspra razvila žešće nego ikada.

Pronašavši tako da drugi ljudi znaju, izgleda, mnogo više o Heleni Keler nego što je znala ona, g-đica Sulivan nije više davala nikakve iskaze, i činila je tako punih deset godina, osim što je dala jedan članak o Heleni Keler za prvi broj *Volta Bureau Souvenir* i jednu izjavu, koju je spremila na zahtev dr Bela, 1894 godine, za miting Američkog udruženja za proširavanje poučavanja gluvih govoru u Čotoki. Kada su joj dr Bel i drugi ljudi kazali — što je s nepristrasnog gledišta, sigurno, istina — da je ona dužna, u cilju odgoja gluvih i slepih, da napiše sve što zna, ona je vrlo odlučno odgovorila da ona sve svoje vreme i sve svoje moći duguje svojoj učenici.

Mada g-đicu Sulivan još uvek više zanima nego što je uzrujava kada neko, čak i od njenih prijatelja, u objavljenim člancima daje pogrešne izveštaje o njoj i g-đici Keler, ona ipak uviđa da knjizi g-đice Keler treba pridodati sva obaveštenja koja ona, njena učiteljica, može sada dati. Zato je pristala da se objave odlomci iz njeninih pesama koje

je pisala u toku prve godine rada sa svojom učenicom. Ta su pisma bila pisana g-đi Sofiji Hopkins, jedinoj osobi kojoj je g-đica Sulivan uvek otvoreno pisala. G-đa Hopkins je bila dvadeset godina matrona u Perkinsovom zavodu, i za vreme koje je g-đica Sulivan provela tamo kao učenica, ona joj je bila kao majka. U tim pismima imamo, takoreći, nepotpun zapisnik o radu g-đice Sulivan. Neke je pojedinosti zaboravila, tim pre što ih je sve više uopštavala. Ali je očigledno da je ona u tim pismima jasno analizirala svoj rad. Sama je sebe kritikovala i, uprkos svojoj kasnijoj izjavi, datoj u skromnosti, da nije imala nikakav naročit metod, ona je, sasvim razumljivo, učila iz tog svog rada, podvlačeći, u datom trenutku, najvažnija pravila odgoja — koja su naročito značajna ne samo u poučavanju gluvih već i u poučavanju sve dece. Odabrani odlomci iz njenih pisama čine značajan prilog pedagogiji, i potpuno opravdaju mišljenje dr Danijela C. Gilmena kada je, 1893 godine, kao pretsednik Džons Hopkins univerziteta, napisao:

„Upravo sam sada pročitao... vaš najinteresantniji opis raznih koraka koje ste preduzimali u odgoju vaše izvanredne učenice, i nadam se da ćete mi dopustiti da izrazim svoje divljenje mudrosti koja je upravljala vašim metodama i ljubavi koja je nadahnjivala vaš rad”.

G-đica En Mensfild Sulivan rođena je u Springfildu, u državi Masačusets. Još u ranom detinjstvu bila je gotovo sasvim izgubila vid, i 7 oktobra 1880 godine, u svojoj četrnaestoj godini, stupila je u Perkinsov zavod. Kasnije joj se vid delimično povratio.

G. Anagnos u svom izveštaju iz 1887 godine kaže: „Bila je prinuđena da svoje učenje počne s najniže i najosnovnije tačke; ali je još u samom početku pokazala snagu i sposobnost koje obezbeđuju uspeh... Najzad je postigla cilj za koji se tako hrabro borila. Dragocene reči koje je izrekao dr Howe, i njegov primer, prodrli su u njene misli i dušu i pomogli joj na tom putu k uspehu; sada ona stoji pored njega kao dostojan sledbenik u jednoj od najomiljenijih grana njegovog rada... Darovitost g-đice Sulivan može se oceniti kao izvanredna”.

Diplomirala je 1886 godine u Perkinsovom zavodu. Kada je kapetan Keler zamolio direktora tog zavoda za neku učeteljicu, g. Anagnos je preporučio nju. Vreme koje

je imala za pripremu za rad sa svojom učenicom bilo je kratko — od avgusta 1886 godine, kada je kapetan Keler pisao, do februara 1887 godine. U toku tih nekoliko meseci pročitala je izveštaje dr Howea. Mnogo joj je pomoglo i to što je za onih šest godina koliko je provela u školi, živela u istoj kući s Laurom Bridžmen. Tako je dr Howe, svojim radom s Laurom Bridžmen, omogućio rad g-đice Sulivan. Ali je, ipak, g-đica Sulivan bila ta koja je pronašla način za poučavanje govoru gluvih i slepih.

Treba upamtiti da se g-đica Sulivan pri rešavanju tih problema nije mogla oslanjati ni na kakvo prethodno iskustvo, ili pomoć bilo kog drugog učitelja. U toku prve godine svoga rada s Helenom Keler, za koje je vreme njena učenica naučila da govori, one su živele u Tuskumbiji; a kada su došle na Sever i posećivale Perkinsov zavod, Helen Keler nikada nije tamo bila redovna učenica, niti je bila podvrgnuta disciplini toga zavoda. Pogrešan je utisak da je g-đica Sulivan vaspitavala Helenu Keler „pod nadzorom g. Anagnosa". U toku tri godine, za koje su vreme g-đica Keler i g-đica Sulivan nekoliko puta gostovale u Perkinsovom zavodu, učitelji toga zavoda nisu pomagali g-đici Sulivan, a g. Anagnos nije, čak, ni upotrebljavao s lakoćom ručnu azbuku kao sredstvo za sporazumevanje.

U izveštaju Perkinsovog zavoda od 27 novembra 1888 godine g. Anagnos je napisao: „Na moj hitan poziv, Helen je poslednje nedelje maja, u pratnji svoje majke i učiteljice, došla na Sever, gde su provele nekoliko meseci kao naši gosti... Mi smo joj rado dopuštali da se služi knjigama s ispupčenim slovima iz naše bibloteke, našom zbirkom ispunjenih životinja, morskim školjkama, uzorcima cveća i biljaka i ostalim sredstvima za poučavanje slepih pomoću čula pipanja. Ne sumnjam da je ona otuda izvukla mnoga zadovoljstva i ne malu korist. Ali, bilo da Helen provodi vreme u kući ili putuje u razne krajeve zemlje, njen je odgoj uvek pod neposrednim uputstvima i nadzorom njene učiteljice. Niko se ne meša u planove g-đice Sulivan i ne sudeluje u njenom poslu. Dopuštena joj je potpuna sloboda u izboru sredstava i metoda u izvođenju njenog velikog dela; i, kako možemo suditi po rezultatima, ona je najpromišljenije i najpametnije iskoristila tu povlasticu. To što je ta mala učenica tako mnogo postigla, poznato je nadaleko, a njeni izvan-

redni uspesi izazivaju opšte divljenje; ali, samo oni koji dobro poznaju pojedinosti velikih postignuća znaju da ta čast uveliko pripada mudrosti, oštroumlju, istrajnosti i nesavitljivoj volji nastavnice, koja je to dete iščupala iz dubina večite tame i tišine i s materinskom brigom i oduševljenom odanošću bdela nad raznim stupnjevima njenog duhovnog i moralnog razvitka".

Sada, redom, slede pisma g-đice Sulivan i najvažniji odeljci iz pojedinih izveštaja. Ono što je već bilo objašnjeno i nije potrebno ponavljati, izbačeno je iz narednih citata. Prvo pismo datirano je 6 marta 1887 godine, tri dana po njenom dolasku u Tuskumbiju.

...Bilo je šest časova i trideset minuta kada sam stigla u Tuskumbiju. Na stanici su me dočekali g-đa i g. Džems Keler. Kazali su mi da je poslednja dva dana po neko sačekivao svaki voz. Vožnja od stanice do kuće bila je divna i odmorila me. Iznenadilo me kada sam videla kako g-đa Keler izgleda mlada, pomislila sam da nije mnogo starija od mene. Kapetan Keler nas je sačekao u dvorištu, poželeo mi dobrodošlicu i srdačno se rukovao sa mnom. Moje prvo pitanje bilo je: „Gde je Helen?" Pokušala sam svim silama da savladam uzbuđenje, zbog koga sam se tako tresla da sam jedva mogla ići. Kada smo se približili kući, videla sam jedno dete koje je stajalo na vratima, a kapetan Keler reče: „Eno je. Znala je celog dana da nekoga očekujemo, i stalno je bila nemirna otkako joj je mati otišla na stanicu da vas sačeka". Jedva da sam i spustila nogu na stepenice, a ona je s takvom snagom pojurila k meni da bi me oborila da kapetan Keler nije bio iza mene. Opipala je moje lice i haljinu, i moju tašnu, koju mi je uzela iz ruke i pokušala da otvori. Tašna se nije mogla lako otvoriti, pa je opipavala pažljivo, da nađe ima li ključaonicu. Kada ju je pronašla, okrenula se meni i, pokazujući na tašnu, pravila znake kao kad se okreće ključ. Utom se i njena majka umešala i znacima pokazala Heleni da ne sme da dira tašnu. Njeno lice pocrvene, a kada je majka pokušala da joj oduzme tašnu, jako se razljutila. Privukla sam njenu pažnju pokazajući joj svoj sat i dopustivši joj da ga drži u ruci. Bura se odmah stišala, pa smo se zajedno popele gore. Tu sam otvorila tašnu, i ona ju je željno pretražila, nadajući se, verovatno, da će naći što za jelo. Sigurno su joj prijatelji donosili

slatkiše u svojim tašnama pa je očekivala da će i u mojoj štogod naći. Uspela sam da joj objasnim, pokazajući na jedan kofer u holu i na sebe, a zatim klimanjem glave, da i ja imam kofer; onda sam napravila znak koji je ona upotrebljavala kada traži što da jede i opet klimnula glavom. Razumela je i munjevito potrčala niz stepenice, da jasnim znacima kaže majci da ima u nekom koferu slatkiša za nju. Vratila se posle nekoliko minuta i pomagala mi da razmestim svoje stvari. Bilo je vrlo smešno posmatrati kako namešta moj šešir, a zatim, okrenuta prema ogledalu, krivi glavu čas na jednu čas na drugu stranu, baš kao da može da se ogleda. Očekivala sam, nekako, da vidim neko bledunjavo, nežno dete; izgleda da mi je ta misao došla iz dr Howeovog opisa Laure Bridžmen kada je došla u njegov zavod. Ali nema ničeg ni bledunjavog ni nežnog na Heleni. Ona je krupna, jaka i rumena, i neobuzdana u svojim pokretima kao kakvo mlado ždrebe. Helen ne pati od nastupa nervoze tako upadljivih i uzbuđujućih kod slepe dece. Lepo je razvijena i snažna, a g-đa Keler kaže da ni jedan dan nije bila bolesna posle one bolesti koja ju je lišila vida i sluha. Ima lepu glavu i pravilno razvijena ramena. Teško je opisati njeno lice. Izraz lica je inteligentan, ali mu nedostaje živost, ili duša, ili tako što. Usta su joj prilično velika, ali lepo uobličena. Na prvi pogled se vidi da je slepa. Jedno joj je oko veće od drugog i upadljivo istureno. Retko se osmehuje; doista, samo sam jednom ili dvaput videla njen osmeh otkako sam došla. Nije umiljata, čak i ne trpi da je iko miluje osim njene majke. Vrlo je razdražljiva i svojevoljna, i niko, osim njenog brata Džemsa, nije pokušavao da je obuzdava. Najveći problem koji ću morati da rešim, to je kako ću je disciplinovati i popraviti a da joj pritom ne slomijem duh. Počeću najpre sasvim polako, i pokušaću da zadobijem njenu naklonost. Neću pokušavati da je pokorim samo silom, već ću otpočetka nastojati da je navedem na razumnu poslušnost. Nešto što na svakog ostavlja jak utisak, to je Helenina neumorna aktivnost. Ona ne miruje nikada, nijedan trenutak. Čas je ovde, čas tamo, i svuda. Ruke joj opipavaju svaki predmet, ali ništa ne zadržava dugo njenu pažnju. Jadno dete, njen nemirni duh tumara u mraku. Njene nevešte, nezadovoljne ruke pokvare sve

čega se dotaknu zato što ne znaju šta bi drugo učinile s tim stvarima.

Pomogla mi je da raspakujem svoj kofer kada je stigao, i bila je očarana kada je našla lutku koju su joj devojčice poslale. Učinilo mi se da je to zgodna prilika da je naučim prvoj reči. Polako sam prstima otkucala u njenoj ruci reč „l-u-t-k-a", pokazala lutku i klimnula glavom, što je, izgleda, bio njen znak za potvrđivanje sopstvenosti. Kad god joj neko nešto da, ona pokaže na tu stvar, zatim na sebe, pa klimne glavom. Izgledala je zbunjena i opipavala moju ruku, a zatim je ponovila slova. Podražavala ih je vrlo dobro i pokazala na lutku. Tada sam uzela lutku, s namerom da joj je vratim kada bude napravila slova; ali je ona mislila da joj je oduzimam, i začas se naljutila, pokušavajući da je dograbi. Zatresla sam glavom i pokušala njenim prstima da napravim slova, ali se ona sve više ljutila. Prisilila sam je da sedne na jednu stolicu i držala sam je tu dok nisam bila gotovo iscrpena. Tada mi pade na um da ne vredi nastavljati borbu — moram pronaći nešto da skrenem tok njenih misli. Pustila sam je da ide, ali sam odbila da joj predam lutku. Sišla sam dole i uzela jedan kolač (ona mnogo voli slatkiše). Pokazala sam joj kolač i, pružajući joj ga, otkucala u njenoj ruci „k-o-l-a-č". Ona ga je, naravno, poželela i htela da ga uzme, ali ja sam opet otkucala tu reč i pomilovala joj ruku. Ona je brzo otkucala slova, a ja sam joj dala kolač, koji je žurno pojela, bojeći se — pretpostavljam — da bi joj ga mogla oduzeti. Tada sam joj pokazala lutku i ponovo otkucala tu reč, pružajući joj je onako kao što sam joj bila pružila i kolač. Ona je otkucala slova „l-u-t-k-a", i onda sam joj je dala. Otrčala je s njom dole, i niko je celog dana nije mogao nagovoriti da se vrati u moju sobu.

Juče sam joj dala jedan kartončić na kome slepa deca uče da šiju. Uradila sam prvi red vertikalnih linija i dala joj da opipa i zapazi da ima nekoliko redova malih rupica. S oduševljenjem se bacila na posao, i za nekoliko minuta ispunila je celu kartu; uradila je to, zaista, vrlo pažljivo. Pomislila sam da bi trebalo da pokušam s još jednom reči, i tako joj prstima otkucam reč „k-a-r-t-o-n". Ona je otkucala prva dva slova, zatim je zastala i zamislila se; onda je, pokazujući na donji sprat i gurajući me k vratima, napra-

vila znak kojim objašnjava da želi nešto da jede, naznačujući time da treba da siđem dole i potražim kakav kolač. Ta dva slova *„ca”** — razumete li? — posetila su je na prvu lekciju, koju je dobila u petak, — ne zato što bi mogla imati kakav pojam da je reč *kolač* ime neke stvari, već je to, čini mi se, bila prosto asocijacija misli. Dovršila sam reč „c-a-k-e” i poslušala njenu zapovest. Bila je očarana. Tada sam opet otkucala reč „l-u-t-k-a” i počela da tragam za njom. Ona je svojim rukama pratila svaki pokret koji sam napravila i shvatila je da tražim lutku. Pokazala je rukom dole, naznačujući time da je lutka na donjem spratu. Napravila sam znake koje je ona upotrebila kada je želela da odem za kolač i pogurala je k vratima. Ona pođe korak-dva, a zatim zastade oklevajući, boreći se u sebi, očigledno, da li da ide ili ne, i odluči da pošalje mene umesto sama da pođe. Zatresla sam glavom i, otvorivši vrata, energičnije otkucala „l-u-t-k-a”, ali je ona tvrdoglavo odbijala da posluša. Još nije bila pojela kolač, pa joj ga oduzeh, objasnivši joj da ću joj ga vratiti ako donese lutku. Stajala je neko vreme potpuno mirno, a lice joj je bilo crveno kao karmin; želja za kolačem je ipak pobedila: otrčala je dole i donela lutku, i, naravno, dala sam joj kolač, ali je nisam mogla nagovoriti da opet uđe u sobu.

Helen je bila vrlo dosadna kada sam jutros počela da pišem. Neprestano je dolazila gore po mene i gurala ruke na hartiju i u mastionicu. — Ove mrlje od mastila njena su rukotvorina. Najzad sam se setila perli kojima se deca u zabavištu zanimaju, pa sam joj naredila da ih naniže. Najpre sam nanizala dve drvene perle i jednu staklenu. Tada sam joj dala da opipa kanap i dve kutije u kojima su stajale perle. Ona klimnu glavom i otpoče odmah da niže drvene perle. Zatresla sam glavom, raznizala sve i dala joj da opipa one dve drvene i jednu staklenu perlu. Ona ih je pažljivo ispitivala, a zatim otpočela iznova; ali je sada nanizala najpre staklenu perlu, pa onda one dve drvene; zato sam ih opet skinula i pokazala joj da najpre moraju doći one dve drvene perle, a zatim staklena. Nije više imala nikakve muke i brzo je ispunila kanap, čak i suviše brzo. Kada je završila

---

*Engleski se kolač kaže: cake. (Prim. prev.)

nizanje, zavezala je oba kraja zajedno i stavila perle oko vrata. Kako nisam napravila dovoljno velik čvor na kanapu, perle su se odmah raznizale, ali je ona sama rešila to pitanje nanizavši jednu perlu na kanap i svezavši ga. To mi je izgledalo vrlo pametno. Zanimala se perlama sve do večere, donoseći mi s vremena na vreme nizove da ih pregledam i pohvalim.

Oči su mi premorene i osećam kao da gore; znam da je ovo pismo napisano vrlo nehatno. Mnogo sam imala da vam pišem pa nisam mogla zastajati da smislim kako sve to jasno da izrazim. Nemojte, molim, nikome pokazivati moje pismo. Ako to želite, mogli biste da ga pročitate mojim prijateljima.

Ponedeljak popodne.

Jutros sam imala pravu bitku s Helenom. Mada vrlo ozbiljno pokušavam da ništa ne postižem silom, uviđam kako je vrlo teško da se to izbegne.

Helenino ponašanje za stolom prosto zaprepašćuje čoveka. Ona gura prste u naše tanjire i iz njih se služi, a kada se jelo poslužuje, ona grabi činije i vadi iz njih sve što god hoće. Jutros joj nisam htela dopustiti da gura prste u moj tanjir. Ona je uporno pokušavala da to učini, i tada je nastala borba između moje i njene volje. Naravno da se porodica veoma uznemirila, i svi su izašli iz sobe. Ja sam zaključala vrata trpezarije i nastavila da doručkujem, mada me jelo gotovo davilo. Helen je ležala na podu, bacakala se, vrištala i pokušavala da izvuče stolicu ispod mene. To je trajalo čitavih pola sata; tada je ustala da vidi šta radim. Dopustila sam joj da shvati da jedem, ali joj nisam htela dozvoliti da gurne prste u moj tanjir. Počela je da me štipa, a ja sam je svakiput pljesnula kada je to uradila. Zatim je obišla oko stola da vidi koga sve tu ima, a pošto nije našla nikoga osim mene, izgledala je vrlo zbunjena. Posle nekoliko minuta vratila se na svoje mesto i počela prstima da jede svoj doručak. Dadoh joj kašiku, koju ona baci na pod. Naterala sam je da ustane sa stolice i da je dohvati. Najzad sam uspela da je opet vratim na njenu stolicu i, držeći joj ruku, s kašikom u njoj, prisiljavala sam je da njome zahvata hranu i stavlja je u usta. Posle nekoliko

minuta je popustila i na miru završila svoj doručak. Zatim smo se opet porvale — oko savijanja njenog salveta. Pošto je doručkovala, bacila ga je na pod i potrčala k vratima. Ali našavši ih zaključana, počela je da se bacaka, da vrišti, i cela se scena ponovila. Protekao je još jedan sat dok sam uspela da je nateram da savije salvet. Tada sam je pustila napolje, u suncem obasjano dvorište. Zatim, popevši se gore, u svoju sobu, bacila sam se, iscrpena, na krevet. Isplakala sam se dobro, i posle sam se osećala malo bolje. Mislim da ću imati mnoge ovakve borbe s tim malim stvorenjem pre nego što shvati dve glavne stvari kojima je mogu naučiti: poslušnost i ljubav.

Zbogom, mila. Nemojte brinuti; radiću kako najbolje umem, a ostalo ću prepustiti moći koja može da uredi ono što mi ne možemo. G-đa Keler mi se mnogo dopada.

Tuskumbija, Alabama, 11 mart 1887

Posle mog poslednjeg pisma Helen i ja prešle smo da živimo, potpuno same, u jednoj maloj kućici, oko četvrt milje od njene kuće, nedaleko od Ajvi Grina, doma Kelerovih. Uvidela sam vrlo brzo da ništa neću moći da učinim s Helenom dokle god smo zajedno s porodicom, koja joj uvek dopušta da radi ono što joj se dopada. Ona je tiranisala svakoga: svoju majku, svoga oca, služavke, male crnce koji se igraju s njom i svakog, i dok ja nisam došla, nikada se niko nije ozbiljno usprotivio njenoj samovolji, izuzev ponekad njen brat Džems; i, kao i svi tirani, ona nepopustljivo čuva svoje božansko pravo da čini ono što joj se sviđa. Ako se ikada dogodilo da nije uspela da dobije ono što je želela, to je bilo samo zato što nije bila sposobna da svojim robovima u kući objasni šta je to što želi. Svaki njen osujećen zahtev bio je povod za žestok ispad, i ukoliko je bivala starija i jača, te su pobune bivale sve žešće. Kada sam počela da je poučavam, bila sam sprečavana mnogim teškoćama. Ona ne bi popustila ni za dlaku u svojim zahtevima, i borila se za njih do krajnjih granica. Nisam je mogla ni zadobiti ni nagoditi se s njom. Da bih je naterala da uradi i najprostiju stvar, da se očešlja naprimer, da opere ruke ili zakopča cipele, morala sam upotrebiti silu, i, naravno, zatim nastupa uzbudljiva scena. Porodica je, sasvim prirodno,

bila sklona da se umeša, naročito njen otac, koji ne može podneti da je vidi kako plače. I tako su svi bili voljni da popuste za ljubav mira. Pored toga, njena iskustva u vezi s prošlim scenama bila su sva protiv mene. Jasno mi je bilo da je uzaludno poučavati je jeziku ili ma čemu drugom dok ne bude naučila da me sluša. Mnogo sam razmišljala o tome, i ukoliko više mislim, utoliko sam ubeđenija da je poslušnost kapija kroz koju znanje i ljubav ulaze u dečji razum. Već sam vam pisala kako sam mislila da ispočetka idem sasvim polako. Nadala sam se da ću moći da zadobijem naklonost i poverenje svoje male učenice istim sredstvima koja bih upotrebila kad bi ona mogla da vidi i čuje. Ali sam ubrzo shvatila da sam potpuno otsečena od svih uobičajenih načina približavanja dečjem srcu. Sve što bih za nju uradila ona je primala kao sasvim prirodnu stvar, i odbijala je da je pomilujem; usto nije bilo načina da se apeluje na njeno raspoloženje ili naklonost, ili dečju ljubav i poverenje. Ona hoće ili neće, i tu je kraj svemu. Tako je to: učimo, planiramo, pripremamo se za neki posao, a kada kucne čas da radimo, uviđamo da sistem koga smo se tako marljivo i s ponosom držali ne odgovara našim potrebama i okolnostima pod kojima radimo; i tada nam ništa drugo ne ostaje da činimo do da se oslonimo na nešto u nama — na neku urođenu sposobnost snalaženja i delanja za koju nismo ni znali da postoji u nama dok nam je čas neophodne potrebe nije izneo na videlo.

Dobro sam se, i otvoreno, porazgovarala s g-đom Keler, i objasnila joj kako će teško biti da se išta uradi s Helenom pod postojećim okolnostima. Kazala sam joj da, po mome mišljenju, dete treba bar na nekoliko nedelja odvojiti od porodice — da se ono mora navići na poslušnost i na poverenje prema meni pre nego što bi se moglo ikako napredovati. Posle dosta dugo vremena g-đa Keler je odgovorila da će dobro razmisliti o tome i videti šta kapetan Keler misli o Heleninom odlasku sa mnom. Kapetan Keler se vrlo rado saglasio s tim planom i predložio da se baštenska kućica na „starom placu" pripremi za nas. Kazao je da će Helen, možda, prepoznati mesto jer je često bila tamo; ali neće imati ni pojma o svojoj okolini, a oni bi mogli dolaziti svakog dana i uveriti se da sve dobro ide, podrazumevajući tu, naravno, da ona ništa ne sme znati o njihovim posetama.

Požurivala sam pripreme za naš odlazak koliko god je to bilo mogućno. I — evo nas sada ovde.

Ova kućica je krajičak pravog raja. Sastoji se od jedne velike sobe s kaminom i velikim, izbočenim prozorom, i sobice u kojoj spava naš sluga, jedan mali crnac. Na ulazu je mala terasa, pokrivena vinovom lozom, koja raste tako bujno da se mora razgrnuti da bi se mogao videti vrt. Hrana nam se donosi od kuće, i obično ručavamo na terasi. Mali crnac se brine o vatri, kada nam je potrebna; i tako mogu svu svoju pažnju da poklonim Heleni.

Isprva je bila jako uzrujana, bacakala se i vrištala, dok nije zapala u neko gotovo nesvesno stanje, nekakvu otupelost, ali kada je doneta večera jela je s apetitom i izgledala vedrija, iako mi nikako nije dopuštala da je dotaknem. Prve večeri se posvetila svojim lutkama, a kada je bilo vreme spavanju, skinula se vrlo brzo, ali čim je osetila da sam se spustila pored nje u krevet, iskočila je na drugu stranu, i ništa je nije moglo naterati da ponovo legne. Bojala sam se, međutim, da ne nazebe i htela sam da je primoram da se vrati u krevet. Mogu vam reći da smo se opet strašno porvale. Borba je trajala gotovo dva sata. Nikada nisam videla toliko snage i istrajnosti kod nekog deteta. Ali, srećom po nas obe, ja sam nešto malo jača, i isto tako tvrdoglava kada se rešim na što. Uspela sam, na kraju krajeva, da je smestim u krevet i pokrijem, a ona je ležala šćućurena toliko blizu ivice kreveta koliko je to samo bilo mogućno.

Sledećeg jutra bila je vrlo poslušna, ali je, očigledno, čeznula za kućom. Neprestano je odlazila do vrata, kao da je nekog očekivala; svakičas je dodirivala svoj obraz — što je njen znak za dozivanje majke — i žalosno odmahivala glavom. Igrala se sa svojim lutkama više nego obično i ništa nije htela da ima sa mnom. Zanimljivo je i žalosno posmatrati Helen s njenim lutkama. Ne verujem da gaji ikakvu naročitu nežnost prema njima, nikada je nisam videla da ih miluje, ali ih u toku dana mnogo puta oblači i svlači, i postupa s njima tačno onako kao što je primetila da njena mati i dadilja postupaju s njenom sestricom.

Jutros je Nensi, njena omiljena lutka, imala, izgleda, nekakve teškoće da proguta mleko koje joj je velikom, punom kašikom služeno, jer Helen odjednom spusti šolju

i stade da je lupka pozadi i da je prevrće na krilu, cimajući je i pljeskajući blago za sve vreme. To je trajalo nekoliko minuta; tada ju je prošlo to raspoloženje, pa je Nensi nemilosrdno bačena na pod i odgurnuta ustranu, dok je drugi član porodice, krupan, rumenih obraza i raščupane kose, primao svu pažnju male majke.

Helen sada zna nekoliko reči, ali ni pojma nema kako da ih upotrebi, niti da svaka stvar ima svoje ime. Mislim, međutim, da će ona uskoro početi dosta brzo da uči. Kao što sam vam već ranije pisala, ona je izvanredno bistra i živahna i ima munjevito brze pokrete.

13 mart 1887 godine

Biće vam milo da čujete da moj eksperiment deluje sjajno. Ni juče ni danas nisam, uopšte, imala nikakve nezgode s Helenom. Naučila je tri nove reči, i kada joj pružam predmete čija imena zna, ona ih bez oklevanja otkucava prstima; ali joj je, izgleda, milo kada se čas završi.

Jutros smo se lepo zabavljale napolju, u bašti. Helen je, očigledno, saznala gde se nalazi čim je dodirnula ogradu od šimšira, i pravila je mnoge znake, koje nisam razumela. To su, nesumnjivo, bili znaci za različite članove njene porodice u Ajvi Grinu.

Sada sam baš čula nešto što me mnogo iznenadilo. Izgleda da je g. Anagnos saznao o Heleni pre nego što je, prošlog leta primio pismo od kapetana Kelera. G. Vilson, učitelj u Florensi i prijatelj Kelerovih, studirao je, godinu dana ranije, u Harvardu, pa je došao u Perkinsov zavod da sazna da li bi se išta moglo učiniti za dete njegovog prijatelja. Našao se tamo s jednim gospodinom, za koga je mislio da je direktor, i ispričao mu sve o Heleni. Kaže da taj gospodin nije bio naročito zainteresovan, ali je kazao da će videti da li bi se štogod moglo učiniti. Zar ne izgleda čudnovato da g. Anagnos nikada nije pominjao taj sastanak?

20 mart 1887 godine

Jutros mi se srce raspevalo od radosti. Dogodilo se čudo! Svetlost razumevanja obasjala je um moje male učenice. I, gle! — sve se odjednom izmenilo.

Ono malo, divlje stvorenje od pre dve nedelje pretvorilo se u dobro i poslušno dete. Sedi sada pored mene dok pišem; lice joj je vedro i srećno; i kukiča jedan dugačak lanac od škotske vune. Naučila je taj bod ove nedelje i vrlo je ponosna zbog tog uspeha. Kada je uspela da izradi lanac dovoljno dugačak da dopre od jednog kraja sobe do drugog, potapšala se po ruci i s ljubavlju prislonila taj prvi rad svojih ruku na obraz. Dopušta mi sada da je poljubim, a kada je naročito dobro raspoložena, pristaje i da mi, minut-dva, sedne na krilo; ali, ne odgovara na moje nežnosti. Velik korak — prvi koji se može uzeti u obzir — postignut je. Mala divljakinja naučila je prvu lekciju o poslušnosti i nalazi da taj jaram nije težak. Ostaje mi sada prijatan zadatak da upućujem i uobličavam visoku inteligenciju koja počinje da se budi u glavi tog deteta. Ljudi već primećuju promenu na Heleni. Ujutru kad odlazi i uveče kada se vraća iz svoje kancelarije, njen otac zaviruje kod nas, gleda je zadovoljno kako niže perle ili pravi horizontalne bodove na svom kartončiću za šivenje i s iznenađenjem uzvikuje: „Kako je mirna!" Kada sam došla, njeni su pokreti bili tako nagli i grubi da se uvek moglo osetiti nešto neprirodno, gotovo nenormalno, u njoj. Primetila sam, takođe, da mnogo manje jede, što njenog oca zabrinjava u tolikoj meri da želi da je vrati kući. Kaže da ona čezne za kućom. Ne slažem se s njim, ali mislim da ćemo vrlo brzo morati da napustimo naš mali kutak.

Helen je ove nedelje naučila nekoliko imenica. „Bokal" i „mleko" zadali su joj više muka nego druge reči. Kada otkucava „mleko" pokazuje na bokal, a kada otkucava „bokal" pokazuje kao da nešto sipa ili pije, što govori da je pobrkala te reči. Ona još ni pojma nema da svaka stvar ima svoje ime.

Kada je Helen juče imala čas pozvala sam i malog crnca, i pokazivala slova i njemu. To se njoj veoma svidelo i potstaklo njenu ambiciju da nadmaši Persija. Oduševljavala se kada bi napravio kakvu pogrešku i naterala ga da po nekoliko puta otkucava to slovo. A kada bi uspeo da ga otkuca tako da ona bude zadovoljna, potapšala bi ga tako snažno po njegovoj runastoj glavi da sam poverovala da je poneku pogrešku namerno napravio.

Jednoga dana, ove nedelje, kapetan Keler nam je doveo u posetu Bel, lovačkog psa, kerušu kojom se on mnogo ponosi. Pitao se da li će Helen prepoznati svog starog druga u igri. Helen je u tom trenutku kupala Nensi i nije odmah primetila pseto. Ona obično oseća i najtiši korak i ispruža ruke da proveri da li je kogod u njenoj blizini. Bel, izgleda, nije baš mnogo želela da privuče njenu pažnju. Pretpostavljam da je njena mala gospodarica postupala ponekad dosta grubo s njom. Pseto, međutim, nije bilo ni pola minuta u sobi, kada Helen stade da miriše vazduh i, bacivši lutku u lavor, poče da pipa unaokolo. Spotače se o Bel, koja je čučala kraj prozora gde je stajao kapetan Keler. Bilo je očigledno da ju je prepoznala; obgrlivši Bel rukama oko vrata, stezala ju je uza se. Zatim se i ona spusti na pod, sede pored nje i otpoče da izvodi nešto s njenim šapama. Nismo odmah mogli shvatiti šta ona to radi; ali kada smo videli da svojim prstima otkucava slova „l-u-t-k-a", znali smo da ona pokušava da nauči Bel tim znacima.

28 mart 1887 godine

Juče smo se Helen i ja vratile kući. Žao mi je što nam nisu dopustili da ostanemo još nedelju dana, ali mislim da sam uradila najviše što sam mogla u tim zgodnim prilikama koje su mi se ukazale u toku prošle dve nedelje, i nadam se da ubuduće neću imati nikakvih ozbiljnih teškoća s Helenom. Najveća prepreka na stazi koja vodi napretku otklonjena je. Mislim da su reči „ne" i „da", saopštavane odmahivanjem ili klimanjem moje glave, postale Heleni jasne kao vrelo i hladno, ili kao razlika između patnje i radosti, i ne nameravam da dopustim ikome da je odući od lekcije koju je naučila po cenu tako mnogo muka i nezgoda. Stajaću između nje i preterane popustljivosti njenih roditelja. Kazala sam gospodinu i g-đi Keler da se ni u kom slučaju ne smeju umešati. Potrudila sam se, kako sam najbolje umela, da im ukažem na strahovitu nepravdu koju čine Heleni dopuštajući joj da u svemu sprovodi svoju samovolju i istakla sam da procesi poučavanja deteta da ne može sve biti onako kako to ono želi, mogu biti mučni i za njega i za njegovog učitelja. Obećali su da će mi ostaviti odrešene ruke i pomoći mi koliko god to bude mogućno. Napredovanje

njihovog deteta, što nije moglo ostati nezapaženo, ulilo im je više poverenja u mene. Prirodno je da im je teško. Ja sasvim dobro razumem da ih mora boleti kada vide svoje nesrećno dete kažnjavano i primoravano da radi ono što mu se ne sviđa. Samo nekoliko časova posle mog razgovora s kapetanom i g-đom Keler (a bili su se saglasili sa mnom u svemu) Helen je došla na misao da ne upotrebljava salvet za stolom. Mislim da je htela da vidi šta će se dogoditi. Pokušala sam nekoliko puta da joj stavim salvet oko vrata, ali ga je ona svakiput smakla i bacila na pod, i najzad je stala da se rita i udara nogama o sto. Uzela sam njen tanjir i sklonila, i pošla da je izvedem napolje iz sobe. Njen se otac usprotivi i reče da nijedno od njegove dece, ni iz kakvog razloga, ne sme biti lišeno hrane.

Posle večere Helen nije došla gore u moju sobu, i do doručka je nisam više videla. Kada sam sišla, sedela je na svome mestu. Salvet je bila namestila ispod brade, umesto da ga, po običaju, pričvrsti oko vrata. Skrenula mi je pažnju na taj novi način, a pošto nisam prigovorila, izgledala je vrlo zadovoljna i potapkala se. Kada je polazila iz trpezarije, uzela mi je ruku i pogladila je. Pitala sam se da li ona to ne pokušava da se „izvuče". Smislila sam da izvidim kako će delovati malo discipline. Vratila sam se u trpezariju i uzela jedan salvet. Kada je Helen došla gore na čas, ja sam, kao i obično, namestila sve predmete na sto, osim kolača koji joj, u komadićima, uvek dajem kao nagradu kada brzo i pravilno otkuca neku reč. Ona je to odmah primetila i pokazala znakom na to. Pokazala sam joj salvet i pričvrstila joj ga oko vrata, zatim sam ga skinula i bacila na pod, pa sam zatresla glavom. Ponovila sam to nekoliko puta. Mislim da je potpuno razumela, jer se dva-triputa pljesnula po ruci i zatresla glavom. Počele smo čas kao i obično. Dala sam joj jednu stvar i ona je otkucala njeno ime (sada ih zna dvanaest). Pošto je otkucala polovinu reči, zastala je, iznenada, kao da joj je neka misao sinula u glavi, i pipala je da pronađe salvet. Svezala ga je oko vrata i napravila znak za kolač (nije joj, vidite, palo na um da tu reč otkuca). Primila sam to kao obećanje da će, ako joj budem dala kolač, biti dobra devojčica. Dala sam joj veće parče nego obično, a ona se smeškala i potapkala se.

Mi, takoreći, živimo u bašti, gde sve buja, cveta i blista. Posle doručka izlazimo napolje i posmatramo ljude kako rade. Helen, kao i svako drugo dete, voli da kopa i da se igra blatom. Jutros je „posadila” svoju lutku i pokazala mi kako očekuje da i lutka poraste isto toliko visoko kao ja. Vi, svakako, uviđate da je ona vrlo bistra, ali ni pojma nemate koliko je spretna i okretna.

U deset časova ulazimo unutra i nekoliko minuta nižemo perle. Helen sada zna da pravi razne šare s njima, a često i sama izmišlja nove kombinacije. Zatim je pustim da sama odluči da li će da šije, plete ili kukiča. Naučila je da plete vrlo brzo, i sada radi svojoj majci rukavice. Prošle nedelje je svojoj lutki napravila kecelju, i to je uradila isto tako dobro kao što bi i svako drugo dete njenih godina moglo uraditi. Međutim, uvek se radujem kada je dnevni zadatak na tom poslu završen. Šivenje i kukičanje su pronalasci samog đavola. Radije bih tucala kamen na carskom drumu nego što bih porubila jednu maramicu. U jedanaest časova radimo gimnastiku. Ona zna sve slobodne pokrete i vežbe s kuglama. Njen otac kaže da će joj kod crpke za vodu podići vežbalište za gimnastiku, ali mi obe više volimo da se onako, slobodno, izjurimo i naskačemo nego da radimo neke određene vežbe. Čas od dvanaest do jedan posvećen je učenju novih reči. *Ali ne smete misliti da je to jedino vreme kada pomoću znakova govorim Heleni; preko celog dana, sve što radimo tumačim joj znacima u njenoj ruci, mada ona još uvek nema pojma šta znači to tumačenje.* Posle ručka se odmaram jedan sat, a Helen se zabavlja svojim lutkama ili se igra u dvorištu s malim crncima, koji su pre mog dolaska bili njeni stalni drugovi. Kasnije im se pridružim i ja, i tada obilazimo sporedne zgrade. Posećujemo konje i mazge u štalama, tragamo za jajima i hranimo ćurke. Kada je lepo vreme, često se izvezemo od četiri do šest; odlazimo u Ajvi Grin da posetimo njenu tetku ili u varoš, njenim rođacima. Helen je, nesumnjivo, društvena: voli da je okružena društvom i da posećuje svoje prijatelje; delom zato, mislim, što oni uvek imaju slatkiše koje ona voli. Posle večere odlazimo u moju sobu, gde se do osam časova zabavljamo na sve mogućne načine; tada svlačim tu malu gospođicu i smeštam je u krevet. Sada ona spava sa mnom. G-đa Keler je htela da joj uzme

dadilju, ali sam zaključila da je pametnije da ja budem njena dadilja nego da nadgledam neku glupu i lenju crnkinju. A pored toga, volim da se Helen u svemu oslanja na mene, *i nalazim da je mnogo lakše poučavati je koječemu u pogodnim, ma i slučajnim, trenucima nego u određenim časovima.*

Trideset prvog marta utvrdila sam da Helen zna osamnaest imenica i tri glagola. Evo vam spiska tih reči (za one reči iza kojih je naznačen krstić pitala je sama): *lutka, krčag, ključ, pseto, šešir, šolja, kutija, voda, mleko, bonbone, oko(+), prst(+), nožni prst(+), glava(+), kolač, beba, majka, sedeti, stajati, ići.* Prvog aprila naučila je imenice: *nož, viljuška, kašika, tanjirić, čaj, tata, krevet,* i glagol *trčati.*

5 april 1887 godine

Moram vam danas napisati nekoliko redaka jer se nešto vrlo značajno dogodilo. Helen je u svom odgoju napravila drugi velik korak. Shvatila je *da svaka stvar ima svoje ime i da je ručna azbuka ključ za sve što želi znati.*

Mislim da sam vam u jednom ranijem pismu objasnila da su reči „bokal" i „mleko" zadale Heleni više muka nego sve ostalo. Mešala je te dve imenice s glagolom „piti". Nije znala reč „piti", već kad god je otkucavala „bokal" ili „mleko", pokazivala je pokretima kao da pije. Kada se jutros umivala, htela je da zna ime za „vodu". Kad god želi da zna ime nečega, ona prstom pokazuje tu stvar i tapka me po ruci. Otkucala sam joj u ruci „voda" i nisam više mislila na to, ali mi je posle doručka palo na um da bi, možda, pomoću te nove reči mogla uspeti da izvedem načisto pitanje „bokal-mleko". Izašle smo napolje do crpke za vodu, i dok sam crpla vodu, dala sam Heleni da drži krčag ispod cevi. Dok je hladna voda tekla, puneći krčag, otkucala sam u Heleninoj slobodnoj ruci „v-o-d-a". Ta reč, tako blisko spojena s osećanjem hladne vode koja joj se slivala niz ruku, izgleda da ju je zaprepastila. Spustila je krčag i stajala kao prikovana, a nova svetlost ozarivala joj je lice; nekoliko puta je otkucala reč „v-o-d-a". Tada se spusti na zemlju i upita za njeno ime, i za ime crpke i rešetke, i odjednom se okrete i upita kako se zovem. Ja joj otkucah „u-č-i-t-e-lj-i-c-a". Baš u tom trenutku dadilja donese Heleninu sestricu,

a Helen, pokazujući prema dadilji, otkuca „b-e-b-a". Celim putem do kuće bila je jako uznemirena i naučila je imena svih predmeta kojih se dotakla, tako da je za nekoliko časova dodala tridesetak novih reči svome rečniku. Evo nekih od tih reči: *„vrata, otvoriti, zatvoriti, dati, ići, doći..."* i još mnoštvo drugih.

P.S. — Nisam završila pismo navreme da bih ga mogla poslati sinoć, i tako ću sada dodati još neku reč. Helen je jutros ustala blistajući kao vila. Letela je od jednog predmeta do drugog, pitajući za ime svakog i ljubeći me od silne radosti. Sinoć, kada sam legla u krevet, ona se sama, po svojoj sopstvenoj volji, došunja u moje naručje, i tada me prvi put poljubila. Srce mi je bilo tako puno radosti da sam mislila raspući će se.

10 april 1887 godine

Iz dana u dan, takoreći svakog sata, primećujem kako Helen napreduje. Sve sada mora imati ime. Kud god idemo žudno pita za imena stvari koja nije naučila kod kuće. Volela bi da svojim prijateljima otkucava reči prstima i želela bi da svakoga koga sretne pouči tim slovima. Čim nauči potrebne reči, ne služi se više, kao do tog časa, znacima i pokretima u izražavanju pojmova, a osvajanje neke nove reči pruža joj veliku radost. Svi primećujemo da joj lice svakoga dana postaje izražajnije.

Odlučila sam da zasada ne pokušavam s redovnim časovima. Postupaću s Helenom tačno onako kao što bih postupala sa dvogodišnjim detetom. Pre neki dan mi je palo na um da je glupo zahtevati od nekog deteta: da dođe na jedno određeno mesto, u jedno određeno vreme i izdeklamuje određene zadatke, kada ono još nije upoznalo odgovarajuće reči. Ostavila sam Helenu da se zabavlja i sela da razmislim o svom gledištu. Upitala sam se: *„Kako normalno dete uči jezik?"* Odgovor je sasvim prost: „Podražavanjem". Dete dolazi na svet sa sposobnošću da uči, i uči samo po sebi, jer dobija dovoljno potstreka spolja. Ono vidi šta drugi rade i pokušava da i ono to uradi. Čuje da drugi govore i pokušava da govori. *Ali, mnogo ranije nego što izgovori svoju prvu reč, ono razume šta se njemu kaže.* Nedavno sam posmatrala Heleninu malu rođaku. Njoj je sada oko petnaest

meseci i već vrlo mnogo razume. Na pitanje gde je nos, usta, oko, brada, obraz, uvo, ona, umesto odgovora, pokazuje prstom. Ako kažem: „Gde je bebino drugo uvo?”, ona pokazuje tačno. Ako joj pružim neki cvet i kažem: „Daj to mami”, ona ga odnese svojoj majci. Ako kažem: „Gde je ta mala nevaljalica?”, ona se sakrije iza stolice svoje majke i proviruje otuda na mene s vragolastim izrazom na licu. Ona posluša mnoge naredbe, kao: „hodi”, „poljubi”, „idi kod tate”, „zatvori vrata”, „daj mi taj biskvit”. Ali je nikada nisam čula da pokušava da izgovori ijednu od tih reči, mada čuje kako joj se stotinu puta ponavljaju, i savršeno je jasno da ih ona razume. Ta posmatranja ukazala su mi na metod po kome treba Helenu poučavati jeziku. *Govoriću joj u ruci toliko koliko se govori detetu koje čuje.* Zamisliću da ona ima sposobnost shvatanja i podražavanja kao normalno dete. *Govoriću joj punim rečenicama i, kada to bude potrebno, dopunjavaću njihova značenja gestovima i njenim znacima za opisivanje;* ali neću pokušavati da usretsredim njen um ni na koju stvar. Učiniću sve što mogu da je zainteresujem i potstaknem, i čekaću na rezultate.

24 april 1887 godine

Rad po novom planu razvija se sjajno. Helen sada zna značenja preko stotinu reči i svakodnevno uči nove, ne sluteći ni najmanje da time izvršava najteži zadatak. Ona uči sasvim instinktivno, jer nemože da se uzdrži od toga, baš kao što i ptica uči da leti. Ali nemojte zamišljati da ona „tečno govori”. Kao i njena mala rođaka, i ona izražava cele rečenice jednom jedinom reči. „Mleko” uz prigodan pokret znači: „Dajte mi još malo mleka”, „majka” propraćeno upitnim izrazom znači: „Gde je majka?” a „ići” znači: „Hoću da izađem napolje”. Ali kada joj naznačim u ruci: „Daj mi malo hleba!” ona mi pruža hleb, ili ako kažem: „Uzmi šešir pa ćemo izaći u šetnju!” ona odmah posluša. Te dve reči, „šešir” i „šetnja”, imale bi isto dejstvo; *ali, cela rečenica, ponovljena mnogo puta u toku dana, mora se, vremenom, urezati u njen mozak, i ona će postepeno početi da je upotrebljava.*

Često se zabavljamo jednom malom igrom koju smatram vrlo korisnom za razvijanje uma, a koja uzgred odgovara i svrsi učenja jezika. To je nešto preudešena igra

„skrivalice”. Ja nešto sakrijem, loptu ili kalem, a zatim idemo u potragu za tim. Kada smo se, pre dva ili tri dana, prvi put igrale tako, ona uopšte nije pokazivala nimalo dovitljivosti u pronalaženju tih stvari. Tražila ih je na mestima gde bi bilo nemogućno sakriti loptu ili kalem. Kada sam, naprimer, sakrila loptu, ona je opipavala ispod svoje tablice za pisanje. A kada sam, opet, sakrila kalem, potražila ga je u jednoj maloj kutijici, ne dužoj od dva-tri santimetra, i napustila je traganje vrlo brzo. Sada već mogu po čitav sat, pa i više, da održim njenu pažnju u toj igri, i ona pokazuje mnogo više razumevanja, a često i veliku dovitljivost pri traženju. Danas pre podne sakrila sam jedan biskvit. Ona ga je tražila svuda gde god je pomislila da bi mogao biti, ali bez uspeha; bila je zaista očajna, kad joj, odjednom, sinu jedna misao, pa, dotrčavši do mene, natera me da otvorim usta koliko god mogu i stade veoma podrobno da ih ispituje. Ne našavši tamo nikakav trag od biskvita, ona pokaza na moj stomak i otkuca prstima: „jesti”, želeći da kaže: „Jeste li ga pojeli?”

U petak smo sišle u varoš i naišle na jednog gospodina; on je dao Heleni jedan slatkiš, i ona ga je pojela, ostavivši jedno malo parče, koje je ćušnula u džep svoje kecelje. Kada smo stigle kući potražila je majku, i sama, po svojoj volji, otkucala: „Dati bebi slatkiš”. — G-đa Keler je znacima odgovorila: „Ne — beba jesti — ne”. Helen ode do kolevke i, opipavši usta male Mildred, pokaza na svoje zube. G-đa Keler otkuca: „zubi”. Helen zatrese glavom i otkuca prstima: Beba zubi — ne, beba jesti — ne”, što je, naravno, značilo: „Beba ne može jesti jer nema zube”.

8 maj 1887 godine

Ne, nikako više neću da se služim sredstvima koja se upotrebljavaju u zabavištima. Pomogla sam se upočetku svojom malom zbirkom perli, kartončića za šivenje i drugim sitnicama jer nisam znala šta bih drugo radila, ali to više nije potrebno, u svakom slučaju bar zasada ne.

Počinjem da sumnjam u sve usavršene i naročite metode odgoja. Izgleda mi da su ti metodi zasnovani na pretpostavci da je svako dete neka vrsta idiota koji se mora poučavati da misli. Međutim, kad je dete prepušteno samo sebi,

ono će razmišljati i više i bolje, mada ne i razmetljivo. Dopustite mu da ode i dođe po svojoj volji, poučite ga da dođe u dodir sa stvarnošću i da samo sjedinjuje svoje utiske, umesto što ga primoravate da sedi u sobi za malim okruglim stolom dok mu milozvučni glas nekog učitelja predlaže da sagradi kameni zid od drvenih kocki, ili napravi dugu od trakâ obojene hartije, ili da zasadi drveće od slamčica u saksijice male kao perla. Takvo poučavanje puni dečju glavu neprirodnim asocijacijama, koje moraju biti otklonjene pre nego što ono bude sposobno da razvija samostalne misli iz stvarnih iskustava.

Helen uči prideve i priloge isto tako lako kao što je učila i imenice. Misao uvek prethodi reči. Ona je upotrebljavala znake za *malo i veliko* mnogo pre nego što sam došla. Ako bi želela neki mali predmet a dali bi joj velik, ona bi zatresla glavom i uhvatila palcem i kažiprstom jedne ruke malko kože na drugoj ruci. Ako bi htela da označi nešto veliko, raširila bi prste na obema rukama koliko god može, zatim bi ih sastavila kao da obuhvata veliku loptu. Pre neki dan zamenila sam te znake rečima *malo* i *veliko,* a ona ih je odmah prihvatila i odbacila znake. Sada mogu da joj kažem da mi donese veliku knjigu, ili mali tanjir; da ide gore polako, da potrči hitro, i da ide brzo. Danas pre podne upotrebila je prvi put svezu *i*. Rekla sam joj da treba da zatvori vrata, a ona je dodala: „i zaključati".

Pre nekoliko minuta dojurila je gore uveliko uzbuđena. Nisam isprva mogla shvatiti o čemu se radi. Ona je neprestano otkucavala „kuče — beba", pokazujući pritom svojih pet prstiju jedan za drugim i sisajući ih. Prva mi je misao bila da je neki od pasa ujeo malu Mildred, ali Helenino blistavo lice odagnalo je moj strah i umirilo me. Ništa se nije moglo učiniti, već sam morala poći nekud s njom i videti nešto. Odvela me stazom do crpke za vodu, a tamo, u jednom uglu, ležala je jedna lovačka kučka s petoro lepe, male štenadi. Naučila sam Helenu reči „štene", i dok su štenad sisala, prevukla sam njenu ruku preko njih, a zatim otkucala „štenad". Mnogo ju je zanimao način hranjenja, i otkucala je nekoliko puta „majka-kuče" i „beba". Primetila je da su oči štenadi bile zatvorene i otkucala: „Oči zatvoriti. Spavati ne", želeći da kaže: „Oči su zatvorene, ali kučići ne spavaju". Podvriskivala je od radosti kada su ti

mali stvorovi cičali i puzali naprežući sa da se vrate svojoj majci, i otkucala: „Beba jesti veliki". Pretpostavljam da je njena misao bila: „Beba jede mnogo". Pokazivala je, jedno za drugim, na svako štene i na svojih pet prstiju, a ja sam je naučila reč *pet*. Tada je istakla jedan prst i otkucala: „Beba"; znala sam da misli na Mildred i prstima sam joj objasnila: „Jedna beba i pet kučeta". Pošto se malo poigrala s njima, palo joj je na um da ti kučići moraju imati naročito ime, kao i ljudi, i upitala je za ime svakog šteneta. Kazala sam joj da pita oca, a ona otkuca: „Ne — majka". Mislila je, očigledno, da je mnogo verovatnije da majke znaju stvari o bebama svih vrsta. Primetila je da je jedno kučence mnogo manje od ostalih i, praveći u isto vreme znak pokretima ruku, otkucala slovima: „Malo", a ja odgovorih: „Vrlo malo". Bilo je sasvim jasno da je shvatila da je reč „vrlo" naziv onog pojma o kome je mislila, jer je celim putem do kuće upotrebljavala sasvim pravilno reč *vrlo*. Jedan je kamen bio „mali", drugi je bio „vrlo mali". Kada je dodirnula svoju sestricu, otkucala je: „Beba — malo. Kučence — vrlo malo". Ubrzo potom počela je da menja korake iz velikih u male, a sasvim mali, isprekidani koraci, bili su „vrlo mali". Sada tumara po kući, dovodeći u vezu nove reči s predmetima svih vrsta.

Otkada sam odbacila misao o redovnim časovima nalazim da Helen mnogo brže uči. Ubeđena sam da je uzalud utrošeno vreme koje učiteljica provodi izvlačeći iz deteta ono što je usadila u njega, samo zato da bi proverila da li je to pustilo koren. *Mislim da je mnogo bolje verovati da dete radi svoj deo i da će seme koje ste posejali uroditi plodom u svoje vreme*. To je, u svakom slučaju, pošteno prema detetu, a vama uštеđuje mnogo nepotrebnih muka.

16 maj 1887 godine

Počele smo, svakog jutra, odmah posle doručka, da pravimo duge šetnje. Vreme je divno, a vazduh pun mirisa jagoda. Cilj naše šetnje je pristanište Kelerovih na reci Tenesi, udaljeno oko dve milje. Nikada ne znamo kako stignemo tamo, niti gde se nalazimo u datom trenutku; ali to samo dopunjuje naše uživanje, naročito kada je sve oko nas novo i nepoznato. Osećam se, stvarno, kao da nikada ništa nisam videla dosada. Helen usput nalazi veoma mnogo da pita,

Trčimo za leptirima, a ponekad i uhvatimo nekog. Onda sednemo pod neko drvo ili u senku kakvog žbuna i pričamo o leptiru. Posle toga, ako je preživeo „školski čas", pustimo ga da odleti, ali su obično njegov život i lepota žrtvovani na oltaru nauke, mada on u drugom smislu večito živi; zar se nije pretvorio u žive misli? Čudno je kako reči uopštavaju misli! Svaka nova reč koju Helen nauči izgleda da povlači za sobom potrebu za još mnogo više reči. Njen se um razvija kroz svoju neprekidnu aktivnost.

Za vreme rata pristanište Kelerovih bilo je upotrebljavano za iskrcavanje trupa, ali je otada davno propalo i obraslo mahovinom i korovom. Usamljenost mesta navodi čoveka na sanjarenje. U blizini pristaništa nalazi se jedan lep, mali izvor, koji Helen zove „veveričja-čaša", jer sam joj kazala da veverice dolaze tu da piju vodu. Opipavala je ubijene veverice, zečeve i druge divlje životinje, ali je želela da dodirne „ići-veverice", što prevedeno, mislim, znači: „živu vevericu". Obično se vraćamo kući u vreme večere, i Helen je nestrpljiva da objasni majci sve što je naučila. Ta želja, da ponovi sve što joj je rečeno, pokazuje znatan napredak u razvijanju njenih umnih sposobnosti i od neprocenjive koristi je kao sredstvo posticanja za učenje jezika. *Ja molim sve njene prijatelje da je ohrabre i potstiču da im priča o svemu što radi i da pokazuju, koliko god je to mogućno, interesovanje i uživanje u njenim malim doživljajima.* To godi sklonosti deteta da mu se odobrava i održava njegovu zainteresovanost. To je temelj pravog drugarstva. Helen, naravno, pravi mnoge pogreške, izvrće reči i rečenice, stavlja kola ispred konja, i dovodi sebe u beznadežnu zapletenost imenica i glagola; ali to isto čini i dete koje čuje. Sigurna sam da će se te teškoće otkloniti same od sebe. Nagon za iskazivanjem je najvažnija stvar. Nekiput dodajem, ovde-onde, poneku reč ili rečenicu i natuknem joj ponešto što je ili propustila ili zaboravila. Tako se njen rečnik naglo bogati, a nove reči klijaju i razvijaju nove misli; a one su građa od koje su stvoreni nebo i zemlja.

22 maj 1887 godine

Moj me posao svakog dana sve više zaokuplja i postaje sve zanimljiviji. Helen je izvanredno dete — sama po-

kazuje mnogo dobre volje i željna je da uči. Sada već zna oko tri stotine reči i mnoštvo uobičajenih idioma, a nema još ni tri meseca otkako je naučila svoju prvu reč. Retka je povlastica posmatrati rođenje, razvitak i prve male borbe jednog živog uma; ta povlastica pripada meni, a osim toga, dato mi je da budim i upravljam tom sjajnom inteligencijom.

Kada bih samo bila spremnija za taj veliki zadatak! Svakog dana osećam sve više da nisam tome dorasla. Glava mi je puna ideja, ali ih ne mogu uobličiti i privesti u delo. Razumete li? Um mi je nedisciplinovan, pun raznovrsnih skokova, a, ovde-onde, mnoštvo misli meša se među sobom u mračnim kutovima moga uma. Koliko bih volela da sve to dovedem u red! O, kada bi samo bilo nekoga da mi pomogne. I meni je potreban učitelj, isto toliko koliko i Heleni. Znam da će odgoj ovog deteta biti izvanredan događaj u mome životu ako budem imala dovoljno sposobnosti i istrajnosti da izvršim taj zadatak. Jednu stvar sam rešila: Helen mora naučiti da se služi knjigama — moramo, doista, obe naučiti da se služimo njima.

Svakog dana imamo časove čitanja. Obično uzmemo neku od onih malih „čitanki" i odemo do jednog velikog drveta, nedaleko od kuće, gde provodimo sat ili dva, tražeći reči koje Helen već zna. *Stvaramo tako neku vrstu igre* i pokušavamo da se takmičimo ko može brže naći te reči — Helen pomoću svojih prstiju ili ja očima; ona pritom nauči toliko novih reči koliko ih ja mogu objasniti pomoću onih koje već zna. Kada njeni prsti naiđu na poznate reči, prosto vrisne od zadovoljstva i grli me i ljubi od silne radosti, naročito kada misli da me je potukla. Zaprepastilo bi vas kada biste videli koliko reči nauči na taj prijatan način za jedan sat. Kasnije slažem te nove reči u male rečenice, u specijalnom okviru za to. Ponekad se može na taj način ispričati i neka mala priča: o pčelama, o mački ili o kakvom dečaku. Sada već mogu da joj kažem da se popne na gornji sprat ili da siđe dole; da izađe napolje ili da uđe u kuću; da zaključa ili otključa vrata; da odnese ili donese neku stvar; da sedne, stoji, ide, trči; da legne, puzi, da se kotrlja ili da se penje. Oduševljena je rečima koje pokazuju delanje, i tako nema, uopšte, nikakvih nezgoda pri učenju glagola. Uvek je spremna za čas, a žudnja s kojom, takoreći,

guta misli divna je. Izgleda pobedonosno kad shvati i nauči neku rečenicu, kao kakav general kada zauzme neprijateljsku tvrđavu.

Jedna od Heleninih starih, najupornijh navika, koju je najteže iskoreniti, jeste njena sklonost da razbija stvari. Ako joj se ma šta nađe pri ruci, zavitla to na pod, bez obzira šta je — čaša, bokal, pa čak i lampa. Ima mnoštvo lutaka, ali je svaku od njih razbila u nekom nastupu ljutine ili zlovolje. Pre neki dan jedan njihov prijatelj doneo joj je jednu lutku iz Memfisa, pa sam naumila da pokušam ne bih li mogla urazumiti Helenu da je ne sme razbiti. Navela sam je da kuca lutkinom glavom o sto, i onda sam otkucala: „Ne, ne, Helen je nevaljala. Učiteljici je žao", i dopustila sam joj da opipa ozbiljan i tužan izraz na mome licu. Tada sam joj pokazala da pomiluje lutku, da poljubi povređeno mesto i da je nežno drži u naručju, otkucavajući joj pritom prstima: „Helen je dobra, učiteljica je zadovoljna", i pustila sam je da opipa osmeh na mom licu. Ona je sve to ponovila nekoliko puta, izražavajući mimikom svaki pokret; zatim je stajala jedan trenutak sasvim mirna, s uznemirenim izrazom na licu, koje se odjednom razvedri, i, razvukavši usne u širok, izveštačen osmeh, ona otkuca: „Dobra Helen". Potom je odnela lutku na gornji sprat i stavila je na najvišu policu u sobici za oblačenje, i otada je više nije dodirnula.

Molim da srdačno pozdravite g. Anagnosa i dopustite mu da pročita moje pismo, ako to smatrate pametnim. Čujem da se jedno dete gluvo i slepo vaspitava u Zavodu u Baltimoru.

2 jun 1887 godine

Vreme je toliko toplo da sunce prosto peče. Kiša nam je preko potrebna. Svi smo veoma zabrinuti zbog Helene. Ona je vrlo nervozna i uzrujana. San joj je nespokojan i nema apetita. Teško je znati šta da se radi s njom. Doktor kaže da joj je um isuviše aktivan ali — kako je možemo sprečiti da ne razmišlja? Od trenutka kada se ujutru probudi, počne prstima da otkucava reči, i nastavlja tako preko celog dana. Ako odbijem da joj tim znacima govorim, ona sama sebi, u svojoj ruci, otkucava reči, i vodi, očevidno, živ razgovor sa samom sobom.

Dala sam joj svoju Brajevu tablicu da se zanima njome, misleći da će je traganje za malim rupicama na kartonu zabaviti i odmoriti joj mozak. Ali kakvo je samo bilo moje zaprepašćenje kada sam videla da ta mala veštica piše slova! Ni pojma nisam imala da ona uopšte i zna šta je slovo. Često je odlazila sa mnom do pošte da predamo pisma, i mislim da sam joj pričala o stvarima o kojima sam vama pisala. Znala je, takođe, da ponekad pišem na toj tablici „pisma slepim devojčicama", ali nisam ni pomišljala da ona ima ikakav jasan pojam o tome šta je slovo. Jednog dana donela mi je jedan tabak hartije na kome je bila izbušila mnoštvo malih rupica, i htela je da ga stavi u koverat i odnese na poštu. Otkucala mi je prstima: „Frenk — pismo". Pitala sam je šta je pisala Frenku, a ona je odgovorila: „mnogo reči. Kučence majka pseto — pet. Beba — plakati. Toplo. Helen šetati — ne. Sunce vatra — rđavo. Frenk — doći. Helen poljubiti Frenk. Jagode vrlo dobro".

Helen žudi da čita gotovo isto toliko koliko i da govori. Uviđam da ona, hvatajući iz teksta značenja reči koje poznaje, razume smisao celih rečenica; njena nestrpljiva pitanja pak pokazuju dalekosežnost njenog uma i njegovu izvanrednu snagu.

Prošle noći kada sam otišla na spavanje zatekla sam Helenu kako čvrsto spava s jednom velikom knjigom, koju je bila stegla obema rukama. Bilo je očigledno da je čitajući (opipavanjem ispupčenih slova) zaspala. Kada sam je ujutru pitala o tome, odgovorila je: „Knjiga — plakati", i dopunila je to svoje objašnjenje pokretima glave i drugim znacima koji izražavaju strah. Naučila sam je reči *uplašen,* a ona je otkucala: „Helen se ne plaši — knjiga se plaši. Knjiga hoće spavati s devojčicom". Kazala sam joj da se knjiga ne plaši i da mora spavati u svojoj kutiji, i da „devojčica" ne sme čitati u krevetu. Izgledala je veoma vragolasto i razumela je, očigledno, da sam prozrela njenu malu podvalu.

Radujem se što g. Anagnos ima tako visoko mišljenje o mojim nastavničkim sposobnostima. Ali su „genijalnost" i „osobitost" reči koje ne bi trebalo olako da upotrebljavamo. Ako one, doista, dolikuju meni, ne vidim da zato zaslužujem ikakvu pohvalu.

Sad hoću da vam kažem nešto što je isključivo za vaše uši. Nešto mi u meni kaže da ću uspeti bolje nego što sam ikad mogla zamisliti. Kada ne bi bilo nekih okolnosti koje takvu misao čine uveliko neverovatnom, gotovo apsurdnom, poverovala bih da će Helenino obrazovanje prevazići značaj i čudo dr Howeovog postignuća. Znam da ona ima izvanredne sposobnosti i verujem da ću moći da ih razvijem i uobličim. Ne bih mogla kazati otkuda to znam. Do pre kratkog vremena ni pojma nisam imala kako da otpočnem rad; pipala sam unaokolo po mraku; ali nekako sada znam, i jasno mi je da to znam. Ne umem to da objasnim; ali kad iskrsnu teškoće, ne zbunjujem se i ne gubim nadu. Znam kako da ih presretnem. Čudno je, ali izgleda da predosećam Helenine naročite potrebe.

Ljudi su već uveliko zainteresovani Helenom. Ona ostavlja dubok utisak na svakoga ko je vidi. Helen nije obično dete, i interesovanje sveta u pogledu njenog odgoja neće nikako biti obična ljubopitljivost. Budimo, prema tome, do krajnosti pažljivi u onome što kažemo ili pišemo o njoj. Vama ću pod jednim uslovom pisati otvoreno i pričati vam sve; a taj je uslov: morate obećati da nikada i nikome nećete pokazivati moja pisma. Moja divna Helen neće se preobraziti u čudo, ako samo budem mogla to da sprečim.

5 jun 1887 godine

Helen je zbog velike vrućine postala apatična i tiha. Nepodnošljiva toplota dovela nas je sve, doista, do nekog lomnog stanja i klonulosti. Helen je juče skinula svu odeću i tako neobučena sedela celo popodne. Kada je sunce stiglo do prozora, gde je ona sa svojim knjigama sedela, ustala je nestrpljivo i zatvorila prozor, ali kada je sunce prodrlo i unutra, ona, rastužena lica, priđe meni i vrlo jetko otkuca: „Sunce je rđav dečak. Sunce mora ići da spava”.

Ona je sad najmilije i najoštroumnije malo stvorenje, i tako je umiljata! Jednoga dana kada sam zatražila da mi donese malo vode, otkucala je: „Noge vrlo umorne. Noge plakati mnogo”.

Mnogo je zainteresovana malim pilićima koji su, kljuvanjem, počeli od jutros da dolaze na svet. Dopustila sam joj da drži jedno prokljuvano jaje u ruci i da oseti pijukanje pileta. Njena se zapanjenost, kada je osetila majušno

stvorenje unutra, u ljusci, ne može opisati. Kvočka je bila vrlo mirna i nije zamerala našim ispitivanjima. Pored pilića, imamo još nekoliko drugih prinova u domaćinstvu: dva teleta, jedno ždrebe i pun obor smešnih, malih prasića. Zanimalo bi vas kada biste me videli kako držim u rukama prase koje ciči, dok ga Helena podrobno opipava i postavlja bezbrojna pitanja, pitanja na koja nije nimalo lako odgovoriti. Pošto je videla da se pilići legu iz jajeta, upitala je: „Je li beba-prase porasla u jajetu? Gde su mnoge ljuske?"

Obim Helenine glave je pedeset i pet i po, a obim moje glave je pedeset i sedam i po santimetara. Kao što vidite, odmakla sam samo za dva santimetra.

12 jun 1887 godine

Vreme je još uvek toplo. Helen je, otprilike, isto kao i pre — bledunjava i slaba, ali ne smete pomišljati da je ona stvarno bolesna. Sigurna sam da je vrućina, a ne sjajna, prirodna aktivnost njenog uma, uzrok što je takvog zdravstvenog stanja. Naravno, neću da preopterećujem njen mozak. Mnogo nam dosađuju ljudi koji preuzimaju na sebe brigu o svetu kada je bog nemaran. Oni nam kažu da Helen „preterano radi" i da joj je mozak isuviše aktivan (a ti isti ljudi mislili su do pre nekoliko meseci da ona uopšte i nema mozga), i predlažu mnoge glupe i nemoguće lekove. Ali niko, izgleda, nije došao na misao da bi je trebalo, unekoliko, hloroformisati, što bi, po mome mišljenju, bilo jedino efikasno sredstvo da zaustavi prirodan rad njenog uma. Čudno je kako su ljudi uvek gotovi da daju savete o koječemu, ili o izmišljenim problemima, i da, bez obzira na to koliko im je puta iskustvo pokazalo da nisu u pravu, i dalje izlažu svoja mišljenja baš kao da im ih je sam svemogući bog podario.

Poučavam Helenu uglastim, pisanim slovima. To je neka vrsta razonode, a omogućuje joj da nešto radi i održava je mirnom, što je, mislim, poželjno dok traje ovo vreme koje iznurava čoveka. Ona prosto ima maniju da broji. Prebrojala je sve stvari u kući. Sada je zauzeta brojanjem reči u svome bukvaru. Nadam se da joj neće pasti na um da prebrojava vlasi na svojoj glavi. Kada bi mogla da vidi i čuje, nadam se da bi se oslobodila te svoje suvišne energije na način koji, možda, ne bi u tolikoj meri optere-

čivao njen mozak, mada mislim da obično, zdravo dete shvata svoju igru prilično ozbiljno. Malo momče koje vitla svoj „Njujork Flajer" unaokolo po dečjoj sobi, praveći „potkovične krivine", o kojima manje domišljati inženjeri i ne sanjaju, usretsređuje svu svoju pažnju na svoju „lokomotivu".

Helen je baš sada došla da mi, zabrinuta lica, kaže: „Devojčica ne brojati vrlo veliko (mnogo) reči". Odgovorila sam joj: „Ne, idi i igraj se sa Nensi". Taj joj se predlog nije svideo, pa je odgovorila: „Ne, Nensi je vrlo bolestan". Upitala sam je šta joj je, a ona je otkucala: „Mnogo zubi pravi Nensi bolestan". (Mala Mildred dobija zube).

Pre neki dan sam joj, slučajno, kazala da je vinova loza na ogradi „puzavica". To ju je mnogo zabavljalo, i odmah je počela da pronalazi sličnost između svoga kretanja i razvijanja biljaka. One se razvijaju, pužu, preskaču jedna preko druge, povijaju se, penju se i lelujaju; a zatim mi vragolasto otkuca da je ona „ići biljka".

Sinoć mi je Helen držala vunu dok sam je namotavala. Posle toga je počela da se vrti unaokolo, klateći se i neprestano otkucavajući samoj sebi: „Namotaj brzo, namotaj polako'", uživajući, očigledno, u toj svojoj duhovitosti.

15 jun 1887 godine

Prošle noći imali smo sjajnu oluju s grmljavinom pa je danas mnogo svežije. Svi se osećamo osveženi kao da smo bili pod tušem. Helen je živahna kao cvrčak. Htela je da zna da li su ljudi pucali u nebo kada je osetila grmljavinu i da li je drveće i cveće popilo svu kišu.

19 jun 1887 godine

Moja mala učenica nastavlja da pokazuje istu takvu želju za učenjem kao i upočetku. Svaki trenutak u toku dana provodi u nastojanju da zadovolji svoju urođenu želju za znanjem, a njen mozak radi bez prekida, da smo se već poplašili za njeno zdravlje. Ali volja za jelom, koju je pre nekoliko nedelja izgubila, sama se vratila, a i san joj je, izgleda, mirniji i prirodniji. Dvadeset sedmog ovog meseca

napuniće sedam godina. Visoka je četiri stope i jedan inč, obim glave joj je pedeset i pet i po santimetara kada linija merenja prelazi preko ispupčenja temenih i čeonih kostiju.

U toku naših šetnji se neprestano izražava ručnim govorom, i uživa da to proprati raznovrsnim kretnjama: skakanjem, poskakivanjem, trčanjem, brzim i sporim hodom i tome slično. Kada ispusti svoju jaknicu ili štogod drugo, onda otkuca: „Helen nevaljala, učiteljica će plakati". Ako želi vodu, otkuca: „Dati Helen piti voda". Sada zna četiri stotine reči, a pored toga i mnogobrojne osobene imenice. U toku jednog časa naučila je ove reči: *postelja, dušek, čarčav, ćebe, ugodnost, razastrti, jastuk.* Sutradan sam utvrdila da ih je sve upamtila, izuzev reč *razastrti.* Istog dana, u razno vreme, naučila sam je rečima: *kuća, korov, prašina, ljuljaška, sirup, brzo, polako, šećerna trska* i *računaljka,* i ni jednu od njih nije zaboravila. To će vam dati pojam o njenoj moći pamćenja. Ona može vrlo brzo da broji do trideset, i zna da napiše sedam pravouglastih slova i reči koje se od njih mogu sastaviti. Izgleda da razume šta je pisanje pisama i nestrpljiva je da „pisati Frenk pismo". Uživa da buši stiletom male rupice na hartiji; mislila sam da to čini radi toga da bi mogla da proveri rezultat svoga rada, ali smo je mi jednoga dana posmatrali, i bila sam veoma iznenađena kada sam shvatila da ona zamišlja da piše neko pismo. Otkucala bi jednom rukom: „Eva" (jedna njena rođaka koju mnogo voli), zatim bi, tobož, napisala to; tada bi otkucala: „bolestan u krevet", pa bi napisala i to. Zabavljala se time gotovo čitav sat. Stavljala je (ili je zamišljala da stavlja) na hartiju ono što je nju zanimalo. Kad je završila to pismo, odnela ga je svojoj majci i otkucala:, ‚Frenk pismo", zatim ga je dala bratu da ga odnese na poštu. Ona je odlazila sa mnom do pošte da predamo pisma.

Helen odmah prepozna neku osobu koju je jednom upoznala i otkuca njeno ime. Suprotno Lauri Bridžmen, ona voli gospodu, i primećujemo da radije sklapa prijateljstvo s nekim gospodinom nego s nekom damom.

Uvek je gotova da podeli sve što ima s onima koji je okružuju, zadržavajući često najmanji deo za sebe. Mnogo voli haljine i sve vrste ukrasa, i vrlo je nesrećna kada nađe

neku rupicu ma u čemu što nosi. Čak i kada je toliko sanjiva da se jedva drži na nogama, uporno zahteva da joj se kosa uvije hartijicama. Juče ujutru pronašla je jednu rupicu na svojoj cipeli pa je, posle doručka, otišla ocu i otkucala: „Helen novo cipele Simpson (njen brat) kola magaza sluga". Lako je razumeti na šta ona misli.

3 jul 1887 godine

Jutros je na donjem spratu bio velik džumbus. Čula sam da Helen vrišti i strčala đole da vidim šta se to zbilo. Našla sam je strahovito razjarenu. Nadala sam se da se to nikada više neće dogoditi. Poslednja dva meseca bila je tako blaga i poslušna. Mislila sam da je ljubav ukrotila lava, ali izgleda da je on samo spavao. U svakom slučaju, bila je sada tu, čupajući, grebući i ujedajući Vini kao kakav divlji stvor. Izgleda da je Vini pokušala da uzme jednu čašu koju je Helen punila kamenčićima, bojeći se da bi je ona mogla razbiti. Helen se opirala, a Vini je pokušavala da joj je silom oduzme iz ruke; naslućujem da je ona udarila dete, ili je učinila štogod drugo što je prouzrokovalo taj neobični nastup ljutnje. Kada sam je uhvatila za ruku, sva je drhtala od razjarenosti i počela da plače. Upitala sam šta se to dogodilo, a ona je otkucala: „Vini — rđava", i ponovo, s obnovljenom žestinom, poče da je pljeska i udara nogama. Držala sam je čvrsto za ruke dok se nije malo stišala.

Kasnije je došla u moju sobu; izgledala je vrlo žalosna i htela je da me poljubi. Otkucala sam joj: „Ne mogu poljubiti neposlušnu devojčicu", a ona je odgovorila: „Helen je dobra, Vini je rđava". Odgovorila sam: „Ti si udarila Vini, ritnula je i povredila. Bila si vrlo nevaljala, a ja ne mogu poljubiti nevaljalu devojčicu". Stajala je jedan časak vrlo mirna, a na licu, koje je bilo crveno i uznemireno, jasno se videlo da se neka borba vodi u njoj. Tada je otkucala: „Helen ne volela (ne voli) učiteljica. Helen voli majka. Majka će šibati Vini". Kazala sam joj da bi bolje bilo da o tome više ne govori, već da razmisli. Znala je da sam bila mnogo uzrujana i želela je da ostane pored mene, ali sam mislila da je za nju najbolje da sedi sama. Za vreme večere bila je veoma uznemirena što nisam jela, i predložila je: „Kuvarica praviti čaj za učiteljica". Ali joj odgovorih da me duša boli i da ne osećam volju za jelom. Ona poče da plače i jeca, i privi se uz mene.

Bila je vrlo uzbuđena kada smo se popele na gornji sprat, pa sam pokušala da je zainteresujem jednim vrlo zanimljivim tvrdokrilnim insektom. To je bio najčudniji insekt koga sam ikada videla — mali sklop svežnjeva pričvršćenih zajedno u sredini. Nisam verovala da je živ dok ga nisam videla kako se miče. Čak je i tada više ličio na neku mehaničku igračku nego na živo stvorenje. Ali jadna devojčica nije mogla da usretsredi svoju pažnju. Srce joj je bilo puno jada i htela je da o tome govori. Otkucala je „Može insekt znati za nevaljala devojčica?... Je li insekt vrlo srećan?" I tada, obavivši mi ruke oko vrata, otkuca: „Ja sam (biću) dobra sutra. Helen je (biće) dobra svi dani". Upitala sam je: „Hoćeš li reći Vini da ti je žao što si je ogrebala i udarila nogom?" Ona se osmehnu i odgovori: „Vini ne znati reči". „Ja ću reći Vini da je tebi vrlo žao, hoćeš li poći sa mnom da potražimo Vini?" Pošla je vrlo rado i dopustila Vini da je poljubi, ali joj nije vratila tu nežnost. Otada je stalno neobično umiljata, i izgleda mi da se na njenom licu pojavljuje neka blagost — neka duševna lepota, koje nije bilo ranije.

31 jul 1887 godine

Helen odlično piše olovkom, kao što ćete videti iz priloženog pisma, koje je napisala razonode radi. Poučavam je Brajevoj azbuci, pa je očarana što joj to omogućuje da sama slaže one reči koje može opipati. Sada je u svom razvoju dostigla do stepena zapitkivanja. A to su, preko celog dana: „šta?" „zašto?" „kada?", naročito „zašto?" Ukoliko se njena inteligencija više razvija, ta zapitkivanja postaju sve upornija. Sećam se kako sam obično smatrala da je radoznalost dece mojih prijateljica nepodnošljiva, ali sada znam da su ta zapitkivanja znak razvijanja dečjeg interesovanja za prirodu stvari. *To „zašto" pretstavlja vratnice kroz koje dete ulazi u svet razumevanja i razmišljanja;* „Kako zidar zna da zida kuću?" „Ko je stavio piliće u jaja?" „Zašto je Vini crna?" „Muve peckaju — zašto?" „Mogu muve ne znuti da peckaju?" „Zašto je otac zaklao ovcu?" Ona, naravno, postavlja i druga pitanja, koja nisu tako duhovita kao ova. Njen razum nije logičniji nego što je razum druge dece. Uopšte uzevši, njena su pitanja slična pitanjima koje postavlja neko bistro trogodišnje dete, ali

je njena želja za znanjem tako ozbiljna da ta pitanja nikada nisu dosadna, mada teško pogađaju mršavu riznicu mojih sposobnosti objašnjavanja i do krajnosti opterećuju moju oštroumnost.

Prošle nedelje dobila sam jedno pismo od Laure Bridžmen. Molim vas recite joj da s ljubavlju mislim na nju i da joj Helen šalje mnogo poljubaca. Pročitala sam to pismo prilikom večere, za stolom, a g-đa Keler je uzviknula: „O, gospođice Ani, Helen gotovo isto tako dobro piše kao i ona!" To je istina.

21 avgust 1887 godine

Divno smo se provele u Hantsvilu. Svi su tamo bili očarani Helenom i prosto su je preplavili poklonima i poljupcima. Naučila je prve večeri imena svih gostiju u hotelu, mislim oko dvadesetak njih. Sutradan smo svi bili zapanjeni kada smo videli da ih je ona sve upamtila i prepoznala svakoga koga je uoči toga dana prvi put srela. Poučila je neke od mladih gostiju ručnoj azbuci i nekoliko među njima naučili su da razgovaraju s njom. Jedna devojka naučila ju je da igra polku, a jedan dečak pokazao joj je svoje zečeve i prstima joj otkucao njihova imena. Bila je oduševljena, i izrazila je to svoje zadovoljstvo zagrlivši i poljubivši to malo momče, što je njega vrlo mnogo zbunilo.

Fotografisale smo Helen s jednom malom, paperjastom, crvenookom pudlicom, koja je zadobila milost moje gospodarice veštinama i lukavom okretnošću, poznatom samo psima s nagonskom snalažljivošću da dobiju ono što žele.

Otkako smo se vratile Helen neprekidno priča o svemu što je radila u Hantsvilu, i primećujemo nesumnjivo napredovanje i njenu spretnost u načinu izražavanja. Dosta je čudnovato što je vožnja do vrha Monte Sana, jedne divne planine nedaleko od Hantsvila, ostavila na nju dublji utisak nego išta drugo, s izuzetkom, naravno, izvanredne pudlice. Pamti sve što sam joj znacima govorila o planini i, pričajući svojoj majci, ponovila je potpuno iste reči i rečenice koje sam upotrebila ja opisujući joj je. Na kraju je upitala majku da li bi volela da vidi „vrlo visoku planinu, zaogrnutu paperjastim oblacima". Ja nisam upotrebila taj

izraz, već sam kazala: „Oblaci kao divni cvetovi lako dodiruju planinu”. Morala sam, razumete li, upotrebiti reči i oznake koje je upoznala pomoću čula pipanja. Ali, jedva se može i zamisliti da bi nekome ko nikada nije video planinu jedino gole reči mogle dati i najnepotpuniju pretstavu o njenoj veličanstvenosti; i nikako ne vidim kako bi iko ikada mogao saznati kakav je utisak ona dobila ili razumeti razlog njenog zadovoljstva u onome što joj je ispričano o toj planini. Sve što pozitivno znamo to je: da ona ima dobro pamćenje, jaku uobrazilju i moć asocijacije.

28 avgust 1887 godine

Želim, zaista, da već prestanu te prinove! „Štenad”, „telad” i „nove bebe” dovode Helenino interesovanje — ono njeno „zašto” i „zbog čega” — do usijanosti. Jučerašnji dolazak na svet jedne „nove bebe” u Ajvi Grinu bio je zgodna prilika za nov izliv pitanja o poreklu beba i živih bića uopšte. „Odakle je Leila dobila novu bebu?” „Kako je doktor znao gde će da nađe bebu?” „Je li Leila kazala doktoru da nađe sasvim malu novu bebu?” „Gde je doktor našao Gaja i Princa?” (štenad). „Zašto je Elizabet Evelinina sestra?” itd., itd. Ta su pitanja postavljena ponekad pod takvim okolnostima da su me dovodila u zabunu, pa sam odlučila da se nešto mora učiniti. Ako je za Helen bilo prirodno da postavlja takva pitanja, moja je dužnost da odgovorim na njih. Smatram da je velika greška odvraćati decu raznim lažima i glupostima kada se njihove moći zapažanja i razlikovanja razvijaju i bude u njima želju za upoznavanjem prirode. *Uobičajila sam, još od samog početka, da odgovaram na Helenina pitanja što bolje, što istinitije, i, ukoliko mi to moje sposobnosti dopuštaju, na način koji joj je razumljiv.* Pitala sam se: „Zašto bih kod ovih pitanja postupala drugačije?” Zaključila sam da nema razloga za to, osim mog žalosnog nepoznavanja velikih činjenica na kojima se zasniva naše fizičko postojanje. Nesumnjivo je da sam baš zbog tog nepoznavanja pohitala tamo kuda mnogi drugi, iskusniji ljudi sa strahom stupaju. Nema na ovom našem svetu ni jedne žive duše kojoj bih se mogla obratiti za savet po ovom pitanju, ili, pak, ma u kakvoj drugoj pedagoškoj teškoći. Jedino što mi ostaje da uradim kada se

nađem u kakvoj neprilici, to je — da idem napred i da iz svojih pogrešaka učim. Ali, u ovom slučaju mislim da nisam pogrešila. Uzela sam Helenu i svoju botaniku „Razvijanje biljaka" pa smo se popeli na ono drvo kuda često odlazimo da čitamo i učimo. Tu sam joj prostim rečima ispričala priču o životu bilja. Potsetila sam je na kukuruz, pasulj i seme od lubenice koje je proletos posejala i kazala joj da su visok kukuruz u bašti i vreže pasulja i lubenica izrasle iz tog semena. Objasnila sam joj kako zemlja zagreva seme i pruža mu potrebnu vlagu dok malo lišće ne ojača dovoljno da izbije na svetlost i vazduh, gde može disati, rasti i cvetati, i stvarati tako novo seme, iz koga će druge bebe-biljke izrasti. Podvukla sam sličnost između biljaka i životinja i kazala joj da je seme ustvari jaje biljke, baš kao što su jaja kokošaka i ptica; da majka-koka održava svoja jaja toplim i suvim dok se malo pile ne izleže. Uspela sam da joj objasnim da sav život potiče iz jednog jajeta. Majka-ptica polaže svoja jaja u gnezdo i zagreva ih dok se ptičice ne izlegu. Majka-riba polaže svoja jaja tamo gde zna da će biti vlažna i sigurna dok ne dođe vreme da ribice izađu iz njih. Kazala sam joj da bi jaje mogla nazvati kolevkom života. Tada sam joj objasnila da druge životinje, kao psi i krave, i ljudska bića ne nose jaja, već hrane svoje mlade u svojim sopstvenim telima. Nisam imala ni malo teškoće da joj jasno pretstavim da bi biljke i životinje prestale da postoje kad ne bi proizvodile potomstvo svojoj vrsti, i da bi sve na svetu ubrzo izumrlo. Ali funkciju seksa prešla sam što je mogućno površnije. Pokušala sam, međutim, da joj dam neki pojam da se na ljubavi zasniva nastavljanje života. Tema je bila teška, a moje znanje nedovoljno, ali radujem se što nisam izbegla svoju dužnost; jer, mada sam se spoticala i oklevala, i ma kako nepotpuno moje objašnjenje bilo, ono je ipak duboko dirnulo odgovarajuće strune u duši moje male učenice, a lakoća s kojom je ona shvatila veliku stvarnost fizičkog života pojačala je moje mišljenje da u detetu kada dođe na svet leže uspavana sva iskustva njegove rase. Ta su iskustva kao fotografski negativi, dok ih govor ne razvije i ne iznese pretstave iz sećanja.

4 septembar 1887 godine

Helen je dobila pismo od svoga strica, doktora Kelera, Pozvao ju je da ga poseti u Vrelim Izvorima. Zainteresovao

ju je naziv Vreli Izvori, i mnogo je pitala o tome. Ona zna da postoje hladni izvori. Ima ih nekoliko u blizini Tuskumbije, a po jednom, vrlo velikom, varoš je dobila svoje ime. „Tuskumbija" je indijanski naziv za „veliki izvor". Ali ju je iznenadilo da vrela voda izvire iz zemlje. Htela je da zna ko je naložio vatru pod zemljom, da li je ta vatra ista kao i ona u pećima i da li će izgoreti žile biljaka i drveća.

Mnogo se obradovala tome pismu i, pošto je postavila sva pitanja koja je mogla da smisli, odnela ga je i pročitala majci, koja je šila u holu. Bilo je zanimljivo posmatrati je kako ga drži pred očima, a rečenice otkucava pomoću prstiju, baš kao što sam i ja činila. Kasnije je pokušala da ga pročita Beli (lovačkoj kučki) i svojoj sestri Mildred. G-đa Keler i ja posmatrale smo s vrata tu komediju u dečjoj sobi. Bel je bila sanjiva, a Mildred nepažljiva. Helen je izgledala vrlo ozbiljna i, jednom ili dvaput, kada je Mildred pokušala da dohvati pismo, nestprljivo joj je odgurnula ruku. Bel je, najzad, ustala, stresla se, i taman je htela da ode, kada je Helen dohvati za vrat i prisili da ponovo legne. U međuvremenu je Mildred dohvatila pismo i otpuzala s njim. Helen je, tražeći ga, opipavala po podu, ali ne našavši ga tamo, očigledno je posumnjala na Mildred, jer je proizvela slab zvuk kojim ona „doziva bebu". Zatim je ustala i stajala je sasvim mirno, kao da je svojim stopalima osluškivala Mildredino „tap, tap". Kada je pronašla odakle dolazi zvuk, otišla je brzo do te male kradljivice i našla je kako žvaće dragoceno pismo. To je već bilo isuviše za Helen. Ona dograbi pismo i pljesnu zvučno male ručice. G-đa Keler podiže bebu u naručje, i kada smo uspele da je umirimo, upitala sam Helenu: „Šta si uradila bebi?". Izgledala je zabrinuta i oklevala je jedan trenutak pre nego što je odgovorila. Tada otkuca: „Rđava devojčica jesti pismo. Helen pljesnuti vrlo rđava devojčica". Rekla sam joj da je Mildred sasvim mala i da ne zna da ne treba pismo stavljati u usta.

„Ja sam kazala bebi, ne, ne, mnogo puta", odgovorila je Helen.

„Mildred ne razume tvoja otkucavanja prstima i moramo biti vrlo blagi prema njoj".

Ona zatrese glavom:

„Beba — ne misliti. Helen će dati bebi lepo pismo”, i tada otrča gore i donese lepo presavijen tabak, na kome je Brajevim znacima napisala neke reči, i dade ga bebi, otkucavajući prstima: „Beba može jesti sve reči”.

18 septembar 1887 godine

Ne čudi me što ste se iznenadili kada ste čuli da ću napisati nešto za taj izveštaj. Ni sama ne znam kako se to dogodilo, sem što sam se umorila govoreći „ne” i što me kapetan Keler požurivao da to uradim. On se složio s g. Anagnosom da je moja dužnost da svojim iskustvom pomognem i drugima. Pored toga, kažu da bi Helenino oslobođenje moglo biti blagoslov za drugu unesrećenu decu.

Misli mi se lede kada sednem da pišem, a kada ih prenesem na hartiju, one izgledaju kao drveni vojnici, poređani svi u jednom redu; a ako se u tom redu nađe i jedan živ, ja mu obuzdavam kretanje utežući ga u tesno odelo. Dosta je lako, međutim, reći da je Helen izvanredno stvorenje, jer ona to, zaista, i jeste. Zabeležila sam sve što je prošle nedelje govorila, i pronašla sam da zna šest stotina reči, što, ipak, ne znači da ih ona pravilno upotrebljava. Njene rečenice ponekad liče na kineske zagonetke, ali to su one zagonetke koje deca prave kada pokušavaju da svoje upola uobličene misli iskažu proizvoljnim izrazima. Helen ima jak nagon za izražavanjem, i vrlo je spretna da navede reči da joj se pokore i izraze njene misli.

Nedavno je bila mnogo zainteresovana bojama. Našla je u svome bukvaru reč „smeđ” i želela je da sazna njeno značenje. Objasnila sam joj da je njena kosa smeđa, a ona je upitala: „Je li smeđa vrlo lepo?” Posle smo obilazile celu kuću pa sam joj otkucavala boje svega čega se dotakla; predložila je da odemo do živinarnika i štale, ali sam joj kazala da mora malo pričekati i ostaviti to za neki drugi dan, jer sam bila veoma umorna. Sele smo zatim u ljuljašku, ali ni tamo nije bilo mira za umorne. Helen je želela da zna „više boje”. Pitam se da li ona ima ikakav, ma i nejasan, pojam o bojama — bilo kakav utisak koji potseća na zvuk i svetlost. Izgleda kao da dete koje je do svog devetnaestog meseca moglo videti i čuti, mora, ma koliko slabo, sačuvati neke od svojih prvih utisaka. Helen mnogo

govori o stvarima koje ne može upoznati čulom pipanja. Postavlja mnogo pitanja o nebu, danu i noći, o okeanu i planinama, i voli da joj pričam o onome što vidim na slikama.

Ali, izgleda da sam izgubila pravac svog pričanja. „Kakve je boje misao?" bilo je jedno od nehajnih pitanja dok smo se njihale tamo-amo u ljuljašci. Kazala sam joj da su nam misli kada smo srećni — vedre, a kada smo nevaljali — tužne. Odgovorila je munjevitom brzinom: „Moja misao je bela, Vinina misao je crna". Nisam se mogla uzdržati a da se ne nasmejem, jer se baš u tom trenutku orio Vinin glas koliko je grlo nosi:

„Volim da sedim na šarenom zidu sad
I posmatram grešnika teturanje i pad!

3 oktobar 1887 godine

Završila sam i poslala svoj izveštaj. Imam dva primerka pa ću vam jedan poslati, ali ne smete ga nikome pokazivati. Taj je napis svojina g. Anagnosa sve dok ne bude objavljen.

Nadam se da su se devojčice radovale Heleninom pismu. Ona ga je napisala — kako deca kažu — iz sopstvene glave.

Helen mnogo priča o onome što će raditi kad ode u Boston. Pre neki dan je pitala: „Ko je napravio sve stvari i Boston?" Kaže da Mildred neće ići tamo zato što „beba plače svi dani".

25 oktobar 1887 godine

Juče je Helen napisala još jedno pismo slepim devojčicama, a njen otac ga je poslao g. Anagnosu. Zamolite ga da vam ga pokaže. Ona je sama počela da upotrebljava zamenice. Jutros sam slučajno otkucala: „Helen će ići gore". Ona se nasmejala i odgovorila: „Učiteljica je pogrešila... Ti ćeš ići gore". To je još jedan velik korak napred. Tako je to uvek. Jučerašnje zamršenosti danas nam izgledaju čudnovato proste, a današnje teškoće postaju sutradan razonoda.

Divno je posmatrati brzo razvijanje Heleninog uma. Sumnjam da je ijedna učiteljica ikada imala tako zanimljiv posao koji toliko zaokuplja čoveka. Mora biti da je neka srećna zvezda blistala na nebu kada sam se rodila, i baš sada počinjem da osećam njen blagotvorni uticaj.

Dobila sam prošle nedelje dva pisma od g. Anagnosa. Toliko mi je zahvalan za izveštaj da se to engleskim jezikom ne može iskazati. Sada želi jednu sliku „drage Helen i njene slavne učiteljice, da ukrasi stranice sledećeg godišnjeg izveštaja".

Oktobar 1887 godine

Vi ste, verovatno, već ranije pročitali Helenino drugo pismo slepim devojčicama. Znam da njen uspeh između prvog i drugog pisma mora izgledati neverovatan. Samo oni koji su svakodnevno s njom mogu shvatiti njeno brzo napredovanje u učenju jezika. Videćete iz njenog pisma da mnoge zamenice upotrebljava pravilno. U razgovoru ih retko kada pogrešno upotrebi ili izostavi koju. Njena strast za pisanjem pisama i prenošenjem svojih misli na hartiju razvija se sve više. Sada priča male priče u kojima uobrazilja igra značajnu ulogu. Počinje, takođe, da shvata da ona nije kao ostala deca. Pre neki dan me upitala: „Šta rade moje oči?" Kazala sam joj da ja mogu videti stvari svojim očima, a da ih ona može videti pomoću svojih prstiju. Pošto je jedan trenutak razmišljala, otkuca: „Moje oči su rđave!" a zatim to izmeni u: „Moje oči su bolesne!"

*

Prva izjava g-đice Sulivan, koja je objavljena u službenom izveštaju Perkinsovog zavoda za 1887 godinu, samo je kratak izvod onoga što je opširno zabeleženo u njenim pismima. Ovde je iznesen poslednji deo te izjave, koji počinje onog velikog dana kada je Helen naučila reč *voda*.

U svojim izveštajima g-đica Sulivan govori o „časovima" kao da su oni tekli propisanim redom. To je stoga što je sve to navedeno u kratkom pregledu. „Čas" je suviše određena reč za neprekidan, svakodnevni rad.

*

Jednoga dana sam je odvela do crpke za vodu. Dok je voda tekla iz cevi otkucavala sam „v-o-d-a". Odmah me lupnula po ruci, da bih ponovila, a zatim je sama, ozarena

lica, otkucala tu reč. Baš tada je došla dadilja na crpku i donela Heleninu sestricu. Stavila sam Heleninu ruku na dete i kucala slova „b-e-b-a”, koja je ona ponovila bez moje pomoći, dok joj je novo saznanje obasjavalo lice.

Pri povratku kući, sve što je usput dodirnula moralo joj se imenovati, a ponavljanje je retko kad bilo potrebno. Ni dužina reči ni kombinacija slova ne stvaraju, izgleda, nikakvu teškoću tom detetu. Ona, zaista, lakše upamti *suncokret* i *hrizantema* nego kraće reči. Pri kraju avgusta znala je 625 reči.

Posle tog časa došao je drugi, kada je naučila reči koje se odnose na mesto. Njena haljina je stavljena *u* kofer, a zatim *na* njega, i tada sam joj objasnila te predloge. Vrlo brzo je naučila razliku između reči *na* i *u;* ipak, proteklo je nešto malo vremena pre nego što je mogla da ih upotrebi u svojim rečenicama. Kad god je to bilo mogućno, ona je sama igrala glavnu ulogu na času, i bila je očarana kada stoji *na* stolici ili kada je pošaljem *u* sobicu za oblačenje. Na tim časovima naučila je imena članova porodice i reč *je*. „Helen je u sobici za oblačenje”. „Mildred je u kolevci”. „Kutija je na stolu”. „Tata je na krevetu”. To su primerci rečenica koje je ona sastavljala krajem aprila.

13 novembra 1887 godine

Vodili smo Helenu u cirkus. Svi su se tamo zainteresovali za nju i učinili sve što su mogli da joj od te njene prve posete cirkusu načine značajan događaj. Dopuštali su joj da opipa životinje kad god to nije bilo opasno. Hranila je slonove. Dopuštali su joj da se popne na leđa najvećeg i da sedi na krilu „Orijentalske princeze” dok je slon dostojanstveno hodao unaokolo po cirkuskoj areni. Opipala je lavlje mladunce. Bili su nežni kao mačići; kazala sam joj da će oni, kada odrastu, podivljati i biti strašni. Otkucala je čuvaru: „Ja ću odneti bebe-lavove kući i naučiti ih da budu pitomi”. Čuvar medveda naterao je jednog velikog crnog medveda da se uspravi na zadnje noge i da nam pruži svoju ogromnu šapu, koju je Helen učtivo prodrmala. Bila je uveliko oduševljena majmunima, i držala je ruku na onome koji je igrao glavnu ulogu, dok je izvodio svoje majstorije, a kada je skinuo šešir i poklonio se publici, ona se od sveg

srca smejala. Jedan spretan majmunčić ukrao joj je mašnu iz kose, a drugi je, opet, pokušao da dograbi cveće s njenog šešira. Ne znam ko se bolje zabavljao: majmuni, Helen ili gledaoci. Jedan leopard olizao joj je ruke, a čovek koji se starao o žirafama podigao ju je i držao u svojim rukama tako da je mogla opipati uši žirafa i shvatiti koliko su one velike. Opipala je i neke grčke karuce, i kočijaš je rado hteo da je vozi unaokolo po areni, ali se ona plašila od „mnogo brzi konji". Jahači, klovnovi i igrači na konopcu, svi su rado dopustili slepoj devojčici da opipa njihove kostime i prati njihove pokrete kad god je to bilo mogućno, a ona ih je sve poljubila — da bi im pokazala svoju zahvalnost. Neki su od njih plakali, a divljak s Bornea s užasom je ustuknuo od njenog slatkog, malog lica. Odonda ne govori ni o čemu drugom već samo o cirkusu. Da bih mogla odgovarati na sva njena pitanja, morala sam da pročitam mnogošta o životinjama, i sada se osećam kao džungla na točkovima.

12 decembar 1887 godine

Jedva mogu verovati da će skoro Božić, mada Helen ni o čemu drugom ne govori. Sećate li se kako smo radosno provele poslednji Božić?

Helen je najzad naučila da kaže koliko je sati, i njen će joj otac za Božić pokloniti sat.

Ona je isto tako željna da joj neko priča priče kao i svako drugo dete sa zdravim sluhom koje znam. Toliko često me terala da joj ponavljam priču o Crvenkapi da bih je, verujem, mogla i natraške pričati. Helen voli priče koje je nagone na plač. Mislim da ih svi volimo; tako je lepo rastužiti se kada nemate ništa naročito zbog čega biste bili tužni. Poučavam je i malim pesmicama i stihovima. One usađuju lepe misli u njeno pamćenje, a verujem da, takođe, potpomažu i razvijanje sposobnosti u deteta, jer potstiču uobrazilju. Naravno da i ne pokušavam da joj sve objasnim, jer ako bih to činila, onda ne bi bilo mogućnosti za rad mašte. *Preterano objašnjavanje skreće pažnju deteta na reči i rečenice tako da ono ne može da uhvati misao kao celinu.* Ne verujem da iko može s razumevanjem čitati ili govoriti, tj. izražavati svoje misli, dok ne zaboravi tehnički smisao reči i rečenica.

1 januar 1888 godine

Velika je stvar kada čovek oseća da je u nečemu koristan na ovome svetu, da je nekome potreban. Helenino oslanjanje na mene, gotovo u svemu, ojačava me i raduje.

Božićna nedelja bila je i kod nas vrlo živa. Helen je pozvana na sve zabave, i vodim je svuda gde god mogu da stignem. Želim da upozna decu i da se druži s njima koliko god je to mogućno. Nekoliko devojčica naučilo je da se izražava pomoću prstiju i vrlo je ponosno zbog tog uspeha. Nagovorile su i jednog dečaka od oko sedam godina da nauči ta slova, i on je pomoću prstiju otkucao Heleni svoje ime. Bila je oduševljena i pokazala svoju radost zagrlivši ga i poljubivši, što je njega uveliko zbunilo.

U subotu su se školska deca okupila oko svoje jelke pa sam dovela Helenu. To je bila prva božićna jelka kojoj je ona prisustvovala; bila je vrlo zbunjena i postavljala mnoga pitanja. „Ko je posadio drvo u kući?" „Zašto?" „Ko je stavio mnogo stvari na drvo?" Primetila je raznovrsne plodove toga drveta i počela da ih skida, misleći da su oni svi namenjeni njoj. Nije, međutim, bilo teško objasniti joj da je tu bilo poklona za svako dete, i, na njenu veliku radost, dopustili su joj da ona razdeli deci darove. Bilo je nekoliko poklona i za nju. Ona ih je spustila na jednu stolicu i odupirala se iskušenju da ih pregleda dok svako dete nije primilo svoj deo. Jedna devojčica dobila je manje poklona od ostalih, a Helen je uporno zahtevala da svoje poklone podeli s njom. Bilo je veoma dirljivo videti živo interesovanje te dece za Helenu i njihovu gotovost da je obraduju. To razdeljivanje poklona počelo je u devet, a bio je jedan sat kada smo pošle kući. Mene su boleli i prsti i glava, ali je Helen bila isto tako sveža kao i kada smo pošle od kuće.

Posle ručka počeo je da pada sneg, i to nas je veoma razveselilo te smo imale zanimljiv čas o snegu. U nedelju ujutru tlo je bilo potpuno pokriveno snegom, pa smo se Helen, kuvaričina deca i ja grudvali. Do podne se već sve otopilo. To je bio prvi sneg koji sam ovde videla, i naveo me da čeznem pomalo za kućom. Božićna sezona pružila nam je temu za mnoge časove i dodala dvadesetak novih reči Heleninom rečniku.

Nedeljama nismo ništa drugo radile već razgovarale, čitale i pričale jedna drugoj priče o Božiću. Naravno da i ne pokušavam da objasnim Heleni sve te nove reči, niti ona potpuno razume te male priče koje joj pričam, ali neprestano ponavljanje urezuje te reči i rečenice u njen um, i, malo-pomalo, shvatiće i njihovo značenje. *Ne vidim nikakvog smisla u „podešavanju" razgovora radi poučavanja govoru. To je glupo i dosadno i za učenika i za učitelja. Razgovor treba da bude prirodan i da mu je razmena misli glavni cilj.* Kad u umu deteta nema ničega što bi mu pomoglo da uhvati smisao, onda, izgleda, jedva da je i vredno traćiti vreme zahtevajući od njega da napiše na školskoj tabli ili otkuca prstima kratke, suvoparne rečenice o „mački", „ptici" ili „psu". *Pokušavam još otpočetka da razgovaram s Helenom prirodno, da je naučim da govori samo o onome što je zanima, i da postavlja pitanja samo da bi otkrila ono što želi da zna.* Kada primetim da ona želi da mi nešto kaže ali se zapliće zato što ne zna odgovarajuće reči, dopunjujem i njih i potrebne idiome, i odlično se sporazumevamo. Težnja i interesovanje deteta prenose ga preko mnogih prepreka, tako da bismo zastajanjem radi raščlanjavanja i objašnjavanja svega, samo pogrešili. Šta mislite, šta bi se dogodilo kad bi neko pokušao da proceni našu inteligenciju prema našim sposobnostima da objasnimo i najobičnije reči kojima se služimo? Kad bi mene stavili na takvu probu, bojim se da bi me uputili u prvi razred neke škole za slaboumne.

Bilo je i lepo i dirljivo videti Helen kako, prvi put, učestvuje i kako se raduje božićnom slavlju. Naravno da je i ona okačila čarapu, i to obe — da je sveti Nikola ne bi, slučajno, mimoišao. Dugo je ležala budna i ustajala dva-tri puta da proveri nije li se štogod dogodilo. Kada sam joj kazala da sveti Nikola neće doći dok ona ne zaspi, zatvorila oči i otkucala: „On će misliti devojčica je zaspala". Ujutru se ona prva probudila i otrčala do kamina da uzme čarapu, a kada je pronašla da je sveti Nikola napunio obe, skakala je čitav minut po sobi; zatim se odjednom smiri i priđe meni da me pita: ne mislim li ja da je sveti Nikola pogrešio, misleći da ovde ima dve devojčice, i da će se, čim primeti svoju pogrešku, vratiti i uzeti poklone.

Prsten koji ste joj vi poslali bio je u prstima čarape, a kada sam joj kazala da ste ga vi dali svetom Nikoli za nju, odgovorila je: „Ja mnogo volim g-đu Hopkins”. Dobila je kofer i odelo za Nensi, i odmah je izjavila: „Sada će Nensi izlaziti u društvo”. Kada je pronašla Brajevu tablicu i hartiju, otkucala je: „Pisaću mnoga pisma i mnogo ću zahvaliti svetom Nikoli”. Bilo je očigledno da su svi, a naročito kapetan i g-đa Keler, bili duboko dirnuti pri pomisli na razliku između ovogodišnjeg i prošlog Božića, kada njihova devojčica nije mogla svesno učestvovati u božićnom slavlju. Kada smo sišle dole g-đa Keler mi je, očiju punih suza, kazala: „Svakoga dana zahvaljujem bogu, g-đice Ani, što vas je poslao k nama, ali sam danas prvi put shvatila kakav ste vi blagoslov za nas”. Kapetan Keler mi je stegao ruku, ali nije mogao da govori. Njegovo je ćutanje, međutim, bilo rečitije od ikakvih reči. A moje je srce bilo puno zahvalnosti i praznične radosti.

Pre neki dan je Helen, u jednoj maloj priči, naišla na reč „ded” i upitala svoju majku: „Gde je deda?” misleći na svog dedu. G-đa Keler je odgovorila: „On je umro — mrtav je”. „Je li ga otac ubio?” upitala je Helen, i dodala: „Ja ću pojesti dedu za večeru”. Toliko daleko ide njena neupućenost da sve što zna o smrti — stoji u vezi s jelom. Ona zna da njen otac ubija jarebice, jelene i drugu divljač.

Jutros me Helen pitala šta znači reč „drvodelja”, i to ptianje pružilo je temu za današnji čas. Pošto sam joj govorila o raznovrsnim stvarima koje prave drvodelje, ona me upita: „Da li je drvodelja napravio mene?” i, pre nego što sam mogla odgovoriti, brzo otkuca: „Ne, ne, napravio me fotograf u Šefildu”.

Jedna od najvećih topionica proradila je u Šefildu, i preksinoć smo otišli da prisustvujemo njenom puštanju u pogon. Helen je osetila vrelinu i upitala: „Je li sunce palo?”

9 januar 1888 godine

Sinoć je stigao izveštaj Perkinsovog zavoda. Veoma cenim pohvale g. Anagnosa upućene Heleni i meni, ali mi je jako žao zbog njegove preteranosti i čudnovatog

načina kako to izražava. Proste činjenice bile bi mnogo ubedljivije! Zašto, naprimer, zadaje sebi truda pripisujući mi nekakve pobude o kojima nikada ni sanjala nisam. Vi znate, i on zna, a znam i ja, da pobude koje su me dovele ovamo nisu imale nikakav filantropski smisao. Kako je smešno reći da sam u velikoj meri bila opijena plemenitošću duše dr Howea, da sam gorela od želje da malu Alabamljanku oslobodim mraka! Došla sam ovamo prosto zato što su me okolnosti prinudile da zarađujem svoj život, i dočepala sam se prve prilike koja se ukazala, mada ni slutila nisam, a nije ni on, da imam neke naročite sposobnosti za taj posao.

26 januar 1888 godine

Mislim da ste već dobili Helenino pismo. Ta mala lisica uvrtela je sebi u glavu da više ne piše olovkom. Jutros sam je terala da piše svome ujaku Frenku, ali se ona usprotivi i otkuca: „Olovkina glava je mnogo umorna! Ja ću pisati ujaku pismo Brajevim slovima”. Rekoh joj: „Ali ujak Frenk ne zna Brajevu azbuku”. „Ja ću ga naučiti”, odgovori ona. Objasnila sam joj da je ujak Frenk star i da neće moći lako da nauči Brajevu azbuku, ali ona munjevitom brzinom otkuca: „Mislim da je ujak Frenk mnogo (suviše) star da čita sasvim mala slova”. Najzad sam je ubedila da napiše nekoliko redaka, ali je šest puta slomila olovku pre nego što je završila pismo. Kazala sam joj: „Ti si nevaljala devojčica”, a ona odgovori: „Ne, olovka je vrlo slaba”. Mislim da se njeno protivljenje da piše olovkom lako može objasniti činjenicom što su njeni prijatelji, pa čak i nepoznati ljudi, tako često zahtevali od nje da piše samo zato da bi videli kako ona piše. Pa vi znate kako i deca u Zavodu mrze to. To je vrlo zamorno, zato što je taj proces vrlo spor, a ona i ne mogu pročitati ono što su napisala, niti popraviti svoje pogreške.

Helen se sve više interesuje za boje. Kada sam joj kazala da Mildred ima plave oči, upitala je: „Je li one kao mala plava neba?” Malo posle, kada sam joj kazala da je jedan karanfil koji je dobila crven, ona napući usta i otkuca: „Usne su kao karanfil”. Ne mogu verovati da je

pojam koji je stekla o bojama u toku one godine i po dana dok je mogla videti i čuti potpuno izbrisan. Sve što smo videli i čuli ostaje negde u našem sećanju. To je, možda, isuviše maglovito i pomešano da bi se moglo raspoznati, ali je ipak tamo, kao slika nekog predela koji u sumraku gubimo iz vida.

10 februar 1888 godine

Sinoć smo se vratile kući. Divno smo se provele u Memfisu, ali se nisam mnogo odmarala. Za sve vreme našeg boravka nije bilo ničega drugog do raznovrsnih uzbuđenja — vožnje, zakuske, primanja i sve što to obuhvata kada imate na staranju jedno živahno, neumorno dete kao što je Helen. Neprestano je razgovarala. Prosto ne znam šta bih radila da poneki od mlađih nisu naučili da se razgovaraju s njom. Oni su mi olakšavali koliko god su mogli, ali i pored toga nisam mogla imati mira ni pola sata. Neprestano je bilo: „Oh, g-đice Sulivan, ne biste li mogli kazati to Heleni, mi joj ne možemo objasniti". Mislim da nas je polovina belog stanovništva u Memfisu posetila. Toliko su mazili i milovali Helen da bi to i samog anđela pokvarilo; ali mislim da je nemogućno pokvariti nju — ona je isuviše nesvesna sebe, isuviše voli svet. Radnje su u Memfisu vrlo dobre, i uspela sam da potrošim sav novac koji sam imala pri sebi. Jednog dana Helen reče: „Moram kupiti Nensi neki vrlo lep šešir". „U redu", odgovorih, „danas po podne idemo u kupovinu". Ona je imala jedan dolar u srebru i deset centa. Kada smo stigle u trgovinu upitala sam je koliko hoće da plati za Nensin šešir. Ona brzo odgovori: „Hoću da platim deset centa". „A šta ćeš raditi s dolarom?" upitah. „Hoću da kupim neke lepe bonbone, da odnesem u Tuskumbiju", odgovorila je.

Posetile smo berzu i jedan parobrod. Helen je bila veoma zainteresovana parobrodom i uporno je tražila da joj se pokaže sve, od mašine do zastave na koplju. Imala sam zadovoljstvo da pročitam ono što je časopis *Nation* imao prošle nedelje da kaže o Heleni.

Posle objavljivanja onog „Izveštaja" kapetan Keler

je dobio dva zanimljiva pisma; jedno mu je pisao dr Aleksandar Gream Bel, a drugo dr Edvard Everet Hejl. Dr Hejl tvrdi da je u srodstvu s Helenom, i izgleda da se veoma ponosi svojom malom rođakom. Dr Bel piše da Heleninom napredovanju nema ravna u odgoju gluvih, ili tako nešto, i veoma se lepo izražava o njenoj učiteljici.

5 mart 1888 godine

Juče nisam imala vremena da dovršim svoje pismo. Došla je bila g-đica Eva da mi pomogne da napravimo spisak reči koje je Helen naučila. Stigle smo do slova P, i ima 900 reči koje joj se moraju priznati. Prvog marta predložila sam Heleni da počne da piše dnevnik, ne znam dokle će to izdržati. Mislim da je to prilično glupo zanimanje, ali zasada ona nalazi mnogo zadovoljstva u tome. Voli da kaže, izgleda, sve što zna. Evo šta je napisala u nedelju:

„Ustala sam, oprala sam ruke i umila se, očešljala sam se, obrala sam tri rosne ljubičice za učiteljicu i doručkovala. Posle doručka malo sam se igrala s lutkama. Nensi je bila rđavo raspoložena. Rđavo raspoloženje je plakati i bacakati se. Čitala sam majci o velikim divljim životinjama. Divlje je mnogo rđavo i jako i mnogo gladno. Ja ne volim divlje životinje. Pisala sam pismo čika Džemsu. On živi u Vrelim Izvorima. On je doktor. Doktor izleči bolesnu devojčicu. Ja ne volim bolest. Zatim sam ručala. Ja mnogo volim sladoled vrlo mnogo. Posle ručka otac je otišao vozom u Bermingam vrlo daleko. Dobila sam pismo od Roberta. On me voli. Kazao je Draga Helen, Robert se radovao kada je dobio pismo od drage, slatke male Helen. Doći ću da te vidim kada sunce počne sijati. G-đa Njusem je Robertova žena. Robert je njen muž. Robert i ja ćemo trčati i skakati, poskakivati, igrati, ljuljati se i razgovarati o pticama, cveću, drveću i travi a Jumbo i Perl ići će s nama. Učiteljica će reći da smo luckasti. Ona je smešna. Smešno nas tera na smeh. Natalija je dobra devojčica i ne plače. Mildred plače. Ona će biti dobra devojčica za mnogo dana i trčaće i igrati sa mnom. G-đa Grejvs šije kratke haljinice za Nataliju. G. Majo je išao u Dakhil i doneo kući mnogo lepog cveća. G. Majo i g. Faris i g. Grejvs vole mene i učiteljicu. Uskoro idem u

Memfis da ih vidim, i oni će me zagrliti i poljubiti. Tornton ide u školu i isprlja lice. Dečak mora biti vrlo pažljiv. Posle večere igrala sam se sa učiteljicom i skakala u krevetu. Ona me je zatrpala jastucima i onda sam bila klonula kao iščupano drvo. Sada ću ići na spavanje.

Helen Keler

16 april 1888 godine

Baš smo se sada vratile iz crkve. Za doručkom je kapetan Keler kazao da bi želeo da vodim Helenu u crkvu. Ceo prezbiterijum je bio tamo pa je želeo da ti sveštenici vide Helenu. Kada smo stigli, učenici nedeljne škole bili su već na svojim mestima, i volela bih da ste mogli videti kakvu je senzaciju stvorio Helenin ulazak. Deca su se toliko radovala što je vide među sobom da nisu obraćala nimalo pažnje na svoje učitelje, već su pohitala sa svojih sedišta i opkolila nas. Izgledalo je da je Helen isprva mislila da su to sve deca sveštenika koji su došli u posetu, ali je ubrzo prepoznala među njima neke svoje male prijatelje, a ja sam joj kazala da sveštenici nisu doveli svoju decu. Izgledala je razočarana i naznačila je: „Poslaću im mnogo poljubaca”. Jedan od sveštenika želeo je da upitam Helenu: „Šta rade sveštenici?” Ona je odgovorila: „Oni čitaju i glasno govore ljudima da budu dobri”. On je zabeležio njen odgovor u svoj notes. Kada je bilo vreme da otpočne služba u crkvi, ona je bila u tolikoj meri uzrujana da mi je izgledalo da je najbolje da je izvedem, ali kapetan Keler reče: „Ne, biće joj sasvim dobro”. I tako, ništa se nije moglo učiniti već da se ostane. Nije bilo mogućno urazumiti Helen da bude mirna. Grlila je i ljubila i mene i sveštenika koji je, smirena izraza na licu, sedeo s njene druge strane. On joj je dao svoj sat da se igra s njim, ali je to nije smirilo. Htela je da ga pokaže dečaku koji je sedeo iza nas. Kada je počeo obred pričešća, osetila je miris vina i tako glasno uvlačila taj miris kroz nos da su je svi mogli čuti. Kada je vino bilo pruženo našem susedu on je bio prinuđen da ustane, kako bi je sprečio da mu ga ne oduzme. Nikada se nisam toliko radovala da odem sa nekog mesta kao kada smo odlazili iz crkve. Pokušala sam

da požurim s Helenom napolje, ali je ona držala ispruženu ruku i svaki skut kaputa koji je dodirnula morao se obavezno okrenuti, dati izveštaj o deci koju je ostavio kod kuće i primiti onoliko poljubaca koliko je dece nabrojao. Svi su se smejali tim njenim lakrdijama, i vi biste pre pomislili da napuštate neko mesto za razonodu nego crkvu. Kapetan Keler je pozvao neke od sveštenika na ručak. Helen se nije mogla obuzdati. Opisivala je vrlo živim pokretima, otkucavajući usto i prstima, šta će sve raditi u Brusteru. Najzad je ustala od stola i podražavala pokrete skupljanja morske trave i školjki i pljuskanja po vodi, podižući pri tom suknju više nego što je to pristojnost dopuštala u ovakvim okolnostima. Zatim se, odjednom, bacila na pod i počela da pliva tako energično da je poneko među nama pomislio da ćemo svi biti zbačeni sa svojih stolica. Pokreti su joj često izrazitiji nego reči; i tako je ljupka kao nimfa.

Pitam se da li i vi nalazite da su dani tako beskrajni kao što to meni izgleda. Razgovaramo, planiramo i sanjamo samo o Bostonu, i ni o čemu drugom. Boston, Boston, Boston. Mislim da je i g-đa Keler definitivno odlučila da ide s nama, ali ona neće ostati preko celog leta.

15 maj 1888 godine

Da li shvatate da je ovo za dugo, dugo vremena poslednje pismo? Sledeća vest koju budete dobili od mene biće u žutom kovertu, i ona će vam reći kada ćemo stići u Boston. Isuviše sam srećna da bih mogla pisati pisma, ali vam moram pričati o našem boravku u Sinsinatiju.

Provele smo jednu divnu nedelju s „doktorima". Dr Keler nas je sačekao u Memfisu. Gotovo je svaki čovek u vozu bio lekar, a dr Keler ih je, izgleda, poznavao sve. Kada smo stigle u Sinsinati to je mesto bilo puno doktora. Bilo je nekoliko istaknutih bostonskih lekara među njima. Otsele smo u Bernet hotelu. Svi su bili očarani Helenom. Svi ti učeni ljudi divili su se njenoj inteligenciji i veselosti. Ima nečega u njoj što privlači ljude. Mislim da je to njeno živo interesovanje za sve i za svakoga.

Kud god je otišla bila je u središtu pažnje. Bila je oduševljena orkestrom u hotelu, i kad god bi muzika po-

čela da svira, ona bi igrala unaokolo, grleći i ljubeći svakoga koga bi slučajno dotakla. Njena je veselost uticala na svakoga; niko nije izgledao kao da je žali. Jedan gospodin je kazao dr Keleru: „Dugo sam živeo i video mnoga srećna lica, ali nikada do večeras nisam video ovakvu ozarenost kakva se vidi na licu ovog deteta". Drugi je kazao: „Neka me đavo nosi, ali dao bih sve na svetu da imam ovu devojčicu uvek pored sebe". Ali ja nemam vremena da napišem sve prijatno što su ljudi govorili — to bi stvorilo vrlo veliku knjigu, a njihova predusretljivost i ljubaznosti prema nama ispunile bi i drugu svesku. Dr Keler je razdelio isečke iz onog izveštaja koji mi je g. Anagnos poslao, a mogao ih je razdeliti i hiljadu, da ih je samo imao. Da li se sećate g. Garcelona, koji je pre nekoliko godina bio guverner Mejna? On nas je poveo jednog dana da nas provoza, i hteo je da pokloni Heleni lutku, ali ona otkuca: „Ne volim da imam mnogo dece, Nensi je bolesna, Adelina je zla, a Ida je vrlo nevaljala". Pritom je bila tako ozbiljna da smo se mi smejali dok nam suze nisu navrle na oči. „A šta bi onda volela?" upitao je doktor. „Neke lepe rukavice da razgovaram s njima", odgovori ona. Doktor je bio zbunjen. Nikada nije čuo o „rukavicama koje govore"; ali mu je ona objasnila da je opipala jednu rukavicu na kojoj je bila otštampana azbuka, i sad je očigledno mislila da se to može kupiti. Kazala sam mu da bi joj mogao kupiti neke rukavice, ako hoće, i da bih ja dala da se utisne azbuka na njih.

Ručali smo s g. Tajerom (vašim pređašnjim pastorom) i njegovom ženom. Pitao me kako sam naučila Helenu pridevima i imenicama apstraktnih pojmova, kao dobrota, sreća... To isto pitanje postavili su mi bar stotinu puta učeni doktori. Čudno izgleda da se ljudi dive nečemu što je, ustvari, sasvim prosto. Pa, isto je tako lako naučiti dete imenu nekog pojma, ako je on jasno pretstavljen njegovom umu, kao i naučiti ga imenu nekog predmeta. Bio bi to herkulski posao učiti dete rečima ako pojam o njima ne bi već postojao u njegovom umu. Da ga njegova iskustva i zapažanja nisu dovela do pojmova *malo, veliko, dobro, rđavo, slatko, kiselo* itd., ono ne bi imalo ništa za šta bi spojilo značenja tih reči.

Ja, mala neznalica, našla sam se u takvoj situaciji da objašnjavam tim mudrim ljudima s Istoka i Zapada tako

proste stvari kao što su ove: ako detetu date nešto slatko. pa ono mljaska jezikom, oblizuje usne i izgleda zadovoljno, onda ono ima sasvim određen osećaj; i ako svakiput kada ono oseća taj ukus čuje reč *slatko,* ili mu se ona otkuca u ruci, ono će brzo usvojiti taj približan znak za taj svoj osećaj. Isto tako ako mu stavite parčence limuna na jezik, ono skuplja usne i pokušava da ga ispljuje; a kada je već nekoliko puta dobilo to iskustvo, ako mu ponudite limun ono zatvara usta i krivi lice, pokazujući jasno da se seća onog neprijatnog osećaja. Vi taj osećaj naznačite *kiselo,* i ono usvaja vašu oznaku. Da ste vi te osećaje namerno nazvali *crno* i *belo,* ono bi isto tako spremno usvojilo i njih; ali bi pod *crnim* i *belim* zamišljalo ono isto što zamišlja pod *slatkim* i *kiselim.* Na isti način, iz mnogih iskustava, dete nauči da razlikuje svoja osećanja, a mi mu ih imenujemo kao: *dobro, rđavo, nežno, grubo, radosno, žalosno* itd. Ne reč, već je sposobnost da iskusi osećaj važna pri njegovom umnom razvoju.

Ovaj odeljak iz jednog pisma g-đice Sulivan dodat je zato što sadrži zanimljive misli koje su se rodile pri posmatranju metoda drugih ljudi.

Posetili smo jednu malu školu za gluve. Bili smo veoma ljubazno primljeni, i Helen je uživala upoznajući se s decom. Dve učiteljice znale su ručnu azbuku i razgovarale s njom bez tumača. Njeno vladanje jezikom zapanjilo ih je. Ni jedno među decom u našoj školi, kazale su, nema ničega što bi se moglo uporediti s lakoćom Heleninog izražavanja, a poneka od njih već dve ili tri godine prate nastavu. Isprva sam posumnjala, ali pošto sam jedno dva sata posmatrala decu za vreme rada, znala sam da je ono što su mi kazali istina. To me nije iznenadilo. Nekoliko mališana stajalo je u jednoj učionici pred školskom tablom i mučilo se sastavljanjem „prostih rečenica”. Jedna devojčica napisala je: „Ja imam novu haljinu. To je lepa haljina. Moja mama napravila mi je lepu novu haljinu. Ja volim mamu”. Jedan dečak s kovrdžavom kosom pisao je: „Ja imam veliku loptu. Volim da šutiram svoju veliku loptu”. Kada smo ušle u učionicu sva su deca skrenula svu svoju

pažnju na Helenu. Jedno od njih povuče me za rukav i reče: „Devojčica je slepa". A učiteljica je pisala na školskoj tabli: „Devojčica se zove Helen. Ona je gluva. Ona ne može da vidi. Nama je mnogo žao". Ja je upitah: „Zašto pišete te rečenice na tabli? Zar deca ne bi mogla razumeti kad biste im govorili o Heleni?" Ona odgovori nešto o pravilnom izvođenju nastave, i nastavi da stvara lekciju na račun Helene. Upitala sam je da li se ta devojčica koja je napisala ono o svojoj novoj haljini naročito radovala toj haljini. „Ne", odgovori ona, „mislim da nije; ali deca bolje uče kad pišu o stvarima koje se na njih lično odnose". Sve je to izgledalo tako mehanički i teško da me srce zabolelo za tu malu decu. Nikome ne pada na um da dete koje čuje poučava otpočetka da kaže: „Ja imam lepu novu haljinu". Ta su deca po godinama, istina, bila starija od deteta koje protepa: „Tata poljubi bebi — lepu" i dopunjava svoju misao pokazujući svoju novu haljinicu, ali njihova sposobnost razumevanja i način izražavanja nisu bili bolji.

Ta ista teškoća vladala je u celoj školi. U svakoj učionici videla sam rečenice na tabli, koje su, očigledno, bile napisane da objasne neka gramatička pravila, ili u svrhu upotrebljavanja reči koje su prethodno bile naučene u istom ili nekom drugom sastavu. Ta vrsta nastave mogla bi biti korisna na pojedinim stupnjevima odgoja, ali to nije način kojim se postiže sposobnost izražavanja. *Mislim da ništa ne ubija potpunije sklonost deteta da govori prirodno nego ta vežbanja na školskoj tabli.* Učionica nije mesto gde se ma kakvo dete poučava govoru, a najmanje od svih gluvo. Kao i dete koje čuje, i ono mora biti potpuno nesvesno činjenice da ono uči reči; *i mora mu se dopustiti da pomoću prstiju, ili olovkom, ako mu se to svidi, iskazuje jednosložne reči sve dok razvoj njegove inteligencije ne bude zahtevao rečenice.* Učenje govora ne bi trebalo da bude spojeno u njegovom umu s beskrajnim časovima u učionici, zbunjujućim gramatičkim pitanjima ili ma čim drugim što je protivno radosti. Ali, ne smem se navikavati da suviše strogo kritikujem metode drugih ljudi. Možda sam i ja isto toliko daleko od pravog puta koliko i oni.

Drugi izveštaj g-đice Sulivan opisuje Helenu Keler sve do oktobra 1888 godine.

U toku prošle godine Helen je bila odličnog zdravlja. Specijalisti su joj pregledali oči i uši, i njihovo je mišljenje da ona ne može, ni najslabije, poimati ni svetlost ni zvuk.

Nemogućno je odrediti tačno do kog stepena joj njena čula mirisa i ukusa pomažu u tome da se obaveštava o fizičkim osobinama; ali prema istaknutim autoritetima, ta čula vrše velik uticaj na duševno i moralno razvijanje. Dugald Stjuart kaže: „Neke od najznačajnijih izraza koji se odnose na ljudski um usvaja čulo mirisa, a vidno mesto koje osećaji mirisa zauzimaju u poetskom jeziku svih nacija pokazuje kako se ti osećaji lako i prirodno spajaju s prefinjenim delovanjem mašte i moralnim uzbuđenjima srca". Helen, svakako, izvlači mnoga uživanja posredstvom tih čula. Pri ulasku u staklenu baštu izraz njenog lica postaje ozaren, i odmah će otkucati imena cveća koje po mirisu poznaje. Ona se vrlo živo seća različitih mirisa. Unapred uživa u mirisu ruže ili ljubičice, i kad joj neko obeća buket toga cveća, neki naročito srećan izraz obasja joj lice, pokazujući time da ona u svojoj uobrazilji oseća njegov miris i da joj je on vrlo prijatan. Često se dešava da miris kakvog cveta ili ukus kakvog voća izazove u njoj sećanje na neki radostan događaj u porodici ili neku divnu rođendansku proslavu.

U toku ove godine njeno čulo pipanja se znatno razvilo i dobilo izvesnu oštrinu i istančanost. Celo njeno telo je, zaista, tako sazdano da ga ona, izgleda, upotrebljava kao sredstvo za zbližavanje sa svojim vršnjacima. Ona ne samo što može s velikom tačnošću da razlikuje raznovrsna talasanja vazduha i treperenja tla proizvedena raznim zvucima ili potresima i da svoje prijatelje i poznanike prepozna u istom času kada dodirne njihovu ruku ili odelo, već oseća i duševno raspoloženje onih koji je okružuju. Nemogućno je da neko ko razgovara s Helenom bude naročito radostan ili tužan a da je pritom spreči da ona to ne sazna.

Ona zapaža i najslabije naglašavanje neke reči u razgovoru i otkriva značenje u svakoj promeni položaja

i različitom kretanju mišića na ruci. Ona brzo odgovara na nežan stisak ruke kao izraz simpatije, tapšanje u znak odobravanja, trzaj kao izraz nestrpljenja, odlučan pokret zapovesti, i na mnoge druge različite znake za gotovo beskrajno izražavanje pomoću čula pipanja; i toliko se usavršila u tumačenju tog nesvesnog izražavanja duševnih zbivanja da vrlo često može da pogodi čak i naše misli.

U svome prošlogodišnjem izveštaju pomenula sam neke primere gde mi se učinilo da Helen ima neku neobjašnjivu duhovnu moć, ali sada, pošto sam pažljivo razmotrila tu stvar, mislim da se ta moć može objasniti njenim savršenim poznavanjem različitih pokreta mišića u osoba s kojima dolazi u dodir, prouzrokovanih njihovim duševnim zbivanjem. Ona je oduvek bila prinuđena da se uveliko oslanja na taj muskularni osećaj kao na sredstvo za iznalaženje duševnog raspoloženja onih koji je okružuju. Naučila je da izvesne pokrete tela spoji s ljutinom, druge s radošću, neke, opet, s tugom, itd. Jednog dana kada je sa svojom majkom i g. Anagnosom šetala neki dečak bacio je jednu „žabicu" koja se s praskom rasprsla, zbog čega se g-đa Keler trgla. Helen je odmah primetila promenu u pokretima svoje majke i upitala: „Od čega smo se uplašili?" Jednom prilikom kada sam šetala s njom u opštinskom parku, spazila sam kako jedan policajac vodi nekog čoveka u policisku stanicu. Uzbuđenje koje sam osetila izazvalo je, očigledno, vidljivu fizičku promenu, jer je Helen uzrujano upitala: „Šta vidite?"

Jedan upadljiv primer te čudnovate moći pokazao se, nedavno, u Sinsinatiju dok su joj specijalisti pregledali uši. Pokušavano je s raznim eksperimentima da bi se pozitivno utvrdilo da li ona može imati ma i najmanje poimanje o zvuku. Svi prisutni bili su veoma iznenađeni kada se ona ponašala kao da čuje ne samo zvižduk već i običan zvuk glasa. Okretala je glavu, osmehivala se i davala utisak baš kao da je čula ono što je rečeno. Ja sam tada stajala pored nje i držala je za ruku. Misleći da ona taj osećaj dobija preko mene, spustila sam joj ruke na sto i povukla se na suprotnu stranu sobe. Otolozi su tada izveli svoje eksperimente i dobili sasvim različne rezultate. Helen je za sve vreme stajala nepomično, ne pokazujući ni najmanji znak da shvata šta se oko nje događa. Jedan od te gospode

prišao joj je, na moj predlog, i uhvatio je za ruku, te su pokušaji ponovljeni još jednom. Ovog puta se izraz Heleninog lica menjao kad god bi joj neko govorio, ali joj crte nisu pokazivale onu bezbrižnu sigurnost kao kad sam je ja držala za ruku.

U prošlogodišnjem izveštaju bilo je objavljeno da Helen ne zna ništa o smrti i sahranjivanju; međutim, kada je prvi put u svom životu došla na groblje, pokazivala je znake uzbuđenosti, a oči su joj, stvarno, bile pune suza.

Prošlog leta dogodilo se nešto isto toliko značajno. Ali pre nego što to ispričam pomenuću ono što Helen sada zna o smrti. I pre no što sam je ja upoznala ona je ponekad držala u rukama koje mrtvo pile ili ptičicu, ili kakvu drugu životinjicu. Izvesno vreme posle onog odlaska na groblje koji sam pomenula, Helen se zainteresovala za jednog konja kome je jedna noga, nekim nesrećnim slučajem, bila strašno povređena, i svakog dana odlazila je sa mnom da ga obiđemo. Ubrzo se rana na nozi toliko pogoršala da je život toga konja visio o koncu. Životinja je ječala od bola, a Helen, osećajući njeno ječanje, mnogo ju je žalila. Najzad su konja morali ubiti, i kada je Helen, kasnije, zatražila da ide da ga obiđe, rekla sam joj da je on uginuo — da je *mrtav*. Tada je ona prvi put saznala za tu reč. Objasnila sam joj, zatim, da su ga morali ubiti da bi se oslobodio patnji i da je sada već *ukopan* — da su ga stavili u zemlju. Sklona sam da poverujem da činjenica što su konja morali ubiti nije ostavila nikakav naročit utisak na nju, ali mislim da je dobro razumela da se život u konju ugasio, kao i u ptičicama koje je dodirivala, a isto tako i da su ga ukopali. Posle toga događaja upotrebljavala sam reč *mrtav* kad god su to prilike zahtevale, ali nisam dalje objašnjavala njeno značenje.

Kada smo jednom bile u Brusteru, u državi Masačusets, Helen je s jednom mojom prijateljicom i sa mnom išla na groblje. Ispitivala je jedan spomenik za drugim i izgledalo je da je bila zadovoljna kada je uspela da odgonetne koje ime. Pomirisala bi cveće, ali nije pokazivala želju da ga uzbere; a kada sam uzela nekoliko cvetića i pružila joj, odbila je da ih prikači na haljinu. Kada joj je jedna mermerna ploča s imenom ispisanim u reljefu privukla pažnju, ona se spusti na zemlju kao da nešto

traži, a zatim se okrete meni i, vrlo uzrujanog izraza lica, upita: „Gde je sirota mala Floransa?” Izbegavala sam da odgovorim na to pitanje, ali je ona bila uporna. Okrenuvši se mojoj prijateljici, ona upita: „Jeste li glasno plakali za sirotom malom Floransom?” A zatim dodade: „Ko ju je stavio u tu veliku rupu?” Otišli smo s groblja jer je ona i dalje postavljala tako uznemirujuća pitanja. Floransa je bila kći moje prijateljice, i u doba svoje smrti bila je već mlada žena; ali Heleni niko ništa nije govorio o njoj, niti je ona, uopšte, i znala da je moja prijateljica imala kćer. Helen je bila dobila jedan krevetac i kolica za svoje lutke, što je primila i upotrebljavala kao i svaki drugi poklon. Kada smo stigli kući s groblja, otrčala je do sobice gde su stajale te igračke i donela ih mojoj prijateljici, otkucavši prstima: „To su igračke sirote male Floranse”. To je bilo istina, mada mi nikako nismo mogli shvatiti kako je ona to pogodila. Jednim pismom koje je naredne nedelje napisala majci opisala je svoje utiske svojim sopstvenim rečima:

„Namestim svoje male bebice da spavaju u Floransinom krevecu i vozim ih u njenim kolicima. Sirota mala Floransa je umrla. Bila je vrlo bolesna i umrla je. G-đa H. je glasno plakala za svoje drago, malo dete. Metli su je u zemlju i sada je vrlo prljava i hladno joj je. Floransa je bila vrlo ljupka, kao Sadi, i g-đa H. ju je mnogo grlila i ljubila. Floransa je vrlo tužna u velikoj rupi. Doktor joj je dao lek da ozdravi ali sirota Floransa nije ozdravila. Kad je bila vrlo bolesna ona se stresala i ječala u krevetu. G-đa H. otići će uskoro da je obiđe”.

Uprkos aktivnosti Heleninog uma, ona je sasvim prirodno dete. Voli šalu i nestašluke, a naročito voli društvo druge dece. Nikada nije zlovoljna ili razdražljiva, i nikada nisam videla da je nestrpljiva sa svojim drugaricama zato što je one ne mogu razumeti. Satima će se igrati s decom koja ne mogu razumeti ni jednu jedinu reč kada im je ona prstima otkucava; i vrlo je potresno posmatrati kroz kakve žive gestove i uzbudljive pokrete dolaze njene misli i emocije do izražaja. Ponekad kakav dečak ili devojčica pokušavaju da nauče ručnu azbuku, i tada je divno pratiti s kakvim strpljenjem, blagošću i istrajnošću Helen nastoji da nepokorne prste svojih malih prijatelja dovede u pravilan položaj.

Jednoga dana kada je Helen obukla neki žaket kojim se mnogo ponosila, njena mati otkuca: „Eno jedne siromašne devojčice koja nema nikakav kaput da se utopli. Hoćeš li joj dati svoj?" Helen poče da svlači žaket i otkuca: „Moram ga dati siromašnoj devojčici".

Ona mnogo voli decu mlađu od sebe, a svaka beba uvek izaziva materinske nagone u njoj. Ona bi tako nežno postupala s bebom da bi to i najbrižljivija dadilja mogla poželeti. Prijatno je, takođe, pomenuti njenu brigu za malu decu i njenu gotovost da ugodi njihovim ćudima.

Helen je vrlo druževna i uživa u društvu onih koji mogu pratiti brze pokrete njenih prstiju, ali ako ostane sama, satima će se zanimati pletenjem ili šivenjem.

Mnogo vremena provodi u čitanju. Pogne se nad knjigom, napregnute pažnje, i dok joj kažiprst leve ruke leti preko ispupčenih linija, desnom otkucava reči koje čita; ali su pokreti njenih prstiju često toliko brzi da postaju gotovo nerazumljivi, čak i za one koji su navikli da čitaju te brze i raznovrsne pokrete.

Svako, pa i najtananije osećanje, ogleda se na njenom živahnom licu. Ponašanje joj je lako i prirodno, i divno — zbog otvorenosti i očigledne iskrenosti. Srce joj je puno nesebičnosti i ljubavi, tako da ona ne može ni pomisliti na strah ili neljubaznost. Ona čak i ne shvata da čovek može biti drukčiji do dobrodušan i nežan. Nije joj poznat nikakav razlog zašto bi mogla biti zbunjena, te su, prema tome, njeni pokreti slobodni i ljupki.

Helen mnogo voli domaće životinje i ne dopušta nikome da nemilosrdno postupa s njima. Kada se izveze kolima, nikako ne dopušta kočijašu da upotrebljava bič jer — kako kaže — „Siromah konj će plakati". Jednog jutra bila je uveliko uzrujana kada je primetila da je jednom od pasa privezan neki panj za ogrlicu. Objasnili smo joj da je to zato da Perl ne bi mogla pobeći. Helen je pokazivala mnogo saučešća, i u svakoj zgodnoj prilici potražila bi Perl i premeštala taj panj s jednog mesta na drugo.

Prošlog leta pisao je njen otac da mu ptice i pčele jedu grožđe. Helen se isprva mnogo razljutila i izjavila da su ta mala stvorenja vrlo rđava; ali je izgledalo da je bila zadovoljna kada sam joj objasnila da su ptice i pčele gladne

i da ne znaju da je to sebično ako pojedu sve grožđe. U jednom pismu koje je ubrzo zatim napisala kaže:

„Mnogo mi je žao što bumbari, stršljeni i ptice, i velike muve i crvići pojedu sve divno očevo grožđe. Oni vole sočno voće isto toliko koliko i ljudi, i gladni su. Oni nisu zli zato što isuviše mnogo grožđa pojedu, jer i ne znaju da je to rđavo".

Ukoliko se njena iskustva proširuju, ona utoliko brže napreduje u upoznavanju jezika. Dok je poznavala samo obične, svakodnevne stvari, rečnik joj je, prema tome, morao biti ograničen, ali što više upoznaje svet oko sebe, njena su rasuđivanja ispravnija, sposobnosti za razmišljanje jačaju i postaju aktivnije i prefinjenije, a jezik kojim izražava tu umnu aktivnost postaje tečniji i logičniji.

Kada putujemo, prosto utone u misli prateći moja opisivanja. Sedeći u kolima pored nje, opisujem joj sve što vidim s prozora: brežuljke, doline i reke; plantaže pamuka i gradine u kojima rastu jagode, razno povrće i lubenice; voćnjake zasađene breskvama, kruškama i drugim voćem; krda krava i konja koja pasu na prostranim livadama i stada ovaca koja pasu na padinama brežuljaka; gradove s njihovim crkvama i školama, hotelima i trgovinama i radnim svetom. Dok joj znacima to saopštavam, ona se živo interesuje i, u nedostatku reči, gestovima i mimikom iskazuje želju da što više sazna o svemu što je okružuje i o moćnim silama što dejstvuju svuda. Na taj način ona, bez ikakvog naročitog naprezanja, nauči mnoge nove izraze.

Od dana kada je Helen prvi put shvatila da svaki predmet ima svoje ime i da se ono može saopštiti izvesnim pokretima prstiju, govorila sam joj tačno onako kao što bih joj govorila i kada bi mogla čuti, s jedinom razlikom što sam te reči upućivala njenim prstima umesto njenim ušima. Sasvim je prirodno da je ona upočetku bila veoma sklona da upotrebljava samo najvažnije reči u rečenici. Otkucala bi, naprimer: „Helen mleko". Ja bih joj donela mleka, pokazujući joj time da je upotrebila pravilnu reč, ali joj ne bih dopustila da ga popije dok, uz moju pomoć, ne bi dopunila rečenicu, kao: „Dajte Heleni malo mleka da pije". Tih prvih časova hrabrila sam je da na razne načine izražava jednu istu misao. Ako bi jela neke bonbone, otkucala bih: „Hoće

li Helen, molim, dati neku bonbonu svojoj učiteljici?" ili „Učiteljica bi volela da proba neku od Heleninih bonbona", naglašavajući naročito Helen-*inih*. Ona je vrlo brzo razumela da se ista misao može izraziti na mnogo raznovrsnih načina. Posle dva ili tri meseca otkako sam počela da je poučavam, ona bi otkucavala: „Helen hoće da ide na spavanje", ili „Helen je sanjiva i hoće da spava".

Neprestano me pitaju: „Kako ste je naučili rečima koje izražavaju intelektualne i moralne osobine?" Mislim da je ona to pre naučila asocijacijom i ponavljanjem nego bilo kakvim mojim objašnjavanjem. To je naročito tačno ukoliko se odnosi na prve časove poučavanja, dok je njeno poznavanje jezika bilo toliko slabo da je, samim tim, objašnjavanje bilo nemogućno.

Uobičajila sam da reči koje opisuju duševna zbivanja, umne ili moralne osobine i delanja uvek upotrebljavam u vezi s okolnostima koje traže te reči. Ubrzo pošto sam stupila kod Kelerovih kao Helenina učiteljica, ona je razbila svoju novu lutku, koju je veoma volela. Počela je da plače. Prstima sam joj otkucala: „Učiteljici je *žao*". Pošto sam nekoliko puta to ponovila, došla je na misao da spoji tu reč sa svojim osećanjem. Na isti način naučila je i reč *srećna*, a takođe i reči *pravo, nepravično, dobro, rđavo* i druge prideve. Reč *voleti* naučila je, kao što je i ostala deca uče, spajajući je s nežnostima i milovanjem.

Jednog dana postavila sam joj jedno sasvim prosto pitanje u vezi s brojevima, za koje sam bila sigurna da ih zna. Odgovorila je nasumce. Zaustavila sam je, i tada je stajala sasvim mirna, dok joj je lice jasno pokazivalo da pokušava da misli. Dotakla sam joj čelo i otkucala „M-i-s-l-i". Ta reč, spojena tako s njenim procesom razmišljanja, utisnula se, izgleda, u njenoj glavi baš kao da sam joj stavila ruku na neki predmet i otkucala njegovo ime. Otada je uvek upotrebljavala reč *misliti*.

Nešto kasnije, počela sam da upotrebljavam i takve reči kao što su: *možda, pretpostavljam, očekujem, zaboraviti, upamtiti* itd. Ako bi Helen upitala: „Gde je sada majka?" odgovorila bih joj: „Ne znam, *možda* je s Leilom".

Helen uvek želi da sazna imena ljudi koje srećemo kada se izvezemo kolima, ili bilo gde drugde, i da zna kuda oni idu i šta će raditi. Takvi su razgovori vrlo česti.

Helen: „Kako se zove taj mali dečak?"

Učiteljica: „Ne znam, jer on nije odavde, ali mu je, *možda*, ime Džek".

Helen: „Kuda ide?"

Učiteljica: „*Možda* u park, da se igra s drugim dečacima".

Helen: „Šta će se igrati?"

Učiteljica: „*Pretpostavljam* da će igrati lopte".

Helen: „A šta ti dečaci sada rade?"

Učiteljica: „*Možda* izviruju i očekuju Džeka".

Pošto je naučila te reči, počela je da ih upotrebljava u svojim sastavima:

„Jutros smo moja učiteljica i ja sedele pored prozora i ona je videla jednog malog dečaka koji je išao trotoarom. Kiša je padala veoma jako, a on je imao jedan vrlo velik kišobran da ga štiti od kišnih kapljica.

Ne znam koliko mu je bilo godina, ali *mislim* da je *možda* imao šest. *Možda* mu je ime bilo Džoe. Ne znam kuda je išao jer je to bio neki mali, nepoznat dečak. Ali ga je *možda* majka poslala u trgovinu da joj kupi štogod za ručak. Imao je torbu u ruci. *Pretpostavljam* da ju je nosio svojoj majci".

Poučavajući Helenu jeziku, nisam se držala nikakve naročite teorije ili sistema. Pratila sam spontano razvijanje uma moje učenice i pokušavala da se prema tim nagoveštajima upravljam.

Zbog Helenine nervozne naravi bile su preduzete sve mere predostrožnosti da bi se izbeglo preterano naprezanje njenog, već isuviše aktivnog mozga. Veći deo godine provodili smo u putovanju i posećivanju raznih mesta, a njeno učenje svodilo se na ono što su joj pružali razni predeli i doživljaji kroz koje je prolazila. Ona i dalje pokazuje istu želju za učenjem kao i upočetku. Nikada nije potrebno požurivati je da uči. Često sam, naprotiv, prinuđena da je nagovaram da ostavi neki zadatak ili pisanje i da se odmori.

Iako se nisam ograničila ni na kakav naročit sistem nastave, pokušavala sam da dopunim njeno opšte znanje, da probudim njenu inteligenciju i proširim njeno upoznavanje sa stvarima koje je okružuju i da je dovedem u laku

i prirodnu vezu s ljudima. Potstakla sam je da vodi dnevnik, iz koga je izvađen sledeći odeljak:

22 mart 1888 godine

„G. Anagnos je došao u četvrtak da me poseti. Radovala sam se što ga mogu zagrliti i poljubiti. On se brine za šezdeset slepih devojčica i sedamdeset slepih dečaka. Ja ih sve volim. Slepe devojčice poslale su mi jednu lepu korpicu za ručni rad. Našla sam u njoj: makazice i konac, mali blok, s mnogim iglama u njemu, kukicu za izradu čipaka i komadić hartije za čišćenje igala, jedan naprstak, kutijicu sa santimetrom, dugmad i jastuče za igle. Napisaću slepim devojčicama pismo i zahvaliti im. Sašiću lepe haljinice za Nensi, Adelinu i Ali. U maju ću ići u Sinsinati i kupiću još jedno dete. Tada ću imati četvoro dece. Nova beba će se zvati Hari. U nedelju su dolazili g. Vilson i g. Mičel da nas posete. U ponedeljak je g. Anagnos otputovao u Luisvil da obiđe slepu decu. Majka je otišla u Hantsvil. Ja sam spavala sa ocem, a Mildred je spavala sa učiteljicom. Naučila sam reč *tiho*, to znači mirno i zadovoljno. Ujak Mori poslao mi je knjigu s lepim pričama. Čitala sam u njoj o pticama. Prepelica snese petnaest do dvadeset jaja, i ona su bela, ona gradi gnezdo na zemlji. Plava ptica gradi gnezdo u šupljem drveću, i njena jaja su plava. Ptica crvendać nosi zelena jaja. Naučila sam jednu pesmicu o proleću. Prolećni meseci su: mart, april i maj.

Sneg se topi sada,
Povetarac piri,
Vode teku
I reka se širi.
A crvendać dragi
Veselo doleće,
Da svojim cvrkutom
Najavi proleće.

Džems je ulovio šljuke za doručak. Pilići su se mnogo prehladili, i uginuli su. Mnogo mi je žao. Učiteljica i ja išle smo na reku Tenesi i vozile se čamcem. Zapazila sam

da su g. Vilson i Džems terali čamac veslima. Čamac je klizio brzo, a ja sam spustila ruku u vodu i osetila kako teče.

Pecala sam ribe na udici, koja je bila privezana za štap. Penjali smo se na jedno visoko brdo, a učiteljica je pala i povredila glavu. Za večeru smo imali sasvim sitne ribice. Čitala sam jednu priču o kravi i teletu. Krave vole da jedu travu isto toliko koliko devojčice vole hleb s buterom i mlekom. Tele juri i skače po polju. Ono voli da skakuće i da se igra jer je srećno kada je sunce svetlo i toplo. Dečak je mnogo voleo svoje tele. I kazao je, hoću da te poljubim telence, i zagrlio ga je i poljubio. Tele je liznulo dečakovo lice svojim dugačkim i grubim jezikom. Sada sam umorna, i učiteljica mi više ne dozvoljava da pišem".

Jesenas smo je vodili u cirkus. Dok smo stajali pored kaveza s lavom, on je riknuo, a Helen je tako jasno osetila treperenje vazduha da je sasvim tačno mogla proizvesti taj zvuk.

Pokušala sam da joj opišem izgled kamile; ali pošto nam nije bilo dopušteno da dodirnemo tu životinju, bojala sam se da ona nije dobila jasan pojam o njenom izgledu. Međutim, nekoliko dana posle toga, čuvši neku uzbunu u učionici, otišla sam tamo i našla Helenu na sve četiri, s jastukom pričvršćenim na leđima tako da je, stvarajući udubljenje na sredini, napravio po jednu grbu sa svake strane. Posmatrala sam je neko vreme kako ide unaokolo pokušavajući da pravi dugačke korake, da bi tako bila načisto kakav sam joj pojam dala o hodanju kamile. Kada sam je upitala šta to radi, odgovorila je: „Ja sam jedna vrlo smešna kamila".

U toku sledeće dve godine ni g. Anagnos, koji je godinu dana bio u Evropi, ni g-đica Sulivan nisu o Heleni Keler pisali ništa za javnost. 1892 godine izašao je izveštaj Perkinsovog zavoda za slepe za 1891 godinu u kome su, pored opširnog napisa o Heleni Keler, objavljena mnoga od njenih pisama i nekoliko zadataka i književnih sastava. Pošto su neka od tih pisama i priča „Kralj Mraz" objavljeni u ovoj knjizi, smatra se da bi bilo izlišno štampati bilo kakve druge oglede pisanja Helene Keler u toku treće, četvrte i pete godine njenog odgoja. Prve dve godine su najznačaj-

nije. Iz izveštaja g-đice Sulivan uzeta sa samo najvažnija objašnjenja i oni biografski opisi koji nisu izneti na drugom mestu u ovoj knjizi.

Jednoga dana kada su Helenin poni i njeno magare stajali jedan pored drugog, ona stade da obilazi obojicu i da ih podrobno ispituje. Najzad je zastala i, spustivši ruku na Nedijevu glavu, obrati mu se ovako: „Da, dragi Nedi, istina je da ti nisi tako lep kao Blek Bjuti.[1]) tvoje telo nije tako lepo uobličeno i nema na tvome licu ponosnog izraza, a ni vrat ti se ne povija u luku. Pored toga, i te tvoje dugačke uši daju ti pomalo smešan izgled. Naravno, ti tu ništa ne možeš pomoći. Ali ja te volim baš tako kao da si najlepše stvorenje na svetu".

Helen je bila veoma zainteresovana pričom „Crni Lepotan". Da bih pokazala kako brzo ona shvata i spaja misli, izneću ovde jedan primer. Čitala sam joj sledeći odeljak:

„Taj je konj bio star, izbledele kestenjaste boje, sa zapuštenom kožom kroz koju su se jasno ocrtavale njegove kosti, s klecavim kolenima i nesigurnim prednjim nogama. Ja sam baš jeo neko seno kad vetar zavitla prema njemu jednu malu rukovet. To jadno stvorenje ispruži svoj dugačak, mršav vrat i uhvati ga, a zatim se okrete unaokolo tražeći još. Bilo je nečeg beznadežnog u tim mutnim očima, što nisam mogao a da ne zapazim. A tada, dok sam ja razmišljao gde sam video toga konja, on pogleda pravo u mene i reče: „Jesi li to ti, Crni Lepotane?"

Na tome mestu Helen mi steže ruku i zaustavi me. Jecala je i grcala. „To je bio siromah Džindžer" bilo je sve što je isprva mogla reći. Kasnije, kada je mogla govoriti o tome, kazala je: „Jadni Džindžer! Te su reči stvorile jasnu sliku u mom umu. Mogla sam videti kako je izgledao; sva njegova lepota uščezla, a divan vrat, povijen kao luk klonuo je; sva živost iz njegovih sjajnih očiju i sva njegova nestašnost ugasili su se. O, kako je to bilo užasno. Nikad

[1]) Crni lepotan

ranije nisam znala da se išta može toliko izmeniti. Bilo je vrlo malo sunčanih dana u Džindžerovom životu, a tuge je bilo tako mnogo!" Posle jednog trenutka dodala je sumorno: „Bojim se da je i ljudski život ponekad kao što je bio Džindžerov".

Danas pre podne Helen je prvi put čitala Brajentovu pesmu: „O moćnog roda majko!" „Reci mi", kazala sam, „kada pročitaš pesmu do kraja, ko misliš da je majka?"

Kada je stigla do reda: „Mir i odmor vlada na vratnicama tvojim", uzviknula je: „To je Amerika! Vratnice su, mislim, Njujork Siti, a Mir je veliki kip Slobode".

Helen se pri čitanju odjednom prenese usred događaja priče. Raduje se kada pravda pobeđuje, tužna je kada se vrlina potcenjuje; a lice joj blista od divljenja i poštovanja kada se opisuju herojska dela. Ona se, čak, unosi i u duh borbe, jer kaže: „Mislim da je pravo što se ljudi bore protiv nepravde i tirana".

U toku poslednje tri godine Helen je nastavila da brzo napreduje u upoznavanju jezika. Ona ima jedno preimućstvo nad drugom, običnom decom, a to je što ništa spolja ne odvraća njenu pažnju od učenja.

Ali, to preimućstvo obuhvata i odgovarajuću nezgodu, opasnost od preteranog intelektualnog napora. Sastav njenog uma je takav da je ona stalno u nekom stanju grozničave uznemirenosti dokle god je svesna da ima nečega što nije shvatila. Ne sećam se da je ikada bila voljna da ostavi neki zadatak kada je osećala da je u njemu bilo ma čega što nije razumela. Ako bih predložila da neki aritmetički problem ostavi za sutradan, ona bi odgovorila: „Mislim da će mi ojačati um ako to uradim sada".

Pre nekoliko večeri raspravljali smo pitanje tarife. Helen je želela da joj to objasnim. Rekla sam: „Ne, ti to još ne možeš razumeti". Ćutala je jedan trenutak, a zatim lukavo upita: „Otkuda vi znate da ja to ne mogu razumeti? Imam dobru volju. Morate se prisetiti, draga učiteljice, da su roditelji u Grčkoj postupali izvanredno prema svojoj deci kad su im dopuštali da slušaju mudre reči, i mislim da su deca ponešto od toga i razumevala". Smatrala sam da je

najbolje da joj ne govorim da ona ne može razumeti, zato što je gotovo sigurno da bi se uzrujala.

Nedavno sam pokušala da joj pokažem kako da sazida kulu od svojih kocki. Pošto je plan bio pomalo komplikovan, građevina bi se i pri najslabijem potresu srušila. Posle izvesnog vremena bila sam izgubila strpljenje i kazala sam joj da ne verujem da će moći da namesti kulu da stoji, ali da ću joj je ja napraviti; nije se složila s tim predlogom. Bila je rešena da sama sazida tu kulu, i gotovo čitava tri sata radila je neprekidno, strpljivo skupljajući kocke kad god bi popadale i počinjući opet sve iznova, dok najzad njena istrajnost nije bila krunisana uspehom — kula je bila dovršena, ispravna u svakom pogledu.

Do oktobra 1891 godine nisam smatrala da bi bilo pametno ograničiti Helen na neko redovno i sistematsko učenje. Za prve dve godine svog umnog razvijanja bila je kao neko dete u stranoj zemlji gde je sve za njega bilo novo i zbunjivalo ga, i dok nije upoznala jezik, nije bilo mogućno dati joj neki određeni tok nastave.

Osim toga, Helenina radoznalost u toku tih godina bila je tako velika da bi se sukobila s njenim napredovanjem u učenju jezika kad bi se razmatranje njenih pitanja, koja su njoj neprestano padala na um, odložilo do svršetka časa. Najverovatnije je da bi za to vreme zaboravila na svoje pitanje, a zgodna prilika da joj se objasni nešto što joj, stvarno, može biti od koristi bila bi izgubljena. Prema tome, uvek mi je izgledalo pametno da svoju učenicu poučim ma čemu što joj je bilo potrebno da zna, bez obzira da li je to imalo ikakve veze s nekim određenim zadatkom ili ne. Njena su nas zapitkivanja odvodila često veoma daleko od predmeta čije je izučavanje bilo na dnevnom redu.

Od oktobra 1889 godine njeno je učenje postalo urednije, a pridodati su i predmeti: aritmetika, geografija, zoologija, botanika i čitanje.

Helen je neverovatno brzo napredovala u učenju aritmetike. Sasvim spremno objašnjava postupke množenja, sabiranja, oduzimanja i deljenja, i izgleda da potpuno razume te radnje. Skoro će završiti Kolbernovu usmenu aritmetiku, budući da joj je poslednji rad bio u razlomcima čiji je brojitelj veći od imenitelja. Takođe je vrlo dobro uradila neke

pismene zadatke iz aritmetike. Njen um radi tako brzo da se često događa da, kada joj izlažem neki primer, ona daje tačan odgovor još pre nego što i napišem zadatak. Prilikom objašnjavanja nekog problema ona gotovo i ne obraća pažnju na jezičko izražavanje, i retko kad zastane da upita za značenje neke reči ili rečenice dok ne iskaže svoj zadatak. Jednom prilikom kada ju je jedno pitanje mnogo bunilo predložila sam da se malo prošetamo, navodeći da će ga, možda, kasnije lakše shvatiti; ona odlučno zatrese glavom i odgovori: „Moji bi neprijatelji pomislili da bežim. Moram ostati ovde i savladati ih sada”. Tako je i uradila.

Helenino intelektualno napredovanje za poslednje dve godine ispoljava se bolje u njenoj većoj sposobnosti da se izražava i u veštini da prepoznaje lepše nijanse značenja pri izboru reči, nego ma u kojoj drugoj grani njenog obrazovanja.

Ne prođe nijedan dan a da ona ne nauči mnoge nove reči, niti su te reči imena samo opipljivih predmeta. Naprimer, jednoga dana je poželela da joj objasnim značenje sledećih reči: *fenomen, sadržavati, energija, reprodukcija, izvanredno, neograničeno i tajanstvenost.* Neke od tih reči imaju više značenja, počevši od prostih, lako shvatljivih, pa sve do apstraktnih. Bio bi to beznadežan posao objašnjavati Heleni opskurna značenja reči *tajanstvenost*, ali je ona lako shvatila da to znači nešto zatajeno, skriveno; a kada bude više napredovala, shvatiće složenija značenja te reči isto tako lako kao što je sada razumela ono prostije. Pri izučavanju bilo kog predmeta upočetku se mora naići na reči i rečenice koje učenik ne može potpuno razumeti dok ne postigne veći uspeh; ipak, smatrala sam da je bolje ići dalje i davati svojoj učenici proste definicije, verujući da će one, iako, možda, pomalo maglovite ili privremene, jedna drugu dopunjavati i da će ono što je danas nejasno biti sutra shvatljivije.

Smatram svoju učenicu slobodnim i aktivnim bićem čije spontane težnje moraju biti moji najsigurniji vodiči. Uvek sam govorila Heleni tačno onako kao što bih govorila nekom detetu koje može videti i čuti, a nastojala sam da drugi to isto čine. Kad god me neko upita da li će ona razumeti ovu ili onu reč, uvek odgovaram: „Nije važno da li će ona razumeti svaku posebnu reč u rečenici ili ne; ona će

ogoditi značenje tih novih reči dovodeći ih u vezu s onima koje su joj već poznate".

Pri odabiranju knjiga koje Helen čita nikada se nisam obazirala na njenu gluvoću ili nedostatak vida. Ona uvek čita one knjige koje s uživanjem čitaju i njeni vršnjaci koji mogu videti i čuti. Naravno, upočetku je bilo potrebno da događaji koji se opisuju budu poznati a engleski jezik čist i jednostavan. Sećam se jasno kada je prvi put pokušala da čita jednu malu priču. Bila je naučila štampana slova i zanimala se neko vreme sastavljanjem prostih rečenica, upotrebljavajući pritom male kartončiće na kojima su u ispupčenim slovima bile naštampane reči; ali te rečenice nisu bile ni u kakvoj naročitoj vezi jedna s drugom. Jednog jutra uhvatile smo jednog miša, a meni pade na um da sa živim mišem i živom mačkom potstaknem njeno interesovanje: da sastavim neke rečenice na takav način da to stvori jednu malu priču i da joj tako pružim još jednu, novu pretstavu o upotrebi jezika. I tako sam složila Heleni u jedan okvir, naročito podešen za tu svrhu, sledeće rečenice: „Mačka je na kutiji. Miš je u kutiji. Mačka može videti miša. Mačka bi volela da pojede miša. Nemoj dopustiti da mačka uhvati miša. Mačka može dobiti malo mleka, a miš može dobiti parčence biskvita". Kada neku reč nije mogla razumeti, a koja joj se, s obzirom na stepen njenog znanja u ono vreme, nije mogla objasniti, pomerala bih joj prst na sledeću reč, koju je ona, s vedrim osmehom, odmah prepoznavala. Tada sam joj stavila ruku na mačkicu koja je sedela na kutiji — ona je iznenađeno uzviknula, i ostali deo rečenice bio joj je savršeno jasan. Kada je pročitala reči u drugoj rečenici, pokazala sam joj da je jedan miš, stvarno, u kutiji. Ona tada radoznalo pomače svoj prst na sledeći red: „Mačka može videti miša". Zatim sam pognula mačku da vidi miša i navela Helenu da opipa mačku. Izraz njenog lica jasno je pokazivao da je zbunjena. Obratila sam joj pažnju na sledeći red i, mada je znala samo tri reči: *mačka jesti miš,* shvatila je smisao. Brzo je odgurnula mačku i spustila je na pod, pokrivajući u isto vreme kutiju svojim okvirom. Kada je pročitala: „Nemoj dopustiti mački da uhvati miša!" shvatila je negiranje u rečenici i izgledalo je da zna da mačka ne sme uhvatiti miša. *Dopustiti* i *uhvatiti* bile su nove reči. U poslednjoj rečenici bile su joj poznate sve reči, i bila je očarana kada sam joj dopustila da ih

izdvoji. Pokazala mi je znacima da bi želela još neku priču, te sam joj dala jednu knjigu s pričicama napisanim najjednostavnijim stilom. Ona je letela prstima preko redova, tražeći reči koje je poznavala i pogađajući po njima značenje ostalih, na način koji bi ubedio i najzaostalijeg vaspitača da i gluvo dete, kad mu se pruži zgodna prilika, može naučiti da čita isto tako lako i prirodno kao i ostala deca.

Ubeđena sam da Helen za svoju lakoću u upotrebi engleskog jezika duguje uveliko svojoj sklonosti da čita. Ona često čita po dva i tri sata uzastopce, a zatim nerado spusti knjigu nastranu. Jednog dana kada smo izlazile iz biblioteke primetila sam da je izgledala ozbiljnija nego obično i upitala sam je za uzrok. „Mislim", odgovori ona, „koliko smo pametniji svakiput kada izlazimo odavde nego kada dolazimo".

Kada su je jednom upitali zašto toliko voli knjige, odgovorila je: „Zato što mi one kažu mnoge zanimljivosti o stvarima koje ne mogu videti, i zato što one nikada nisu umorne i ne uznemiravaju se kao ljudi. One mi pričaju i ponavljaju sve što želim znati".

Kada smo čitali Dikensovu „Istoriju Engleske za decu", naišle smo na rečenicu: „Briti ipak nisu klonuli duhom". Upitala sam je šta misli, šta to znači. Odgovorila je: „Mislim da to znači da hrabri Briti nisu bili obeshrabreni što su Rimljani toliko puta pobedili i da su utoliko više želeli da ih isteraju". Ne bi bilo mogućno da ona definiše reči u toj rečenici, ali je ipak shvatila misao autora i umela svojim sopstvenim rečima da je iskaže. Sledeći redovi sadržavali su još više jezičkih osobina: „Kada je Suetonius napustio zemlju, oni su napali njegove trupe i povratili ostrvo Anglesi". Evo njenog tumačenja te rečenice: „To znači da su Briti ponovo počeli da se bore kada je rimski general otišao, i kako rimski vojnici nisu imali nijednog generala da ih pouči šta da rade, Briti su ih pobedili i oduzeli im ostrvo koje su oni bili zauzeli".

Helen se više interesuje za umne nego za manuelne poslove, i ne voli baš tako mnogo vez i druge ručne radove, kao mnoga druga slepa deca, ali je ipak željna da im se pridruži u svemu što ona rade. Naučila je da piše na pisaćoj mašini, i piše sasvim ispravno, ali ne i brzo, jer još nema ni mesec dana prakse.

Pre nešto više od dve godine, jedan njen rođak naučio ju je telegrafskoj azbuci praveći svojim prstima tačkice i crtice na nadlanici njene ruke. Kad god sretne nekog ko poznaje taj sistem, prosto je očarana da ga iskoristi u razgovoru. Pronašla sam da je to zgodno sredstvo sporazumevanja s Helenom kada je malo dalje od mene, jer mi to omogućuje da lupkanjem nogom o pod razgovaram s njom. Ona oseća vibriranje i razume ono što joj se kaže.

Onima koji su posmatrali brzo razvijanje Heleninih sposobnosti moralo je biti jasno da će biti nemogućno obuzdavati duže vremena njen radoznali duh da ne dopre do nedokučljivih tajni života. Ali, obraćena je naročito velika pažnja na to da se njene misli ne upute prerano na razmatranje stvari koje zbunjuju sve umove. Deca postavljaju mudra pitanja, ali često dobijaju šuplje odgovore, ili, pravilnije rečeno, ućutkuju se tim odgovorima.

„Odakle sam došla?" „Gde ću otići kada umrem?" bila su pitanja koja je Helen postavljala kada joj je bilo osam godina. Ali objašnjenja koja je u to vreme mogla razumeti nisu je zadovoljavala, premda su je prisilila da dalje ne pita dok njen um ne otpočne da pokreće svoje jače moći i da uopštava bezbrojne utiske i misli koje su se iz knjiga i njenih svakodnevnih iskustava slivale u nj. Ta njena sposobnost da razmišlja istraživala je uzroke o prirodi stvari.

Jednoga dana, februara 1889 godine, jedna njena rođaka, koja je bila veoma pobožna hrišćanka, pokušala je da joj govori o bogu. Kada sam kasnije razgovarala s Helenom, ona mi reče: „Imam nešto vrlo smešno da vam ispričam. A. kaže da je bog stvorio mene i sve druge ljude od peska; ali je to, mora biti, šala, jer sam stvorena od mesa, krvi i kostiju, zar ne?" I tada, s očevidnim zadovoljstvom, smejući se srdačno, opipa svoju mišicu. Ubrzo posle toga nastavi: „A. kaže da je bog svuda i da je on sav ljubav; ali ja ne verujem da neko može biti stvoren od ljubavi. Ljubav je samo nešto što je u našim srcima. A zatim je A. kazala još jednu vrlo smešnu stvar. Ona kaže da je on (bog) moj dragi otac. Tome sam se baš slatko smejala, jer vrlo dobro znam da je moj otac Artur Keler".

U toku čitanja naišla je na izraz „Majka Priroda", i dugo je imala običaj da pripisuje Majci Prirodi sve što joj je izgledalo da je iznad čovekove moći. Kada govori o razvi-

janju biljaka, kaže naprimer: „Priroda šalje sunčane zrake i kišu da bi drveće, trava i cveće mogli rasti". Sledeći izvod iz mojih beležaka pokazuje kakve su bile njene misli u ono vreme:

Jednom posle večere Helen je izgledala nekako ozbiljna, a g-đa H. upita je na šta misli. „Mislim", odgovori ona, „kako je Majka Priroda uproleće mnogo zaposlena". A kada su je upitali zašto, odgovorila je: „Zato što ima tako mnogo dece o kojoj mora da se brine. Ona je mati svega: cveća, drveća i vetrova".

„Kako se Majka Priroda brine o cveću?" upitah. „Ona šalje sunčane zrake i kišu da bi ono moglo rasti", odgovori Helen, a sledećeg trenutka dodade: „Mislim da su sunčani zraci osmeh Prirode, a kišne kapi njene suze".

Kasnije je kazala: „Ne znam da li je Majka Priroda mene stvorila. Mislim da me mati dobila s neba, ali ne znam gde je to mesto. Znam da krasuljak i ljubičice „dan i noć" niču iz semena koje je bačeno u zemlju; ali deca ne niču iz zemlje, u to sam sigurna. Nikada nisam naišla na dete-biljku! Ali ne mogu ni da zamislim ko je stvorio Majku Prirodu! Možete li vi? Volim divno proleće zato što mi opupelo drveće, rascvetano cveće i nežni zeleni listići ispunjavaju dušu radošću. Sada moram poći da obiđem baštu jer će krasuljak i ljubičice pomisliti da sam ih zaboravila".

Početkom maja 1890 godine Helen je napisala na svojoj tablici sledeća pitanja:

„Želim da pišem o stvarima koje ne razumem. Ko je stvorio zemlju i more, i sve ostalo? Zašto je sunce vrelo? Gde sam bila pre nego što sam došla kod svoje majke? Znam da biljke niču iz semena, iz zemlje, ali sam sigurna da ljudi ne rastu na taj način. Ptičice i pilići legu se iz jaja. To znam, a šta je bilo jaje pre nego što je postalo jaje? Zašto zemlja ne padne? ona je tako velika i teška! Molim pričajte vašoj maloj učenici mnogo stvari kada budete imali mnogo vremena".

Može li iko pošto pročita ova pitanja posumnjati da će dete koje je bilo sposobno da ih postavi, biti isto tako sposobno da razume bar osnovne odgovore na njih? Ona, naravno, ne bi mogla shvatiti takve apstrakcije kakve bi

potpun odgovor na njena pitanja obuhvatao, ali ceo čovečji život nije ništa drugo do neprestano pokušavanje da se shvate značenja i opseg takvih pojmova i pojava.

Za sve vreme Heleninog odgoja stalno sam smatrala da ona može razumeti sve što je za nju poželjno da zna. Kada njen um ne bi bio podoban za takav misaoni proces kakav pokazuju gore navedena pitanja, nerazumljivo bi joj bilo ma kakvo objašnjavanje. Da misaoni razvitak i aktivnost njenog uma ne dosežu do onog stepena kada se nazire neophodnost neke natčovečanske, stvaralačke sile, nikakvo objašnjavanje o prirodnim pojavama ne bi bilo mogućno.

Izgleda da su je te misli, — koje su se postepeno razvijale u njenom umu, — kada je uspela da ih uobliči, potpuno zaokupljale, i nestrpljivo je očekivala da joj se sve objasni. Neko vreme pošto je bila napisala ona pitanja prolazile samo pored jednog velikog globusa, i ona je zastala i upitala: „Ko je stvorio stvarni svet?" Odgovorila sam: „Niko ne zna kako je postala zemlja, sunce i svi svetovi koje mi nazivamo zvezdama, ali ću ti reći kako su mudri ljudi pokušali da objasne njihovo poreklo i da protumače velike i tajanstvene moći prirode".

Znala je već da su Grci imali mnogo bogova, kojima su pripisivali raznovrsne moći zato što su verovali da su sunce, svetlost i stotinu drugih prirodnih pojava bile nezavisne i natčovečanske sile. Ali sam joj, posle mnogog razmišljanja, kazala: „Ljudi su došli dotle da poveruju da su sve te prirodne pojave — ispoljavanja jedne jedine sile, i toj sili dali su ime bog".

Ona je nekoliko minuta bila vrlo mirna i, očigledno, ozbiljno razmišljanja. Tada upita: „Ko je stvorio boga?" Bila sam prinuđena da izbegnem to pitanje jer joj nisam mogla objasniti tu tajanstvenost nekog samostvorenog bića. Mnoga od Heleninih žudnih pitanja zbunila bi, stvarno, i daleko mudriju osobu od mene. Evo nekih od tih pitanja: „Od čega je bog stvorio nove svetove?" „Odakle je uzeo zemlju, vodu, seme i prve životinje?" „Gde je bog?" „Jeste li vi ikada videla boga?" Kazala sam joj da je bog svuda i da ne sme misliti o njemu kao o nekoj ličnosti; da je on život, misao i duša svega. Ali me ona prekide: „Pa nema u svemu života. Stene nemaju život i ne mogu misliti". Veoma je

često potrebno potsetiti je da ima neizmerno mnogo stvari koje ni najmudriji ljudi na svetu ne mogu objasniti.

Drugom prilikom je, opet, upitala: „Šta je duša?” „Niko ne zna našta duša liči”, odgovorila sam, „ali znamo da ona nije telo; ona je onaj deo u nama koji misli, voli i nada se, i za koji hrišćani veruju da će živeti i kada se život ugasi u telu”. Tada je upitah: „Možeš li misliti na svoju dušu kao na nešto odvojeno od tvoga tela?” „Oh, da”, odgovori ona, „jer sam baš maločas vrlo intenzivno mislila na g. Anagnosa, i tada je moja misao” — zatim izmeni reč — „moja duša bila u Atini, dok mi je telo bilo ovde, u učionici”. Ali joj u tom trenutku, izgleda, jedna nova misao sinu u glavi, i dodade: „Ali, g. Anagnos nije govorio mojoj duši”. Objasnila sam joj da je duša nevidljiva, ili, drugim rečima, da nema jasan oblik. „Ali, ako ja napišem ono što moja duša misli”, reče ona, „onda će ona biti vidljiva, a moje reči biće njeno telo”.

Jednom, dosta odavno, Helen mi je kazala: „Volela bih da živim hiljadu i šest stotina godina”. A kada sam je upitala zar ne bi volela da živi večito u jednoj divnoj zemlji koja se zove raj, prvo joj je pitanje bilo: „Gde je raj?” Bila sam prinuđena da priznam da to ne znam, ali sam joj rekla kako zamišljam da je, možda, na nekoj zvezdi. Trenutak kasnije ona reče: „Hoćete li, molim vas, da odete najpre vi i da mi posle sve ispričate kako je tamo?” A zatim dodade: „Tuskumbija je vrlo lepa mala varoš”. Proteklo je više od godine dana pre nego što je opet skrenula pažnju na tu temu, a kada se već vratila na to, postavljala je mnogobrojna i uporna pitanja: „Gde je nebo-raj, i našta liči? Zašto o nebu i raju ne možemo znati isto toliko koliko znamo o stranim zemljama?” Kazala sam joj, sasvim prostim rečima, da bi se mnoga mesta mogla nazvati rajem, ali da je to, uglavnom, ono stanje kada su sve želje ljudskog srca ispunjene, sve njegove potrebe zadovoljene, i da raj postoji svuda gde god se pravda priznaje i voli i gde se veruje u nju.

Helen se, očevidno užasavajući, stresa i pri samoj pomisli na smrt. Kada su joj nedavno pokazali jednog jelena koga je njen brat ubio, bila je vrlo nesrećna, i žalosno je upitala: „Zašto mora sve umreti, čak i brzonogi jelen?” Drugom prilikom upitala je: „Zar ne mislite da bismo bili

mnogo, mnogo srećniji kada ne bismo morali umreti?" „Ne", rekoh, „kada ne bi bilo smrti naš bi svet ubrzo bio toliko prepun živih stvorenja da bi bilo nemogućno, ma za koju od njih, da žive udobno". „Ali, odvrati Helen brzo, „mislim da bi bog mogao stvoriti još nekoliko svetova, isto tako kao što je stvorio i ovaj jedan".

Kada su joj prijatelji govorili o velikoj sreći koja je očekuje na „onom svetu", ona je smesta odgovorila: „Otkuda to znate kad nikada niste bili mrtvi?"

Bukvalni smisao koji ona ponekad pridaje običnim rečima i idiomima pokazuje koliko je nužno da obezbedimo da ona shvati njihovo pravo značenje. Kada su joj jednom pričali da su Mađari rođeni muzičari, iznenađeno je upitala: „Pevaju li oni čim se rode?" Jedan njen prijatelj dodao je da poneki učenici na koje je naišao u Budimpešti imaju u svojim glavama preko stotinu melodija. Helen je, smejući se, kazala: „Mislim da njihove glave moraju biti vrlo zvučne". Ona vrlo brzo uvidi ono što je smešno, i umesto da je slikovito izražavanje ozbiljno zabrine, često se i sama zabavlja na račun svog sopstvenog, isuviše bukvalnog shvatanja izvesnih izraza.

Od svega što Helenu zbunjuje i uznemirava, ništa je ne muči toliko koliko saznanje da postoji zlo, i patnje koje otuda proističu. Dugo je vremena bilo mogućno prikriti to od nje, i uvek će biti relativno lako sprečiti je da ona lično ne dođe u dodir s porokom i pokvarenošću. Činjenica da greh postoji i da je u njemu izvor mnogih nevolja postepeno joj je bivala sve jasnija — ukoliko je bolje i više razumevala život i doživljaje onih koji je okružuju. Moralo joj se objasniti da je neophodno postojanje zakona i kažnjavanja. Vrlo joj je teško bilo da izmiri postojanje zla u svetu s onakvim pojmom o bogu kakav joj je bio dat.

Jednog dana je upitala: „Da li se bog stalno brine o nama?" Dobila je potvrdan odgovor. „Pa zašto je onda dopustio da moja sestrica padne jutros i onako teško povredi glavu?" Drugom prilikom raspitivala je o moći i dobroti boga. Pričali su joj o jednoj strašnoj buri na moru u kojoj je nekoliko osoba izgubilo živote, a ona je upitala: „Zašto bog nije spasao te ljude kad je svemoćan?"

Okružena ljubavlju svojih prijatelja i njihovim blagotvornim uticajem, — što je s Helenom oduvek bilo, — ona je, još od samog početka svoga umnog prosvećivanja, uvek rado činila samo ono što je dobro i pravo. Svojim nepogrešivim instinktom zna da odredi šta je pravo, i čini to sa zadovoljstvom. Ona ne može da zamisli da neko rđavo delo može biti neškodljivo, da može ostati bez posledica ili da je učinjeno nenamerno. Svako je zlo njenoj čistoj duši podjednako mrsko.

Ne sme se pomišljati da je Helen, čim je pojmila da svaka stvar ima svoje ime, zagospodarila odjednom bogatstvom engleskog jezika ili da su njene „umne sposobnosti, pod punom opremom, izbile iz svojih dotadašnjih ležišta kao Palada Atina iz Zevsovog čela", kako bi to jedan od njenih oduševljenih poštovalaca želeo da nas uveri. Isprva su reči, izrazi i rečenice kojima se služila da izrazi svoje misli bile u svemu ponavljanje onoga što smo mi upotrebljavali u razgovoru s njom, a što se i nesvesno urezalo u njenom pamćenju. Tako se, stvarno, događa i s načinom izražavanja sve ostale dece. Njihovo je izražavanje sećanje na jezik kojim se govori u njihovim domovima. Beskonačno ponavljanje razgovora iz svakodnevnog života urezalo je izvesne reči i izraze u njihova pamćenja, a kada dođe čas da i sama počnu govoriti, sećanje im došaptava reči koje ona protepaju. Isto tako, način izražavanja obrazovanih ljudi ustvari je sećanje na izražavanja u knjigama.

Govor se razvija iz života, iz njegovih potreba i iskustva. Isprva je um moje učenice bio sve samo ne prazan. Ona je živela u svetu koji nije mogla razumeti. *Govor* i *znanje* su nerazlučljivo spojeni, oni zavise jedno od drugog. Dobro i pravilno izražavanje zasniva se i oslanja na stvarno poznavanje stvari. Čim je Helen shvatila da svaka stvar ima svoje ime i da se ta imena pomoću ručne azbuke mogu saopštavati drugima, nastavila sam da budim u njoj jače interesovanje za *predmete,* i ona je s očevidnim zadovoljstvom učila da kazuje njihova imena pomoću znakova. *Nikada je nisam poučavala jeziku radi samog poučavanja,* već sam stalno koristila jezik, način izražavanja, *kao sredstvo za razmenu misli.* Tako je učenje jezika bilo istovremeno i sticanje znanja. Da bi se moglo pametno govoriti, mora se imati nešto o *čemu* će se govoriti, a ako čovek ima o

čemu da govori, znači da je imao i doživljaje. Nikakva vežbanja neće osposobiti našu decu da govore lako i tečno, osim ako u svojim glavama imaju nešto jasno što žele da saopšte ili ako bismo uspeli da u njima probudimo želju da saznaju šta drugi misle.

Upočetku nisam ni pokušavala da se u poučavanju svoje učenice držim bilo kakvog sistema. Nastojala sam uvek da pronađem ono što je nju najviše zanimalo, i to sam koristila kao početnu tačku za novu lekciju bez obzira da li se i koliko odnosilo na lekciju kojoj sam mislila da je poučavam. U toku prve dve godine njenog umnog razvoja vrlo malo sam zahtevala od nje da piše. Da bi se moglo pisati, mora se imati nešto *o čemu* će se pisati, a da bi se to postiglo, potrebno je izvesno umno pripremanje. Pamćenje mora biti snabdeveno mislima, a um obogaćen znanjem, pre nego što pisanje postane prirodan i prijatan trud. Mislim da se isuviše često zahteva od dece da pišu pre nego što imaju i šta da kažu. Učite ih da misle, da čitaju i govore bez ustručavanja, i ona će pisati sama, po svojoj sopstvenoj volji.

Helen je pre savladala jezik vežbanjem i navikom nego učenjem pravila i definicija. Gramatika, sa svojim zbunjujućim nizom klasifikacija, nomenklatura i primera, bila je potpuno izostavljena u njenom odgoju. Naučila je jezik došavši u dodir sa samim *živim* jezikom; bila je upućivana da se služi njime u svakodnevnom razgovoru i u svojim knjigama i da ga okreće i izvrće na raznovrsne načine, dok najzad nije uspela da ga upotrebi pravilno. Nesumnjivo je da sam morala mnogo više i postojanije govoriti pomoću prstiju nego što bih to činila ustima, jer da je mogla videti i čuti, mnogo bi se manje oslanjala na mene, ne samo u pogledu razonode, već i u pogledu nastave.

Verujem da svako dete, negde u svom biću, skriva plemenite sposobnosti, koje se mogu potsticati i razvijati ako se potrudimo da nađemo pravi put do njih; ali mi nikada nećemo čestito razviti viša svojstva naše dece dokle god im budemo punili glave takozvanom osnovnom nastavom. Matematika nikada neće doprineti da budu pažljivija, niti će im tačno poznavanje veličine i oblika sveta pomoći da shvate njegove lepote. Za vreme prvih godina poučavanja trebalo bi ih navesti da svoje najveće radosti nađu u prirodi. Pustimo

ih da trče po polju, da upoznaju životinje i posmatraju stvarnost svega. U pravilnim uslovima deca će se sama vaspitavati. Njima je upućivanje, spojeno s naklonošću, mnogo potrebnije nego nastava.

Mislim da Helen za svoju lakoću u izražavanju duguje umnogome činjenici što gotovo svaki utisak koji prima dolazi isključivo posredstvom jezika. Međutim, i kada se Heleni prizna njena prirodna sposobnost za učenje jezika i preimućstva koje proističe iz naročite sredine u kojoj živi, mislim da se ipak mora uvideti da je neprekidno druženje s dobrim knjigama bilo od neizmerne važnosti u njenom odgoju. Možda je i istina, kako neki tvrde, da se govorom ne može izraziti mnogo više od onoga što smo preživeli i iskusili; ali, oduvek sam zapažala da uzvišeno, pesničko izražavanje, za koje smo mi isuviše spremni da poverujemo da je iznad njihove moći shvatanja, pruža deci veliko zadovoljstvo. „To je sve što možete razumeti", kazala je učiteljica deci u učionici, zatvarajući knjigu koju im je čitala. „Oh, molimo vas, čitajte nam dalje, baš ako to i ne budemo mogli razumeti", molila su deca, očarana ritmom i lepotom, iako im tekst nije bio potpuno jasan. Nije potrebno da dete razume svaku reč u nekoj knjizi pre no što uzmogne da je sa zadovoljstvom pročita i izvuče korist iz nje. Trebalo bi im, stvarno, objašnjavati samo one stvari koje su uistinu važne. Helen se prosto opijala izrazima koje isprva nije mogla da razume, ali su se oni urezivali u njen um i ostali tamo dok ih potreba nije nagnala da se sami po sebi, prirodno i lako, slože u njenim sastavima i razgovoru. Neki, doista, tvrde da ona isuviše čita i da je dobar deo njenih prirodnih sposobnosti proćerdan u uživanju koje nalazi u knjigama, da i ono što bi mogla da zapazi i izrazi sama, vidi očima drugih i izražava njihovim jezikom. Ali, ubeđena sam da svojstvenost u pisanju bez prethodne pripreme raznovrsnim i mnogim čitanjem nije mogućna. Heleni su neprestano bili prikazivani najbolji i najčistiji primeri načina izražavanja, te su njene konverzacije i pismeni sastavi nesvesna ponavljanja onoga što je čitala. Čitanje bi, po mome mišljenju, trebalo podražavati nezavisno od redovne školske nastave. Trebalo bi decu potstrekivati da čitaju radi čistog zadovoljstva u tome. Držanje deteta prema njegovim knjigama trebalo bi da bude takvo da ono i ne-

svesno proširuje svoje znanje. Velika dela uobrazilje koje ono čita, treba da postanu deo njegovog života, kao što su nekada bila prava jezgra misli onih koji su ih napisali. Istina je da ukoliko je um koji prima zamišljene pretstave i slikovito izražene misli u književnosti, osetljiviji i moć uobrazilje jača, utoliko će bolje biti reprodukovani najlepši redovi. Helen ima razvijenu moć osećanja, svežu i žudnu zainteresovanost i pronicljivost jednog umetničkog temperamenta, i po samoj svojoj prirodi oseća življu i jaču radost u životu, — prosto radi samog života, — u prirodi, knjigama i ljudima nego manje obdareni smrtnici. Njen je um tako pun divnih misli i ideala velikih pesnika da joj ništa ne izgleda obično, jer joj njena uobrazilja slika ceo život svojim sopstvenim bogatstvom boja i nijansi.

Mnogo se diskutovalo o izjavama i objašnjenjima g-đice Sulivan koja su ranije bila objavljivana. Isuviše su o tome pisali ljudi koji nemaju jasan pojam o problemima gluvih, i zato nisam voljan da i sam mnogo dodajem tome. Međutim, obrazovanje g-đice Keler zasniva se tako temeljno na poučavanju jezika, da se ono pre priključuje problemima gluvih nego što se ograničava samo na gluve. Učitelji gluvih mogu i sami izvući svoje zaključke, a za većinu čitalaca koji život g-đice Keler neće posmatrati s pedagoške tačke gledišta, izneću kratak pregled pojedinih glavnih stavova u metodu g-đice Sulivan.

G-đica Sulivan počela je rad tamo gde ga je dr Howe napustio. On je pronašao instrument, fizičko sredstvo za rad, ali je samo poučavanje jeziku jedna, a mehanička sredstva pomoću kojih se može poučavati jeziku — druga stvar. Eksperimentima, proučavanjem druge dece, g-đica Sulivan pronašla je praktičan način poučavanja jeziku — prirodnim metodom. To je bio taj „prirodni metod” za kojim je dr Howe tapkao, ali on nikad nije došao na tu misao da gluvo dete ne treba da uči svaku reč zasebno, pomoću diferencija, već da ga treba poučavati govoru neprekidnim ponavljanjem reči koje ono ne razume. A to je veliki pronalazak g-đice Sulivan. Preko celog dana, u igri i radu, g-đica Sulivan je svojoj učenici neprestano govorila znacima u ruci, i tako je Helen Keler ovladala rečima, baš kao što ih i dete u kolevci prima, slušajući ih na hiljade pre nego što je — dovodeći reči u vezu s prili-

kama u kojima su izgovorene — upotreblia koju od njih. Tako ona uči da reči označavaju imena stvari, radnje i osećanja. Dakle, to je prvo osnovno pravilo u metodu g-đice Sulivan, pravilo koje je dalo korisne rezultate, i koje, koliko je meni poznato, dok ga g-đica Sulivan nije oprobala na Heleni Keler, nikada nije bilo praktički primenjeno u vaspitavanju nekog gluvog deteta, a da i ne govorimo o nekom gluvom i slepom detetu. Najzad, to pravilo nije bilo jasno propisano dotle dok g-đica Sulivan nije napisala svoja pisma.

Drugo je pravilo njenog metoda (redni broj je, naravno, proizvoljan), da detetu nikada ne treba govoriti o onome što mu je neprijatno ili što ga zamara. U prvoj školi za gluve koju je g-đica Sulivan ikada posetila, učiteljica je bila zauzeta time da, ispisivanjem reči na školskoj tabli, objašnjava deci nešto što njih nije zanimalo, dok su ona, skupljajući se oko posetilaca s tek probuđenim interesovanjem, pokazivala da postoje hiljade drugih stvari koje su stvarno želela da nauče. Zašto se ne bi — kaže g-đica Sulivan — za čas jezika uzela tema koja njih zanima?

Slično toj zamisli — da detetu treba govoriti o onome što ga zanima — jeste i pravilo da nikada ne treba ućutkivati dete koje postavlja pitanja, već da na ta pitanja treba odgovarati istinito koliko god je to mogućno, jer — kaže g-đica Sulivan — pitanje je kapija dečjeg uma. G-đica Sulivan nikada nije nepotrebno spustila nivo svojih misli ili izraza kako bi ih podesila prema pretpostavljenom stepenu dečje inteligencije. Ona je svakoga nagovarala da Heleni govori prirodno, punim rečenicama i s pametnim mislima, i da se nikada ne obazire na to da li je Helena razumela ili ne. Tako je g-đica Sulivan znala ono što mnogi ljudi ne razumeju: da je, posle prvih objašnjenja reči *šešir, šolja, ići, sedeti* itd, sastavni deo govora — rečenica, što je, takođe, sastavni deo govora u našem poznijem iskustvu. Mi ne primamo rečenicu reč po reč, već kao jednu celinu. To je kazivanje — nešto izrečeno o nečemu, što prenosi neku misao. Pojedinačne reči, stvarno, nagoveštavaju i izražavaju misli; dete može prosto reći „mama" kada misli da pita „gde je mama", ali ono uči izražavanje tih misli koje se odnose na reči mama — uči jezik — slušajući cele rečenice. I mada g-đica Sulivan nije žurila s gramatičkim do-

punjenjima u prvim, „prstima promucanim" rečima svoje učenice, ipak, kada je ona sama ponavljala Heleninu rečenicu „mama mleko", ona je popunjavala sastav dodavanjem reči koje je dete izostavilo, izgovarajući: „Mama će doneti Heleni malo mleka".

Tako je g-đica Sulivan stvorila prirodan metod, koji je toliko jednostavan, toliko lišen svih veštačkih sistema, da bi se taj njen metod mogao nazvati obaranjem metoda uopšte. Malo je verovatno da bismo išta čuli o Heleni Keler da g-đica Sulivan nije bila tamo gde je bilo i druge dece. Posmatrajući njih, naučila je da sa svojom učenicom postupa, koliko god je to mogućno, kao i s bilo kojim drugim, zdravim detetom.

Ručna azbuka nije bila jedino sredstvo za prikazivanje reči Heleni Keler. Knjige su, dopunjujući ručnu azbuku, imale, možda, isto toliko važnosti u njenom poučavanju jeziku. Helen se udubljivala u njih pre nego što ih je mogla čitati, upočetku ne radi priče, već da bi pronalazila reči koje je znala; a tumačenje novih reči, upletenih u tekst na mestima koja se odnose na poznate reči, dopunjavalo je Helenin rečnik. Knjige su skladište jezika, i svako dete, bilo ono gluvo ili ne, ako je njegova pažnja ma na koji način privučena štampanim stranicama, mora učiti. Ono ne uči čitanjem onoga što razume, već čitanjem i pamćenjem reči koje ne razume. I mada će, možda, malo dece imati isto toliko dragocenog interesovanja za knjige koliko je imala Helen Keler, ipak se prirodna ljubopitljivost svakog zdravog deteta može skrenuti na štampane stranice, naročito ako je učitelj dovoljno mudar da ga zabavlja igrom reči, kao što je to činila g-đica Sulivan. Smatra se da Helen Keler ima naročite sposobnosti za jezike, ali je pre istina da ona ima naročite sposobnosti za razmišljanje, a svoje sklonosti za jezike duguje činjenici što je govor za nju značio život. To za nju nije bio poseban predmet, kao geografija ili aritmetika, već način da iskazuje misli.

Kada je, u svojoj četrnaestoj godini, bila dobila samo nekoliko časova iz nemačkog jezika, pročitala je sve reči koje je znala iz „Viljem Tela", i uspela je da razume priču. Što se gramatike tiče, nije znala ništa, ali nimalo nije marila za to. Ona je shvatila jezik iz samog jezika, a to je — osim

kada se čuje govor nekog jezika — bitnije i, na kraju krajeva, lakši način za svakoga da shvati neki strani jezik nego naš školski metod, koji počinje gramatikom. Na taj isti način igrala se s latinskim, učeći ne samo iz lekcija koje joj je davao njen profesor latinskog jezika, već čitajući i ponavljajući reči iz nekog teksta radi razonode, što je sama pronašla.

G. Džon D. Rajt, jedan od njenih nastavnika u Rajt-Hamasonovoj školi, kaže u jednom pismu upućenom meni:

„Često sam je nalazio, kada je imala malo slobodnog vremena, kako sedi u svom omiljenom kutku, u naslonjači na čijim je ručicama bila položena velika knjiga za slepe, i polako prelazi prstima preko Molijerovog „Le Medecin Malgre Lui", smeškajući se u sebi pri komičnim situacijama i šaljivim redovima. U to doba njeno stvarno poznavanje reči francuskog jezika bilo je vrlo oskudno, ali koristeći se svojim prosuđivanjem, kako smo mi u šali nazivali njen duhovni proces, mogla je pogoditi značenja reči i, slažući ih zajedno, uhvatiti smisao teksta, baš kao što i dete nagađajući slaže delove neke polomljene igračke. Rezultat toga bio je da smo jedne večeri, posle nekoliko nedelja, ona i ja proveli jedan sat u najveselijem raspoloženju dok mi je istresala celu priču, zastajući s velikim zadovoljstvom na šaljivim i sjajnim dosetkama. To nije bio čas učenja, već samo jedna od njenih razonoda".

Prema tome, sposobnost Helene Keler da savlađuje jezike ustvari je njena savršena umna sposobnost primenjena na jezike, koji imaju izvanrednu važnost za nju.

Bilo je mnogo diskusija o pitanju da li Helen Keler za svoje uspehe duguje svojim prirodnim sposobnostima ili metodu kojim je bila poučavana.

Istina je da nijedan učitelj, ni s desetostrukom genijalnošću g-đice Sulivan, ne bi mogao od nekog glupog deteta, s nedovoljno razvijenim umnim sposobnostima, stvoriti tako znamenitu učenicu kao što je Helen Keler. Ali je istina i to, da se, ni s deset puta većom obdarenošću, Helen Keler ne bi mogla razviti ni postići sve što je stvarno postigla da nije bila tako odlično poučavana u samom početku, i to naročito upočetku. I ostaje činjenica da je bila poučavana po metodu nastave jezika za gluve čija su glavna pravila jasno izražena u pismima koja je g-đica

Sulivan pisala dok je pronalazila taj metod i uspešno ga primenjivala u praksi. Taj metod može da primeni ma koji učitelj pri poučavanju bilo kog zdravog gluvog deteta, a, uz najšire tumačenje njegovih pravila, može biti primenjen i u poučavanju jezika svih vrsta i sve dece.

U mnogim diskusijama o tom pitanju pisci nas, izgleda, bacaju s jednog kraja dileme na drugi: urođena darovitost Helene Keler, ili savršen metod njene učiteljice. Oba mišljenja mogu biti podjednako tačna, ali postoji još jedna istina koja otežava tu dilemu. G-đica Sulivan je ličnost izvanrednih sposobnosti. Njen metod ne bi, možda, ni u čijim drugim rukama tako savršeno uspeo. Snažan, originalan um g-đice Sulivan pozajmio je mnogo od svoje vitalnosti njenoj učenici. Ako g-đica Keler voli jezike a nije naročito zainteresovana matematikom, ne treba se iznenaditi ako su interesovanja g-đice Sulivan vrlo slična. Ali to ne znači da je g-đica Keler preterano zavisna od svoje učiteljice. Priča se da je ona kao dete od osam godina, kada je neko pokušao da se umeša u njene stvari, sedela ozbiljna nekoliko trenutaka, a kada su je upitali kakva je nevolja muči, odgovorila je: „Pripremam se da obezbedim svoju nezavisnost”. Jedna tako agresivna ličnost nije se mogla razvijati samim oslanjanjem na drugog, čak ni pod voćstvom volje kao što je volja g-đice Sulivan. Ali je g-đica Sulivan, svojom „prirodnom sposobnošću”, učinila za svoju učenicu mnogo koječega što se ne može raščlaniti i svesti na pravila; ona joj je pružala potsticaje koji su u svemu — blisko prijateljstvo, i koji mogu samo razvijati, a nikako ograničavati sposobnosti bilo koje osobe. Osim toga, ako je g-đica Keler „čudo od blagosti i dobrote”, ako ona oseća naklonost „za sve što je dobro i lepo”, to se može pripisati njenoj učiteljici, koja je s njom provela šesnaest godina.

Ima, prema tome, mnogo štošta što je g-đica Sulivan učinila za g-đicu Keler što nijedan drugi učtelj ne može, na sasvim isti način, učiniti ni za koga drugog. Da bi se dobila još jedna Helen Keler, morala bi postojati i još jedna g-đica Sulivan. Da bi još koje gluvo i slepo dete dobilo tako dobro obrazovanje, potrebno je samo da postoji još neka učiteljica koja, živeći pod povoljnim uslovima, nerazdvojna od svoje učenice, među mnoštvom spoljnih zanimljivosti, ima odrešene ruke i koristi onoliko koliko joj

je potrebno pravila odgoja, — za koja joj je g-đica Sulivan uštedela trud da ih sama pronalazi, — podešavajući ih i dodajući ono što ona smatra potrebnim; a mora postojati i učenica dobrog zdravlja i dobrih urođenih sposobnosti, dovoljno mlada da ne zaraste u neizlečivo neznanje. Svako gluvo dete, ili gluvo i slepo dete, koje je inače zdravo, može biti poučavano. A jedine osobe koje to mogu činiti, to su roditelji ili naročiti učitelj, a ne škola. Znam da će ova misao biti žestoko napadnuta od strane onih koji upravljaju školama za gluve. Sasvim je razumljivo da je škola za gluve jedino mogućno sredstvo za decu koju podiže država. Ali je očigledno da baš ono čemu treba poučavati gluvo dete, druga deca nauče pre nego što uopšte pođu u školu. Kada je g-đica Sulivan otišla do živinarnika i uhvatila jedno pile a zatim govorila Heleni o njemu, ona joj je na taj način davala neku vrstu pouke, nemogućne u prostoru između četiri zida i nemogućne za više od jednog učenika u isto vreme.

Sigurno je da dr Howe nije u pravu kada kaže: „Učitelj ne može biti dete". A to je upravo ono što učitelj gluvog deteta mora biti: dete — spremno da se igra i skače i da se zainteresuje svim dečjim stvarima.

Opasno je iskušenje diskutovati o opštem značaju odgoja gluvih isključivo u svetlosti Helene Keler, i ja se nisam naročito pobrinuo da ga izbegnem, zato što moja mišljenja nisu autoritativna. Pokušao sam samo da nagovestim probleme i pojačam neke od glavnih misli koje je g-đica Sulivan, kao stručnjak, izrazila. Pitanje je da li uspeh g-đice Keler nije naveo učitelje da isuviše mnogo očekuju od druge dece, a ja znam kako gluvu i slepu decu njihovi prijatelji i učitelji vuku na sve strane da bi postala predmet sjajnih izveštaja, koji su do ganuća neistiniti, jer se iz tih izveštaja vidi kako su ta deca secana da bi dospela negde gde će se s preuveličavanjem govoriti o njima.

Neka mi se dopusti da navedem nekoliko bitnih uslova koji su doprineli da Helen Keler postane ovo što je ona sada. Ona je, na prvom mestu, imala devetnaestomesečno iskustvo o zvuku i vidu. To je već značilo nešto u pogledu duhovnog razvijanja. Ona je nasledila umnu i telesnu snagu. Umela je da izražava svoje misli znacima pre nego što je naučila jezik. G-đa Keler mi piše da je Helen pre svoje bolesti pra-

vila znake za sve, i da je mislila da je ta navika uzrok Heleninog sporog učenja da govori. Kada se, posle bolesti, morala oslanjati samo na znake, Helenina sklonost da gestikuliše razvijala se postupno. Teško je odrediti do koje je mere ona mogla razumeti ono što joj se saopštava, ali je znala mnogo o onome što se događalo oko nje. Ona je shvatila da drugi ljudi govore svojim usnama; „videla je" svoga oca kako čita novine, i kada ih je on spustio, sela je na njegovu stolicu i držala ih pred sobom. Njeni izlivi ljutine u ranom detinjstvu bili su nesrećan izraz prirodne snage karaktera, koju je vaspitavanje trebalo da izmeni u sređenu i disciplinovanu moć.

Tada je — u dobar čas — došla g-đica Sulivan i donela svoju odanost i inteligenciju da se hrabro i spremno baci na posao. Metodi g-đice Sulivan bili su toliko dobri da bi čak i bez korisnog rezultata svako morao priznati tačnost učiteljičinih misli. Konačno, svi uslovi bili su povoljni za tu prvu prirodnu školu, u kojoj su učiteljica i učenica, nerazdvojne, igrajući se i istražujući, odgajivale same sebe.

Lako je razumeti kasniji odgoj g-đice Keler, i nisu potrebna nikakva dalja objašnjenja sem onih koje je ona sama iznela.

UČENJE GOVORA

Dve osobe koje su merodavno pisale o govoru g-đice Keler i načinu kako je ona naučila da govori jesu g-đica Sara Fuler iz Horas Manove Škole za gluve u Bostonu, u državi Masačusets, koja joj je dala prve pouke, i g-đica Sulivan, koja je svojom nepopustljivom disciplinom proširila na svoj način uspeh tih prvih pouka.

Pre nego što navedem objašnjenja g-đice Sulivan, pokušaću da dam neke utiske o sadašnjem načinu govora i osobinama glasa g-đice Keler.

Glas joj je dubok i prijatan za slušanje. Govoru joj nedostaje raznolikost i modulacija; kada glasno čita, reči teku monotono, a kada govori, prilično glasno, pa izgleda

kao da taj govor lebdi na dva ili tri srednja tona. Govori zadihano, i izgleda kao da joj je dah uvek suviše jak za visinu glasa. Neki od njenih tonova su melodični i prijatni. Kada priča neku dečju priču ili nešto dirljivo, glas joj teče lepo i povezano od jednog tona do drugog. To je kao posledica laganog, ne sasvim dobro izvedenog zastajanja na dugačkim rečima, što se primećuje kod dece kada pričaju neku ozbiljnu priču.

Najvažnije što nedostaje govoru g-đice Keler jeste naglasak i raznolikost pri menjanju glasa u rečenicama. Ona svaku reč izgovara kao stranac koji se još muči sa sastavnim delovima rečenice ili kao što deca ponekad čitaju u školi kada moraju da izvlače svaku reč.

G-đica Keler govori francuski i nemački. Njen prijatelj g. Džon Hic, čiji je maternji jezik nemački, kaže da je njen izgovor odličan. Drugi jedan prijatelj, koji poznaje francuski jezik isto toliko koliko i engleski, nalazi da je njen francuski izgovor mnogo jasniji nego engleski. Kada govori engleski, ona raspoređuje naglaske kao i u francuskom, i tako ne ističe dovoljno važnost naglašenih slogova. Ona, naprimer, kaže „pro'vo'ka'cija, in'di'vi'du'alan" gotovo bez ikakve razlike između vrednosti slogova i s velikom nedoslednošću pri izgovaranju iste reči danas i sledećeg dana. Mislim da bi teško bilo navesti je da tačno shvati kako se izgovaraju pojedine reči slične po pravopisu a različite po značenju i naglašavanju. Jer nikakav sistem znakova u leksikonu ne može čoveku tačno pokazati kako treba izgovarati neku reč. Jedini je način — da se taj izgovor čuje, naročito u jeziku kao što je engleski, koji je tako pun neobjašnjivih, prigušenih samoglasnika i polusamoglasnika.

Ponekad kada čita glasno i naiđe na neku reč koju slučajno nikada nije izgovorila, g-đica Keler je pogrešno izgovara iako ju je, možda, više puta napisala. Ta se teškoća kao i neke druge, može popraviti kada ona i g-đica Sulivan budu imale malo više vremena. Od 1894 godine one su stalno bile toliko zanesene svojim knjigama, da su zanemarile sve što nije bilo neposredno potrebno da se program školskih godina pređe s uspehom. Mislim da g-đica Keler nikada neće biti sposobna da govori glasno a da pritom ne kvari lepotu izgovora i jasnost reči, ali može mnogo da učini da bi joj govor bio jasniji.

Kada je bila u Rajt-Hamasonovoj školi u Njujorku, dr Hamason je pokušao da poboljša njen glas, — ne samo izgovor reči već sam glas, — pa joj je davao časove o zvucima i vežbao joj izgovor.

Teško je reći da li je lako ili ne razumeti govor g-đice Keler. Neki je razumeju lako, a drugi ne. Njeni se prijatelji postepeno navikavaju na njen govor, i zaboravljaju da se on razlikuje od govora drugih ljudi. Deca gotovo i nemaju nikakve teškoće da je razumeju, što pokazuje da je njen obazriv i odmeren govor sličan njihovom pre nego što odrastu i izvežbaju se u slivanju svih reči u rečenicu u jednom potezu daha. Čuo sam da g-đica Keler govori bolje od većine drugih gluvih ljudi.

G-đica Keler je ispričala kako je naučila da govori.

Jula 1894 godine, u Čokoti, na mitingu Američkog udruženja za potpomaganje poučavanja gluvih govoru, g-đica Sulivan je u svom govoru dala, s obzirom na činjenice istovetan opis o učenju govoru g-đice Keler onom što ga je dala sama g-đica Keler.

IZVEŠTAJ G-ĐICE SULIVAN O UČENJU GOVORA G-ĐICE KELER

Posle tri godine otkako je počela da se sporazumeva pomoću ručne azbuke, Helen je dobila prve pouke o prirodnijem, zajedničkom sredstvu ljudskog uzajamnog opštenja — o usmenom govoru. Bila je već dobro izvežbana u upotrebu ručne azbuke, koja je bila njeno jedino sredstvo sporazumevanja sa spoljnim svetom; pomoću nje je obogatila svoj rečnik toliko da je mogla slobodno razgovarati, s razumevanjem čitati i pisati s odgovarajućom lakoćom i tačnošću. Pri svemu tome, nagon da izgovori čujne glasove bio je u njoj jak, te su svi moji neprekidni napori da suzbijem tu nagonsku težnju, za koju sam se bojala da će vremenom doneti neprijatnosti, ostali bezuspešni. Nisam ni pokušavala da je učim govoru, jer sam njenu nesposobnost da posmatra usne drugih smatrala kao nepremostivu prepreku. Ali, ona je postepeno shvatila da se njen način spo-

razumevanja razlikuje od onoga kojim se sporazumevaju oni koji je okružuju, i tako su jednog dana njene misli došle do izražaja: „Kako slepe devojke znaju šta da kažu svojim ustima? Zašto me ne naučite da govorim kao i one? Mogu li gluva deca ikada naučiti da govore?” Objasnila sam joj da su poneka gluva deca naučila da govore, ali da su ona mogla videti usta svojih učitelja i da je to za njih bilo od velike pomoći. Međutim, ona me prekide da bi kazala kako je sasvim sigurna da bi mogla vrlo dobro opipavati moje usne. Ubrzo posle tog razgovora došla je jedna gospođa da je obiđe, i pričala joj je o jednoj gluvoj i slepoj devojčici u Norveškoj, Ragnhild Kaati, koja je naučila da govori i koja opipavanjem usana svoga učitelja razume ono što joj on kaže. Helen je odmah odlučila da nauči da govori, i od toga dana nikada se nije pokolebala u toj svojoj odluci. Odmah je počela da proizvodi neke glasove, što je nazivala govorenje, te sam uvidela potrebu da joj se pruži pravilna nastava jer je tako odlučno bila rešena da nauči da govori. Ali, osećajući svoju nesposobnost da je sama poučavam, budući da taj predmet, artikulaciju, nikada nisam ozbiljno proučila, otišla sam sa svojom učenicom za savet i pomoć g-đici Sare Fuler. G-đica Fuler je bila očarana Heleninom ozbiljnošću i oduševljenjem i odmah je počela da je poučava. U nekoliko lekcija naučila je gotovo sve engleske glasove, i za manje od mesec dana bila je sposobna da jasno i razgovetno izgovara mnoge reči. Isprva nije bila zadovoljna što mora da vežba samo izdvojene glasove; bila je nestrpljiva — želela je da što pre počne da izgovara cele reči i rečenice. Nikada je, izgleda, nisu obeshrabrivale dužina reči ili teškoće njihovog osnovnog sastava. Samo, i pored sve njene žudnje i inteligencije, učenje govora preopterećivalo je do krajnosti njene snage. Ali bilo je utehe i naknade u tome što se iz dana u dan primećivalo očigledno napredovanje i mogućnost konačnog uspeha. I, Helenin uspeh bio je potpuniji i zanosniji nego što je to iko od njenih prijatelja očekivao, a radost tog deteta, kada je bilo sposobno da svoje misli iskaže živim i jasnim govorom, delio je svako ko je bio očevidac njenog zadovoljstva kada bi joj neko od nepoznatih kazao da je razume.

Nebrojeno mnogo puta su me pitali da li mislim da će Helen ikada moći da govori prirodno, tojest kao i ostali

ljudi. Jedva da se osećam sposobnom da rasuđujem o takvom pitanju, čak i da dajem bilo kakvo mišljenje koje se odnosi na to. Verujem da sam jedva počela da shvatam i šta je sve mogućno. Učitelji gluvih često se iznenađuju što Helen tako dobro govori iako nikada nije dobijala redovnu nastavu o govoru, osim onih prvih nekoliko lekcija koje joj je dala g-đica Fuler. U odgovoru na to pitanje mogu samo reći: „To je stvar navike deteta da podražava, i vežbanja, vežbanja, vežbanja!" Priroda je odlučila kako će dete naučiti da govori, i sve što mi možemo učiniti, to je da ga pomognemo najprostijim i najlakšim mogućnim načinom, potstičući ga da zapazi i podražava treperenje glasa.

Neke šire pojedinosti objavljene su ranije, u jednom podrobnijem opisu koji je g-đica Sulivan napisala za izveštaj Perkinsovog zavoda za 1891 godinu.

Poznato mi je da je i Laura Bridžmen pokazivala istu intuitivnu želju za proizvođenjem glasova i da je, čak, naučila da izgovara nekoliko prostih reči, koje je s velikim zadovoljstvom upotrebljavala, i nisam sumnjao da bi i Helen Keler mogla to isto postići. Mislio sam, međutim, da joj preimućstvo koje bi izvukla otuda ne bi nadoknadilo vreme i trud koje takav eksperiment zahteva.

Osim toga, nedostatak sluha čini glas monotonim, a često i vrlo neprijatnim; i takav govor je obično nerazumljiv, osim za one koji se dobro poznaju s onim koji govori.

Neuka gluva deca uspevaju uvek sporo, a često i vrlo mučno, da nauče govoriti. Izgleda mi da se često polaže isuviše velika važnost poučavanju gluvog deteta razgovetnom izgovoru, a to je proces koji bi mogao štetno da utiče na umni razvitak učenika. U takvim slučajevima artikulacija je, ustvari, nezadovoljavajuće sredstvo vaspitavanja, dok se upotrebom ručne azbuke ubrzava i snaži duhovna aktivnost, jer se gluvo dete pomoću nje dovodi u blisku vezu s engleskim jezikom, te se i najuzvišenije najapstraktnije misli mogu neposredno i tačno preneti do njegovog uma. Slučaj Helene Keler dokazao je, takođe, da je pomoć u postizanju pravilnog izgovora neznatna. Ona je već odlično poznavala reči i sastav rečenica, pa je imala da savlada još samo mehaničke teškoće. Osim toga, ona je znala kakvu će radost naći u govoru, i to jasno poznavanje cilja za koji se bori omogućilo joj je da se unapred raduje, što je mnogo

olakšavalo trud. Neuko gluvo dete koje se prisiljava da pravilno uči izgovaranje ne zna zašto je to potrebno, i za njega su te pouke dugo vremena zamorne i besciljne.

Pre nego što se pređe na opisivanje procesa poučavanja Helene Keler govoru, dobro bi bilo izložiti ukratko do kog stepena je ona upotrebljavala vokalne organe pre nego što je počela da dobija redovnu nastavu o jasnom izgovaranju. Kada ju je, u dobu od devetnaest meseci, srušila bolest od čijih je posledica izgubila vid i sluh, ona je tada učila da govori. Beznačajna tepanja toga deteta postajala su iz dana u dan svesni i namerni znaci onoga što je ono osećalo i mislilo. Ali, ta je bolest sprečila Helenu Keler da nauči usmeni govor, a kada joj se kasnije povratila fizička snaga, ispostavilo se da je prestala da govori razumljivo jer više nije mogla čuti nikakav glas. Ona je mehanički produžila da se služi svojim vokalnim organima, kao što i druga deca čine. Njeno plakanje, smejanje i zvuci glasa, kada je izgovarala osnovne delove mnogih reči, bili su savršeno prirodni, ali je očigledno da im ona nije pridavala nikakvu važnost, i, s jednim izuzetkom, izgovarala ih je ne s nekom namerom da se sporazumeva s onima koji su je okružavali, već prosto iz čiste potrebe da ispunjava svoje urođene, organske i nasledne moći izražavanja. Uvek je pridavala važnost reči „voda", jer su to bili prvi glasovi koje su njena dečja usta uspela da slože, i to je bila jedina reč koju je ona i posle gubitka sluha pokušavala da izgovori. Njeno izgovaranje tih glasova postepeno je postajalo nejasno, a kada sam je ja prvi put upoznala, to nije bilo više ništa drugo do neka neobična larma. Ipak, to je bio jedini znak kojim je označavala vodu, i nije zaboravila taj simbol za pojam vode sve dok nije naučila da svojim prstima otkuca tu reč. Izgleda da su reč „voda" i gest koji se odnosi na reč „zbogom" bili sve što je Helen upamtila od onoga što je prirodnim načinom i znacima naučila pre svoje bolesti.

Kada je Helen pomoću čula pipanja (upotrebljavam tu reč u najširem značenju, koje uključuje sve utiske koji se mogu dobiti opipavanjem) upoznala sve što je oko nje, ona je sve više osećala preku potrebu za sporazumevanjem s onima koji je okružuju. Njene su male ruke opipavale svaki predmet i zapažale svaki pokret osoba iz njene okoline,

i brzo je podražavala te pokrete. Tako se osposobila da izražava svoje neophodne potrebe, a i mnoge misli.

Do dana kada sam stupila kod njih kao njena vaspitačica ona je usvojila preko šezdeset znakova, i oni su svi bili zasnovani na podražavanju i bili lako razumljivi onima koji su je poznavali. Jedini znaci koje je, mislim, sama možda pronašla bili su znaci za *malo* i *veliko*. Kad god je nešto žarko želela, gestikulirala je na vrlo izrazit način, a kada nije uspevala da je razumeju, onda bi se razjarila. Za sve vreme njenog duhovnog ograničenja oslanjala se isključivo na znake, i nije pronašla nikakav način za jasnije izražavanje svojih misli. Izgleda, međutim, da je još u vreme kada je tako neizdržljivo patila, zapazila pokrete usana svoje majke.

Kada ničim nije bila zaposlena, neumorno je tumarala po kući, proizvodeći neke čudne, ali retko neprijatne zvuke. Posmatrala sam je kada ljulja lutku, ponavljajući stalno monotone zvuke i držeći pritom jednu ruku na svom grlu, dok je prstima druge pratila pokrete usana. To je bilo podražavanje pevušenja njene majke kada ljulja bebu. Ponekad bi prsnula u veseo smeh, i tada bi ispružila ruku i opipala usta bilo koga ko bi se slučajno našao pored nje, da bi proverila da li se i on smeje. Ako ne bi otkrila nikakav osmeh, gestikulirala bi uzrujano, pokušavajući da prenese svoje misli; ali ako ne bi uspela da nasmeje prisutnog sedela bi nekoliko trenutaka mirno, s uzrujanim i razočaranim izrazom na licu. Radovala se svemu što proizvodi neki šum. Volela je da oseti kako mačka prede, a ako bi slučajno opipala pseto u trenutku kada laje, pokazivala je veliko zadovoljstvo. Uvek je volela da stoji pored klavira kada bi neko svirao na njemu i pevao. Jednom bi rukom opipavala usta onoga koji peva, a drugu bi spustila na klavir, i stajala bi u tom položaju dokle kod bi neko hteo da joj peva, a posle toga bi proizvodila neke zvuke koje bi nazivala pevanje. Jedine reči koje je, pre marta 1890 godine, naučila koliko-toliko jasno da izgovara bile su: „tata”, „mama”, „beba”, „sestra”. Te je reči hvatala, bez ikakvog poučavanja, s usana svojih prijatelja. Primetiće se da te reči sadrže tri samoglasnika i šest suglasnika, i ti su glasovi bili osnov za njen prvi čas stvarnog poučavanja govoru.

Na kraju toga prvog časa Helen je već mogla jasno da izgovori sledeće glasove: *a, ä, a, e, i, o* i *c*, koje se u engleskom izgovara kao naše *s* i *k*, zatim *g, b, l, m, n, t, p, s, u, k, f* i *d*. Tvrde suglasnike izgovarala je teško, a i sada joj je, stvarno, vrlo teško da ih, spojene u istoj reči, izgovara zajedno; često prigušuje jedan i izmenjuje drugi, a ponekad zamenjuje oba nekim sličnim glasom. Mešanje glasova *l* i *r* bilo je upočetku vrlo upadljivo u njenom govoru. Stalno ih je zamenjivala izgovarajući *l* umesto *r* i obratno. Velika teškoća koju je imala prilikom izgovaranja glasa *r* učinila je da je to bilo poslednje slovo koje je savladala. Glasovi *c, s* i meko *g* zadali su joj takođe mnogo muka, pa ih još ni sada ne izgovara jasno.

Nije bila protekla još ni nedelja dana otkako je počela da govori, kada je srela svog prijatelja g. Rodokanači, i odmah je počela da se bori s izgovorom njegovog imena; i nije htela da popusti dok nije naučila da jasno i razgovetno izgovara tu reč. Njeno se interesovanje nikada, ni za trenutak, nije smanjilo, i u svojoj težnji da savlada teškoće, koje su sa svih strana iskrsavale, naprezala je do kraja svoju snagu, i u toku jedanaest lekcija naučila je sve osnovne glasove govora.

Izveštaji učiteljice g-đice Keler pokazuju dosta jasno način na koji ona, pomoću svojih prstiju, čita reči s usana osoba s kojima razgovara i način na koji je bila poučavana da govori, pomoću koga, naravno, sada može da prati razgovor. Čitanje s usana ne postiže se tako brzo i tačno kao što je to u ponekim izveštajima objavljeno. To je nezgodan i nezadovoljavajući način sporazumevanja, i nepotreban kada je prisutna g-đica Sulivan ili neko drugi ko poznaje ručnu azbuku, da prenese g-đici Keler reči izgovorene od strane drugih ljudi. Jer, doista, kada neko od prijatelja pokušava da govori g-đici Keler, a taj pokušaj ne pokazuje povoljne rezultate, onda obično g-đica Sulivan pomaže otkucavajući u ruci g-đice Keler reči koje ona nije mogla razumeti.

Prošlog proleća pretsednik Ruzvelt nije imao gotovo nikakvih teškoća da ga g-đica Keler razume, i naročito je zahtevao da joj g-đica Sulivan ništa ne otkucava u ruci. Ona je uhvatila svaku reč jer je pretsednikov govor bio upadljivo jasan. Drugi ljudi kažu da ne uspevaju da ih g-đica Keler „čuje".

Nekoliko prijatelja na koje je navikla, kao g-đa A. C. Pret i g. J.E. Čemberlen, mogu po ceo dan provesti s njom i pričati joj o svemu ne upotrebljavajući pritom ručnu azbuku. Veština g-đice Keler da čita govor s usana g-đice Sulivan ili drugih ljudi pomaže joj da popravlja svoj izgovor, a to je i bilo sredstvo pomoću kojeg je, uopšte, i naučila da govori, ali je to pre usavršavanje nego potreba.

Mora se imati u vidu da govor nije niukoliko doprineo osnovnom odgoju g-đice Keler, mada je jedva verovatno da bi bez moći govora mogla da posećuje više škole i koledž. Ali ona zna bolje nego iko drugi od kakvog je značaja govor bio za nju.

Na petom mitingu Američkog udruženja za potpomaganje poučavanja gluvih govoru u Maunt Ejriju, Filadelfija, Pensilvanija, 8 jula 1896 godine, g-đica Keler je održala jedan govor.

GOVOR HELENE KELER U MAUNT EJRIJU

Kada biste znali koliku radost osećam što mogu danas da vam govorim, mislim da biste unekoliko mogli pojmiti od kakvog je značaja osposobljavanje gluvih da govore i razumeli biste zašto želim da se svakom gluvom detetu pruži prilika da nauči da govori. Znam da se mnogo govorilo i pisalo o tome i da među učiteljima gluvih postoji velika razlika u mišljenju u pogledu poučavanja govoru. Meni izgleda vrlo čudnovato da ta razlika u mišljenju može uopšte i postojati; ne mogu da shvatim kako neko ko je zainteresovan našim duhovnim razvitkom može zaboravljati da proceni radost i zadovoljstvo koje mi osećamo kada smo sposobni da svoje misli izrazimo živim rečima. Evo, ja neprestano govorim, a ne mogu ni početi da vam pričam koliko uživanja nalazim u tome. Ja, naravno, znam da nije uvek lako onima koji me ne poznaju da me razumeju, ali ću postepeno postići i to. U međuvremenu, pak, osećam neizrecivu sreću što znam da se moja porodica i prijatelji raduju toj mojoj sposobnosti da govorim. Za dugih letnjih večeri, kod kuće, moja mala sestra i brat vole da im ja pričam

priče, a majka i moja učiteljica često me mole da im čitam nešto iz svojih omiljenih knjiga. S ocem, takođe, mogu da diskutujem o političkoj situaciji, i nas dvoje rešavamo i najzapletenija pitanja isto tako dobro kao i kada bih mogla videti i čuti. To vam dovoljno pokazuje kakav je blagoslov moć govora za mene. To me dovodi u bližu i nežniju vezu s onima koje volim i omogućuje mi da uživam u prijatnom drugarstvu s mnogim osobama od kojih bi bila potpuno otsečena kada ne bih mogla govoriti.

Sećam se dobro vremena pre nego što sam naučila da govorim, i koliko sam se borila da svoje misli izrazim pomoću ručne azbuke: izgledalo mi je kao da mi misli, poput ptičica, udaraju o vrhove prstiju, boreći se da dobiju slobodu, dok jednog dana g-đica Fuler nije širom otvorila vrata tamnice i pustila ih da izlete. Pitam se da li se ona seća kako su one žudno i radosno raširile svoja krila i poletele. Razume se da nije odmah bilo lako leteti. Krila govora bila su slaba i slomljena, i bila su izgubila svaku čar i lepotu koju su nekada imala; nije im, doista, ništa drugo bilo ostalo do nagona za letenjem, ali je i to nešto značilo. Čovek se nikada ne može pomiriti s tim da puzi ako oseća nagon da leti. Ali mi je, pri svemu tome, izgledalo ponekad da nikada neću moći da upotrebim svoja krila govora onako kako je to bog bio odredio da bi trebalo da ih upotrebim. Bilo je tako mnogo prepreka na putu, tako mnogo obeshrabrujućeg; ali uporno sam pokušavala, znajući da će strpljenje i istrajnost na kraju pobediti. I dok sam tako radila, zidala sam najlepše kule u vazduhu i snevala najlepše snove, od kojih su najprijatniji bili oni koji su se odnosili na vreme kada ću moći da govorim kao i ostali ljudi; a pomisao na radost koju bi mojoj majci pružila mogućnost da opet čuje moj glas, ublažavala je svaki napor i od svakog neuspeha stvarala potstrek da idući put marljivije pokušam. Eto, zato želim da kažem onima koji pokušavaju da nauče govoriti, i onima koji ih poučavaju: „Budite hrabri! Nemojte misliti na današnje neuspehe, već na uspeh koji može sutra doći. Uzeli ste na sebe težak zadatak, ali ćete uspeti ako budete istrajni, i nalazićete zadovoljstvo u savlađivanju prepreka, i uživanje u pentranju krševitim stazama, za koje, možda, nikada ne biste saznali da je put uvek bio ravan i lep i da niste ponekad skliznuli

unazad. Upamtite da ma kakav trud koji ulažemo da bismo postići nešto lepo nikada nije uzaludan. Nekada, negde, nekako, naći ćemo ono što tražimo. Govorićemo — dabome! — i pevaćemo, kao što je bog smerao da bi trebalo da govorimo i pevamo.

KNJIŽEVNI STIL

Niko nije mogao pročitati autobiografiju g-đice Keler a da nije zapazio da ona piše neobično lepim i čistim engleskim jezikom. Svaki nastavnik jezika zna da može dovesti svoje učenike do pravilnog izražavanja u pisanju, bez grešaka u sintaksi ili u izboru reči. A to je baš ono što rani odgoj g-đice Keler podvlači kao stepen do koga se bilo koje zdravo dete može dovesti, i zbog čega je i značajno raščlaniti taj odgoj. Oni koji pokušavaju da g-đicu Keler pretstave kao izuzetak koji ne može biti objašnjen nikakvim raščlanjavanjem njenog ranog odgoja, učvršćuju svoje gledište ukazujući na značajnu savršenost njenog načina izražavanja još kada je bila dete.

To je do izvesnog stepena tačno, jer su, doista, ta skladnost u načinu izražavanja i lepota misli što čine stil, — darovi bogova. Nijedan nastavnik ne bi mogao navesti Helenu Keler da oseti lepote jezika i prefinjenost u izražavanju misli koja zahteva skladno slaganje reči.

Urođena darovitost u izražavanju misli može, isto tako, biti prigušivana i potsticana. Nikakva urođena genijalnost ne može izumeti prefinjenost u izražavanju. Građa od koje se stvara dobar stil mora biti usađivana u razum, i to s veštinom usađivana. Obdareno dete ne može pisati čistim engleskim jezikom ako mu čistoća tog jezika nije pružena odgojem. U tome, kao i u svemu drugom, g-đica Sulivan bila je mudar nastavnik. Da ona nije imala smisla i oduševljenja za dobar engleski jezik, g-đica Keler bi mogla biti odgajana pomoću „Omladinske literature", koja uprošćava jezik pod izgovorom da je prosto stilizovana radi dece, — kao da dečja knjiga ne bi mogla biti, kao „Robinson Kruso" ili „Knjiga o džungli", napisana i dobrim stilom.

Kada bi g-đica Sulivan umela da piše prefinjenim engleskim jezikom, onda bi lepota stila g-đice Keler, dobrim delom, bila objašnjena odmah. Ali, odlomci iz pisama i izveštaji g-đice Sulivan, mada su jasni i pravilno napisani nemaju onu lepotu kojom se odlikuje engleski jezik g-đice Keler. Njena zasluga kao učiteljice engleskog jezika ne može se odmeravati prema njenoj sopstvenoj veštini pisanja. Razlog što je ona svojoj učenici pročitala tako mnogo dobrih knjiga, duguje unekoliko činjenici što joj se tek nedavno povratio vid. Kada je stupila kao učiteljica kod g-đice Keler, ona se baš tada budila za sve ono dobro što se može naći u knjigama, od kojih je tokom godina svoje slepoće bila odvojena.

U biblioteci kapetana Kelera našla je obične knjige: Lemove „Šekspirove priče" i, još bolje, Montenja. Posle godinu dana, ili nešto više, osnovnog rada, ona se u pogledu izraza izjednačila sa svojom učenicom, i one su čitale i uživale zajedno u dobrim knjigama.

Što g-đice Keler savršeno piše postoji, pored izbora dobrih knjiga, još jedan razlog za koji g-đica Sulivan zaslužuje neograničeno priznanje. To je njena neprekidna i nepopustljiva disciplina, koja se jasno ističe u celom njenom radu. Ona nikada nije dopustila svojoj učenici da šalje pisma koja su se kosila s lepim izražavanjem, već ju je nagonila da ih prepisuje ne samo dok ne bi postala potpuno ispravna, nego i divna i dobro sastavljena.

Svako ko je pokušao da piše zna šta g-đica Keler duguje beskrajnom vežbanju koje je g-đica Sulivan zahtevala od nje. Neka neki nastavnik koji ima smisla za dobar stil zahteva uporno od nekog deteta koje piše kakav člančić da ga prepisuje i popravlja dok ne postigne više, a ne samo ispravnost u pisanju, i ono će se izvežbati čak i iznad sopstvenih moći izražavanja — moći izražavanja toga deteta.

Do kog je stepena g-đica Sulivan uspela u tom procesu prefinjavanja i izbora reči, vidi se jasno u šaljivoj primedbi dr Bela da je ona od svoje učenice stvorila jedno starmalo dete — koje se zrelošću svojih misli uveliko razlikuje od ostale dece. Kada je dr Bel to kazao, on je samim tim potvrdio i svoje sopstveno mišljenje, jer je on sam bio prvi koji je zapazio pravila na kojima se zasniva metod

g-đice Sulivan i objasnio proces kojim je Helen Keler sticala sposobnost izražavanja iz knjiga.

Osim toga, postoji još jedan razlog koji je doprineo da g-đica Keler piše dobrim engleskim jezikom, a to je, ustvari, sam njen nedostatak vida i sluha. Te su prepreke, taj nedostatak vida i sluha, bile savladane, a ostalo je preimućstvo koje je stekla učenjem. Ona se ističe od ostalih gluvih ljudi zato što je bila poučavana kao i normalna deca. S druge strane, opet, značaj jezika za Helenu Keler, koji drugi ljudi smatraju da im sasvim prirodno pripada, kao neki potreban deo njih samih, kao desna ruka naprimer, naveo ju je da razmišlja o jeziku i da ga zavoli. Jezik je bio njen oslobodilac, i ona ga je volela još od samog početka.

Dokaz da se g-đica Keler vešto izražavala još u ranom detinjstvu, — i, konačno, tumačenje savršenosti metoda kojim je bila poučavana, — ispoljio se u jednom neprijatnom događaju, koji se, mada je u svoje vreme izgledao vrlo nepovoljan, ne može i dalje smatrati takvim. Mislim na događaj s „Kraljem Mrazom”, koji ću podrobno objasniti. G-đica Keler je pisala o tome, i cela je ta stvar raspravljana u prvom broju *Volta Bureau Souvenir*, iz koga citiramo sledeći:

IZVEŠTAJ G-ĐICE SULIVAN O „KRALJU MRAZU”

Poštovanom Gospodinu Džonu Hicu
Upravitelju Volta Biro-a. Vašington, D.C.

Poštovani Gospodine,

Svoj izveštaj pod naslovom „Helen Keler” spremala sam za drugo izdanje „Spomenice”, ali pošto mi je skrenuta pažnja na neke veoma značajne činjenice u vezi s upoznavanjem jezika i osposobljavanjem moje učenice u pogledu načina izražavanja, to će mi, ako već nije isuviše kasno da se moj izveštaj objavi u ovom izdanju „Spomenice”, biti drago ako mi se pruži prilika da ih podrobno objasnim.

Možda će biti zapaženo da je u mom izveštaju[1]), u kome se posredno ukazuje na Heleninu izvanrednu moć pamćenja, zabeleženo da ona, izgleda, zadržava u svojoj glavi mnoge izraze iako ih u času kada ih upoznaje verovatno, ne razume; ali kada, širim upućivanjem, stekne više znanja, takvi izrazi, zadržani u njenom umu, nailaze na potpunu ili delimičnu primenu u njenom razgovoru ili pisanju, što dokazuje njeno pridavanje veće ili manje važnosti podešavanju i primeni tih izraza na nova iskustva. To je, nesumnjivo, istina i kod svakog drugog bistrog deteta, i ne bi, možda, trebalo smatrati vrednim da se naročito pominje Helenin slučaj; ali, to je potrebno s obzirom na činjenicu što se od jednog deteta, lišenog čula vida i sluha, ne bi moglo očekivati da bude toliko umno obdareno koliko ta mala devojčica dokazuje da jeste; otuda je, dakle, sasvim mogućno da budemo skloni da mnogo koječega što otkrivamo u njenom umnom razvoju ocenimo kao čudo iako to ne zaslužuju takvo objašnjenje.

---

1) U tome izveštaju g-dica Sulivan kaže: „U toku zime 1891—92 godine izašla sam sa njom u dvorište kada je padao sneg i naveła je da oseti kako padaju lake pahuljice. Izgledalo je da, zaista, veoma mnogo uživa u tome. Kada smo ušle unutra navela je reči: „Iz svog ruha, iz nabora oblaka, zima stresa sneg". Upitala sam je gde je to pronašla, ali se ona nije mogla setiti da je to čitala Pošto ni ja to nikada nisam bila pročitala, pitala sam nekoliko svojih prijatelja da li se oni sećaju tih reči; izgledalo je da se niko nije sećao toga. Nastavnici zavoda dali su svoje mišljenje: da se taj opis nije pojavio ni u jednoj knjizi s ispupčenim slovima u njihovoj biblioteci. Ali, jedna devojka uzela je na sebe zadatak da pregleda sve knige pesama štampane običnim slogom i u jednoj od Longfelovih malih pesama, pod naslovom „Snežne pahuljice", pronašla je sledeće redove:

„Iz krila vazduha, iz svog ruha,
Istresan iz nabora oblaka,
Preko mrkih, ogolelih šuma,
Preko požnjevenih, napuštenih njiva,
Lak, tih i mek
Spušta se sneg".

Izgleda da je Helen naučila i sačuvala u svome pamćenju izraze tog pesnika, toga jutra kada je padao sneg ona je našla priliku da ih navede".

U nadi da će mi se oprostiti ako se kome učini da precenjujem izvanrednu umnu sposobnost svoje učenice, kao i njene moći shvatanja i zapažanja, želim da dodam da iako mi je oduvek bilo poznato da Helen često upotrebljava opise i poređenja urezane u njenoj uobrazilji i pesničkoj prirodi, da me ipak sadašnji stepen razvoja njene veštine pisanja uverava da ranije nisam bila potpuno svesna do kog stepena ona usvaja način izražavanja svojih omiljenih pisaca. U prvo vreme njenog odgoja bile su mi poznate sve knjige koje je čitala i gotovo sve priče koje su joj bile pročitane, i mogla sam bez ikakve teškoće naznačiti izvor bilo kakvog prisvajanja zapaženog u njenom pisanju ili razgovoru; i uvek sam se mnogo radovala kada bih primetila kako izraze tih omiljenih pisaca spretno primenjuje u svojim sopstvenim sastavima.

Sledeći odlomci iz nekoliko njenih objavljenih pisama pokazuju jasno od kakvog je značaja bila za nju ta moć pamćenja lepih izraza. Jednog toplog, sunčanog dana, u rano proleće, kada smo bile na Severu, izgleda da je blaga atmosfera izazvala u njenom sećanju osećanje koje je Longfelo izrazio u „Hiawathi", i ona, takoreći, peva zajedno s pesnikom:

„Sva je zemlja treperila budeći se novim životom. Srce mi se raspevalo od puste radosti. Mislila sam na svoj dragi rodni kraj. Znala sam da je u toj sunčanoj zemlji granulo proleće sa svom svojom veličanstvenošću. Svim svojim pticama i svojom rascvetanošću, svim cvećem i zelenilom".

Otprilike u to isto vreme, u pismu jednoj svojoj prijateljici, u kome pominje svoj dom na Jugu, ona doslovno reprodukuje pojedine delove jedne pesme od svog omiljenog pesnika, Olivera Vendel Houmza.

Poslednjeg dana aprila upotrebila je još jedan izraz iz iste pesme, koji se pre može smatrati kao prisvajanje nego kao reprodukcija: „Sutra će april skriti svoje suze i rumenilo pod cvetovima divnog maja".

U pismu jednoj prijateljici u Perkinsovom zavodu od 17 maja 1889 godine reprodukuje jednu Andersenovu priču koju sam joj nedavno pre toga bila pročitala. To je pismo objavljeno u Izveštaju Perkinsovog zavoda za 1891 godinu.

Helenino divljenje impresivnim objašnjenjima koja joj je davao biskup Bruks o bogu kao o našem nebeskom ocu,

dobro je poznato. U jednom svom pismu, pominjući kako nam bog na sve mogućne načine govori o svojoj ljubavi, kaže: „Mislim da je on ispisao čak i na stenama ovog velikog doma prirode u kome mi živimo, da je on naš otac". Sledeće godine, kada smo bile u Andoveru, kazala je: „Mislim da je svet pun dobrote, lepote i ljubavi; i koliko mi moramo biti zahvalni našem nebeskom ocu koji nam je pružio tako mnogo radosti! Njegova ljubav i briga za nas ispisani su svuda, na svem stenju prirode".

U tim kasnijim godinama, kada je došla u dodir s mnogim osobama koje su slobodno razgovarale s njom, Helen je upoznala neke stvari u književnosti koje meni nisu poznate. I u knjigama štampanim ispupčenim slovima, u kojima nisam mogla pratiti njeno čitanje, našla je mnogo građe za razvijanje svoje sklonosti da se pesnički, slikovito izražava. Stranice knjiga koje ona čita postaju za nju slike kojima svojom moći uobrazilje daje život i boju. Ona se odjednom prenese usred događaja prikazanih u priči koju čita, ili koje joj neko priča, a ličnost i opisi postaju joj stvarni; uživa kada pravda pobeđuje, a tužna je kada vrlina ostaje nezapažena i nenagrađena. Te slike koje živopisna rečitost slika u njenom pamćenju ostavljaju, izgleda, neizbrisiv utisak, i često kada se dogodi što slično po karakteru, ta rečitost poteče s takvom tačnošću kao odraz u ogledalu.

Helenin je um toliko obdaren da je ona, izgleda, sposobna da razume, čak i uz veoma slab nagoveštaj, svaku mogućnu razliku koja je u vezi sa spoljnim stvarima. Kada smo jednog dana u Alabami skupljale poljsko cveće u blizini izvora, na padini brežuljaka, ona je, izgleda, tada prvi put shvatila da su izvori okruženi bregovima, i uzviknula je: „Bregovi su grupisani oko izvora da bi mogli posmatrati svoje sopstveno, divno odražavanje". Meni nije poznato gde je ona pronašla te misli, ali je očigledno da joj je to moralo doći spolja, jer bi jedva bilo mogućno da bi takva misao mogla poteći od osobe koja je lišena čula vida. Pominjući svoj odlazak u Leksington, u državi Masačusets, ona piše: „Dok smo se vozili putem, mogli smo videti gorske vladare kako povijaju svoja ponosna stabla da bi slušali decu šume koja šapuću svoje tajne. Poljske ljubičice, sase, sitne šumske biljke i smešna, upredena paprat provirivale

su ispod požutelog lišća". Pismo je završila rečima: „Moram sada ići na spavanje — Morfej je dodirnuo moje očne kapke svojom zlatnom palicom". Ni ovde nisam sposobna da utvrdim gde je pokupila sve te izraze.

Helen je, izgleda, od uvek više volela priče koje potstiču uobrazilju, a isto je tako volela da hvata i pamti pesničke izraze u takvom štivu; ali, sve do ove zime nisam bila svesna da je njeno pamćenje upijalo verno način izražavanja do tolikog stepena da više ni sama nije bila sposobna da pronađe njegov izvor.

To se pokazalo u jednoj maloj priči koju je napisala prošlog oktobra u kući svojih roditelja, u Tuskumbiji, koju je nazvala „Jesenje lišće". Radila je na tome oko dve nedelje, pišući, prema svome raspoloženju, svakog dana pomalo. Kada je priču završila i kada smo je pročitali u porodici, to je izazvalo mnogo komentara zbog divnog, slikovitog izražavanja, i nikako nismo mogli razumeti kako je Helen mogla opisati takve slike bez pomoći vida. Pošto niko od nas nije nikada ni video ni čuo išta o nekoj takvoj priči, upitali smo je gde je to pročitala; odgovorila je: „Ja to nisam pročitala, to je moja priča g. Anagnosu za rođendan". Mada sam bila veoma iznenađena što može tako da piše, nisam ipak bila zapanjena više nego što sam to bila, mnogo puta ranije, pri neočekivanim uspesima svoje male učenice, naročito otkako smo, u toku ove jeseni, izmenjale mnoge divne misli o sjaju i lepoti jesenjeg lišća.

Pre nego što je Helen prepisala svoju priču, predloženo je da njen naslov izmeni u „Kralj Mraz", koji se bolje prilagođava predmetu priče; ona je na to rado pristala. Tu je priču napisala, kao i obično, Brajevim znacima, i prepisala je na isti način, a ja sam zatim umetnula tekst između redova u rukopisu, da bih olakšala onima koji bi želeli da je pročitaju. Helen je napisala jedno malo pismo i, priključivši ga rukopisu, poslala oba poštom g. Anagnosu za njegov rođendan.

Ta je priča objavljena u januarskom broju *Mentora,* i bila sam zaprepašćena kada sam u jednom članku u *Goodson Gazette* našla da je jedna vrlo slična priča bila objavljena 1873 godine, sedam godina pre Heleninog rođenja. Ta priča, „Vile Mraza", pojavila se u jednoj knjizi koju je

napisala Margaret T. Kenbi, čiji je naslov „Berdi i njegovi vilinski prijatelji”. Citirani odlomci iz tih dveju priča bili su toliko slični po mislima i načinu izražavanja, da sam bila potpuno ubeđena da je priča Margarete Kenbi morala nekad biti pročitana Heleni.

Pošto nikada nisam pročitala tu priču, a nisam čak ni čula za tu knjigu, upitala sam Helenu da li ona išta zna o tome, i pronašla da ni ona ništa ne zna. Ona je bila apsolutno nesposobna da se seti bilo priče bilo knjige. U biblioteci Perkinsovog zavoda za slepe brižljivo su pregledane sve knjige s ispupčenim tekstovima, da bi se saznalo da li se ikakav odeljak iz te knjige može naći tamo, ali ništa nije pronađeno. Tada sam zaključila da joj je ta priča morala biti odavno pročitana, jer njeno pamćenje zadržava obično s velikom tačnošću ono što mu se poveri na čuvanje.

Posle brižljivih ispitivanja uspela sam da dobijem obaveštenje da je naša prijateljica g-đica Sofija C. Hopkins imala 1888 godine jedan primerak te knjige, koju je njena ćerčica dobila na poklon 1873 ili 1874 godine. To leto 1888 godine provele smo Helen i ja s g-đom Hopkins u njenoj kući u Brusteru, u državi Masačusets, gde me ona jedno vreme ljubazno oslobodila brige o Heleni. Zabavljala ju je i razonođavala čitajući joj ponešto iz jedne zbirke omladinskih izdanja, među kojima je bila i knjiga „Berdi i njegovi vilinski prijatelji”; i mada se g-đa Hopkins ne seća te priče, „Vile mraza”, ona ipak pouzdano zna da je čitala Heleni odlomke, ako ne i cele priče, iz te knjige. Ali pošto nije mogla da pronađe tu knjigu, a traganja za njom po knjižarama u Bostonu, Njujorku, Filadelfiji, Albani i drugim mestima nisu imala nikakvog uspeha, počeli smo da tragamo za samim autorom. To je bio težak posao, jer su se njeni izdavači u Filadelfiji još pre mnogo godina bili povukli s posla; najzad je, ipak, pronađeno da ona živi u Vilmingtonu, i primerci drugog izdanja iz 1889 godine, dobiveni su od nje. Kasnije je ona nabavila i poslala mi jedan primerak prvog izdanja.

G-đica Kenbi pisala je Heleninim prijateljima vrlo plemenita i utešna pisma, iz kojih navodim nekoliko odlomaka.

Dvadeset četvrtog februara 1892 godine, posle onog članka i objavljivanja tih priča u časopisu, ona piše:

„Sve su priče bile pregledane pre nego što su složene i izdate kao zbirka; mislim da je ponešto iz prvog izdanja dodato tom broju i da su, možda, pojedini naslovi bili izmenjeni".

U istom pismu piše:

„Nadam se da ćete moći da joj objasnite da mi je veoma drago što je uživala u mojoj priči i da se nadam da će joj nova knjiga pružiti zadovoljstvo obnavljajući njeno prijateljstvo s vilama. Ja ću joj uskoro pisati. Sve što sam o njoj saznala uticalo je na mene toliko da sam napisala jednu malu pesmu pod naslovom „Tihi pevac", koju ću uskoro moći da pošaljem njenoj majci. Možete li me izvestiti u kojim je novinama izašao članak koji optužuje Helen zbog plagijata i u kome su navedeni odlomci iz obeju priča. Mnogo bih volela da ga pročitam i da dobijem, ako je to mogućno, nekoliko primeraka".

Drugog marta 1892 godine g-đica Kenbi piše:

„U izveštaju koji ste bili tako ljubazni da mi pošaljete naišla sam na tragove koji pokazuju da su Heleni morale biti pročitane i druge priče sem „Vile mraza". U jednom pismu, na stranici 132, postoji odeljak za koji je, mora biti, bila nadahnuta mojom pričom nazvanom „Vile ruža" (vidite na stranici 13—16 u knjizi „Berdi i njegovi vilinski prijatelji"), a na stranicama 93 i 94 toga izveštaja opis oluje i grmljavine vrlo je sličan Berdijevoj misli o tome u priči „Vile rose", koja se nalazi na 59 i 60 stranici u mojoj knjizi. Kako izvanredno aktivan um, i kakvo pamćenje mora imati to darovito dete! Da je upamtila i napisala neku kratku priču, i to ubrzo pošto joj je bila pročitana, bilo bi već čudo; ali, da joj je priča bila pročitana samo jedanput, pre tri godine, i to na takav način da je ni njeni roditelji ni učiteljica nisu mogli potsetiti ili osvežiti njeno pamćenje u vezi s tim, i da je, zatim, bila sposobna da je tako živo reprodukuje, da čak i sama, u savršenom skladu s ostalim, doda ponešto što, stvarno, podiže vrednost originalu — to je nešto što bi vrlo malo devojaka zrelijih godina, sa svim preimućstvima vida, sluha, pa čak i s veli-

kim književnim darom, mogle tako dobro — ako bi uopšte i mogle — da urade.

Ne mogu da shvatim da neko može, pod takvim okolnostima, biti toliko neljubazan da to nazove plagijatom; to je izvanredno delo pamćenja, i jedino svoje vrste kao što će, nesumnjivo, i mnogi njeni radovi ubuduće biti ako njene umne sposobnosti, uporedo s godinama, budu napredovale i razvijale se kao tokom ovo malo prošlih godina. Dobro sam poznavala mnogo dece, bila sam okružena njima celog svog života, i ništa ne volim više do da im pričam, da ih zabavljam, da na miru zapažam crte njihovog uma i karaktera; ali se sećam samo jedne devojčice, Heleninih godina, koja je imala ljubav i žeđ za znanjem i sposobnost izražavanja koju Helen ima. Ona je, doista, čudo od deteta.

Veoma vam zahvaljujem na Izveštaju *Gazette* i Heleninom dnevniku, iz koga sam mnogo bolje shvatila nego ranije, razočarenje sirotog deteta. Molim vas uručite joj moje tople pozdrave i recite joj da se više nimalo ne uzrujava povodom te stvari. Niko neće smeti da misli ništa rđavo o tome: a jednog dana napisaće ona neku veliku, lepu priču ili pesmu koja će razveseliti mnoge ljude. Recite joj da u svačijoj čaši ima i nekoliko gorkih kapljica i da je jedini način da se gorke kapi strpljivo ispiju, a slatke sa zahvalnošću. Radovaću se da čujem da je primila knjigu i kako joj se sviđaju priče koje nije poznavala".

Sada, marta 1892 godine, pročitala sam Heleni „Vile mraza", „Vile ruža" i jedan deo iz priče „Vile rose", ali ona nije sposobna da išta rasvetli u toj stvari. Ona ih odmah prepoznaje kao svoje sopstvene priče, i mnogo ju je zbunjivalo i čudilo kako su one mogle biti objavljene pre nego što se ona rodila. Smatra da je vrlo čudnovato da dve osobe mogu napisati toliko slične priče, ali još uvek smatra svoju priču originalnom.

Navodim jedan deo iz priče „Vile ruža" od Margarete T. Kenbi, a takođe i Helenino pismo upućeno g. Anagnosu, koje sadrži njen „san", tako da bi oni koji su zainteresovani u toj stvari mogli proučiti sličnost i razliku:

VILE RUŽA

(Iz knjige „Berdi i njegovi vilinski prijatelji” od Margarete T. Kenbi)

„Jednog lepog jutra mogao se videti mali Berdi kako mirno sedi na travnjaku pokraj kuće svoje majke i vrlo ozbiljno posmatra ružino žbunje.

Bilo je rano jutro; veličanstveni gospodin Sunce, koji je u letnje doba pravi ranoranilac, tek je bio ustao; ptičice su baš počinjale da cvrkuću jedna drugoj svoj „jutarnji pozdrav”; a što se cveća tiče, ono je još spavalo. Ali je Berdi preko celog dana bio toliko zaposlen trčkarajući oko kuće i bašte, da je uveče uvek bio gotov da se skloni u svoje gnezdo pre nego što bi cveće i ptice i pomislile da potraže svoja; i tako se događalo da kada bi gospodin Sunce podigao svoju glavu iznad zelenih šuma, osmehujući se pritom ljupko zemlji, Berdi bi često bio prvi koji bi ga video i odgovorio mu osmehom, trljajući oči za sve vreme svojim ručicama punim jamica, dok se usred tog osmehivanja i trljanja očiju ne bi potpuno rasanio.

I, šta mislite, šta bi zatim uradio? Pa, eto, taj mali mangupčić uvukao bi se u mamin krevet i ljubio bi joj oči, obraze i usta, dok ona ne bi pomislila da sanja da to pljušte poljupci; i najzad bi otvorila oči da vidi šta sve to znači, i našla bi Berdija kako pokušava da je — kako on to kaže — „izljubi-izbudi”.

Ona je mnogo volela svog sinčića, i kada je on kazao: „Molim te, draga mama, obuci me i pusti me da idem u baštu da se igram”, ona je radosno pristala na to, i ubrzo potom Berdi je sišao dole u svom jutarnjem odelu od lanenog platna, okrugla lica, vedra i rumena od umivanja, i istrčao napolje da se igra na pošljunčanoj stazi dok doručak ne bude gotov.

Stajao je jedan časak mirno i razgledao unaokolo, smišljajući šta bi najpre uradio. Svež jutarnji vazduh pirkao mu je blago u lice kao da je želeo da ga pozdravi dobrodošlicom i da mu bude veseli drug u igri, a svetlo oko gospodina Sunca gledalo je u njega toplim, sjajnim osmehom. Ali Berdi je ubrzo otišao dalje, da bi pronašao nešto čime će se igrati. Kada je bio na domaku ružinog žbunja koje je raslo

u blizini kuće, on odjednom pljesnu rukama i, uzviknuvši od radosti, zastade da ga posmatra. Sve je žbunje bilo pokriveno divnim pupoljcima ruža. Poneki su bili crveni, neki beli, a drugi, opet, ružičasti; i tek su počeli da proviruju iz zelenog lišća, kao što zarumenjena deca u zimnje doba izviruju iz svojih postelja pre nego što se sasvim odobrovolje da ustanu. Pre nekoliko dana Berdiju je kazao njegov tata da se u tim malim lopticama na ružinom žbunju skrivaju divni cvetovi, ali je mali dečak smatrao da je teško poverovati u to, jer je on bio toliko mali da se nije sećao kako su lepe bile prošlogodišnje ruže. A sada je shvatao da su reči njegovog oca bile istinite, jer je nekoliko toplih dana pretvorilo zelene loptice u ružine pupoljke, a oni su bili toliko lepi da je to bilo dovoljno da Berdi mirno stoji pred njima, dok su mu plave oči poigravale od radosti a šačice bile čvrsto priljubljene jedna uz drugu.

Posle nekoliko trenutaka on im se primače i, posmatrajući pupoljke izbliza, primeti da su oni sklopljeni list preko lista, kao što se očni kapci sklapaju preko sanjivih očiju, tako da je pomislio da oni, mora biti, spavaju. „Lenje ruže, probudite se!” reče on, zatresavši nežno grančice; ali su samo sjajne kapi rose popadale, a cvetovi su i dalje bili zatvoreni. Najzad se Berdi doseti kako je svoju majku probudio poljupcima, i naumi da to isto pokuša i s ružama; tako, on skupi svoje usne da su i same ličile na ružin pupoljak, pa savivši jednu granu s divnim ružičastim pupoljkom na vrhu, poljubi ga nežno dva-tri puta”.

Ovde prestaje sličnost izražavanja u priči s onom u Heleninom pismu.

HELENINO PISMO G. ANAGNOSU

(pisano 2 i 3 februara 1890 godine)

(Ovo je pismo bilo priključeno drugom, pisanom na francuskom jeziku, datiranom Le I fevrier 1890)

Dragi moj Gospodine Anagnose,

Nasmejaćete se kada budete otvorili pismo Vaše male prijateljice i kada budete videli koliko je smešnih pogrešaka napravila u francuskom jeziku, ali mislim da ćete se

ipak radovati kada saznate da mogu čak i na francuskom jedno kratko pismo da napišem. Mnogo me raduje kada mogu Vama i svojoj dragoj učiteljici da učinim poneko zadovoljstvo. Volela bih kada bih mogla da upoznam Vašu malu nećaku Ameliju. Sigurna sam da bismo zavolele jedna drugu. Nadam se da ćete poneti sa sobom neke od pesama Virdžinije Evangelides i da ćete mi ih prevesti. Moja učiteljica i ja baš smo se sada vratile iz šetnje. Dan je divan. Naišle smo na jednu slatku, malu devojčicu. Ona se igrala na keju sa svojim malim bratom; poljubila me i zatim pobegla, jer je to bila neka mala, stidljiva devojčica. Mislim da li bi Vam se svidelo da Vam ispričam jedan lep san koji sam snila davno, davno, još kada sam bila sasvim mala, Učiteljica kaže da je to bilo samo sanjarenje, i misli da biste bili očarani kad biste ga čuli.

Jednog lepog jutra, u divno prolećno doba, učinilo mi se da sedim na mekoj travi pod prozorom svoje drage majke i vrlo ozbiljno posmatram ružino žbunje, koje je raslo svuda oko mene. Bilo je još sasvim rano, sunce tek što se pomolilo; ptičice su baš počinjale radosno da cvrkuću. Cveće je još spavalo; ono se probudi tek kad se sunce ljupko osmehne na nj. Ja sam bila neko vrlo srećno, malo dete, rumenih obraza i krupnih plavih očiju, i najlepših zlatnih uvojaka, kakvi se samo mogu zamisliti. Svež jutarnji vazduh pirkao mi je nežno u lice, kao da je želeo da me pozdravi dobrodošlicom i da mi bude veseli drug u igri, a sunce me gledalo osmehujući mi se toplo i nežno. Pljesnula sam od radosti svojim punačkim rukama kada sam spazila ružino žbunje pokriveno divnim pupoljcima. Neki su bili crveni, neki beli, a drugi, opet, nežno ružičasti, i proviravali su između zelenih listića kao divne male vile. Nikada ranije nisam videla nešto tako divno, jer sam bila sasvim mala i nisam se mogla sećati kako su divne bile prošlogodišnje ruže. Slatka radost ispunjavala je moje malo srce, i igrala sam oko ružinog žbunja da mu pokažem svoje zadovoljstvo. Posle kratkog vremena prišla sam sasvim blizu jednom žbunu koji je sav bio pokriven divnim belim pupoljcima i svetlucao od rosnih kapljica; povila sam jednu granu s divnim belim pupoljkom i nežno ga poljubila nekoliko puta; baš u tom trenutku osetila sam kako mi se prikradaju i blago me grle dve nežne ruke, i usne koje su mi ljubile oči, obraze i usta, dok nisam pomislila

da sam se našla u kiši poljubaca; najzad sam otvorila oči da vidim šta sve to znači, i našla svoju dragu majku kako se pognula nada mnom pokušavajući da me poljupcima probudi.

Da li Vam se dopada moje sanjarenje? Ako Vam se dopada onda ću, možda, neki put opet snevati za Vas.

Učiteljica i svi Vaši prijatelji šalju Vam tople pozdrave. Mnogo ću se radovati kada se budete vratili kući, jer mi mnogo nedostajete. Molim da isporučite moje tople pozdrave Vašim prijateljima Grcima, i recite im da ću jednog dana doći u Atinu.

Toplo Vas pozdravlja Vaša mala prijateljica i drugarica,

Helen A. Keler,

Priče „Vile mraza" i „Kralj Mraz" iznete su u celini, jer je razlika isto toliko značajna koliko i sličnost:

VILE MRAZA

(Iz knjige „Berdi i njegovi vilinski prijatelji)

od Margarete T. Kenbi

Kralj Mraz, ili deda Mraz, kako ga ponekad nazivamo, živi daleko na severu, u jednoj hladnoj zemlji; ali on svake godine putuje po svetu u kolima od zlatnih oblaka, sa zapregom od jakih i brzih ubojnih konjica koja se zove „Severac". Gde god deda Mraz prođe, stvara izvanredna dela; gradi mostove preko svakog potoka, po izgledu providne kao staklo, ali često jake kao gvožđe;

KRALJ MRAZ

od Helen A. Keler

U jednoj divnoj palati, daleko na severu, u zemlji večitog snega, živi kralj Mraz. Ta palata, čija se lepota i veličanstvenost ne mogu opisati, sagrađena je pre mnogo vekova u carstvu Kralja Leda. Kada je posmatramo sa izvesne daljine, lako možemo pogrešiti i pomisliti da je to neka planina čiji se vrhovi penju k nebu da prime po-

uspavljuje cveće i druge biljke, koje se pod dodirom njegove ruke povijaju i skrivaju u toplu zemlju dok se proleće ne vrati; a zatim, da nam ne bi bilo žao cveća, iskiti naše prozore divnim vencima i razastre svoje belo severno cveće ili nežne male šumice sasvim belih, divnih vilinskih četinara. Ali je njegovo najdivnije delo — bojadisanje drveća, koje posle završenog posla deda Mraza izgleda kao da je pokriveno najblistavijim lozicama od zlata i rubina, i dovoljno je lepo da bi nas utešilo zbog odlaska leta.

Ja ću vam ispričati kako je kralj Mraz došao na misao da stvori to delo, jer je to čudna priča. Morate znati da taj kralj, kao i svi drugi kraljevi, ima u svojoj palati bogate riznice zlata i dragog kamenja; ali pošto ta stara dobričina ima dobro srce, ta svoja bogatstva ne drži stalno pod ključem, već pokušava da tim svojim bogatstvom čini dobra dela i usreći druge. On ima dva suseda, koji žive još dalje na severu; jedan od njih je kraljica Zima, gruba i zla stara vladarka, koja je okrutna i slednji poljubac dana na izmaku. Ali ako se malo približimo, uvidećemo svoju pogrešku. Ono što smo zamišljali da su planinski vrhovi bili su, ustvari, bleštavi tornjevi. Ništa ne bi moglo biti lepše od arhitekture te ledene palate. Zidovi su izgrađeni od masivnih blokova leda, koji se završavaju uzdišući se strmo kao kule. Ulaz u palatu, koji se nalazi na kraju jednog lučnog udubljenja, čuvaju, i danju i noću, dvanaest belih medveda sličnih vojnicima.

Ali, deco, čim vam se prva zgodna prilika ukaže, morate posetiti kralja Mraza i sami se uveriti u lepotu te izvanredne palate. Stari će vas kralj lepo dočekati, jer on voli decu, i najveća mu je radost kada može da ih obraduje.

Morate znati da kralj Mraz, kao i svi drugi kraljevi, ima velike riznice zlata i dragog kamenja; ali; kao vrlo darežljiv stari vladar, on se trudi da korisno upotrebi to svoje bogatstvo.

svirepa i uživa da siromašnim ljudima nanosi patnje i da ih navodi na plač; ali je drugi sused, sveti Nikola, divno, dobrodušno i veselo staro stvorenje, koje voli da čini dobra dela i da donosi poklone siromašnim ljudima i da o Božiću obraduje malu decu.

Dakle, jednoga dana je kralj Mraz pokušavao da smisli kakvo bi dobro delo mogao da učini sa svojim bogatstvom, i odjednom je odlučio da nešto od svoga blaga pošalje svome susedu svetom Nikoli — da kupi poklone u hrani i odelu za siromašne ljude da ne bi patili kada kraljica Zima stigne do njihovih kuća. Tako je sazvao svoje male, vesele vile i, pokazujući im nekoliko ćupova i vaza napunjenih zlatom i dragim kamenjem, reče im da ih pažljivo odnesu u palatu svetog Nikole i da mu sve to predaju s pozdravima od kralja Mraza. „On će već znati kako će korisno upotrebiti to blago”, dodade deda Mraz; a zatim reče vilama da ne tumaraju i ne traće vreme usput, već da brzo izvrše njegovu zapovest.

Vile obećaše da će poslušali i ubrzo krenuše na put, vukući za sobom što

I tako, gde god ide on stvara izvanredna dela; gradi preko svakog potoka mostove, providne kao staklo, ali često tako jake kao da su od gvožđa; zatim, trese šumsko drveće dok zreli orasi ne popadaju u krila nasmejane dece; jednim lakim dodirom svoje ruke uspavljuje cveće; a zatim, da nam ne bi bilo žao sjajnih krunica cveća, oboji lišće zlatnim, rumenim i smaragdnim bojama, a kada je taj njegov posao dovršen, drveće je dovoljno lepo da nas uteši zbog odlaska leta. Ispričaću vam kako se to dogodilo da je kralj Mraz smislio da oboji lišće, jer je to čudna priča.

Jednoga dana, dok je razgledao svoje ogromno blago i razmišljao kakvo bi dobro mogao učiniti s njim, kralj Mraz se odjednom seti svoga starog, veselog suseda, svetog Nikole. „Poslaću svoje blago svetom Nikoli”, reče kralj u sebi. „On je najpogodniji čovek da ga korisno upotrebi, jer zna gde siromašni i nesrećni ljudi

su bolje mogle staklene ćupove i vaze, gunđajući s vremena na vreme što tako težak posao moraju da rade, jer su one bile lenje vile i više su volele da se igraju nego da rade. Najzad su stigle do jedne velike šume, i, pošto su bile veoma umorne, odlučile su da se malo odmore i potraže orahe pre nego što pođu dalje. Ali da im ne bi kogod ukrao blago, sakrile su ga u lišće šumskog drveća, smestivši ponešto visoko pri vrhu a ostalo po drugim mestima u raznom drveću, i tako su pomislile da ga niko neće moći da pronađe.

Zatim su počele da lutaju unaokolo i tragaju za orasima, i da se penju na drveće da bi tresle orahe; radile su mnogo marljivije za svoje zadovoljstvo nego za svoga gospodara, jer — čudna je to istina — deca i vile nikada se ne žale na zamor i trud koji ulažu u potrazi za svojim zadovoljstvima, mada često gunđaju kada se od njih traži da učine nešto za dobro drugih.

Vile mraza bile su toliko zaposlene i tako vesele u svom zabavljanju s orasima da su ubrzo zaboravile na izvršenje zapovesti žive, a njegovo je dobro srce uvek puno dobronamernih želja da im pomogne".

I tako on sakupi male, vesele vile iz svoga dvora, i, pokazajući im ćupove i vaze u kojima je stajalo blago, zapovedi im da ga odnesu što brže mogu u palatu svetog Nikole. Vile obećaše da će poslušati i krenuše za tren oka, vukući za sobom što su bolje mogle teške ćupove i vaze, gunđajući pomalo, s vremena na vreme, što su tako težak posao morale da rade, jer su one bile lenje vile i više su volele da se igraju nego da rade. Posle kratkog vremena stigoše do jedne velike šume, i, pošto su bile umorne i gladne, odlučiše da se malo odmore i potraže orahe pre no što produže svoj put. Ali, pomislivši da bi im neko mogao ukrasti blago, sakrile su ćupove u gusto, zeleno lišće raznog drveća verujući da ih niko neće moći da pronađe. Tada stadoše veselo da tumaraju unaokolo, tražeći orahe, pe-

svoga kralja da idu brzo; ali, dok su se igrale i sve do podne traćile vreme tumarajući po šumi, one shvatiše zašto im je rečeno da se požure, jer iako su, po njihovom mišljenju, tako brižljivo sakrile blago, nisu ga mogle zaštititi od moći gospodina Sunca, koji je bio neprijatelj deda Mraza i uživao da upropasti njegovo delo i oslabi njegove moći kad god mu je to bilo mogućno.

Njegove svetle oči pronašle su između drveća ćupove s blagom i, pošto su ih nemarljive vile ostavile do podne, u koje je doba gospodin Sunce najjači, nežno staklo počelo je da se topi i lomi, i nije prošlo mnogo vremena a svi su ćupovi i vaze popucali ili se porazbijali, a dragoceno blago koje je bilo u njima počelo je takođe da se topi i sliva polako preko šumskog drveća i žbunja, u zlatne i grimizne potočiće.

Ipak, prošlo je još nekoliko časaka pre no što su vile mraza primetile taj čudan događaj, jer su one bile dole na travi, tako daleko od vrhova drveća da je trebalo prilično vremena dok su divne kapi rastopljenog blaga doprle do njući se na drveće, zavirujući ljubopitljivo u prazna ptičja gnezda i igrajući žmurke iza drveća. Dakle, te neposlušne vile bile su toliko vesele i zaokupljene svojim nestašlucima da su sasvim zaboravile na izvršenje naloga i zapovesti svoga gospodara da idu brzo. Ali, na svoju nesreću, one brzo uvideše zašto im je bilo zapovеđeno da pohitaju, jer iako su brižljivo posakrivale blago, ipak su sjajne oči kralja Sunca otkrile ćupove između lišća, a pošto se on i kralj Mraz nikada nisu mogli saglasiti u tome koji je način najbolji da se pomogne svetu, to se on veoma obradovao zgodnoj prilici da se malo našali na račun svoga prilično ljutog suparnika. Kralj Sunce se pritajeno smeškao u sebi kada su ti slabi ćupovi počeli da se tope i lome. Najzad su sve vaze i ćupovi popucali i polomili se, a drago kamenje koje je bilo u njima počelo je isto tako da se topi i, u malim mlazovima, teče pre-

njih; ali najzad jedna od njih reče: „Čujte! Mislim da pada kiša, sigurna sam da čujem kako padaju kapljice”. One druge su se nasmejale i kazale joj da kiša retko kad pada kada sunce sija. Ali pošto su malo oslušnule, i one su jasno čule lupkanje mnogih kapljica, koje su padale kroz granje šumskog drveća i klizile s lista na list dok nisu doprle do kupinovog žbunja pokraj njih. Tada su, na svoje veliko očajanje, uvidele da su *kišne kapi* bile *rastopljeni rubini,* koji su se stvrdnjavali na lišću i u istom času ga pretvarali u svetli grimiz. A zatim, zagledajući malo bliže po drveću unaokolo, videše da se sve blago topi i otiče i da se mnogo već bilo razlilo po lišću hrastovog i javorovog drveća, koje je blistalo u svojim veličanstvenim ogrtačima od zlata, bronze, grimiza i smaragda. To je bilo divno; ali su nemarne vile bile isuviše preplašene nesrećom koju je prouzrokovala njihova neposlušnost da bi se divile lepoti šume, i odmah su pokušale da se sakriju u žbunje, da ih kralj Mraz ne bi našao i kaznio.

ko drveća i žbunja šume.

Ipak, nemarne vile još nisu bile primetile šta se događa, jer su one bile dole na travi, i trebalo je dugo vremena dok su divne kapi rastopljenog blaga doprle do njih; ali su najzad jasno čule lupkanje mnogih kapljica, koje su kao kiša padale kroz granje šumskog drveća i klizile s lista na list dok nisu doprle do malog žbunja pokraj njih, i one, sa zaprepašćenjem, otkriše da su te kišne kapi bile rastopljeni rubini, koji su se stvrdnjavali na lišću, pretvarajući ga u istom času u grimiz i zlato. A zatim pogledavši unaokolo malo pažljivije videše da se sve blago bilo već otopilo, jer su hrastovi i javori bili zaogrnuti veličanstvenim plaštovima od zlata, grimiza i smaragda. Sve je to bilo veoma lepo, ali su neposlušne vile bile isuviše zaplašene da bi zapazile lepotu drveća. One su se bojale da će kralj Mraz doći i kazniti ih. I tako se posakrivaše u žbunje i oče-

Njihov je strah bio opravdan, jer je kralj, uznemiren zbog njihovog dugog zadržavanja, izašao da potraži svoje sluškinje, i tek što su se one bile posakrivale, on naiđe polako, zavirujući na sve strane i tražeći ih. Kralj, naravno, ubrzo primeti sjaj lišća, a kada je spazio polupane ćupove i vaze, iz kojih je još kapalo rastopljeno blago, odmah shvati i uzrok tome. Pošto je stigao do orahovog drveća i video ljuske i druge tragove nestašluka koje su ostavile nemarne vile, tačno je znao kako su se one ponašale, i da su bile neposlušne igrajući se usput, dangubeći i tumarajući po šumi.

Kralj Mraz se namršti, i isprva je izgledao strašno ljut, a njegove su vile drhtale i, tresući se od straha, zgurile se još niže u svotim skrovištima; ali baš u tom času naiđoše, igrajući se kroz šumu, dva deteta, i mada nisu primetila kralja Mraza, ni vile, spaziše divne boje lišća i, smejući se od radosti, stadoše ga skupljati u velike kite da ga odnesu svojoj majci. „Lišće je isto tako lepo kao i cveće”, rekoše, i požutelo, zlatno lišće nazvaše „maslačkom”, a crveno „ruža-

kivahu šta će se dogoditi. Njihov je strah bio opravdan, jer je kralj, uznemiren zbog njihovog dugog zadržavanja, uzjahao Severca i pošao da traži svoje izaslanike. On, naravno, nije daleko odmakao, kad primeti sjaj lišća, i brzo je pogodio uzrok tome kada je naišao na porazbijane ćupove, iz kojih je rastopljeno blago još uvek kapalo. Isprva se kralj Mraz strašno naljutio, i vile su drhtale i zgurile se još niže u svojim skrovištima; i ne znam šta bi im se sve moglo dogoditi da baš u tom trenutku neki dečaci i devojčice nisu naišli u šumu. Kada su deca videla drveće koje je sve blistalo u sjajnim bojama, pljesnuše rukama i vrisnuše od radosti, i odmah stadoše da skupljaju velike kite da bi ih odneli kući. „Lišće je isto tako divno kao i cveće”, uzvikivahu oni u svom oduševljenju. Njihova radost odagna ljutinu iz srca kralja Mraza i namrštenost s njegovog čela, te i on stade

ma"; i bila su vrlo srećna kada su, pevajući, produžila šumom.

Njihova radost ublaži i odagna ljutinu kralja Mraza, te i on stade da se divi obojenom drveću, i, najzad, reče sam sebi: „Moje blago nije upropašćeno kad ono malu decu čini srećnom. Neću da se ljutim na svoje nemarne i nepažljive vile, jer su mi one ukazale na jedan nov način da ga dobro upotrebim". Kada su vile mraza čule te reči, jedna za drugom izmileše iz svojih skrovišta i kleknuše pred svojim gospodarom, priznajući svoju pogrešku i moleći za oproštaj. On se izvesno vreme mrštio na njih i grdio ih, ali ubrzo popusti i reče im da će im ovog puta oprostiti i kazniti ih samo time da još blaga prenose u šumu i da ga skrivaju u drveće dok se sve lišće, uz pomoć gospodina Sunca, ne pokrije zlatnim i rubinskim ogrtačima.

Tada mu vile zahvališe na oproštaju i obećaše da će raditi vrlo marljivo da bi mu udovoljile; a dobrodušni ih kralj podiže sve u svoje naručje i srećno ih odnese u svoju palatu. Od toga vremena, mislim da se divi obojenom drveću, i reče sam sebi: „Moje blago nije upropašćeno kad ono malu decu čini srećnom. Moje nemarne vile i moj vatreni neprijatelj ukazali su mi na jedan nov način da ga dobro upotrebim".

Kada su vile čule to, uveliko im je laknulo, te izađoše iz svojih skrovišta, priznaše svoju krivicu i zamoliše svoga gospodara za oproštaj.

Otada je uvek bila velika radost za kralja Mraza da boji lišće blistavim bojama koje vidimo ujesen, a ako ono nije pokriveno zlatom i dragim kamenjem, ja onda ne mogu zamisliti šta ga to čini tako sjajnim, — možete li vi?

da je pripalo u deo deda Mrazu da boji drveće i lišće blistavim bojama koje vidimo ujesen; a ako ono nije pokriveno zlatom i dragim kamenjem, onda ja ne znam kako ga on tako sjajno oboji. — Znate li to vi?

Ako je priča „Vile mraza” bila pročitana Heleni uleto 1888g., ona je u to vreme nije mogla mnogo razumeti, jer je tek marta 1887 g. počela da uči.

Da li je mogućno da je način izražavanja u toj priči ostao uspavan u njenom pamćenju dok ga moji opisi lepote jesenjih predela 1891 godine nisu probudili?

Pažljivo sam se raspitivala među Heleninim prijateljima u Alabami, Bostonu i njegovoj okolini, ali niko nije mogao utvrditi pozniji datum kada joj je ta priča mogla biti pročitana.

Druga jedna stvar je od velike važnosti u vezi s tim. Priča „Vile ruža” objavljena je u istoj svesci u kojoj su objavljene „Vile mraza”, pa je, prema tome, verovatno, pročitana Heleni otprilike u to isto vreme.

Dakle, Helen, u svom pismu pisanom u februaru 1890 godine (citiranom gore), potseća na tu priču g-đice Kenbi kao na neki san *„koji sam davno, davno sanjala, još kada sam bila sasvim malo dete”*. Svakako da maloj devojčici kao što je Helen, godina i po dana može izgledati „davno, davno”. Prema tome, imamo razloga da verujemo da su joj te priče morale biti pročitane najranije uleto 1888 godine.

LIČNA IZJAVA HELENE KELER

(Sledeći odeljak koji je Helen zapisala u svom dnevniku jasan je sam po sebi.)

30 januar 1892 godine. Jutros sam se okupala, i kada je učiteljica došla gore da me očešlja, donela mi je neke

vrlo žalosne vesti, zbog kojih sam bila nesrećna celog dana. Neko je pisao g. Anagnosu da priča koju sam mu poslala kao rođendanski poklon i koju sam sama napisala nije uopšte moja priča, već da ju je vrlo davno napisala jedna gospođa. Ta je osoba kazala da se priča te gospođe zove „Vile mraza". Sigurna sam da je nikad nisam čula. Pomisao da ljudi misle da smo mi bile neiskrene i prepredene mnogo nas je mučila. Srce mi se rasplakalo zbog toga što volim lepu istinu svom svojom dušom i svim svojim srcem.

Sada me to mnogo uzrujava. Ne znam šta ću da radim. Nikada nisam pomislila da ljudi mogu toliko da greše. Potpuno sam sigurna da sam lično napisala tu priču. G. Anagnos je mnogo uznemiren. Muči me i žalosti pomisao da sam ja bila uzrok njegove nevolje, ali, naravno, nisam mislila da to učinim.

Mislila sam o svojoj priči ujesen zato što mi je učiteljica, dok smo šetale šumom, na „kamenolomu", pričala o jesenjem lišću. Zamišljala sam da su ga morale obojiti vile, jer je bilo tako divno, i smatrala sam da kralj Mraz mora imati ćupove i vaze pune dragocenog blaga jer sam znala da su ih i drugi kraljevi, davno, pre mnogo vremena, imali; i zato što mi je učiteljica kazala da je lišće bilo obojeno kao rubin, smaragd, grimiz i u zlatnim i smeđim bojama, pomislila sam da je ta obojenost morala doći od rastopljenog dragog kamenja. Znala sam da se deca moraju radovati tome, jer je bilo tako lepo; a ja sam bila srećna da zamišljam kako je to lišće bilo divno i kako je drveće blistalo, iako ga nisam mogla videti.

Izgledalo mi je da svako mora tako misliti o tom lišću, ali sada to ne znam. Mnogo sam razmišljala o toj žalosnoj vesti kada je učiteljica otišla do doktora. Ona nije bila kod kuće na večeri, i nedostajala mi je.

Ne vidim da bih ovome mogla dodati išta što bi moglo biti od važnosti. I moje se srce „rasplače" kada se setim koliko je moja draga mala učenica propatila kada je saznala „da ljudi misle da smo mi bile neiskrene i lukave", jer ja znam da ona, stvarno, „voli lepu istinu svom svojom dušom i svim svojim srcem".

Vaša odana
Ana M. Sulivan

Toliko je objavljeno u *Volta Bureau Souvenir*. Sledeće pismo g. Anagnosa preštampano je iz časopisa *American Annals of the Deaf* za mesec april 1892 god.

PERKINSOV ZAVOD I MASAČUSETS ŠKOLA ZA SLEPE

So. Boston, 11 marta 1892 god.

Izdavaču Anala.

Gospodine, izlazeći u susret Vašoj želji, dajem sledeću izjavu koja se odnosi na priču „Kralj Mraz" od Helene Keler. Ta mi je priča bila poslata 7 novembra kao rođendanski poklon iz Tuskumbije, iz Alabame. Poznavajući — bar koliko sam dosad uspeo — izvanredne sposobnosti Helene Keler, nisam se nimalo ustezao da je primim kao njen sopstveni rad, a ni danas ne sumnjam da je ona apsolutno sposobna da napiše jedan takav sastav. Ubrzo posle objavljivanja te priče u štampi bio sam neprijatno dirnut saznanjem, preko *Goodson Gazette*, da je jedan deo te priče (osam ili devet odeljaka) ili reprodukcija ili adaptacija priče „Vile mraza" od g-đice Margarete Kenbi. Odmah sam poveo istragu da utvrdim činjenice toga slučaja. Ni jedan od naših učitelja ili činovnika koji su naučili da razgovaraju s Helenom Keler nikada ništa nije saznao o knjizi g-đice Margarete Kenbi, niti su roditelji i rođaci toga deteta u njenoj kući išta znali o tome. Njen otac, kapetan Keler, napisao mi je o tome sledeće:

„Hitam da Vas uverim da Helen nije mogla dobiti ni od jednog od svojih rođaka ili prijatelja ovde nikakav pojam o toj priči, i niko s kime ona može lako razgovarati nije joj mogao uliti pojedinosti neke takve priče".

Na moj zahtev, jedna od naših učiteljica u odeljenju za devojčice ispitala je Helenu u pogledu sastava te priče. Njena izjava glasi:

„Najpre sam pokušala da utvrdim šta je izazvalo u Heleninom umu to neobično nadahnuće zbog kojeg njena priča izgleda kao reprodukcija priče koju je napisala g-đica Margareta Kenbi. Helen mi je pričala da je već duže vremena razmišljala o *dedi Mrazu* kao o nekom kralju, zbog bogatih riznica koje je on posedovao. Tako veliko bogatstvo mora se

čuvati na nekom sigurnom mestu; i tako je ona zamislila da je to blago smešteno u ćupovima i vazama i sklonjeno u jednom delu njegove kraljevske palate. Kazala mi je da joj je njena učiteljica, kada su jednoga dana šetale šumom, pričala o mnogim divnim bojama jesenjeg lišća; i pomislila je da takva lepota mora činiti ljude vrlo srećnim i vrlo zahvalnim kralju Mrazu. Pitala sam Helenu kakve je priče čitala o *dedi Mrazu.* U odgovoru na to pitanje izrecitovala mi je jedan deo pesme „Ćudi Mraza" i pomenula jedan mali sastav o zimi u jednoj od školskih čitanki. Nije se mogla setiti da joj je iko ikada pročitao ma kakvu priču o *Kralju Mrazu,* ali je kazala da je razgovarala sa svojom učiteljicom o *dedi Mrazu* i njegovim izvanrednim tvorevinama".

Jedina osoba za koju pretpostavljamo da je, možda, mogla pročitati Heleni tu priču, to je njena prijateljica g-đa Hopkins, koju je ona u svoje vreme posetila u Brusteru. Odmah sam zamolio g-đicu Sulivan da ode i poseti g-đu Hopkins i da utvrdi činjenice po toj stvari. Rezultat njenog ispitivanja izražen je u objavljenoj belešci, koju priključujem ovom pismu.

Jedva da još imam ikakvu sumnju da je g-đa Hopkins, uleto 1888 godine, pročitala Heleni tu malu knjigu g-đice Kenbi. Ali se devojčica ni najmanje ne opominje toga. Odmah po svom povratku u Bruster g-đica Sulivan je pročitala Heleni priču „Mali lord Fontleroj", koju je u tu svrhu bila nabavila u Bostonu. Dete je odmah bilo opčinjeno i zaokupljeno tom divnom pričom, koja je, očigledno, ostavila na nju dublji utisak nego ma koja druga koja joj je ranije bila pročitana, što jasno pokazuje njeno često pominjanje te priče mesecima kasnije, i u razgovoru i u pismima. Njena jaka zainteresovanost za „Malog lorda Fontleroja" morala je duboko potisnuti svaku uspomenu na „Vile mraza". A kada je, posle više od tri godine, upotpunila malo svoje znanje i jezik, pričano joj je o *dedi Mrazu* i njegovim tvorevinama, i seme, tako dugo pokopano, proklijalo je u nove misli u njenoj mašti. To može da objasni razlog zašto Helen tako uporno tvrdi da je „Kralj Mraz" njena sopstvena priča. Izgleda da ona ima nekakav pojam o razlici između originalnog sastava i reprodukcije. Ona nije znala značenje reči „plagijat" sve dok joj to nedavno nije bilo objašnjeno. Helen je apsolutno verodostojna. Isti-

noljubivost je najjača osobina njenog karaktera. Bila je veoma mnogo iznenađena i rastužena kada su joj kazali da je njen sastav adaptacija priče „Vile mraza", od g-đice Margarete Kenbi. Nije mogla uzdržati suze, a glavni razlog njenog jada bio je, izgleda, strah da će ljudi posumnjati u njenu iskrenost. Kazala je, duboko potištena: „Ja volim lepu istinu". To dete je podvrgnuto najstrožem ispitivanju, kome je prisustvovalo osam osoba; one su sa savršenom neusiljenošću postavljale svakovrsna pitanja, ali to nije izmamilo ni najslabiju potvrdu koja bi dokazala krivicu, tj. nameru ili pokušaj da se izvrši prevara, niti na strani njene učiteljice niti na strani ma koga drugog.

S obzirom na te činjenice, ne mogu pomišljati ništa drugo do da je Helen, dok je pisala „Kralja Mraza", bila potpuno nesvesna da joj je priča „Vile mraza" ikada bila pročitana i da je njeno pamćenje bilo lišeno svake asocijacije u tolikoj meri da je i sama pošteno verovala da je njen sastav originalan. Ovo mišljenje dele i mnoge ličnosti koje savršeno dobro poznaju to dete i koje su sposobne da se uzdignu iznad skučenih predrasuda i pristrasnosti.

S dubokim poštovanjem

M. Anagnos

Direktor Perkinsovog zavoda i Masačusets škole za slepe

Taj je događaj ubistveno delovao na Helenu Keler i g-đicu Sulivan, koja se plašila da je odobravajući tu naviku za podržavanjem — koja je, ustvari, i stvorila pisca od Helene Keler — otišla isuviše daleko. Čak i danas kada g-đica Keler izbaci po neku frazu g-đica Sulivan, pola u šali pola u očajanju kaže: „Pitam se gde li je to pronašla?". Ali ona sada zna, jer je zajedno sa svojom učenicom, zahvaljujući mudrim savetima g. Čarlsa T. Kopelanda, izučila probleme književnog stvaranja, da je svaki stil, svakog pisca, i, ustvari, svakog ljudskog bića, neškolovanog ili obrazovanog, — sklop sećanja onoga što se čitalo ili čulo. Čovek je u većini slučajeva, isto toliko nesvestan izvora svog reč-

nika koliko je nesvestan i trenutka kada uzima hranu od koje mu malo poraste nokat na palcu. Kod većine su nas prilivi s raznih izvora spojeni, izukrštani i izmešani. Dete, koje samo mali broj izvora poznaje, može jasno izdvojiti šta iz svakoga od njih crpe. U ovom slučaju, Helen Keler je zadržala gotovo netaknute, neizmešane s drugim mislima, reči jedne priče koju u doba kada joj je bila pročitana nije potpuno razumela. Važnost toga ne može biti površno cenjena. To pokazuje kako um deteta skuplja u sebi reči koje ono čuje i kako one nezapažene leže tamo, gotove da izlete kada se dodirne ključ koji otpušta oprugu. Razlog što mi taj proces ne zapažamo kod obične dece leži u tome što ga mi, uopšte, retko kad i posmatramo i što ona svoj um pothranjuju s toliko izvora da su njihova sećanja izmešana pa se uzajamno potiskuju i potiru. Međutim, priča „Kralj Mraz" nije potekla netaknuta iz uma Helene Keler, već se formirala prema njenom dečjem shvatanju i izvukla izraze koji do izvesnog stepena potiču i iz drugih izvora. Stil u njenom pripovedanju u nekom pogledu je čak i bolji od stila pričanja g-đice Kenbi. Njena priča ima neku stvaralačku, lakovernu slikovitost primitivnih narodnih priča, dok je priča g-đice Kenbi, očigledno, ispričana za decu od strane jedne starije osobe koja usvaja način pričanja bajki, i ne može da prikrije zrelije misli koje dopuštaju tako poučne rečenice kao: „Deda Mraz, kako ga ponekad nazivamo" i „Podne, u koje je doba gospodin Sunce najjači". Većina ljudi osetiće nadmoć stvaralačkih osobina u početnom odeljku priče Helene Keler. Pisac se, svakako, mora spustiti do nivoa dečjeg shvatanja, da bi na taj način mogao gledati na stvari. „Dvanaest belih medveda sličnih vojnicima", to je potez genija, a lepota ritma provlači se kroz celo Helenino pripovedanje. Ta je priča originalna na isti način kao što je originalna i pesnička verzija neke starinske priče. Ona oživljava sve probleme o načinu izražavanja i filozofiji stila. Nekoliko zaključaka mogu se lako izvesti.

Svaki je način izražavanja podražavalački, a stil nekog čoveka stvoren je od svih drugih stilova koje je on upoznao.

Način kojim se postiže pisanje dobrim engleskim jezikom jeste — čitanje i slušanje tog jezika. Tako se svako dete može naučiti da piše pravilnim engleskim jezikom, uko-

liko mu se ne dopusti da čita ili sluša neki drugi jezik. Dete pri izboru nije svesno razlike boljeg od lošijega. Ono je rob reči koje poznaje.

Prost čovek nikada se neće osloboditi obmane da reči slede mislima, da čovek najpre misli pa onda govori. Istina je da najpre mora postojati namera, želja da se nešto iskaže, ali se često misao ne uobličava, ne dobija određeni smisao, dok se ne izrazi, a misao se, svakako, može iskazivanjem izmeniti.

Reči često stvaraju misao, a gospodar reči može da iskaže više od onog što u sebi ima. Jedan značajan primer nalazi se u jednom odeljku članka g-đice Keler objavljenog u časopisu *Drug mladosti*. Pišući o onom trenutku kada je shvatila da svaka stvar ima svoje ime, ona kaže: „Srele smo dadilju koja je nosila moju malu rođaku, i učiteljica otkuca „beba". *I prvi put tada* dobila sam utisak majušnosti i bespomoćnosti male bebe, a to me navelo na misao da ima neko ko je manji i slabiji od mene, i bilo mi je milo što sam ja — ja lično, a ne beba". Bila je samo jedna reč koja je izazvala te misli u njenoj glavi. I tako je gospodar reči, ustvari, gospodar misli koje one stvaraju, i iskazuje stvari jače od onih koje bi inače mogao znati. Pišući priču „Kralj Mraz", Helen Keler je stvorila bolje od onoga što je znala, i iskazala je više nego što je mislila.

Svako ko ma kada stvori od reči neku rečenicu, ne iskazuje svoju mudrost, već mudrost rase čiji je život u tim rečima, iako one nikada ranije nisu bile tako složene. Čovek koji piše priče razmišlja o pričama koje će pisati. To sredstvo — dakle razmišljanje — izaziva stvari koje će došaptavati, i ukoliko je to sredstvo — moć razmišljanja — jače, utoliko su misli dublje.

Kulturan čovek je čovek koji se izražava biranim izrazima. Bitnost misli je jezik, a jezik je ono čemu treba poučavati gluvo, kao, uostalom, i svako drugo dete. Pomozite mu da nauči jezik i ono će dobiti pravu građu od koje je jezik sastavljen — misli i iskustva svoje rase. Jezik mora biti onakav kakvim se služi neki narod, a ne neka izveštačena stvar. „Volapik" je paradoks, osim ako čovek zna francuski, engleski, nemački ili koji drugi jezik koji se razvio u nekom narodu. Gluvo dete koje poznaje samo znake opata de l'Epe-a

isključeno je iz svih rasa, a njegove misli nisu misli jednog Engleza, Francuza ili Španjolca. Molitva bogu izražena pomoću znakova nije molitva na engleskom jeziku.

U svome eseju de Kinsi kaže da se najbolji engleski jezik može naći u pismima neke obrazovane plemićke, zato što je pročitala samo nekoliko dobrih knjiga pa joj jezik nije iskvaren novinskim stilom, uličnim žargonom ili pijačnim govorom.

Baš te spoljne okolnosti objašnjavaju izražavanje Helene Keler na engleskom jeziku. Prvih godina svog odgoja ona je čitala samo dobre stvari; neke su, istina, bile beznačajne i nisu bile baš odličnog stila, ali ni jedna, ipak, po svom sadržaju nije bila stvarno rđava. Ta srećna okolnost pratila ju je kroz ceo život. Ona je bila odgajivana razumnom književnošću i prikupila je iz nje, i sačuvala u svom jakom i upornom pamćenju, stil velikih pisaca. „Jedna nova reč otvara mi svoje srce”, piše ona u jednom pismu; i kad upotrebi tu reč, srce te reči još je uvek otvoreno. Kada joj je bilo dvanaest godina upitali su je koju bi knjigu htela da ponese na jedan dosta dug put železnicom. „Izgubljeni raj”, odgovorila je, i pročitala je tu knjigu u vozu.

Do pre godinu ili dve dana ona još nije bila zagospodarila svojim stilom, već je pre taj stil bio njen gospodar. Tek posle savesnijeg proučavanja sintakse prestala je da biva žrtva fraziranja. Srećom — srećna žrtva dobrih fraza.

Kada su je 1892 godine, u nadi da će joj to povratiti sigurnost i pomoći joj da se oporavi od događaja s „Kraljem Mrazom”, potstakli da napiše jedan članak o svome životu za časopis *Drug mladosti,* ona je napisala taj sastav, koji je značajniji, i u suštini mnogo zanimljiviji u ponekim tačkama, nego što je odgovarajući deo njene istorije u ovoj knjizi. Kada je trebalo da ponovo opiše svoj život, u potpunijem obliku, odjek rečenica koje je napisala još pre devet godina, bio je još uvek u njenom umu. Međutim, pošto je napisala taj članak, nije ga pročitala u *Drugu mladosti,* osim dva odeljka koje joj je pročitala g-đica Sulivan da bi je potsetila na neke stvari koje je trebalo da unese u svoju autobiografiju i da joj pokaže, kada ju je stilizovanje zabrinjavalo, koliko je bolje pisala dok je bila devojčica.

1) Svetski jezik (prim. prev.)

Iz tog ranijeg članka navodim nekoliko odeljaka koji mi izgledaju, ne odbijajući mnogo na razvitku u vremenu, gotovo isto toliko dobri kao bilo šta drugo što je ona otada napisala:

„Kada mi je bilo godinu dana pronašla sam siguran način da hodam, i u toku blistavog leta koje je usledilo zatim, nisam nikada mirovala, ni jedan trenutak...

Kada se otac uveče vraćao kući, potrčala bih do kapije da ga presretnem, a on bi me podigao svojim snažnim rukama, uklonio bi mi zamršenu kosu s lica i poljubio bi me nekoliko puta, govoreći: „Šta je moja mala devojčica radila danas?"

Ali, i za najsjajnijim letom nastupa zima. Hladnog, turobnog februara, kada mi je bilo devetnaest meseci, bila sam teško bolesna. Dok sam ječala u groznici, majka je sedela kraj mog kreveca i pokušavala da mi ublaži patnje, moleći se u svojoj ojađenoj duši: „Oče nebesni, spasi život moga deteta!" Ali je temperatura rasla i prešla u zapaljenje očiju, i u toku nekoliko dana dobri lekar koji me je lečio mislio je da ću umreti.

Ali jednog dana, rano ujutru, temperature je nestalo isto tako neočekivano kao što se bila i pojavila, i ja sam utonula u miran san. Tada su moji roditelji znali da ću preživeti, i bili su vrlo srećni. Oni, za izvesno vreme pošto sam se bila malo povratila, nisu znali da mi je ta svirepa temperatura oduzela vid i sluh — oduzela svu svetlost, muziku i radost iz mog malog bića.

Ali, bila sam isuviše mala da shvatim šta se dogodilo. Kada sam se budila i nalazila da je sve mračno i mirno, pretpostavljam da sam mislila da je još noć, i mora biti da sam se čudila što dan tako dugo ne sviće. Postepeno sam se, međutim, navikla na tu tišinu i tamu koja me okruživala, i zaboravila da je ikada bio dan.

Zaboravila sam sve što je ranije bilo, osim nežnu ljubav svoje majke. Ubrzo je čak i moj glas umukao, jer više nisam mogla čuti nikakav zvuk.

Ipak, sve još nije bilo izgubljeno! Na kraju krajeva, vid i sluh su samo dva divna blagoslova koja mi je bog bio dao. Ali, najdragoceniji i najdivniji od božjih darova pripadao je još uvek meni — um mi je bio jasan i aktivan, „mada je svetlost zauvek iščezla".

Čim mi se snaga povratila počela sam da se interesujem onim što su ljudi oko mene radili. Prilepila sam se uz haljinu svoje majke dok je ona obavljala domaće poslove, a moje su male ruke opipavale svaki predmet i zapažale svaki pokret, — i na taj sam način naučila mnogo koješta.

Kasnije, kada sam bila malo starija, osećala sam potrebu za nekim sredstvom za sporazumevanje s onima koji su me okruživali, i počela sam da pravim neke proste znake, koje su moji roditelji i prijatelji lako razumevali; ali se često događalo da nisam mogla jasno izraziti svoje misli, i u takvim prilikama davala sam oduške svojim osećanjima u žestokim izlivima ljutine...

Prošlo je gotovo dve nedelje od učiteljičinog dolaska — za koje sam vreme naučila oko osamnaest ili dvadeset reči — pre nego što je misao o učenju obasjala moj um — obasjala ga kao što rađanje sunca obasjava uspavani svet; a tada sam sagledala odblesak divnog predela koji je trebalo da istražujem.

Toga dana učiteljica je celo jutro pokušavala da mi objasni da bokal i mleko u bokalu imaju dva različita imena, ali sam bila vrlo glupa i neprestano sam prstima otkucavala *mleko* umesto bokal i *bokal* umesto mleko, i učiteljica je morala izgubiti svaku nadu da će moći da me navede da shvatim svoju pogrešku. Najzad je ustala, dala mi bokal i odvela me do crpke za vodu. Neko je tamo crpao vodu, i dok je mlaz hladne, sveže vode tekao, učiteljica me navede da spustim bokal ispod slavine i otkuca prstima „v-o-d-a". Voda!

Ta me reč prenula, i duša mi se probudila; bila je tog jutra puna pouzdanja i oduševljenosti, puna radosne, pobedonosne pesme. Do toga dana moj je um bio kao neka zamračena komora u koju je trebalo da se uliju reči i upali svetlost nazvana misao...

Toga dana naučila sam mnoštvo reči. Ne sećam se koje su sve to reči bile, ali dobro znam da su *majka, otac, sestra* i *učiteljica* bile među njima. Teško bi bilo naći neko srećnije dete nego što sam bila ja kada sam te večeri legla u svoj krevetac i razmišljala o radosti koju mi je taj dan doneo. Tada sam prvi put žudno očekivala da svane naredni dan.

Idućeg jutra probudila sam se radosna srca. Sve čega sam se dotakla izgledalo je kao da treperi životom. To je

dolazilo otuda što sam na sve gledala nekim novim, čudnim, divnim vidom koji mi je bio podaren. Nikada se otada nisam ljutila, jer sam razumevala ono što su mi moji prijatelji govorili, i bila sam veoma zauzeta učeći mnoge divne stvari. Nikada nisam mirovala u toku prvih radosnih dana svoga oslobođenja. Stalno sam otkucavala reči prstima i u isto vreme izvodila ih na delu. Trčala sam, skakutala i klatila se, bez obzira gde bih se slučajno našla. Sve je pupelo i cvetalo. Lozica orlovih noktiju visila je u izvanredno mirišljavim, dugim vencima, a ruže nikada ranije nisu bile tako divne. Učiteljica i ja živele smo od jutra do mraka napolju, i mnogo sam uživala u zaboravljenoj svetlosti i sunčanim zracima koje sam opet pronašla...

Ujutru po našem dolasku probudila sam se rano i bila sam vrlo vesela. Svanuo je bio divan letnji dan, dan kada je trebalo da upoznam jednoga mračnog i tajanstvenog prijatelja. Ustala sam, brzo se obukla i strčala niz stepenice. U holu sam srela učiteljicu i molila je da me odmah odvede na more. „Ne sada”, reče ona smejući se. „Moramo prvo doručkovati”. Čim smo završile s doručkom pohitale smo k obali. Naš je put vodio kroz niske, peskovite brežuljke, i dok smo hitale dalje, noge su mi se često zaplitale u dugu, grubu travu, te sam se teturala i prevrtala u toplom sjajnom pesku. Prijatan topao vazduh imao je neki naročit miris, i primetila sam da je bivao sve hladniji ukoliko smo išle dalje.

Odjednom smo zastale, i znala sam, iako mi to niko nije kazao, da je more bilo pred mojim nogama. Znala sam, takođe, da je ogromno! strašno! I za jedan kratak časak izgledalo je da je sunčeva svetlost iščezla toga dana. Samo, mislim da se nisam plašila, jer kasnije, kada sam obukla kupaći kostim i kada su mali talasi doletali na obalu i zapljuskivali mi noge, uzviknula sam od radosti i neustrašivo se zaletela; ali sam, nesrećom, udarila nogom o kamen i pala u hladnu vodu.

Tada me užasnulo neko nepoznato, strašno osećanje opasnosti. Slana voda mi je ušla u oči, nisam mogla da dišem, a jedan velik talas izbacio me na obalu tako lako kao da sam bila nekakav kamenčić. Nekoliko dana posle toga bila sam vrlo plašljiva i jedva su me mogli naterati da uopšte uđem u vodu; ali se postepeno moja hrabrost

vraćala, i pre no što je letovanju bio kraj, smatrala sam za najveće uživanje da se njiham na morskim talasima...

Ne znam da li je značajnija razlika ili sličnost između verzije deteta i one koju je napisala žena. Prva priča je prostija i pokazuje manje promišljenu veštinu, mada je čak i ona g-đica Keler bila svesna stila, ali je umetnost kasnijeg pripovedanja, kao u odeljku o moru, ili u onome o medaljonu s Homerom, svakako, ispunjenje onoga što je obećavala priča napisana u detinjstvu. Tada, u tim ranim danima, pisao joj je dr Houmz: „Očaran sam stilom Vaših pisama. Nema nikakve izveštačenosti u njima, i kao što potiču pravo iz Vašeg srca, tako se slivaju u moje".

U danima kada je prelazila iz detinjstva u zrelije doba njen je stil izgubio onu nekadašnju jednostavnost i postao nekako usiljen i — kako ona kaže — „nafriziran". U tim se godinama g-đica Sulivan često plašila da napredovanje i uspeh deteta ne prestane zajedno s detinjstvom. Ponekad je izgledalo da g-đici Keler nedostaje savitljivost: misli su joj tekle u nameštenim frazama, koje, izgleda, nije bila sposobna da popravlja ili preinačuje.

Zatim je došao rad u koledžu — samostalno, savršenije pisanje tema, ili bar novi metodi koji su nagoveštavali tu usavršenost. G-đica Keler počela je da dobija nešto što je bolje od njenog starog prijatelja i gospodara — fraziranja. Ova knjiga, njen prvi ozbiljniji pokušaj da piše, rešava problem njene sposobnosti pisanja.

Stil Biblije teče svuda u radu g-đice Keler, baš kao što se zapaža i u stilu većine velikih engleskih pisaca. Drugi značajan uticaj potiče od Stivensona, koji se g-đici Sulivan veoma sviđa i koga je obično čitala svojoj učenici. Ima mnogo citata u njenoj autobiografiji, uglavnom iz Biblije i Stivensona, izdvojenih iz teksta, ili utkanih u njemu, što sve spada u njenu skicu za taj rad. Njen rečnik obiluje svim izrazima koje i drugi ljudi upotrebljavaju; smisao i opravdanost toga trebalo bi da je dosada već jasna. Ne postoji nikakav razlog zbog koga bi trebalo da iz svog rečnika izbaci reči koje se odnose na zvuk i vid. Pišući za svet, ona u mnogim slučajevima treba pre da se izražava onako kako nalažu spoljne činjenice nego njeno iskustvo. Dokle god pravilno upotrebljava reči, treba joj dati pravo da ih slobodno

upotrebljava, a ne očekivati da se ona ograniči na rečnik koji se podudara s njenim nedostatkom vida i sluha. U pogledu njenog stila i onoga o čemu piše, moramo priznati umetniku ono što osporavamo piscu autobiografije. Trebalo bi objasniti i to da slepi upotrebljavaju reči *spaziti* i *videti* umesto shvatiti, a gluvi reč *čuti* umesto saznati; to su prostije i pogodnije reči. Samo bi neko ko bukvalno uzima stvari mogao pomisliti da se slepi ograničavaju na reči *shvatanje* i *poimanje,* kada znamo da su reči *pogledati* i *videti* toliko lakše, i da, osim toga, u govoru svih ljudi imaju značenje intelektualnog saznavanja isto toliko koliko i saznavanje posredstvom čula vida. Kada g-đica Keler ispituje neki kip, dok joj prsti preleću preko mermera, ona svojim prirodnim izrazima kaže: „Izgleda kao glava boginje cveća i proleća".

S druge strane, opet, istina je da su njeni opisi, s umetničkog gledišta, najbolji kada ostaje verna svojim sopstvenim osećanjima; a to je, posebno, istina i za sve ostale umetnike.

Vežbajući se, nedavno, naučila se da izostavlja dobar deo svoje konvencionalnosti i da piše o iskustvima u svome životu, koja su za nju karakteristična i koja znače izvanredno mnogo i traže najistinitije opisivanje. Ona se sve više uči da se oslobađa stila koji je pozajmila iz knjiga i koji je pokušavala da upotrebi zato što je želela da piše kao i drugi ljudi; shvatila je da je najbolja kada „opipava" lelujanje krinova, kada dopušta da joj ruže miluju ruke, i kada govori o vrelini koja za nju znači svetlost.

Autobiografija g-đice Keler sadrži gotovo sve što je ona ikada nameravala da objavi. Izgleda, međutim, vredno truda navesti neke među njenim pokušajima da piše, koji nisu ni toliko neodređeni kao pisma ni tako pažljivo sastavljani kao istorija njenog života. To su odlomci izvučeni iz njenih vežbanja u toku studija, kada se, još u početku svoga koleškog života, istakla bez takmaca među svojim klasnim drugovima. G. Čarls T. Kopland, koji je godinama bio nastavnik engleskog jezika i predavač engleske književnosti u Harvardu i Radklifovom koledžu, kazao mi je: „U ponekim radovima g-đica Keler je pokazala da može pisati bolje nego ijedan od učenika, muškaraca ili devojaka,

koje sam ikada imao. Ona ima izvanredno „uvo” za tok rečenice”. Odlomci slede:

Sada su mi baš pročitali nekoliko stihova iz poezije Omara Kajama, i osećam se kao da sam poslednje pola sata provela u nekoj čarobnoj grobnici. Da, to je grob u kome su, nadam se, radost i moć delanja dostojno sahranjeni. Svaki divan opis, svaka duboka misao, slivaju se ravnodušno u istu tužnu pesmu o kratkotrajnosti života, o laganom truljenju i raspadanju svega zemaljskog. Svetla, nežna sećanja pesnikova na ljubav, mladost i lepotu nisu ništa drugo do pogrebne buktinje koje svoju svetlost bacaju na taj grob, ili — da malo izmenimo taj izraz — ona su cveće koje, zalivano suzama i hranjeno krvlju ožalošćenog srca, cveta na tom grobu. Pored groba sedi neka ojađena i iscrpena duša, koja se ne može radovati ni prohujalim radostima ni mogućnostima koja pruža budućnost, već traži utehu u zaboravu. Uzalud more kliče toj obamrloj duši, uzalud se nebo bori s njenom slabošću — ona i dalje istrajno tuguje, i od sadašnjeg bola i patnji traži spas u zaboravu. S vremena na vreme dopre do nje odjek živog, veselog, stvarnog sveta — jedan zračak savršenstva koje treba da nastupi; i, prenuta iz svoje beznadežnosti, čak „i u toj jadnoj, očajnoj, sputanoj sadašnjosti” u kojoj se nalazi, oseća mogućnost da postigne neki uzvišeni cilj; ali za jedan časak, kada to nadahnuće, ta vizija, iščezne, ta velika, bolom prožeta duša, obavijena je opet tamom neizvesnosti i očajanja.

Pravo je čudo koliko ljudi utroše vremena boreći se protiv zla. Kada bi samo svu tu energiju utrošili u uzajamnoj ljubavi, voleći svoju braću ljude, zlo bi iščezlo samo po sebi.

Često mislim da lepe misli dovode u zabunu većinu ljudi isto toliko koliko i društvo velikih ljudi. Obično se smatra da su one mnogo podesnije u knjigama ili u javnim raspravama nego u salonu ili za stolom. Ja, naravno, ne mislim na iskazivanje lepih osećanja, već na velike istine koje se odnose na svakodnevni život. Malo ljudi koje poznajem ikada zastane, u svom svakodnevnom uzajamnom opštenju, da se divi lepim mrvicama istine sakupljenim u toku godina svojih studija. Često kada s oduševljenjem govorim o nečemu iz istorije ili poezije, ne dobivam nika-

kav odgovor, i osećam da moram promeniti predmet razgovora i vratiti se najobičnijim temama: o vremenu, o izradi haljina, sportu, bolestima, „neraspoloženju" i „brigama". Svakako, s najdubljom zainteresovanošću sudelujem u svemu što se tiče onih koji me okružuju, i baš je sama ta zainteresovanost ono što mi otežava da nastavljam razgovor s ponekim ljudima koji neće da razgovaraju ili da kažu ono što misle; ali mi ne bi bilo neprijatno kad bih našla još prijatelja gotovih da, s vremena na vreme, razgovaraju sa mnom o divnim stvarima koje čitam. Mi nemamo potrebe da budemo „Učene žene", ali treba da kažemo nešto o onome što učimo, a takođe i o onome što *moramo* učiniti, i o onome što naši profesori govore, ili kako ocenjuju naše zadatke.

Danas sam užinala s novim razredom u Radklifovom koledžu. To je bio moj prvi stvarni doživljaj u koleškom životu; i bio je to divan doživljaj! Tada sam, prvi put otkako sam stupila u Radklifov koledž, imala priliku da sklopim prijateljstvo sa svojim klasnim drugovima; i zadovoljstvo u saznanju da me oni smatraju kao jednu od svojih i da ne misle o meni kao o nekom izdvojenom biću koje ne uzima nikakvog učešća u svakodnevnim, beznačajnim sitnicama njihovog života, čega sam se ponekad bojala. Često sam bila iznenađena saznanjem takvog mišljenja, izraženog, ili bolje reči nagoveštenog, od strane devojaka mojih godina, ili čak i zrelijih ljudi. Jednom mi je neko pisao da sam ja u njegovim mislima uvek „blaga i ozbiljna", misleći samo na ono što je mudro, dobro i značajno — kao da mu se učinilo da sam ja jedna od onih dosadnih svetiteljki kakvih ima isuviše na ovome svetu! Uvek se smejem takvim luckastim primedbama, i ubeđujem svoje prijatelje da je mnogo bolje imati i nekoliko mana i, uprkos svih nedostataka, biti dobro raspoložen, sličan ostalom svetu, nego povući se u svoju školjku, gladiti svoju nesreću, zaodevati je svetošću, a zatim istaći sebe kao spomenik trpeljivosti, vrline, dobrote, i svega uzvišenog; ali čak i kada se smejem osećam neki bolan grč u srcu, jer mi dosta teško pada pomisao da bi neko mogao uobraziti da ne osećam nežne veze koje me vuku mojim mladim sestrama — veze naklonosti, čiji je izvor u onome što nam je opšte, zajedničko: mladost, nada, neko polužudno, poluplašljivo držanje

prema životu koji je pred nama i, iznad svega, veličanstvenost devojaštva.

Sent Bev kaže: „Il vient un âge peut-être quand on n'écrit plus. („Doći će, možda, neko doba kada se više neće pisati".) To je jedina aluzija koju sam pročitala, na mogućnost da izvori književnosti, raznovrsni i beskrajni kako nam sada izgledaju, mogu nekada biti iscrpeni. Iznenađuje me da je ta misao mogla prostrujati nečijim umom, a naročito jednog tako visoko obdarenog kritičara. Sama činjenica da devetnaesti vek nije pružio mnogo autora koje bi svet mogao ubrojati među najvećima svih vremena, ne opravdava, po mome mišljenju, primedbu: „Može naići vreme kada će ljudi prestati da pišu".

Pre svega, izvore književnosti pothranjuju dva prostrana sveta; jedan je svet delanja, a drugi — svet misli; to pothranjivanje vrši se uzastopnim stvaranjem u jednom i promenama u drugom. Nova iskustva i događaji izazivaju nove misli i potstiču ljude da postavljaju nova pitanja, na koja se ranije nije mislilo, i traže odgovor u dubinama ljudskog znanja.

Zatim, ako je istina da pre no što svet postane savršen mora proteći isto onoliko vekova koliko je proteklo dok nije postao ovakav kakav je danas, onda će se literatura neizmerno obogatiti ogromnim promenama, postignućima i napretkom, što neće moći da mimoiđe daleku budućnost. Ako je genijalnost propustila jedan vek, to ne znači da je i iščezla. Naprotiv, skupljala je nov materijal, ne samo iz daleke prošlosti, već i iz doba razvitka i napretka; i možda će novi vek dati izlive veličanstvenosti u svim raznovrsnim granama književnosti. Današnji svet podleže potpunoj revoluciji, usred sistema i carstava koji se ruše, i sukoba teorija i vera, otkrića i pronalazaka; čudo bi bilo kako bi neko, uopšte, i mogao da stvori ikakvo veliko književno delo. Sadašnji vek je vek radnika, ne mislilaca. Današnja je pesma:

Neka mrtvi sahrane svoje mrtve:
Delaj, radi u sadašnjem životu,
Sa srčanošću u sebi i bogom nad sobom.

Nešto kasnije, kada žurba i zagrejanost za postignućima malo popuste, možemo početi da se nadamo i da

očekujemo pojavu velikih ljudi koji će, u sjajnoj prozi i poeziji, opisati velika dela nekoliko prošlih vekova.

Vrlo je zanimljivo posmatrati razvijanje neke biljke; to je kao da čovek uzima učešće u stvaranju. Kada je napolju sve pokriveno snegom i zamrznuto, kada se deca šume povuku u svoje tople odaje u zemlji, a napuštena se ptičja gnezda u ogolelom drveću ispune snegom, moja bašta u prozoru blista i osmehuje mi se, stvarajući leto u sobi dok je napolju zima. Divno je i čudno posmatrati kako cveće cveta za vreme snežnih vejavica! Opipala sam jedan pupoljak kako „plašljivo skida svoju zelenu kukuljicu i sa svilastim šumom razvija se u cvet" dok snežni, ledeni prsti zime udaraju o prozorska okna. Kakva je tajanstvena moć, pitam se, uzrok tom čudu rascvetavanja? Kakva zagonetna sila izvlači seme iz mračne zemlje, da se kroz list, stabljiku i pupoljak pretvara u sjajan, savršen cvet? Ko je mogao i pomisliti da je takva lepota ležala u mračnoj zemlji, skrivena u sićušnom semenu koje smo posadili? Divni cvete, ti si me poučio da zavirim malo dublje u skrivenu srž svega. Sada razumem da tama može svuda sadržavati mogućnosti, veće čak i od mojih nada.

SLOBODAN PREVOD IZ HORACIJA

Nisam od onih koje sreća udostojava svojim osmehom. Moja kuća ne blista ukrasima od slonove kosti i zlata; niti je ukrašena mermernim svodovima postavljenim na divne stubove donete s kamenoloma iz daleke Afrike. Nikakvi poznati tkači ne tkaju za mene purpurne odeće; nisam neočekivano nasledio nikakva prinčevska imanja, titule ili moći. Ali, imam nešto što se može više poželeti od sveg svetskog blaga — ljubav svojih prijatelja i čast slave stečene svojim sopstvenim trudom i sposobnostima. I, uprkos svoga siromaštva, imam povlasticu da se družim s bogatima i moćnima. Isuviše sam zahvalan za te blagoslove da bih od prinčeva ili bogova poželeo štogod više. Moja mala sabinjanska farma draga je mom srcu, jer tu, daleko od buke i borbi svetskih, provodim najsrećnije dane.

O, vi koji živite usred raskoši, koji tražite divne mermere za nove vile, koje će sjajem i lepotom prevazići stare!... vi nikada ne pomišljate da senka smrti lebdi nad dvoranama vašim. Zaboravljajući na grob, polažete temelje za svoje palate. U svojoj ludoj trci za zadovoljstvima, otimate more od njegovih obala i skrnavite osvećenu zemlju. Pa i više od toga — u svojoj obesti, vi terate oca s njegove zemlje, ostavljajući ga da svoje domaće bogove i polunagu decu steže na grudima.

Zaboravljate da smrt isto tako dolazi kod bogatih kao i kod siromašnih, i da dolazi jednom za svagda; ali setite se da se Aheron nije dao podmititi zlatom da lukavog Prometeja preveze svojom skelom natrag u sunčani svet. A i Tantal, ma koliko da je bio moćan i iznad svih smrtnih, sišao je u carstvo mrtvih, da se nikada više ne vrati. Setite se, takođe, da je smrt, mada neumoljiva, ipak pravična — jer je bogatima odmazda za njihove obesti, a siromahe nagrađuje večitim mirom i odmorom od njihovih patnji i rada.

Ah, priče da vilenjaci iz zemlje snova igraju po nama dok spavamo! Ja mislim da su oni „dvorske budale s nebeskog dvora". Oni često poprimaju oblik dnevnih zadataka da bi mi se narugali; šepure se na pozornici snova kao budalaste devojke, samo što umesto praznih fenjera nose u rukama lepo povezane sveske. Drugi put me, opet, preslišavaju i svestrano ispituju iz svakovrsnih nauka o kojima sam ikada čula, postavljajući mi, neizostavno, pitanja tako laka za odgovor kao, naprimer, ovo: „Kako se zvao prvi miš koji je zabrinjavao Hipopotama, satrap Kembridža pod Astijagom, dedom Cirusa Velikog?" Budim se kao ubijena tim užasom, dok mi u ušima odzvanjaju reči: „Odgovor ili život!"

Takve izopačene fantazije mogu proletati samo kroz um onoga ko živi u koledžu kao ja — u atmosferi misli, pretstava, polusećanja, poluzamisli, koje se tiskaju, premeštaju i potiskuju jedna drugu dok čovek gotovo ne poludi. Retko kad sanjam o nečemu što nije u vezi s onim što stvarno mislim i osećam; ali je jedne noći izgledalo da se moja prava priroda menja, i stajala sam kao strašan, moćan čovek na domaku sveta. Sasvim je prirodno što volim mir i mrzim rat, kao i sve što je u vezi s ratom. Ne vidim ničeg zadivljujućeg u nemilosrdnoj trci Napoleonove

karijere, osim njenog kraja. Pri svemu tome, duh tog neumoljivog ubice ušao je — s takvim snovima — u mene! Nikada neću zaboraviti kako je žestina borbe strujala u mojim venama — izgledalo je kao da će mi burno lupanje srca zaustaviti dah. Jahala sam na jednom vatrenom konju; i sada mogu da osetim nestrpljivo trzanje njegove glave i podrhtavanje koje je prostrujalo njime kod prve rike topova.

S vrha brda na kome sam stajala posmatrala sam svoju vojsku kako se talasa u suncem obasjanoj ravnici, kao burni veliki talasi; a kada su se oni pomerali, videla sam zelenilo polja kao udubljenja između valova. Trube su odgovarale jedna drugoj, nadjačavajući čvrsto trupkanje i ritam marša. Obola sam mamuzama svoga zadihanog bojnog konjica, i vitlajući mačem iznad glave, uzviknula: „Dolazim! Gledajte me ratnici — Evrope!" Uletela sam u te valove koji su nailazili, kao što dobar plivač zaroni u velike talase, i udarila... oh, istina je, — samo u naslon kreveta!

Sada retko kad spavam a da ne snevam, ali pre nego što je g-đica Sulivan došla k nama, moji su snovi bili retki i lišeni smisla i sklada, osim onih koji su bili čisto fizičke prirode. U mojim se snovima uvek, iznenada, događalo nešto teško, a ponekad mi je izgledalo kao da me moja dadilja kažnjava zbog neljubaznog postupanja prema njoj tokom dana i da mi sa zelenaškim interesom vraća moja ritanja i štipanja. Probudila bih se trzajući se ili boreći se mahnito da pobegnem od svog mučitelja. Mnogo sam volela banane, i jedne noći sanjala sam da sam našla jedan velik niz divnih, zrelih, lepo oljuštenih banana, i sve što je trebalo da uradim bilo je: da stanem ispod tog niza i da jedem dokle god mogu i koliko god mogu.

Posle dolaska g-đice Sulivan k nama, ukoliko sam više učila, utoliko sam češće sanjala; ali su s buđenjem moga uma naišli i mučni snovi, s nekim nejasnim strahom, koji su dosta dugo uznemiravali moj san. Plašila sam se mraka i volela vatru u kaminu. Osećanje toplote koju mi je ona pružala bilo je kao nežnost nekog ljudskog bića; stvarno sam zamišljala da je ona osećajno biće, sposobno da voli i da me zaštiti. Jedne hladne zimske večeri bila sam sama u svojoj sobi. G-đica Sulivan, misleći da čvrsto spavam, ugasila je svetlost i otišla. Odjednom sam osetila

da mi se krevet trese, i učinilo mi se da je neki vuk skočio na mene i da mi reži u lice. To je bio samo san, ali je meni izgledalo kao stvarnost, i srce mi se steglo u grudima. Nisam se usuđivala da vrisnem, niti sam smela ostati u krevetu. Možda je to bilo samo zbrkano sećanje na priču o Crvenkapi koju sam nedavno bila pročitala. U svakom slučaju, skliznula sam iz kreveta i ugnezdila se pored vatre, koja se još nije bila ugasila. Čim sam osetila toplotu, odmah sam se ohrabrila, i sedela sam dosta dugo, zamišljajući da vidim kako se plamen, u blistavim talasima, penje sve više. Najzad me prevario san, i kada se g-đica Sulivan vratila, našla me kraj kamina zamotanu u ćebe.

Često, dok sanjam misli lete mojim umom kao neke zakukuljene senke, tihe i udaljene, i nestaju. Možda su one duhovi misli koje su nekada nastanjivale um nekog od mojih predaka. Drugi put mi, opet, stvari koje sam naučila i one kojima su me poučavali iskliznu kao što gušter stresa svoju kožu, i vidim tada svoju dušu onakvu kakvu je i bog vidi. Ima, takođe, divnih, retkih trenutaka kada u zemlji snova i vidim i čujem. Šta bi bilo kad bi u mojim budnim časovima zabrujao neki zvuk kroz tihe odaje sluha? A šta kad bi zrak svetlosti zasjao kroz tamne dubine moje duše? Šta bi se dogodilo, pitam se mnogo i mnogo puta? Da li bi odveć zategnute strune života popucale? Da li bi srce, preopterećeno iznenadnom radošću, prestalo da kuca od prevelike sreće?

Helen Keler

MOJ ŽIVOT

Tehnički urednik
MILUTIN NEDELJKOVIĆ

Korektor

Olga Kostić

Štampa

Grafičko preduzeće »NOVI DANI«
Beograd, Ruzveltova 10